

X 269.936

A DEMOKRÁCIÁK HALÁLA

STEVEN
LEVITSKY

DANIEL
ZIBLATT

KOSSUTH KIADÓ

A kiadás alapja
Steven Levitsky, Daniel Ziblatt:
How Democracies Die.
New York: Crown Publishing Group, 2018
A Crown Publishing Group
a Penguin Random House LLC tagja

SZTE Klebelsberg Könyvtár

J001254412

Fordította
Felcsuti Péter

Szerkesztette
Hitseker Mária

X 269936

ISBN 978-963-09-9302-9

Minden jog fenntartva

© by Steven Levitsky & Daniel Ziblatt 2018
© Kossuth Kiadó 2018
© Hungarian translation Felcsuti Péter 2018

Családjainknak
Liz Mineo és Alejandra Mine-Levitsky,
valamint Suriya, Lilah és Talia Ziblatt

Tartalom

Bevezetés	9
1. Végzetes szövetségek	21
2. Kapuőrzés Amerikában	42
3. A nagy republikánus kötelességzegés	63
4. A demokrácia aláásása	82
5. A demokrácia védőkorlátai	109
6. Az amerikai politika íratlan szabályai	131
7. A szétesés	159
8. Trump a védőkorlátok ellen	191
9. A demokrácia megmentése	221
Köszönetnyilvánítás	251
Jegyzetek	253

Bevezetés

Vajon veszélyben van-e a demokráciánk? Soha nem gondoltuk volna, hogy ezt a kérdést valaha is fel fogjuk tenni. Tizenöt éve vagyunk kollégák; együtt gondolkodunk, írunk és tanítjuk a diákjainknak, hogy miként vall kudarcot a demokrácia másutt és más időkben – gondoljunk a sötét harmincas évekre Európában, vagy az elnyomás korára Latin-Amerikában az 1970-es években. Évek óta tanulmányozzuk az elnyomás új formáit, amelyek a világ különböző pontjain ütnek fel a fejüket. Számunkra jószerivel szakmai megszállottság dolga, hogy tanulmányozzuk a kérdést, hogyan és miért halnak meg a demokráciák.

Ám most abba a helyzetbe kerültünk, hogy a saját országunkkal kell foglalkoznunk. Az elmúlt két évben azzal szembesültünk, hogy országunk politikusai olyanokat mondanak és tesznek, amelyek példa nélkül állnak az Egyesült Államokban, ám ezek – ahogy korábban már megtanultuk – más országokban a demokrácia közelgő válságának az előhírnökei. Sok más amerikaihoz hasonlóan már attól rettegés fog el bennünket, ahogy próbáljuk nyugtatgatni magunkat, mondván *az nem lehet, hogy a dolgok ennyire rosszra forduljanak*. Igaz, tudjuk, a demokráciák mindig is törékenyek, de annak, amelyikben mi élünk, eddig valahogy mindig sikerült legyőznie a gravitáció törvényét. Az alkotmányunk, népünknek a szabadságba és az egyenlőségbe vetett hite, a történelem folyamán kialakult erős középosztály,

a gazdaság és az oktatás magas szintje, a nagy és sokszínű magánszektor – mindezek megóvnak bennünket a demokráciának olyan típusú összeomlásától, amelyre sok más helyen sor került.

Mégis tele vagyunk aggodalommal. Az amerikai politikusok némelyike manapság ellenségként tekint az ellenfeleire, megfélemlíti a szabad sajtót, és azzal fenyegetőzik, hogy nem fogadja el a választások eredményét. Ezek az emberek igyekeznek meggyengíteni demokráciánk intézményi bástyáit, ideértve a bíróságokat, az állambiztonsági szolgálatokat és az etikus magatartás betartásának ellenőrzésére hivatott hivatalokat. Tarthatunk attól, hogy az amerikai államok, amelyek Louis Brandeis, a nagy jogász a „demokrácia laboratóriumai-ként” ünnepelt, inkább az autokrácia laboratóriumai lesznek, mert a hatalmon lévők átírják a választási törvényeket, újrarájzolják a választói körzeteket, sőt sokaktól még a választójogot is megvonják, csak hogy megőrizték a hatalmukat. Végül 2016-ban, első ízben az Egyesült Államok történetében, egy olyan embert választottak meg elnöknek, akinek korábban semmilyen közzszolgálati tapasztalata nem volt, nem túlzottan elkötelezett az alkotmány előírásai iránt, viszont egyértelműen autokrata hajlamokkal rendelkezik.

Mit jelent mindez? Lehetséges lenne, hogy amit magunk előtt látunk, az a világ első és legsikeresebb demokráciájának hanyatlása és bukása?

1973. szeptember 11-én a déli órákban, miután a feszültség már hónapról hónapra érzékelhetően nőtt a chilei főváros, Santiago utcáin, brit gyártmányú Hawker Hunter repülőgépek zúgtak el az emberek feje felett és bombázták a La Moneda-palotát, ezt a neoklasszikus épületet a város középpontjában, amely a chilei elnökök rezidenciája. A bombák becsapódása nyomán az épület kigyulladt. Salvador Allende elnök, akit három évvel korábban egy baloldali koalíció jelöltjeként választottak meg elnöknek, elbarikádozta magát az épületben. Allende elnöki ideje alatt Chile társadalmi összecsapásoktól, gazdasági válságtól és politikai bénultságtól szenvedett. Allende korábban

azt mondta, hogy nem mond le, amíg be nem fejezi azt, amit elkezdett – ám most elérkezett az igazság pillanata. A chilei fegyveres erők Augusto Pinochet tábornok vezetésével átvették a hatalmat az országban. E gyászos nap reggelén Allende félelmet nem ismerő beszédet mondott a közzszolgálati rádióban, azt remélve, hogy a hívei kimennek az utcákra, hogy megvédjék a demokráciát. Ám az ellenállás elmaradt. A palota védelmére kirendelt katonai rendőrség elvonult, Allende beszédét pedig csend fogadta. Órákon belül az elnök halott volt, és vele együtt halt meg a chilei demokrácia is.

Általában ilyen kép ötlük fel bennünk, amikor a demokrácia halálára gondolunk: fegyveres férfiak pusztítják el. A hidegháború idején négy demokratikus rendből csaknem háromnak államcsíny vetett véget. Így ért véget a demokrácia Argentínában, Brazíliában, a Dominikai Köztársaságban, Ghánában, Görögországban, Guatemalában, Nigériában, Pakisztánban, Peruban, Thaiföldön, Törökországban és Uruguayban. Nem is olyan régen, 2013-ban államcsíny döntötte meg Mohamed Morsi elnök hatalmát Egyiptomban, valamint Yingluck Shinawatra thai miniszterelnököt 2014-ben. Ezen esetek mindegyikében a demokrácia összeomlása látványos körülmények között ment végbe – katonai erő és kényszerítés révén.

Ám más módja is van a demokrácia felszámolásának, ami kevésbé drámai, de nem kevésbé romboló. A demokráciák halálát nem csupán tábornokok, de választott vezetők is előidézhetik; elnökök vagy miniszterelnökök, akik éppen azt a folyamatot rombolják le, amelynek révén hatalomra kerültek. E vezetők némelyike nem vesztegeti az időt, és gyorsan felszámolja a demokráciát, ahogy Hitler tette Németországban 1933-ban, nem sokkal a Reichstag felgyújtását követően. Gyakoribb azonban a demokrácia lassú, alig látható, lépésről lépésre történő leépülése.¹

Venezuelában például Hugo Chávez, egy politikai kívülálló fellépett az általa korruptnak nevezett uralkodó elit ellen, „autentikusabb” demokráciát ígért, amely az ország hatalmas kőolajvagyonát a szegények életkörülményeinek a javítására fordítja. Chávezt – aki

ügyesen rájátszott az átlag venezuelaiak haragjára, akik közül sokan úgy gondolták, hogy a hagyományos politikai pártok semmibe veszik őket, illetve nem törődnek a gondjaikkal – 1998-ban elnökké választották. Egy asszony Barinas államban, ahonnan Chávez is származott, a választások éjszakáján így fogalmazott: „A demokráciát megfertőzték, és nekünk Chávez az egyetlen antibiotikumunk.”²

Amikor Chávez elindította beígért forradalmát, demokratikusan járt el. 1999-ben szabad választásokat tartott alkotmányozó nemzeti-gyűlés összehívására, amelyben a szövetségesei meghatározó többséghez jutottak. Ennek köszönhetően a *chavista* képviselőket semmi nem korlátozta abban, hogy maguk írják meg az új alkotmányt. Valójában ez az alkotmány demokratikus volt, amelynek a legitimitását megerősítendő elnök- és képviselő-választásokat tartottak 2000-ben. Chávez és szövetségesei ezeken is győzelmet arattak. Chávez populizmusa azonban óriási ellenállást váltott ki, és 2002 áprilisában a hadsereg rövid időre átvette a hatalmat. Ám az államcsíny kudarcot vallott, így a diadalittas Chávez még nagyobb demokratikus legitimitációt mondhatott a magáénak.

2003-ig kellett várni, hogy Chávez megtegye az első egyértelmű lépéseket egy autoriter rendszer kiépítése felé. Miután támogatottsága csökkent, megakadályozta egy, az ellenzék által kezdeményezett népszavazás megtartását, amelynek a célja az volt, hogy visszahívják őt a hivatalából. Egy évvel később viszont a magas olajáraknak köszönhetően népszerűsége elég magasra emelkedett, és így győzni tudott. 2004-ben az állam feketelistára tette azokat, akik aláírták a visszahívására vonatkozó petíciót, Chávez pedig a saját embereivel töltötte fel a legfelső bíróságot. Mindazonáltal 2006-ban újra nagy többséggel újraválasztották, és ez lehetővé tette számára, hogy fenntartsa a demokrácia látszatát. A *chavista* rezsim elnyomó vonásai 2006 után erősödtek fel; ekkor bezárattak egy jelentősebb tévéállomást, kétes vádak alapján letartóztattak vagy száműzetésbe kényszerítettek számos ellenzéki politikust, bírókat és médiaszemélyiségeket, eltörölték az elnök hivatali idejét korlátozó törvényeket, így Chávez

korlátlanul hatalomban maradhatott. Amikor a rákbeteg Chávezt 2012-ben újraválasztották, a választás szabad volt, de nem tisztességes: a *chavismo* ellenőrizte a média nagyobb részét, az államapparátus hatalmas gépezetét pedig a saját szolgálatába állította. Egy évvel később Chávez elhunyt, utóda, Nicolás Maduro egy újabb, vitatható választáson diadalmaskodott, kormánya pedig 2014-ben bebörtönzött egy ellenzéki vezetőt. Az ellenzék földcsuszamlásszerű győzelme 2015-ben, a törvényhozási választásokon megcáfolni látszott a bírálókat, akik szerint Venezuela már nem demokratikus ország. Amikor aztán 2017-ben, két évtizeddel azután, hogy Chávez első ízben győzött az elnökválasztáson, egy egypárti alkotmányozó gyűlés elvonta a törvényhozás jogosítványait, a világ immáron egyértelműen arra a következtetésre jutott, hogy Venezuela igenis autokrata ország.

Manapság így halnak meg a demokráciák. A leplezetlen diktatúrák – amilyen a fasizmus, a kommunizmus vagy a katonai uralom – a világ nagy részén kihaltak.³ Ritkán találkozunk államcsínyekkel vagy a hatalom erőszakos megragadásának más formáival. A legtöbb országban rendszeresen tartanak választásokat. A demokráciák mégis meghalnak, de más módon. A hidegháború vége óta a demokrácia bukását a legtöbb esetben nem a tábornokok és a katonák idézik elő, hanem maguk a választott kormányok.⁴ Chávezhez hasonlóan választott vezetők ásták alá a demokratikus intézmények működését Grúziában, Magyarországon, Nicaraguában, Peruban, a Fülöp-szigeteken, Lengyelországban, Oroszországban, Srí Lankán, Törökországban és Ukrajnában. A demokrácia visszaszorítása manapság a szavazófülkékben kezdődik.

Az összeomláshoz vezető „választásokkal kikövezett” út veszedelmesen csalóka. A klasszikus államcsínyek során, ahogy Pinochet Chiléjében is, a demokrácia egy pillanat alatt véget ér, és a dolog mindenki számára egyértelmű. Az elnöki palota lángra lobban, az elnököt megölik, börtönbe vetik vagy száműzetésbe kényszerítik. Az alkotmányt felfüggesztik, vagy a szemétládába dobják. A „választásokkal

kikövezett” úton semmi ilyesmi nem történik. Nincsenek tankok az utcán. Az alkotmány és a többi, névleg demokratikus intézmény a helyén marad. Az emberek továbbra is az urnák elé járulnak. A választott autokraták fenntartják a demokrácia látszatát, miközben megfosztják a lényegétől.

A demokrácia aláásására irányuló számos kormányzati lépés „jogszerű” abban az értelemben, hogy a törvényhozás jóváhagyásával születnek, a bíróság pedig nem emel kifogást ellenük. Még az is előfordul, hogy ezeket az intézkedéseket úgy tálalják, mint amelyek a demokrácia „jobbítását” szolgálják; legyen a bíróság hatékonyabb, szorítsuk vissza a korrupciót, vagy tisztítsuk meg a választás folyamatát. Az újságok is megjelennek, de vagy megvásárolják őket, vagy öncenzúrát kényszerítenek rájuk. A polgárok továbbra is bírálhatják a kormányt, de válaszul nemritkán adó- vagy más jogi természetű problémák között találják magukat. Ez növeli a zavart a lakosság körében. Az emberek nem azonnal fogják fel, mi is történik. Sokan továbbra is azt hiszik, demokráciában élnek.⁵ 2011-ben, amikor a Latinobarómetro arra kérte a venezuelai válaszadókat, hogy helyezték el országukat egy 1-től („egyáltalán nem demokratikus”) 10-ig („teljes mértékben demokratikus”) skálán, 51 százalék nyolc vagy annál magasabb osztályzatot adott.

Mivel nincs egyetlen pillanat – államcsíny, rendkívüli állapot kihirdetése vagy az alkotmány felfüggesztése –, amikor a rezsim mindenki számára nyilvánvalóan „átlépi a határvonalat”, ami a demokráciát elválasztja a diktatúrától, semmi nincs, ami megkongatná a vészharangot a társadalom számára. Azokat, akik elítélik az állam túlkapásait, túlzással vádolják, vagy azzal, hogy farkast kiáltanak. Sokak számára a demokrácia leépülése jószerivel észrevehetetlen.

Mennyire fenyegeti az amerikai demokráciát a lecsúszásnak ez a formája? Természetesen igaz, hogy a mi demokráciánk alapjai erősebbek, mint amivel Venezuelában, Törökországban vagy Magyarországon találkozhatunk. De vajon elég erősek-e?

Hogy megválaszolhassuk ezt a kérdést, hátra kell lépünk a szalagcímek és a „breaking news” világából; nagyobb rálátásra van szükségünk, le kell vonnunk a tanulságokat más országok és történelmi korok tapasztalataiból. Más, válsággal küzdő demokráciák tanulmányozása megkönnyíti számunkra, hogy megértsük a demokráciánkat fenyegető kihívásokat. Például más országok történelmi tapasztalatai alapján kidolgoztunk egy tesztszerűséget, amelynek a segítségével beazonosíthatjuk a potenciális autokratákat még az előtt, hogy hatalomra kerüljenek. Tanulhatunk azokból a hibákból, amelyeket korábbi korok demokratikus vezetői követtek el, amikor szélesre tarták a kaput később autoriternek bizonyuló politikusok előtt, és fordítva, tanulhatunk abból is, ahogy más demokráciáknak sikerült a szélsőségeket távol tartani a hatalomtól. Ennek az összehasonlító módszernek a segítségével arra is fény derül, hogy a választott autokraták szerte a világon mennyire hasonló stratégiákat alkalmaznak, hogy aláássák a demokratikus intézményeket. Ahogy ezek a mintázatok feltárulnak előttünk, az összeomláshoz vezető lépések is sokkal egyértelműbben beazonosíthatók, és könnyebb a harcot is felvenni velük. Ha meg akarjuk védelmezni az amerikai demokráciát, tudnunk kell, hogy más országokban az állampolgároknak hogyan sikerült ellenállniuk a választott autokratáknak, vagy éppen tragikus módon hogyan vallottak kudarcot.

Tisztában vagyunk azzal, hogy szélsőséges demagógok időről időre minden társadalomban, még az egészséges demokráciákban is megjelennek. Az Egyesült Államoknak is bőven kijutott ezekből, gondoljunk Henry Fordra, Huey Longra, Joseph McCarthyra és George Wallace-ra. A demokrácia lényegi próbája nem az, hogy ilyen emberek megjelennek-e, hanem hogy a politikai vezetők és a főleg a politikai pártok képesek-e megakadályozni, hogy az ilyen hatalomra jussanak például úgy, hogy nem engedik őket a pártok főáramának a közelébe, nem támogatják és nem is közelednek hozzájuk, és ha kell, a politikai ellenfelekkel is összefognak a demokratikus jelölteket támogatandó. A populista szélsőségek elszigeteléséhez

politikai bátorságra van szükség. Ha a hagyományos pártok félelemből, opportunizmusból vagy hibás számításból lehetővé teszik, hogy a szélsőségesek elfoglalják a centrumot, a demokrácia veszélybe kerül.

Amikor aztán a potenciális autokraták hatalomra kerülnek, a demokrácia egy második kritikus próba elé kerül: Vajon az autokrata vezető képes lesz-e, hogy aláassa a demokratikus intézmények működését, vagy azok fogják kordák közé szorítani őt? Az intézmények önmagukban nem elégségesek, hogy megfékezzék a megválasztott autokrata vezetőt. Az alkotmányt meg kell védeni – ez a politikai pártokon, a magukat megszervező állampolgárokon és a demokratikus normákon múlik. Erőteljes normák hiányában az alkotmányos fékek és ellensúlyok nem képesek betölteni a demokrácia védelmezőinek szerepét úgy, ahogy mi azt látni szeretnénk. Az intézményekből politikai fegyverek lesznek, és akik az ezen intézmények feletti ellenőrzést megszerzik, hatékonyan fordítják az intézményeket azok ellen, akiknek nincs ilyen ellenőrzési joguk. Ez a módja annak, ahogy a választott autokraták aláássák a demokráciát: saját embereikkel töltik fel és fegyverként használják a bíróságokat [USA Legfelsőbb Bírósága, amely egyben fellebbviteli bíróság is] és más független szervezeteket, megvásárolják a médiát és a magánszektor (vagy elnémítják őket), valamint újraírják a politikai szabályokat, hogy a pálya feléjük lejtzen. Az autoriter rendszerekhez vezető „választásokkal kikövezett” út tragikus jellemzője, hogy a demokrácia gyilkosai magukat a demokratikus intézményeket használják – fokozatosan, körültekintően, akár jogszerűen is – a piszkos munka elvégzésére.

2016 novemberében Amerika megbukott az első vizsgán, amikor olyan elnököt választott, aki nagyon is vitatható módon viszonyul a demokráciához. Donald Trump meglepetésszerű győzelméhez nemcsak a lakosság kiábrándultsága kellett, de az is, hogy a Republikánus Párt ne akadályozza meg, hogy egy szélsőséges demagóg szerezze meg a párt jelölését az elnöki tisztségre.

Mennyire valós ez a fenyegetés? Számos elemző az alkotmányban bízik, amelynek pontosan az a szerepe, hogy féken tartsa az olyan demagógokat, mint Donald Trump. A fékek és ellensúlyok rendszere, amelyet még James Madison dolgozott ki, több mint kétszáz éve működik – túlélve a polgárháborút, a nagy gazdasági világválságot, a hidegháborút és a Watergate-botrányt. Csak képes lesz arra, hogy egy Trumpot is túléljen!

Mi nem vagyunk ennyire biztosak ebben. A történelem során a fékek és ellensúlyok rendszere országunkban meglehetősen jól működött, de nem, vagy nem kizárólag annak az alkotmányos rendnek köszönhetően, amelyet annak idején az alapító atyák dolgoztak ki. A demokrácia akkor működik a legjobban – és hosszú távú fennmaradása akkor a leginkább biztosított –, ha az alkotmányt íratlan demokratikus normák támasztják alá. A fékek és ellensúlyok rendszerét Amerikában két alapvető norma segített megőrizni, amit jó ideje már adottnak veszünk: az egyik a kölcsönös tolerancia, vagyis az a felfogás, hogy az egymással versenyző felek legitim versenytársnak tekintik egymást, a másik az önkorlátozás, tehát az a felfogás, amely szerint a politikusok önmérsékletet tanúsítanak intézményi előjogaik érvényesítése terén. Ez a két norma szolgált az amerikai demokrácia támaszaként a huszadik század legnagyobb részében. A két nagy párt vezetői legitimként fogadták el egymást és ellenálltak a csábításnak, hogy az általuk ideiglenesen ellenőrzött intézményeket maximálisan pártcélokra használják. A tolerancia és az önkorlátozás e két normája védőkorlátként működött az amerikai demokrácia számára; ennek révén sikerült elkerülni, hogy a pártok közötti küzdelem életre-halálra menjen, ami oly sok más demokrácia pusztulásához vezetett a világban, gondoljunk Európára az 1930-as években vagy Dél-Amerikára az 1960–1970-es években.

Mostanra azonban az amerikai demokráciát védő korlátok meggyengültek. A demokratikus normák leépülése az 1980–1990-es években kezdődött, a 2000-es években pedig ez a folyamat felgyorsult.

Például, amikor Barack Obama lett az elnök, számos republikánus politikus megkérdőjelezte demokrata versenytársai legitimitását, és az önkorlátozás normáját sutba dobva úgy vélte, hogy a győzelem érdekében bármilyen eszköz megengedhető. Donald Trump talán felgyorsította ezt a folyamatot, de biztosan nem ő indította el. Az amerikai demokráciát fenyegető kihívások sokkal mélyebben gyökereznek. Demokratikus normáink meggyengülését a szélsőséges pártharcokban kell keresni, amelyek a politikai nézetkülönbségeken túlnyúlva egzisztenciális konfliktusokká mélyültek – faji és kulturális kérdésekkel a középpontban. Miközben társadalmunk egyre sokszínűbbé válik, a faji egyenlőség elérésére irányuló erőfeszítések alattomos reakciókat és egyre erősödő polarizációt is eredményeztek.⁶ Márpedig, ha van egyetlen tanulság, amelyet levonhatunk azokból a tapasztalatokból, amelyeket a demokráciák összeomlásának tanulmányozása során szereztünk, az éppen az, hogy a szélsőséges polarizáció elpusztítja a demokráciát.

Van okunk tehát, hogy megkongassuk a vészharangokat. Nem egyszerűen arról van szó, hogy 2016-ban az amerikaiak egy demagógot választottak meg elnöküknek, de mindezt egy olyan időszakban tették, amikor a demokráciánkat egykor védelmező normák leépülése már elkezdődött. Más országok tapasztalatai arra tanítanak bennünket, hogy a polarizáció a demokrácia halála, de arra is, hogy az összeomlás nem elkerülhetetlen és nem is visszafordíthatatlan. Más, válságban lévő demokráciák kínálta tanulságokra támaszkodva ez a könyv stratégiákat sorol fel, amelyeket az állampolgárok magukévé tehetnek, vagy éppenséggel elvethetnek, ha meg akarják védeni a demokráciánkat.

Sok amerikait joggal tölt el félelemmel az, ami ma az országunkban történik. Ám a demokrácia megvédélmezéséhez a félelem vagy a felháborodás nem elegendő. Alázat és merészség is kell. Tanulnunk kell más országoktól, hogy felfigyeljünk a figyelmeztető jelekre, vagy éppen felismerjük, ha téves riasztásról van szó. Tudatában kell lennünk azoknak a végzetes tévedéseknek, amelyek más országokban

a demokrácia pusztulásához vezettek. És emlékeznünk kell arra is, hogy a korábbi súlyos demokratikus válságok idején az állampolgárok miként nőttek fel a feladathoz, félretéve súlyos megosztottságukat, hogy elhárítsák az összeomlást. A történelem nem ismétli önmagát, de összezseng. A történelem azt ígéri, és e könyv annak a reménynek ad hangot, hogy rátalálhatunk a rímre, mielőtt még túl késő lenne.

Végzetes szövetségek

Egy ízben a Ló és a Szarvasbika között háborúskodásra került sor, ezért a Ló elment a Vadászhoz, és segítségét kérte, hogy bosszút állhasson. A Vadász beleegyezett, de ezt mondta: „Ha le akarod győzni a Szarvasbikát, meg kell engedned nekem, hogy ezt a vasat a szádba tegyem, hogy irányíthassalak ezzel a kantárral. Meg kell engedned azt is, hogy ezt a nyerget a hátadra tegyem, mert így biztosabban ülök rajtad, miközben üldözzük az ellenséget.” A Ló elfogadta ezeket a feltételeket, a Vadász pedig felnyergelte és felkantározta őt. A Vadász segítségével a Ló hamarosan legyőzte a Szarvasbikát, és ekkor ezt mondta a Vadásznak: „Most már szállj le a hátamról és vedd ki ezt a vasat a számból, meg a többi dolgot a hátamról.” „Lassabban, barátom – mondta neki a Vadász –, most már szerszám van rajtad, rajtam pedig a sarkantyú, és ez nekem így tökéletesen megfelel” (Ezópus meséi: A Vadász, a Szarvasbika és a Ló).

1922. október 30-án reggel 10.55-kor Mussolini egy hálókocsis vonatban utazva Milánóból Rómába érkezett.¹ A király hívta a fővárosba, hogy felkérje őt miniszterelnöknek, illetve hogy alakítson kormányt. Néhány testőr kíséretében Mussolini először a Savoia Szállodához ment, majd fekete öltönyben, fekete ingben és széles karimájú fekete kalapban diadalittasan a királyi palotához masírozott. Rómában, ebben az időben, mindenki a zavargásokról beszélt. Fasiszta bandák – sokan szedett-vedett egyenruhában – járták az utcákat.

Mussolini, aki hitt a látvány erejében, belépett a király márványpadlójú palotájába és ezekkel a szavakkal üdvözölte őt: „Felség, bocsánatot kérek az alkalmatlan öltözékért, de a csatatérről jövök.”²

Ez volt a kezdete Mussolini legendás menetelésének Rómába. A kép, ahogy feketeingesek tömegei átlépik a Rubicont, hogy kicsavarják a hatalmat a liberális olasz állam kezéből, a fasiszta kánon része lett, amelyet újra és újra eljátszottak a nemzeti ünnepeken és beleírtak a tankönyvekbe az 1920–1930-as években. Mussolini mindent megtett, hogy megalkossa ezt a mítoszt. Rómába érkezésének utolsó előtti állomásán arra gondolt, hogy kiszáll és testőrei körében lóháton érkezik Rómába.³ Bár végül a tervet elvetették, Mussolini később mindent megtett annak érdekében, hogy a hatalomba emelkedésének legendájáról, saját szavaival, „forradalomként”, „lázadó aktusként” beszéljen, amely utat nyitott egy új, fasiszta korszak számára.⁴

Az igazság ennél sokkal hétköznapiabb volt. Mussolini feketeingesei – sokan közülük rosszul tápláltak és fegyvertelenek – csak azután érkeztek a városba, hogy Mussolini megkapta a felkérést a miniszterelnöki posztra. Mussolini fasiszta bandái országszerte sok gondot okoztak, de Mussolini mesterkedése a hatalom megszerzésére minden volt, csak forradalom nem. Harmincöt képviselőjére támaszkodva (az 535 fős parlamentben) és kihasználva a hagyományos pártok megosztottságát, valamint a harmincezer feketeingesét mint fenyegetést, felhívta magára a félénk III. Viktor Emánuel király figyelmét. A király új politikai csillagot látott benne, aki képes lehet a zavargások megfékezésére.

Mussolini kinevezésével a politikai rend helyreállt, a szocializmus visszavonulót fűjt, az olasz tözsde pedig látványosan emelkedni kezdett. A liberális politikai elit idősebb képviselői – köztük Giovanni Giolitti és Antonio Salandra – azon kapták magukat, hogy ők is a tapsolók közé álltak. Mussoliniban hasznos szövetségest láttak. Őm hasonlóan a Lóhoz Ezópus meséjében, Olaszország is hamarosan „szerszám és sarkantyú” alatt találta magát.

E történet valamely változata gyakran ismétlődött a világ különböző pontjain az elmúlt évszázad folyamán. Politikai kívülállók egész sora – köztük Adolf Hitler, Getúlio Vargas Brazíliában, Alberto Fujimori Peruban és Hugo Chávez Venezuelában – hasonló utat járt be a hatalom megszerzéséig: belülről, választások útján, vagy nagy hatalmú politikusokkal kötött szövetség eredményeként. Az elit tagjai minden alkalommal úgy vélték, hogy ha a kívülállót hatalomhoz juttatják, azzal egyszersmind korlátok között is tartják, és a hagyományos elit hamarosan újra megszerezheti az ellenőrzést az események felett. Ám terveik visszafelé sülték el. Az ambíció, a félelem és a téves számítás halálos elegye folytán ugyanazt a végzetes hibát követték el: maguk adták át a hatalom kulcsait egy formálódóban lévő autokratának.

Hogyan fordulhat elő, hogy tapasztalt idősebb politikusok elkövetik ezt a hibát? Kevés olyan gyomorszájba ütő példa van erre, mint Adolf Hitler felemelkedése 1933 januárjában. Az, hogy hajlamos erőszakos lázadásra, már az 1923-as müncheni sörpuccs óta ismert volt – ez egy meglepetésszerű akció volt, amelynek során Hitler pisztollyal felfegyverzett hívei elfoglaltak néhány kormányzati épületet, valamint egy müncheni sörházat, ahol a bajor kormány tagjai is jelen voltak. A hatóságok meghiúsították a rosszul előkészített akciót, ezt követően Hitler kilenc hónapot börtönben ült. Itt írta meg hírhedt személyes kiáltványát *Mein Kampf* címmel. Ez után Hitler elkötelezte magát amellett, hogy a hataloméért a választásokon fogja megmérteni magát. Kezdetben nemzetiszocialista mozgalma csak néhány szavazathoz jutott. A weimari politikai rendszert 1919-ben hozta létre a katolikusok, a liberálisok és a szociáldemokraták koalíciója, amely elkötelezett volt a demokrácia iránt. De az 1930-as évek elejére, amikor a német gazdaság súlyos válságba került, a jobbközép belső harcok áldozata lett, a kommunisták és a nácik népszerűsége pedig növekedett.

A nagy gazdasági világválság nyomása alatt a megválasztott kormány 1930 márciusában szétesett. Mivel a politikai káosz megbénította

a kormányzati munkát, Paul von Hindenburg, az első világháború hőse, a tényleges hatáskörrel nem rendelkező államfő élt az alkotmány egyik cikkelye által biztosított lehetőséggel, amely megadta számára a jogot, hogy rendkívüli körülmények esetén, amikor a parlament nem képes kormányzó többséget biztosítani, kancellárt nevezzen ki. Ezeknek a kinevezett kancellároknak – és az államfőnek – nem csupán az volt a céljuk, hogy kormányozzanak, de az is, hogy a partvonalra szorítsák a jobb- és baloldali radikálisokat. Először a centripárti Heinrich Brüning (aki később elmenekült Németországból és a Harvardon lett egyetemi tanár) tett kísérletet a gazdaság élénkítésére, de kudarcot vallott, és csak rövid ideig volt kancellár. Von Hindenburg elnök ezt követően az arisztokrata Franz von Papent kereste meg, majd végső kétségbeesésében Kurt von Schleicherhez fordult, aki von Papen közeli barátja és vetélytársa, korábban hadügyminiszter volt. Ám parlamenti többség híján a Reichstagban továbbra is fennmaradt a patthelyzet. A vezető politikusok érthető módon féltek a soron következő választásoktól.

„Valamit csak tenni kell!” felkiáltással az egymással rivalizáló konzervatívok egy csoportja 1933 januárjának vége felé összegyűlt, ahol megállapodásra jutott: egy népszerű kívülállót kell a kormány élére állítani. Ugyan megvetették őt, de azt is tudták, hogy sok követője van. Legfőképpen pedig azt gondolták, hogy képesek lesznek ellenőrzésük alatt tartani.

1933. január 30-án von Papen, a terv egyik fő értelmi szerzője, a következő szavakkal oszlatta el sokak aggodalmát azzal a házárdjatekkel kapcsolatban, amelynek a lényege az volt, hogy Hitlert teszik meg a válság sújtotta Németország kancellárjává: „A mi céljainkat fogja szolgálni... Két hónapon belül olyan szűk sarokba szorítjuk őt, hogy visítani fog.”⁵ Ennél nagyobb tévedést el sem lehetett képzelni.

Az olasz és a német példa rámutat arra a „végzetes szövetségre”, ami gyakran emel autoriter politikusokat a hatalomba.⁶ Bármely demokráciában előfordul, hogy a politikusoknak súlyos kihívásokkal

kell szembesülniük. A gazdasági válság, a növekvő elégedetlenség és a vezető politikai pártok támogatottságának a visszaesése még a legtapasztaltabb bennfentesek ítélőképességét is próbára teszi. Amikor egy karizmatikus kívülálló megjelenik a színen, és fokozza a népszerűségét azzal, hogy kesztyűt dob a régi rendnek, a hagyományos politikusok számára – akik érzik, hogy az ellenőrzés kicsúszik a kezük közül – csábítónak tűnik, hogy bevegyék őt maguk közé. Ha az egyik bennfentes elsőként bontja meg az egységet és öleli keblére a lázadót, reménykedhet abban, hogy annak energiáját és tömegbázisát felhasználva előnyt szerezhet a többiekkel szemben. Aztán majd – gondolják a hagyományos politikusok – a lázadót át lehet programozni, hogy támogassa az ő programjukat.

Az effajta alku a gonosszal aztán idővel a lázadó javát szolgálja, mert az ilyen szövetség eredményeként az utóbbi elegendő elismerést kap, hogy legitim jelöltként pályázzon a hatalomra. Az 1920-as évek elején Olaszországban a régi liberális rend a növekvő számú sztrájk és a zavargások közepette összeomlóban volt. A hagyományos politikai pártok nem tudtak stabil parlamenti többséget előállítani, aminek következtében Giovanni Giolitti, ez az idős politikus, aki már ötödik alkalommal ült a miniszterelnöki székben, tanácsadói javaslata ellenére, kétségbeesésében 1921 májusában rendkívüli választásokat írt ki. Giolitti abban reménykedett, hogy a maga céljaira használhatja ki a fasiszták növekvő népszerűségét, ezért ajánlatot tett Mussolininak, hogy beveszi ez utóbbi mozgalmát a saját „burzsoá” választási blokkjába, amely így a nacionalistákat, a fasisztákat és a liberálisokat tömörítette.⁷ Ám ez a stratégia megbukott; a burzsoá blokk a szavazatok alig 20 százalékát szerezte meg, aminek nyomán Giolitti benyújtotta a lemondását. De a tény, hogy Mussolinit bevették ebbe a tömörülésbe, szedett-vedett mozgalmának megadta azt a legitimitást, ami a felemelkedéséhez kellett.

Nem csupán a két világháború közötti Európában láthattunk példákat ilyen végzetes szövetségekre. Ugyanezzel magyarázható Hugo Chávez felemelkedése. Venezuela korábban azzal büszkélkedett,

hogy övé Latin-Amerika legrégebbi demokráciája, amely 1958 óta működött. Chávez, az egykori alacsony rangú katonatiszt és egy bukott államcsíny vezetője, aki soha semmilyen közhivatalt nem töltött be, politikai értelemben kívülálló volt. Am hatalomra jutásában nagy szerepet játszott egy valódi bennfentes, Rafael Caldera korábbi elnök, egyike a venezuelai demokrácia megalapítóinak.

A venezuelai politikában sokáig két párt játszott meghatározó szerepet, a balközép Demokratikus Akciópárt és Caldera jobbközép Keresztényszociális Pártja (COPEI). E kettő harminc éven keresztül felváltva békében kormányozott, és így az 1970-es évekre Venezuelára mint mintaszerű demokráciára tekintettek egy olyan régióban, amelyben mindennaposak voltak az államcsínyek és a diktatúrák. Az 1980-as években azonban az ország gazdasága, amely az olajtól függ, tartós válságba került, amely több mint egy évtizeden keresztül tartott, és amelynek következtében a szegénységi ráta megduplázódott. Nem meglepő módon a venezuelai lakosság elégedetlensége egyre nőtt. 1989 februárjában nagyszabású utcai zavargásokra került sor, ami egyértelműen megmutatta, hogy a hagyományos pártok bajban vannak. Három évvel később, 1992 februárjában alacsony rangú katonatisztek egy csoportja fellázadt Carlos Andrés Pérez ellen. A puccsot Hugo Chávez vezette, tagjai *bolivaristának* nevezték magukat Simón Bolívarra, a függetlenségi háborúk mindenki által tisztelt hősére utalva. Az államcsíny kudarcot vallott. Az immár letartóztatásban lévő Chávez élő televíziós adásban kérte híveit, hogy tegyék le a fegyvert (az általa használt kifejezés – „erőfeszítéseink egyelőre kudarcot vallottak” – később legendás lett), és ennek nyomán sok venezuelai, különösen sok szegény szemében hőssé magasodott. 1992 novemberében a második államcsínykísérlet is megbukott, és a bebörtönözött Chávez ekkor úgy döntött, irányt kell váltania és a hatalmat választások útján kell megszereznie. Ehhez segítségre volt szüksége.

Caldera korábbi elnök köztiszteletben álló idősebb államférfi volt, de politikai szerencsecsillaga 1992-ben már hanyatlott. Négy évvel

korábban nem sikerült elérnie, hogy pártja őt jelölje az elnöki tisztségre, és ekkorra már politikai őskövületnek számított. Am a hetvenhat éves szenátor nem tett le arról, hogy visszaüljön az elnöki székbe, és Chávez megjelenését jó alkalomnak tartotta erre a célra. Chávez első államcsínyének éjszakáján a korábbi elnök a törvényhozás rendkívüli együttes ülésén beszédet mondott, amelyben magáévá tette a lázadók ügyét:

„Nehéz arra kérni az embereket, hogy állítsák fel magukat a szabadságért és a demokráciáért, amikor úgy látják, hogy a demokrácia nem bírta elviselni, nem tudja megakadályozni, hogy a megállhatatlan költségek az emberek szemébe kerüljenek, nem vet véget a mindent felborító korrupciónak, ami az általános vélekedés szerint napról napra elpusztítja az ország intézményeit.”

Ez a megdöbbentő beszéd új lendületet adott Caldera politikai karrierjének. Azzal, hogy nyitott Chávez rendszerellenes hívei felé, a volt elnök népszerűsége ugrásszerűen növekedett, aminek a nyomán 1993-ban újra elnyerte az elnöki széket.

Caldera nyilvános flörtölése Cháვეzzel nemcsak az ő népszerűségének tett jót a választófülkékben, de Chávezet is újfajta hitelességgel ruházta fel. Chávez és társai arra törekedtek, hogy felszámolják országuk harmincnégy éves demokráciáját. A korábbi elnök pedig ahelyett, hogy elítélte volna az államcsíny vezetőit, mondván, hogy szélsőséges fenyegetést jelentenek az országra nézve, valójában nyilvánosan a támogatásáról biztosította őket, ami egyszersmind belépőjegyet jelentett ez utóbbiak számára a politika főáramába.

Caldera az elnöki palota bejáratát is szélesre tárta Chávez előtt azzal, hogy halálos csapást mért a hagyományos venezuelai pártokra. Megdöbbentő pálfordulattal kilépett a COPEI-ből, amelynek egyik létrehozója volt csaknem ötven évvel korábban, és független jelöltként

indult az elnökválasztáson. Nem vitás, hogy ezek a pártok addigra már válságban voltak. Ám Caldera távozása és a hagyományos rendszer elleni kampánya segített megásni a sírjukat.⁹ 1993-ban Calderát független jelöltként megválasztották, és ez megnyitotta az utat a későbbi kívülállók előtt. Öt évvel később Chávez ideje is eljött.

1993-ban azonban Cháveznek még volt egy komoly gondja: börtönben ült a tárgyalására várva. A vád hazaárulás volt. Ám 1994-ben Caldera, akit időközben elnökké választottak, felmentette őt az összes vád alól. Caldera utolsó tette, amivel helyzetbe hozta Chávezet, az volt, hogy szó szerint szélesre tárta az ajtót – a börtön ajtaját – előtte. Chávez szabadon bocsátásakor egy riporter arról kérdezte, hová megy most. Chávez válasza: a hatalomba.¹⁰ Chávez szabadon bocsátása népszerű lépés volt, amire Caldera még a kampány során ígéretet tett. A venezuelai elit nagy részéhez hasonlóan, ő is múlt jelenségnek tekintette Chávezet, olyasvalakinek, aki a következő választásokig biztosan elveszíti a lakosság támogatását.¹¹ De azzal, hogy megszüntette az eljárást Chavez ellen, ahelyett hogy szabad folyást engedett volna az igazságszolgáltatásnak, majd kegyelemben részesítette, valójában egy csapásra megnövelte a korábbi puccsista presztízsét, aki így esélyesként indulhatott a következő elnökválasztáson.¹² 1998. december 6-án Chávez győzött az elnökválasztáson, könnyedén maga mögé utasítva ellenfelét, akit a hagyományos politikai erők támogattak. A beiktatás napján Caldera, a távozó elnök nem tudta rávenni magát arra, hogy a hagyományoknak megfelelően ő eskesse fel Chávezet – inkább komoran félreállt.¹³

Dacára az óriási különbségeknek, Hitler, Mussolini és Chávez útja a hatalomba erőteljes hasonlóságokat mutat. Mind a hárman kívülállók voltak, akik képesnek bizonyultak arra, hogy maguk felé fordítsák a közvélemény figyelmét. További közös vonás, hogy hatalomra jutásukban közrejátszott az a körülmény, hogy a hagyományos politikusok figyelmen kívül hagyták a figyelmeztető jeleket és vagy átadták a hatalmat nekik (Hitler és Mussolini esetében), vagy megnyitották számukra a lehetőséget (Chávez esetében).

Amikor a politikai vezetők nem tesznek eleget politikai felelősségüknek, az gyakran az első lépés, amit az illető ország az autokrácia felé tesz. Évekkel Chávez győzelme után Rafael Caldera egyszerű magyarázatot adott arra, hogy miért hibázott: „Senki nem gondolta volna, hogy Mr. Cháveznek akár csak a legcsekélyebb esélye is lenne az elnöki pozíció megszerzésére.”¹⁴ Alig egy nappal azt követően, hogy Hitler kancellár lett, egy ismert konzervatív, aki korábban segítette őt, a következőket mondta: „Éppen most követtem el életem legnagyobb hibáját, összeálltam a történelem legnagyobb demagógjával.”¹⁵

Nem minden demokrácia esett ebbe a csapdába. Voltak országok – Belgium, Nagy-Britannia, Costa Rica és Finnország –, ahol veszélyes demagógok jelentek meg, de sikerült őket távol tartani a hatalomtól. Hogyan sikerült ez nekik? Csábító lenne arra gondolni, hogy a sikeres megmenekülés oka a választók kollektív bölcsességében keresendő. Talán a belgákban vagy Costa Rica polgáraiban egyszerűen csak erősebb a demokrácia iránti elkötelezettség, mint a németekben vagy az olaszokban. Végül is mindannyian szeretnénk azt gondolni, hogy az állam sorsa a polgárok kezében van. Ha az emberek sokra becsülik a demokratikus értékeket, a demokrácia jó kezében van. Ha a lakosság fogékony az autoriter csábítás iránt, akkor a demokrácia bajba kerül.

Ez a felfogás azonban tévedésen alapul, mert túl sokat tételez fel magáról a demokráciáról. Nevezetesen azt, hogy az „emberek” tettetésük szerint alakíthatják az államformát, amelyben élnek. Nehéz lenne bármilyen bizonyítékot találni arra, hogy az autoriter eszmék a többség támogatását élvezték volna az 1920-as évek Németországában vagy Olaszországában. Mielőtt a nácik és a fasiszták hatalomra kerültek, a lakosság kevesebb mint 2 százaléka volt párttag, és e két párt egyike sem ért el a többséghez bármennyire is közel eső szavazati arányt a szabad és tisztességes választásokon. Épp ellenkezőleg; meglehetősen erős többség állt szemben Hitlerrel és Mussolinival,

mielőtt ez a két vezető hatalomra jutott azoknak a politikai bennfenteseknek a támogatásával, akik nem ismerték fel, hogy saját ambícióik milyen veszélyeket jelentenek.

Hugo Chávezt a szavazók többsége választotta meg, de nem sok bizonyíték támasztja alá azt a feltételezést, hogy a venezuelaiak egy erős ember vezetésére vágytak. Abban az időben a demokrácia támogatottsága magasabb volt, mint Chilében, abban az országban, amely akkor és azóta is stabilan demokratikus. Az 1998-as Latino-barómetro felmérése szerint a venezuelaiak 60 százaléka értett egyet azzal az állítással, hogy „a demokrácia minden körülmények között a legjobb kormányzati forma”, és csupán 25 százaléka gondolta úgy, hogy „bizonyos körülmények között az autoriter kormányzás kívánatosabb lehet, mint a demokratikus”.¹⁶ Ezzel szemben Chilében a válaszadóknak csupán 53 százaléka vélte úgy, hogy „a demokrácia minden körülmények között a legjobb kormányzati forma”.

Potenciális demagógok minden demokráciában vannak, és előfordul, hogy egyikük vagy némelyikük visszhangra talál a közvéleményben. Ám egyes demokráciákban a politikai vezetők felfigyelnek a figyelmeztető jelekre és gondoskodnak arról, hogy az autoriter politikusok a partvonalon maradjanak, messze a hatalom központjától. Ezek a politikai vezetők, ha azt látják, hogy a demagógok erőre kapnak, együttes erővel elszigetelik és legyőzik őket. Bár a tömegek fogékonysága az extrém nézetek iránt egyáltalán nem közömbös, ennél sokkal fontosabb, hogy a politikai elit és főleg a pártok megszűrjék-e ezeket a nézeteket. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a politikai pártok a demokrácia kapuőrei.

Ahhoz, hogy az autoriter erőket kívül tartsuk, először be kell őket azonosítani. Sajnos nincs tökéletes korai felismerő rendszer. Sok autoriter politikust könnyedén fel lehet ismerni még az előtt, hogy hatalomra kerülne. Ezeknek az embereknek kétségbevonhatatlan előéletük van: Hitler egy bukott puccs vezetője volt, Chávez egy bukott katonai felkelésé. Mussolini feketeingesei erőszakos félkatonai

akciókban vettek részt. Argentínában a huszadik század közepén Juan Perón segített egy sikeres államcsíny végrehajtásában két és fél évvel az előtt, hogy indult volna az elnökválasztáson.

Ám a politikusok nem mindig fedik fel teljes mértékben autoriter hajlamaikat, mielőtt megragadnák a hatalmat. Vannak olyanok, akik pályafutásuk korai szakaszában betartják a demokratikus normákat és csak később fordítanak hátat ezeknek. Vegyük a magyar miniszterelnök, Orbán Viktor esetét. Orbán és pártja, a Fidesz liberális demokrataként indult az 1980-as évek végén; első miniszterelnöksége idején, 1998 és 2002 között, Orbán demokratikus módszerekkel kormányozott. Ezért mindenki számára meglepetést okozott, mikor 2010-es visszatérésekor hátat fordított a demokráciának.

Akkor hát miképpen azonosítsuk be az autoriter vonásokat azokban a politikusokban, akiknek a korábbi teljesítménye nem mutatott ilyen vonásokat. Ezen a ponton Juan Linzhez, a kitűnő politológushoz fordulunk. Linz a weimari Németországban született és a polgárháborús Spanyolországban nőtt fel; nagyon is jól tudta, milyen veszélyekkel jár a demokrácia elvesztése. A Yale Egyetemen dolgozva pályafutásának nagyobb részében azzal foglalkozott, hogy a demokráciák hogyan és miért halnak meg. Linz megállapításainak jelentős része megtalálható egy rövidke, de annál fontosabb kötetben, amely a *Breakdown of Democratic Regimes* címet kapta. A könyv, amely 1978-ban jelent meg, kitüntetően foglalkozik a politikusok szerepével, akiknek a tevékenysége megerősítheti vagy veszélybe sodorhatja a demokráciát. Linz egy tesztre is javaslatot tett,¹⁷ bár részleteiben nem dolgozta ki, amely alkalmas lenne az antidemokratikus politikusok beazonosítására.

Linz munkásságára építve¹⁸ mi egy négy figyelmeztető jelből álló rendszert dolgoztunk ki, amelynek alapján megállapítható, hogy az illető politikus autoriter vonásokkal rendelkezik vagy sem. Okunk van az aggodalomra, ha egy politikus

- (1) szóban vagy tetteben tagadja a demokratikus játékszabályokat,
- (2) tagadja a politikai ellenfelek legitimitását,

(3) eltűri vagy bátorítja az erőszakot és

(4) hajlamosnak mutatkozik arra, hogy korlátozza az ellenfelek, köztük a média politikai szabadságjogait.

Az 1. táblázatról leolvasható, hogy a politikusokat miként kell e négy tényező alapján értékelni.

Az a politikus, aki a négy közül akár csak egyen fennakad, aggodalomra ad okot. Kik azok a jelöltek, akik jellemzően fennakadnak ezen az autokráciaszűrőn? Gyakran a politikai kívülállók. A populisták a hagyományos rend ellenfelei, olyanok, akik – azt állítva, hogy a nép véleményét képviselik – háborút viselnek az általuk korruptként és összeesküvőként leírt elit ellen. A populisták jellemzően tagadják a hagyományos pártok legitimitását, antidemokratikusként, sőt hazafiatlanként bélyegzik meg őket. Azt mondják a választóknak, hogy a fennálló rendszer valójában nem demokratikus, az elit a maga céljaira kisajátította, megrontotta és meghamisította. Azt ígéri, hogy elűri ezt az elitet és a hatalmat visszajuttatja az „embereknek”. Az ilyen narratívákat célszerű komolyan venni. Amikor a populisták győznek a választásokon, gyakran intéznek támadást a demokratikus intézmények ellen. Latin-Amerikában például a tizenöt elnökből, akiket Bolíviában, Ecuadorban, Peruban és Venezuelában választottak meg 1990 és 2012 között, öt populista kívülálló volt: Alberto Fujimori, Hugo Chávez, Evo Morales, Lucio Gutiérrez és Rafael Correa. Mind az öten a demokratikus intézmények meggyengítésére törekedtek.¹⁹

Az autoriter politikusok távoltartását a hatalomból könnyebb szorgalmazni, mint megtenni. A demokráciákban végül is nem szokás pártokat vagy jelölteket eltüntetni a választásokon történő részvételtől, és ezt mi sem ajánljuk. A politikai pártok és vezetőik feladata ezek kiszűrése, ők a demokrácia kapuőrei.

A kapuőri feladatok sikeres ellátásához az kell, hogy a hagyományos pártok elszigeteljék és legyőzzék a szélsőséges erőket; ez az, amit Nancy Bermeo politológus „távolságteremtésnek” nevez.²⁰ A demokrácia iránt elkötelezett pártok sokféleképpen teremthetik meg ezt a távolságot.

1. táblázat. Az autoriter magatartás négy fő indikátora

1. A demokratikus játékszabályok elutasítása, vagy gyenge elkötelezettség ezek iránt	– Elvetik-e az alkotmányt vagy készséget nyilvánítanak az alkotmány megsértésére? – Utalnak-e arra, hogy szükség van antidemokratikus lépésekre, amilyen például a választások eltörlése, az alkotmány megsértése vagy felfüggesztése, bizonyos szervezetek betiltása, vagy alapvető polgári és politikai jogok korlátozása? – Törekednek-e (vagy helyeslik-e) alkotmányon kívüli eszközök felhasználására, a kormányzás megváltoztatására, amilyen például az államcsíny, erőszakos felkelés, a kormányzási forma megváltoztatására irányuló tömegtüntetés? – Tesznek-e kísérletet a választások törvényességének aláásására, például úgy, hogy nem fogadják el a hiteles választási eredményeket?
2. A politikai ellenfelek legitimációjának elutasítása	– Állítják-e ellenfeleikről, hogy felforgatók, vagy szemben állnak az érvényes alkotmányos renddel? – Állítják-e, hogy ellenfeleik egzisztenciális fenyegetést jelentenek a nemzetbiztonságra vagy az országban kialakult életmódra? – Állítják-e alaptalanul, hogy a velük szemben álló pártok tagjai bűnözők, akik, mivel törvénytörtést követtek el (vagy arra készülnek), nem lehetnek teljes jogú tagjai a politikai közösségnek? – Állítják-e alaptalanul, hogy riválisaik külföldi ügynökök abban az értelemben, hogy titokban együttműködnek idegen államokkal (vagy azok fizetett zsoldjában állnak), amelyek általában az illető ország egyes számú ellenségei?
3. Az erőszak eltűrése vagy bátorítása	– Vannak-e kapcsolataik tegyveres bandákkal, félkatonai szervezetekkel, gerillákkal, amelyek, illetve akik törvénytelen erőszakos cselekedeteket hajtanak végre? – Vannak-e olyan pártszövetségeik, amelyek elősegítik vagy bátorítják a csőcselék támadásait az ellenfeleikkel szemben? – Támogatják-e hallgatólagosan híveik erőszakos cselekedeteit azzal, hogy nem ítélik el egyértelműen, illetve nem szankcionálják ezeket a cselekedeteket? – Dicséretben részesítik-e (vagy legalábbis nem ítélik el) a politikai erőszak másfajta formáit a múltban, vagy a világ más pontjain?
4. Hajlandóság az ellenfelek, beleértve a sajtót, szabadságjogainak korlátozására	– Támogatják-e olyan törvények vagy kormányzati intézkedések elfogadását, amelyek korlátozzák a szabadságjogokat, például a rágalmozás és rossz hír keltésével kapcsolatos rendelkezések kiterjesztése, vagy az állam, illetve egyes civil vagy politikai szervezetek elleni tiltakozást, vagy ezek bírálását korlátozó törvények? – Fenyegetnek-e jogi vagy más büntető lépésekkel ellenzéki pártokat, a civil társadalom vagy a média kritikus tagjait? – Illették-e dicsérettel más kormányok elnyomó intézkedéseit a múltban vagy a világ más részein?

Először is, nem teszik lehetővé, hogy a potenciálisan autoriter jelöltek felkerüljenek a választási listákra. Ennek érdekében ellenállnak a csábításnak, hogy az ilyen szélsőséges politikusoknak magasabb pozíciókat ajánljanak fel még akkor is, ha a támogatásuktól többletszavazatokra számíthatnak.

Másodszor, a pártok az alsó szintjeiken eltávolíthatják a szélsőséges erőket. Nézzük a svéd konzervatív párt (AVF) esetét a két világháború közötti veszélyekkel terhes időszakban. Az AVF Svéd Nemzeti Érzelmű Ifjúsági Szervezet elnevezésű ifjúsági csoportja (amely választókorú aktivistákból állt) az 1930-as évek elejére egyre radikálisabbá vált; bírálta a parlamenti demokráciát, nyíltan támogatta Hitlert, sőt még egy egyenruhás rohamcsapatot is létrehozott.²¹ Az AVF erre válaszul 1933-ban kizárta ezt a szervezetet. A huszonötezer tag elvesztése alighanem érzékeny veszteséget jelentett az AVF számára az 1934-es önkormányzati választásokon, de a párt távolságtartó stratégiája csökkentette az antidemokratikus erők befolyását a legnagyobb svéd jobbközép pártban.²²

Harmadszor, a demokrácia mellett elkötelezett pártok mindenfajta szövetségekötést elutasíthatnak az antidemokratikus pártokkal és jelöltekkel. Ahogy Olaszországban és Németországban láhattuk, a demokrácia mellett elkötelezett pártok néha hajlanak arra, hogy szavazatszerzés vagy a parlamenti kormányzóképeség megszerzése érdekében szövetségre lépjenek a saját ideológiai széleiken található szélsőségesekkel. Ám az ilyen szövetségek hosszú távon katasztrofális következményekkel járhatnak. Linz szavaival, sok demokratikus rezsim bukása visszavezethető arra, hogy „egyes pártok nagyobb affinitást tanúsítottak a saját politikai spektrumuk szélén található szélsőségek, mint az ellenkező oldalhoz közel álló (hagyományos) pártok iránt.”²³

Negyedszer, a demokrácia mellett elkötelezett pártok feladata, hogy szisztematikusan elszigeteljék a szélsőséges erőket, ahelyett hogy legitimálnák őket. Ennek érdekében a politikusoknak kerülniük kell az olyan lépéseket – gondoljunk a német konzervatívok közös gyű-

léseire Hitlerrel az 1930-as évek elején, vagy Caldera beszédére, amelyben rokonszenvéről biztosította Chávezt –, amelyek a „normalitás”, a tiszteletreméltóság köntösével ruházzák fel az autoriter politikusokat.

És végül, minden olyan alkalommal, amikor a szélsőséges politikai erők érdemleges választási sikerre számíthatnak, a hagyományos pártoknak egységfrontba kell tömörülniük, hogy legyőzzék őket. Linzet idézve, ezeknek a pártoknak készen kell állniuk arra, hogy „összefogjanak az ideológiailag távoli, de a demokratikus politikai rend iránt elkötelezett ellenfeleikkel”.²⁴ Normális körülmények között ez jószerivel elképzelhetetlen. Képzeljük el, hogy Edward Kennedy más liberális, demokrata párti politikussal Ronald Reagan mellett kampányol, vagy a brit Munkáspárt szakszervezeti szövetségeseivel kiáll Margaret Thatcher mellett. E pártok híveit végsőkéig feldühítené az, amit elveik elárulásaként élnének meg. Ám rendkívüli körülmények között a bátor pártvezetés annyit jelent, hogy a demokrácia és az ország érdekeit a párté elé helyezik, és elmagyarázzák a választóiknak, hogy mi forog kockán. Ha egy párt vagy egy politikus, aki megbukik a korábban említett próbán, komoly választási fenyegetést jelent, nincs sok választás. A demokratikus egységfrontok segítségével meg lehet akadályozni, hogy a szélsőséges erők hatalomra kerüljenek, ez pedig a demokrácia megmentését is jelenti.

Bár a kudarcokra könnyebben emlékszünk, a két világháború között néhány európai demokrácia sikeresen „örizte a kapukat”. A kis országok példája néha meglepően komoly tanulságokat kínál. Nézzük Belgium és Finnország esetét. Az 1920–1930-as években, amikor Európa politikai és gazdasági válságtól szenvedett, mindkét országban megmutatkoztak a demokrácia felbomlásának első jelei; megjelentek a rendszerellenes szélsőséges erők. Ám mindkét országban a politikai elit a demokratikus intézmények védelmezésével megmentette a demokráciát (legalábbis a náci invázióig, amire évekkel később került sor).

Belgiumban az 1936. évi általános választásokon, amikor a fasizmus mótélya Olaszországból és Németországból kiindulva egész Európában elterjedt, a választások megdöbbentő eredményt hoztak. Két autoriter, szélsőjobboldali párt – a Rex és a Flamand Nacionalista Párt (VNV) – előre tört, és megszerezte a szavazatok csaknem 20 százalékát, amivel kesztyűt dobta a három hagyományos pártnak: a jobbközép Katolikus Pártnak, a szocialistáknak és a liberálisoknak. Léon Degrelle katolikus újságíró, a Rex Párt vezetője, aki később együttműködött a nációkkal, különösen nagy fenyegetést jelentett. Degrelle, a parlamenti demokrácia éles kritikusa, a Katolikus Párt jobbszélén kezdte politikai pályafutását, majd attól eltávolodva támadta annak vezetőit, korrupcióval vádolta őket. Mind Hitlertől, mind pedig Mussolinitól bátorítást és pénzügyi támogatást kapott.

Az 1936-os választási eredmények sokkolták a centrista pártokat, amelyek mindegyike szavazatokat veszített. Látták az antidemokratikus fejleményeket a nem túl távoli Olaszországban és Németországban, és aggódtak a saját túlélésük miatt. Nem akármekkora kihívást jelentett annak megválaszolása, hogy mit is tegyenek. A Katolikus Párt különösen nehéz kihívással szembesült: együttműködés a régi riválisokkal, jelesen a szocialistákkal és a liberálisokkal, vagy szövetség a Rex Párttal, amellyel volt valamekkora ideológiai közösége, de az utóbbi elutasította a demokratikus értékeket.

Ellentétben a német és olasz hagyományos politikai erőkkal, amelyek visszavonulót fújtak, a belga katolikus vezetés kijelentette, hogy a Rex Párttal történő bármilyen együttműködés nem egyeztethető össze a párttagsággal, és kétirányú stratégiát alakított ki. A párton belül megerősítették a fegyelmet: kiszűrték a Rex szimpatizánsait, illetve kizárták azokat, akik szélsőséges nézeteket vallottak. Emellett a pártvezetés határozottan állást foglalt a szélsőjobboldallal folytatott bármilyen együttműködés ellen.²⁵ A politikai arénában a Katolikus Párt a saját pályáján igyekezett legyőzni a Rex Pártot. Új propaganda- és kampánystratégiát alakított ki, amelynek a célközönsége a fiatal katolikusok voltak, akik a Rex korábbi tömegbázisát jelen-

tették. 1935 decemberében létrehozták a Katolikus Ifjúsági Frontot, és Degrelle korábbi szövetségeseit indították ellene a választásokon.²⁶

A Rex és a Katolikus Párt közötti végső összecsapás, amelynek nyomán a Rex (a náci megszállásig legalábbis) a partvonalra szorult, az új kormány megalakítása körül csúcsosodott ki az 1936-os választásokat követően. A Katolikus Párt a hivatalban lévő Paul van Zeeland katolikus miniszterelnököt támogatta.²⁷ Miután Van Zeeland ismét miniszterelnök lett, a formálódó kormány számára lényegében két lehetőség kínálkozott: az első a koalíció a szocialistákkal a franciaországi népfront mintájára, amit Van Zeeland és a többi katolikus vezető kezdetben szeretett volna elkerülni. A második egy jobboldali szövetség, amely a szocialistaellenes erőket fogta volna össze, és amelyben részt vett volna a Rex és a VNV. Nem könnyű választásról volt szó²⁸; a második forgatókönyvet támogatta a tradicionalista frakció, amely szerette volna megbuktatni a törékeny Van Zeeland-kormányt. Ennek érdekében igyekezett megszervezni valamifajta „brüsszeli menetelést”, hogy kikényszerítsen egy pótválasztást, amelyen Degrelle, a Rex vezére indulhatott volna Van Zeeland ellen. Ám ezek a tervek kudarcba fulladtak, amikor 1937-ben Degrelle elvesztette a pótválasztást, főképpen azért, mert a katolikus párti képviselők a sarkukra álltak és elutasították a tradicionalisták elképzeléseit. Ehelyett összefogtak a liberálisokkal és a szocialistákkal Van Zeeland támogatására. Ez volt a Katolikus Párt legfontosabb cselekedete kapuórként.

A Katolikus Pártot álláspontjának kialakításában a jobboldalon III. Lipót király és a Szocialista Párt is támogatta. Az 1936. évi választásokon a szocialisták kapták a legtöbb szavazatot, amivel jogot szereztek a kormányalakításra. Ám amikor kiderült, hogy a szocialisták nem tudják megszerezni a parlamenti többséget,²⁹ a király, ahelyett hogy új választásokat írt volna ki – aminek az eredményeként a szélsőséges pártok minden bizonnyal még több parlamenti mandátumhoz jutottak volna –, összehívta a nagy pártok vezetőit, hogy rábeszélje őket egy olyan kormány megalakítására, amely a hatalom

megosztásán nyugszik. A kormányt Van Zeeland vezette, és helyet kaptak benne a konzervatív katolikusok és a szocialisták, de nem vettek részt benne a rendszerellenes pártok sem a jobb-, sem a baloldaltól. Bár a szocialisták nem bíztak Van Zeelandban, de a demokrácia érdekeit a saját érdekeik elé helyezve beleegyeztek a nagykoalíció létrehozásába.

Hasonló folyamatok játszódtak le Finnországban, ahol 1929-ben a szélsőjobboldali Lappo mozgalom³⁰ betört a politikai arénába, ami azzal fenyegetett, hogy összeomlik az ország törékeny demokráciája. A mozgalom célja a kommunizmus bármi áron történő megsemmisítése volt.³¹ Erőszakkal fenyegetőzött arra az esetre, ha a követeléseit nem teljesítik, és minden módon támadta a hagyományos pártok politikusait, akiket azzal vádolt, hogy együttműködnek a szocialistákkal. Kezdetben a kormányzó jobbközép Agrárunió flörtölt a Lappo mozgalommal, mert politikai értelemben hasznosnak találta annak antikommunizmusát; magáévá tette a mozgalomnak azt a követelését, hogy fosszák meg a kommunistákat politikai jogaiktól, miközben eltűrte a szélsőjobboldali erőszakot.³² 1930-ban a konzervatív P. E. Svinhufvud lett a miniszterelnök³³, aki a Lappo-vezetők szerint „közülük való” volt, és aki két tárcát ajánlott fel a mozgalom számára. Egy évvel később Svinhufvud államfő lett. Mindazonáltal a Lappo nem hagyott fel szélsőséges magatartásával; miután a kommunistákat betiltották, most a mérsékeltebb szociáldemokrata pártot vették célba.³⁴ Lappo-huligánok több mint ezer szociáldemokratát, köztük szakszervezeti vezetőket és parlamenti képviselőket, raboltak el.³⁵ A Lappo mozgalom szervezett egy tizenkétezer fős helsinki menetet (a mitikussá vált *marcia su Roma* mintájára), és 1932-ben támogatott egy meghíúsult államcsínyt, amelynek az volt a célja, hogy a regnáló kormányt egy „apolitikus” és „hazafias” kormánnyal váltsa fel.³⁶

A Lappo mozgalom radikalizálódásának mértékében a hagyományos finn konzervatív pártok határozottan távolodtak tőle, majd szakítottak vele. 1930 végén az Agrárunió zöme a liberális Haladás

Párttal és a Svéd Néppárt nagy részével együtt szövetségre lépett fő ideológiai vetélytársával, a Szocialista Párttal.³⁷ Létrehozták az úgynevezett Törvényességi Frontot, hogy megvédjék a demokráciát az erőszakos szélsőségektől. Még a konzervatív elnök, Svinhufvud is határozottan elítélte – később be is tiltotta – korábbi szövetségeseit.³⁸ A Lappo mozgalom elszigetelődött, és így a fasizmus rövid ideig tartó fellángolásának Finnországban vége szakadt.³⁹

Nem csupán a történelemben találunk példákat a kapuk sikeres őrzésére. Ausztriában 2016-ban a vezető jobbközép pártnak (Oszt-rák Néppárt, ÖVP) a dolog lényegét tekintve sikerült távol tartani a szélsőjobboldali Szabadságpártot (FPÖ) az államelnökségtől. Ausztriában hosszú múltja van a szélsőjobboldali politizálásnak, és az FPÖ egyike a legerősebb európai szélsőjobboldali pártoknak. Az osztrák politikai rendszer meggyengült, mivel a két vezető párt – a szociáldemokraták (SPÖ) és a kereszténydemokraták (ÖVP), amelyek a háború utáni időszakban felváltva adták az államelnököket – teret vesztett. 2016-ban két új kihívójuk is akadt: Alexander van der Bellen, a Zöldpárt korábbi elnöke és Norbert Hofer, a szélsőséges FPÖ vezetője.

Az elemzők többségének meglepetésére az első forduló után Van der Bellen és a Hofer, a jobboldali jelölt maradt állva, hogy megmérkőzzenek a második fordulóban. Egy eljárási hibát követően a második fordulót 2016 decemberében tartották meg. Ekkor a vezető politikusok közül sokan, köztük számosan az ÖVP-ből, amellet érveltek, hogy Hofert és a Szabadság Pártot le kell győzni. Hofer, úgy tűnt, bátorította az erőszak alkalmazását a bevándorlók ellen, és sokan feltették azt a kérdést is, hogy vajon Hofer, ha megválasztják, nem fogja-e a saját pártját előnyben részesíteni, szembenelve a hagyományokkal, amelyek szerint az elnök a politika fölött áll. E fenyegetésekkel szembesülve néhány fontos ÖVP-vezető, Hofer legyőzése érdekében, támogatta ideológiai riválisukat, Van der Bellent, a balra hajló zöldjelöltet. Az ÖVP elnökjelöltje támogatásáról biztosította Van der Bellent, és így tett Reinhold Mitterlehner pártelnök.

Sophie Karmasin kabinetminiszter és számos ÖVP-polgármester is Ausztria-szerte. Erhard Busek, korábbi elnök egy levelében ezekkel a szavakkal biztosította támogatásáról Van der Bellent: „Lelkesedés nélkül, de érett megfontolás után”,⁴⁰ majd azzal folytatta, hogy a döntését az is motiválta, hogy „nem szeretnénk a választások után gratulációkat kapni Le Pentől, a Jobbiktól, Wilderstől és az AfD-től (valamint más szélsőségesektől)”. Van der Bellen mindössze három-százezer szavazattal előzte meg vetélytársát.

Egy ilyen álláspont elfoglalásához nagy politikai bátorságra van szükség. Stefan Schmuckenschlager, egy Bécs közeli kisváros néppárti polgármestere, aki támogatásáról biztosította a zöldek jelöltjét, azt nyilatkozta, hogy ez a döntés sok családot megosztott.⁴¹ Iker-testvére, egy másik pártvezető, Hofert támogatta. Ahogy Schmuckenschlager kifejtette, a politikát néha félre kell tenni, hogy a helyes dolgot cselekedhessük.

Vajon használtak-e a Néppártból érkező támogatások? A rendelkezésre álló bizonyítékok alapján azt mondhatjuk, hogy igen. Az exit pollok tanúbizonysága szerint a magukat néppárti szavazóként jellemző válaszadók 55 százaléka azt állította, hogy Van der Bellenre adta a szavazatát, míg Van der Bellen eredeti szavazótáborának 48 százaléka azt válaszolta, hogy azért szavaztak rá, hogy megakadályozzák Hofer győzelmét. Ezen túlmenően az általában erős vidék-város megosztottság, ami mindig is jellemezte az osztrák politikát (a városi régiók jellemzően baloldaliak, a vidékiek pedig jobboldaliak), drámaian lecsökkent 2016 decemberére, amikor a választások második fordulójára került sor. Ekkor ugyanis meglepően sok hagyományosan konzervatív vidéki szavazó választotta Van der Bellent.

Röviden, 2016-ban az ÖVP felelős vezetői ellenálltak a csábításnak, hogy összefogjanak egy szélsőséges párttal, amely az ő ideológiai oldalukon van. Így sikerült ezt a pártot legyőzni. Az FPÖ a 2017-es parlamenti választásokon nagyon jól szerepelt, és ennek következtében jó esélyei lettek, hogy kisebb partnerként részt vegyen

az új jobboldali kormányban. Mindez rámutat arra, hogy az osztrák konzervatívok dilemmái korántsem szűntek meg. Ettől függetlenül a tény, hogy sikerült megakadályozni, hogy a szélsőségesek megszerezzék az elnöki széket, hasznos modell arra nézve, hogy mit kell jelentenie manapság a sikeres kapuóri tevékenységnek.

Ami az Egyesült Államokat illeti, mi elég jó teljesítményt nyújtottunk ezen a téren. A demokrata pártiaknak és a republikánusoknak egyaránt volt dolguk szélsőségesekkel a saját pártjaikon belül, akik közül néhány meglehetősen népszerűségnek örvendett. A két párt mindegyike évtizedeken keresztül sikeresen tartotta távol ezeket az embereket a főáramtól. Legalábbis 2016-ig.

Kapuőrzés Amerikában

Philip Roth amerikai regényíró a *The Plot Against America* című regényében valós történelmi eseményekre építve azt próbálja elképzelni, hogy milyen lehetett volna a fasizmus a világháború előtti Amerikában.

A regény főhőse Charles Lindbergh, aki az első médiacelebek közé tartozott az Egyesült Államokban. Hírnevét azzal alapozta meg, hogy 1927-ben egyszemélyes repülőgéppel elsőként repülte át az Atlanti-óceánt. Később az izolacionizmus harsány híve és náci szimpatizáns lett. Ám ezen a ponton a történelem Roth kezeiben fantasztikus fordulatot vesz; Lindbergh nem tűnik el a feledés homályában, hanem 1940-ben repülőgépén megérkezik a Republikánus Párt philadelphiai konvenciójára, ahol a résztvevők hajnali 3.15-kor, a huszadik szavazás után sem tudtak dűlőre jutni a jelöltet illetően. A konvenció tagjai harminc percen keresztül ütemes „Lindy, Lindy” kiáltásokkal fogadják őt, majd hirtelen felbuzdulásukban közfelkiáltással őt választják meg a párt elnökjelöltjének. Lindbergh, akinek semmilyen politikai tapasztalata nincs, viszont nagyon ért a média nyelvén, figyelmen kívül hagyja a tanácsadók tanácsait, államról államra repül a legendássá vált egyszemélyes *Spirit of St. Louis* elnevezésű repülőgépével, messzelátóval a nyakában, csizmában és ejtőernyős overallban.

Ebben a feje tetejére állt világban Lindbergh legyőzi a hivatalban lévő Franklin Delano Rooseveltnél, és elnökké választják.

Ő pedig, miután kiderül, hogy a kampánya során kapcsolatot tartott Hitlerrel, békét köt Amerika ellenségeivel. Az országon ezután erőszakos antiszemita hullám söpör végig.

Sok amerikai talált párhuzamot a 2016-os elnökválasztás és Roth elképzelt világa között. A szituáció – egy vitatható demokratikus elkötelezettségű kívülálló egy külföldi ország segítségével kerül hatalomra – legalábbis egybecseng. Ám az összehasonlítás egy másik fontos kérdést is felvet: Mi az oka annak, hogy bár Amerikát az 1930-as években súlyos gazdasági válság sújtotta, erre mégsem került sor?

Az ok, ami miatt 2016 előtt egyetlen szélsőséges demagógnak sem sikerült elnyernie az elnökséget, nem abban keresendő, hogy ne akadtak volna jelöltek erre a feladatra, vagy éppenséggel ne élveztek volna jelentős támogatást a közvélemény részéről. Épp ellenkezőleg; az amerikai politikai palettán mindig is voltak szélsőséges személyiségek. Csupán az 1930-as években több mint nyolcszáz jobboldali szélsőséges csoport működött az Egyesült Államokban.¹ A legismertebb személyiség Charles Coughlin atya, egy antiszemita katolikus pap volt, akinek a gyújtó hatású, nacionalista rádiós műsora hetente negyvenmillió hallgatót ért el. Coughlin atya nyíltan demokrácia-ellenes volt, a pártok betiltását propagálta és megkérdőjelezte a választások értékét. *Social Justice* című újságja az 1930-as években fasisztabarát nézeteket hirdetett. Mussolinit egy ízben „A Hét Emberének” választotta,² és gyakran védelmébe vette a náci rezsimet. Szélsőséges nézetei dacára Coughlin atya rendkívül népszerű volt. A *Fortune* magazin szerint „[ő volt] nagyjából a legfontosabb dolog a rádiózás történetében”.³ Városról városra utazva zsúfolásig teli stadionokban⁴ és konferenciatermekben mondott beszédeket, hívei sorban álltak, csak hogy egy pillantást vethessenek rá.⁵ Néhány korabeli elemző szerint Rooseveltnél elnök után ő volt a második legfontosabb ember az Egyesült Államokban.

A nagy gazdasági világválság nyomán Huey Long, arizonai kormányzó és szenátor is nagy népszerűsége tett szert. Ő közönségesen

csak „Kingfish”-nek szerette hívatni magát. Arthur M. Schlesinger történész szerint Long volt a „korszak legnagyobb demagógja”,⁶ hasonlatos az olyan dél-amerikai diktátorokhoz, mint Vargas vagy Perón. A *Kingfish* tehetséges hordószónok volt,⁷ aki rendszeresen kijátszotta a törvényeket. Kormányzóként, ismét Schlesinger szavaival: „Olyan politikát folytatott, aminél a köztársaság történetében semmi nem hasonlított jobban egy totalitárius államra.” Megvesztegetéssel és fenyegetésekkel érte el, hogy az állam törvényhozása, a bírók és a média engedelmeskedjenek az akaratának.⁸ Egy ízben, amikor egy ellenzéki képviselő azt kérdezte tőle, hogy hallott-e egyáltalán az állam alkotmányáról, ezt válaszolta: „Ez idő szerint én vagyok az alkotmány.”⁹ Hodding Carter lapkiadó szerint Long „volt az első igazi diktátor, aki amerikai földből kelt ki”.¹⁰ James A. Farley, Franklin Rooseveltt kampánymenedzsere miután találkozott Mussolinival Rómában 1933 folyamán, úgy fogalmazott, hogy az olasz diktátor Huey Longra emlékezteti őt.¹¹

Long óriási népszerűsége tett szert azzal, hogy követelte a vagyon újraelosztását. 1934-ben állítólag azt mondta, hogy több levelet kapott „mint az összes többi szenátor együttvéve, sőt még az elnöknel is többet”.¹² Addigra már a mozgalma, amely a Share Our Wealth elnevezést kapta, huszonhétézer szervezettel rendelkezett az országban, levelezőlistája pedig csaknem nyolcmillió nevet tartalmazott.¹³ Long arra készült, hogy indul az elnökválasztáson¹⁴; a *New York Times* egyik újságírójának ezt mondta: „Le tudom győzni ezt a Rooseveltet..., legyőzöm őt az ígéretversenyben, és ezt ő is tudja.”¹⁵ Roosevelt komoly fenyegetésként tekintett Longra,¹⁶ de végül nem kellett megmérkőznie vele, mert Longot 1935 szeptemberében meggyilkolták.

Az autokrata tendenciák Amerikában a második világháborút követő aranykor idején is fennmaradtak. Joseph McCarthy szenátor a kommunista felforgatással kapcsolatos hidegháborús félelmekre játszott rá¹⁷; feketelistákat állíttatott össze, cenzúrát és könyvek betiltását követelte. McCarthy jelentős támogatásnak örvendett az ame-

rikai közvéleményben. A felmérések szerint politikai befolyásának tetőpontján az amerikai lakosságnak csaknem a fele helyezte a tevékenységét. Még azt követően is, hogy a szenátus 1954-ben formálisan elmarasztalta őt, 40 százalékos támogatottsága volt a Gallup felmérése szerint.¹⁸

Egy évtizeddel később George Wallace, Alabama kormányzója kihívó szegregációs nézeteinek köszönhetően országos ismertségre tett szert, amelyre támaszkodva meglepően energikus kampányt folytatott az elnökjelöltségért 1968-ban és 1972-ben. Arthur Hadley újságíró szavaival: Wallace politikája „a hatalmasok gyűlöletének régi és tiszteletre méltó amerikai tradíciójára” épült.¹⁹ Hadley szerint Wallace mesteri módon tudott apellálni „arra a bizonyos egyszerű és hagyományos amerikai dühre”. Wallace gyakran támogatóan beszélt az erőszakról, és esetenként tanúbizonyságát adta annak, hogy nem tartja tiszteletben az alkotmányt. Egy ízben például így fogalmazott:

„Egyetlen dolog fontosabb, mint az alkotmány... Ez pedig az emberek akarata. Egyáltalán mi az alkotmány? Az alkotmányt az emberek hozzák létre, mert az emberek a hatalom elsődleges forrásai, és ők eltörölhetik az alkotmányt, ha úgy döntenek.”²⁰

Wallace üzenete a rasszizmust és a populizmust ötvözte, amellyel a fehér „kékgalléros” lakosság áldozatérzéseire és a gazdasági kiszolgáltatottsága feletti dühére apellált. Ez tette lehetővé számára, hogy híveket szerezzen magának a demokraták hagyományos „kékgalléros” bázisában.²¹ A felmérések azt mutatták, hogy Wallace durván 40 százalékos támogatottsággal rendelkezett, amikor harmadik párti jelöltként elindult az 1968-as elnökválasztáson, 1972-ben pedig megdöbbsentette a hagyományos politikusokat azzal, hogy milyen jól szerepelt a demokrata párti előválasztásokon.²² Amikor Wallace-nak 1972-ben fel kellett hagynia a kampányolással, mert májusban

merényletet kíséreltek meg ellene,²³ egymillió szavazattal vezetett George McGovern ellen.

Röviden, Amerikában régi hagyományai vannak az autoriter politizálásnak; egyáltalán nem volt szokatlan, hogy olyanok, mint Coughlin, Long, McCarthy vagy Wallace megnyerjék jelentős – 30–40 százalékos – kisebbségek támogatását. Gyakorta mondogatjuk, hogy az ország politikai kultúrája valamiképpen megőv bennünket az ilyen kísérletektől, de ez csak annyit jelent, hogy rózsaszín szemüvegen keresztül szemléljük a történelmet. Nem a demokrácia iránti sziklaszilárd elkötelezettségünk jelenti a valódi védelmet a potenciálisan autoriter politikusok ellen, hanem politikai pártjaink „kapuőri” tevékenysége.

1920. június 8-án, amikor Woodrow Wilson elnöksége a végéhez közeledett, a republikánusok összegyűltek a Chicago Coliseum zászlókkal feldíszített, ám levegőtlen termében, hogy kiválasszák pártjuk elnökjelöltjét. A hőmérséklet 38 Celsius-fok közelébe emelkedett. Bár négy nap alatt kilenc szavazásra került sor, eredmény még mindig nem született. Péntek este a közeli Blackstone Szálloda 13. emeletének 404. szobájában Will Hayes, a Republikánus Párt Nemzeti Bizottságának elnöke és George Harvey, a *Harvey's Weekly* befolyásos kiadója amerikai szenátorok és pártvezetők változó összetételű csoportjaival folytatott tárgyalásokat amolyan igazi „telefüstölt, hátsó szobai stílusban”.²⁴ A Régi Gárda tagjai, ahogy az újságírók elnevezték őket, italokat töltöttek maguknak, szivaroztak és késő éjszakáig arról tárgyaltak, hogy miként lehetne kikeveredni ebből a zsákutcából és megtalálni azt a jelöltet, aki megszerzi 493 delegátus támogatását, ami szükséges volt a jelöléshez.

A legesélyesebb jelöltnek a delegátusok körében Leonard Wood főpolgármester, Theodore Rooseveltt régi szövetségese számított, aki nagy népszerűsége tett szert az előválasztások során, és a hét folyamán a legtöbb – összesen 287 – delegátus támogatását szerezte meg. Őt Frank Lowden, Illinois állam kormányzója és Hiram John-

son, kaliforniai szenátor követte. Tőlük messze lemaradva a negyedik Warren G. Harding szenátor volt Ohio állam képviselőjében, aki mindössze 65,5 delegátus támogatásával rendelkezett. A delegátusok körében mozgó újságírók szerint „senki nem beszél Hardingről... még csak nem is tartják őt ígéretes sötét lónak”.²⁵ Amikor az újságírók tudomást szereztek a Blackstone Szállodában folyó megbeszélésekről, a legrámenősebbek valahogy eljutottak a 13. emeletre és csendben várakoztak a 404. szoba előtt. Látták, ahogy vezető szenátorok – a Massachusetts államot képviselő Henry Cabot Lodge, az Illinois államot képviselő McCormick, továbbá Phipps szenátor Colorado államból, Calder New Yorkból, a Massachusetts államot korábban képviselő Crane és mások – jönnek, aztán elmennek.

A 404. szobában minden egyes jelöltet gondosan megvizsgáltak és kitárgyaltak (Knox túlságosan öreg volt, Lodge nem szerette Coolidge-ot). Hajnali egy órára a régi gárda tagjai közül csak heten maradtak a szobában és kézfelemeléssel szavaztak. Hajnali 2 óra 11 perckor George felhívta Hardingot, aki nem akart hinni a fülének, amikor arról értesült, hogy őt választották. A hír gyorsan elterjedt. A következő este, amikor a tizedik szavazásra került sor, az agyonizzadt delegátusok nagy megkönnyebbülésére Warren G. Harding a túlnyomó többség, 692,5 delegátus támogatásával óriási üdvözlésgáz közepette megkapta a jelölést. Bár az előválasztások során mindössze a szavazatok 4 százalékát kapta meg, ő lett a Republikánus Párt 1920. évi elnökjelöltje.

Manapság senki sem szereti a füstös hátsó szobákban született döntéseket – és nem véletlenül –, mert ez az eljárás nem demokratikus. A jelöltek személyéről kisszámú befolyásos ember döntött, akik nem tartoztak elszámolási kötelezettséggel a párttagságnak, pláne nem a választópolgároknak. És a füstös hátsó szobákban nem is mindig születtek jó döntések az elnök személyét illetően; Harding elnöki időszakát végül is botrányok kísérték. Am a hátsó szobákban született döntéseknek volt egy előnyük, amiről manapság gyakran megfeledkeznek. Ellátták azt a bizonyos kapuőri feladatot, azaz nem

engedték, hogy nyilvánvalóan alkalmatlan emberekre szavazni lehessen, illetve hogy hivatalhoz jussanak. Természetesen szó sem volt arról, hogy a pártvezetőket emelkedett szempontok vezették volna. A „pártfőnökök”, ahogy ellenfeleik hívták őket, sokkal inkább abban voltak érdekeltek, hogy olyan jelölteket találjanak meg, akik képesek lesznek győzni. Mindenekelőtt az óvatosságuk volt a fő ok, ami miatt kizárták a szélsőségesek jelölését.

A kapuórzés különböző intézményeinek a története egészen az amerikai köztársaság létrejöttéig visszavezethető. Az 1787-es alkotmány létrehozta a világ első elnöki rendszerét. Az elnöki rendszer kimondottan kihívásokat támaszt a kapuórzéssel szemben. A parlamenti demokráciákban a miniszterelnök a parlament tagja, akit a parlament főbb pártjai választanak meg, ami a dolog lényegét tekintve garantálja, hogy személye elfogadható legyen a politikai bennfentesek számára.²⁶ Magának a kormányalakításnak a folyamata is egyfajta szűrőként szolgál. Az elnök ezzel szemben nem megválasztott képviselő a törvényhozásban, és nem is a törvényhozás választja meg őt. Elméletben legalábbis a nép választottja. Bárki jelentkezhet erre a pozícióra és – ha elegendő támogatást kap – nyerhet.

Az alapító atyákat nagyon nyugtalanította a kapuórzés problematikája. Az alkotmány és az elektori rendszer kialakítása során azzal a dilemmával küszködtek, ami sok tekintetben mind a mai napig velünk él. Egyfelől nem uralkodót, hanem elnököt akartak; olyasvalakit, akinek a személyisége összhangban van a nép akaratát tükröző köztársasági kormányzásra vonatkozó elképzeléseikkel. Másfelől eleink nem teljes mértékben bíztak az emberek azon képességében, hogy meg tudják ítélni, mennyire alkalmasak a jelöltek a tisztség ellátására. Alexander Hamilton amiatt nyugtalankodott, hogy a nép által választott elnök tisztségét túlságosan is könnyen elnyerhetik olyanok, akik a félelemre és a tudatlanságra játszva megnyerik a választásokat, majd zsarnokként uralkodnak. Hamilton a *Federalist Papers*-ben a következőket írta: „A történelem ráébreszt majd arra, hogy a köztársasági szabadságjogokat lábbal tipró emberek közül sokan

a pályafutásukat úgy kezdték, hogy hajbókolva udvarolnak a népnek; demagóggként kezdik, zsarnokként végzik.”²⁷ Hamilton és társai számára a választásokhoz szükség volt valamilyen beépített szűrőrendszerre.²⁸

Az alapítók ezt a szűrőrendszert az Elektori Kollégium rendszerében találták meg. Az alkotmány II. cikkelye közvetett választási rendszert hozott létre, amely Hamilton alábbi elképzeléseit tükrözte:

„A közvetlen választás azon férfiak feladata legyen, akik leginkább alkalmasak arra, hogy elnevezzék a hivatal betöltéséhez szükséges képességek meglátására; ezek a férfiak olyan körülmények között végezzék a munkájukat, amelyek leginkább alkalmasak a közös gondolkodás számára, illetve ahol józan kíméltetésben együtt van minden megfontolás és motiváció, ami a döntéshez szükséges.”²⁹

Az Elektori Kollégium – amely minden államban a helyben köztisztviselőnek örvendő emberekből állt össze – feladata tehát, hogy megválassza az elnököt. Hamilton szerint „az elnöki hivatalt ritkán fogja elnyerni olyan ember, aki nincs a legteljesebb mértékben birtokában a szükséges képességeknek. [A rendszer ki fogja szűrni] az olyanokat, akik hajlamosak az alantas intrikára és a népszerűség-hajhászás kisserű praktikáira.” Így lett az Elektori Kollégium országunk eredeti kapuőre.

A rendszer azonban nem bizonyult hosszú életűnek, mert az alapítók elképzelései két ponton hibásnak bizonyultak. Először is az alkotmány nem rendelkezik az elnökjelöltek megválasztásáról. Az Elektori Kollégium akkor lép működésbe, amikor az emberek már szavaztak, azaz semmilyen szerepet nem játszik annak eldöntésében, hogy kik indulhatnak jelöltként. Másodszor, az alkotmányban egyetlen szó sincs a politikai pártokról. Bár Thomas Jefferson és James Madison később úttörő szerepet játszott a kétpárti rendszer létrehozásában,

az alapítók soha nem vették komolyan fontolóra az ilyen pártok létezését.

A pártok létrejötte az 1800-as évek elején megváltoztatta az elektori rendszer működését. Az alapítók eredetileg úgy gondolták, hogy az Elektori Kollégiumba helyi notabilitásokat fognak választani, ezzel szemben az államok mindegyikében a pártokhoz hű emberek kerültek be a rendszerbe. Az elektorok a pártok embereiből kerültek ki, ami azt jelentette, hogy az Elektori Kollégium lemondott kapuőri feladatáról és átadta a pártoknak, amelyek azóta is birtokolják azt.

Így hát a pártok lettek az amerikai demokrácia őrzői. Miután a pártok választják meg az elnökjelölteket, ők képesek arra – és hozzáteesszük, ők a felelősek azért –, hogy veszélyes alakok ne foglalhassák el a Fehér Házat. Ezért egyensúlyt kell teremteniük két feladat között: az egyik a demokratikus szerep, amely alapján azt a jelöltet kell választaniuk, aki a legnagyobb mértékben képviseli a párt szavazóit, a másik pedig az, amit James Caesar politológus „szűrőszerepnek” nevez,³⁰ tehát, hogy a pártoknak ki kell szűrniük azokat, akik fenyegetést jelentenek a demokráciára, vagy bármi más módon alkalmatlanok közhivatal betöltésére.

E két feladat – a népszerű jelölt kiválasztása és a demagógok távol tartása – néha ellentmondásba kerül egymással. Mi van akkor, ha az emberek demagógot választanak maguknak? Ez a dilemma újra és újra megjelenik az elnökjelölési folyamatban – az alapítók idejétől mind a mai napig. A kapuőrzés túlzott előtérbe helyezése önmagában nem demokratikus; olyan világot eredményezhet, amelyben a pártfőnökök figyelmen kívül hagyják a tagság akaratát és nem képviselik az embereket. Ám az „emberek akaratának” túlzott előtérbe helyezése is veszélyes lehet, mert olyan demagóg megválasztását eredményezheti, aki veszélyt jelent a demokráciára. Nem tehetünk úgy, mintha ez az ellentmondás nem létezne. Így vagy úgy, de mindig vannak átváltások.

Amerika történelmének nagyobb részében a politikai pártok a kapuőrzést részesítették előnyben a transzparenciával szemben. Az a bizonyos füstös hátsó szoba valamilyen formában mindig jelen volt a folyamatban. A tizenkilencedik század elején az elnökjelölteket a törvényhozás tagjaiból álló csoportok választották ki Washingtonban. Ezt a rendszert *Congressional Caucus*nak (törvényhozási tanácskozó gyűlés) nevezik. A rendszert hamarosan bírálat érte, hogy túlságosan szűk körű, így az 1830-as évektől kezdve az elnökjelölteket a pártok országos konvencióján választják, amelyre minden államból jönnek delegátusok. A delegátusokat nem a szavazók választják meg, hanem a pártoknak az adott államban és helységben működő politikai testületei. A delegátusoknak nem volt kötelező, hogy valamely konkrét jelöltet támogassák. Általában az államokban működő párt-szervezetek vezetőinek az utasításait követték, akiknek a megbízásából részt vettek a konvención.³¹ A rendszer ily módon a bennfenteseknek kedvezett, vagy azoknak a jelölteknek, akiket a delegátusokat küldő pártvezetők támogattak. Azoknak a jelölteknek, akiknek nem volt támogatottságuk sem az államokban működő párt-szervezetek, sem a helyi politikusok körében, esélyük sem volt.

A konvenciórendszert is bírálták azért, mert zárt és nem demokratikus, és sokan próbálták megreformálni. A progresszív korban (1890 és 1920 között) vezették be az előválasztásokat; az első ilyenre Wisconsin államban került sor 1901-ben, majd 1916-ban már két tucat államban rendeztek előválasztásokat. Ám ezek csak kevés változást hoztak,³² részben azért, mert sok állam nem élt ezzel a lehetőséggel, de leginkább azért, mert a választott delegátusokat semmi nem kötelezte arra, hogy az előválasztásokon győztes jelöltet támogassák. A delegátusok megőrizték szabadságukat, azaz a szabadságot, hogy eldönthessék, kit támogatnak a konvención idején. A pártvezetők, akiknek a kezében összpontosultak az állami állások, juttatások és más előnyös lehetőségek, igen jó helyzetben voltak, hogy kitarjalgják ezeket az alkukat, így továbbra is ők voltak a kapuőrök az elnökséghez vezető úton.³³ Mivel az előválasztások eredménye nem

volt kötelező erejű az elnökjelöltségre nézve, valójában csak egyfajta szépségkirálynő-választások voltak. A valódi hatalom a pártok bennfenteseinek a kezében maradt, akiket abban a korban „szervezeti embereknek” neveztek. A jelöltek számára az egyetlen lehetséges út a jelöléshez az volt, ha elnyerik ezeknek a szervezeti embereknek a támogatását.

A régi konvenciórendszer rávilágít a kapuórzés intézményében meglévő kompromisszumokra. Egyfelől a rendszer nem volt igazán demokratikus; a szervezeti emberek aligha képviselték az amerikai társadalmat. Ellenkezőleg, ők testesítették meg azt, amit az „öreg fiúk” hálózatának szokás nevezni. A legtöbb egyszerű párttagot, különösen a szegényeket, a politikai kapcsolatokkal nem rendelkezőket, a nőket és a kisebbségeket senki nem képviselte a füstös hátsó szobákban, és így nem vettek részt az elnökjelölt kiválasztásának folyamatában.

Másfelől a konvenciórendszer hatékonyan ellátta a kapuórzés feladatát abban az értelemben, hogy módszeresen kiszűrte a veszélyes jelölteket. A pártok bennfentesei végezték el azt a feladatot, amit a politológusok *peer review*-nak (a hasonszőrűek átvilágítása) neveznek.³⁴ A polgármesterek, a szenátorok és a törvényhozásba küldött képviselők személyesen ismerték a jelölteket. Az évek során a legkülönbözőbb helyzetekben dolgoztak velük, így átfogó képet alakíthattak ki az érintettek jelleméről, ítélőképességéről és arról, hogy nyomás alatt mire képesek.³⁵ A füstös hátsó szobák tehát egyfajta szűrőmechanizmusként működtek, ami lehetővé tette az olyasfajta demagógok és szélsőségesek kiszűrését, akik a világ más pontjain kisiklatták a demokráciát. A kapuórzás intézménye olyan jól működött Amerikában, hogy a kívülállóknak egyszerűen semmi esélyük nem volt. Ezért aztán nem is nagyon próbálkoztak.

Tekintsük át Henry Fordnak, a Ford Motors Company megalapítójának az esetét. Ford, aki a huszadik. század elején a világ egyik leggazdagabb emberének számított, annak a szélsőséges demagógnak volt a modern megtestesítője, akitől Hamilton óvott annak idején.

Dearborn Independent című hetilapját szócsőként használva kirohanásokat intézett a bankárok, a zsidók és a bolsevikok ellen; az újságban megjelentek olyan cikkek, amelyek szerint a zsidó bankárok összeküvést szerveznek Amerika ellen. A fajgyűlölők világszerte ünnepték a nézeteiért.³⁶ Adolf Hitler dicsérően tett róla említést a *Mein Kampf*-ban, Heinrich Himmler, későbbi náci vezér pedig „az egyik legértékesebb, legfontosabb és legokosabb harcosunknak” nevezte őt.³⁷ 1938-ban a náci kormány a Német Sasrend Nagykereszt fokozatával tüntette ki.

Ám Ford az Egyesült Államokban is népszerű, sőt egyenesen szeretett ember volt, különösen Közép-Nyugaton.³⁸ Ő volt a „szegény farmerfiú, akinek sikerült”, az egyszerű beszédű üzletember, akit sok vidéki amerikai népi hősként csodált az olyan politikusok mellett, mint Washington és Lincoln.³⁹

Fordot folytonos uralkodni vágyása végül is elvezette a politikába. Azzal kezdte, hogy fellépett az első világháború ellen, és elindított egy eléggé amatőr, ám annál jobban reklámozott „békemissziót”, amelynek keretében Európába utazott. A háborút követően hol becsúszott a politikába, hol kiszállt belőle, miközben 1918-ban csaknem sikerült megválasztatnia magát szenátorra, aztán 1924-ben eljátszott azzal a gondolattal, hogy (a Demokrata Párt színeiben) indul az elnökválasztáson. Ez az elgondolás hamar nagy lelkesedést váltott ki, különösen az ország agrárjellegű régióiban. 1923-ban megjelentek a „Fordot elnöknek” klubok, a sajtó pedig „Ford-mániáról” kezdett cikkezni.⁴⁰

Azon a nyáron a népszerű *Collier's* magazin országos felmérést indított az olvasói körében, aminek az üzenete az volt, hogy Ford ünnepelelt státusza, üzleti hírneve és a szünni nem akaró médiafigyelm együttesen népszerű elnökjelöltté tehetik őt. Ahogy az eredmények hétről hétre megjelentek, a szalagcímek is egyre hajbókolóbbak lettek: „Káosz a politikában, de Ford szavazótábora gyarapodik”, „Ford vezet az elnökjelölti szabadfogságban”.⁴¹ A második hónap végére, miután több mint kétszázötvenezer olvasót sikerült megkérdezni,

Henry Ford messze maga mögött hagyta a versenytársakat, köztük Warren Harding elnököt és Herbert Hoover későbbi elnököt. Ezeknek az eredményeknek a birtokában a *Collier's* szerkesztői arra a következtetésre jutottak, hogy „Ford lett a legfontosabb téma az amerikai politikában”.⁴²

Am ha Ford komolyan elnöki ambíciókat dédelgetett, alighanem egy évszázaddal később kellett volna megszületnie. A közvéleménynél sokkal fontosabb volt a pártvezetők véleménye, ők pedig egy emberként elutasították. Egy héttel az után, hogy a *Collier's* közzétette az olvasói körében végzett felmérés eredményét, az újság egy cikksorozatban – amelynek egyik darabja „A politikusok választanak elnököt” címet kapta – közölte azt a felmérését is, amelyet a valódi bennfentesek körében végzett. Ez a csoport 116 pártvezetőből állt mindkét pártból, köztük mindkét párt nemzeti bizottságának valamennyi tagja, 14 vezető kormányzó, szenátor és törvényhozási képviselő. E királycsinálók körében Ford messze leszakadva az ötödik helyen állt. A *Collier's* szerkesztői felhívták a figyelmet erre a zuhánásra:

„Ha megkérdezik a demokrata párti főnököket mi a helyzet Forddal, csak a vállukat vonogatják. Ezek az emberek, akik minden államban a szervezetet képviselik, szinte kivétel nélkül Ford ellen vannak. Minden államban, kivéve azokat, amelyekben előválasztásokat tartanak, ezek az emberek gyakorlatilag saját kezükkel választják ki az országos konvención részt vevő delegátusokat. Senki nem vitatja, hogy Ford népszerű a lakosság nagy tömegének a körében, legyen szó demokrata vagy republikánus érzelmeiről. Minden demokrata pártvezető tisztában van ezzel, hogy az államban rengeteg ilyen ember van, és félnek is ettől. Mindazonáltal azt is gondolják, hogy tekintettel a delegátusok kiválasztásának módjára, Fordnak aligha lesz sok esélye.”⁴³

Bár Ford jelöltsége nagy népszerűségnek örvendett a választópolgárok körében, a dolog lényegét tekintve kizárták őt a versenyből. James Couzens szenátor szerint a jelölése egyenesen nevetséges. „Itt van egy hatvan évnél öregebb ember, akinek... nincs képzettsége, nincs tapasztalata... Hogyan is pályázhatna egy ilyen hivatal betöltésére. Nevetséges.”⁴⁴

Nem meglepő ezért, hogy amikor a hosszú nyár végén a *Collier's* interjút készített Forddal, már visszafogottabb volt elnöki ambícióit illetően:

„A mostani körülmények között nem tudom elképzelni, hogy elfogadjam a jelölést. Természetesen nem tudom, mi történik holnap. Lehet, hogy kiborítóról ki, vagy valamilyen válság, amikor a jogalkodás és a jószág az alkotmánnyal nem állnak, mert a nemzetnek olyan emberek lesznek, akik képesek meglehetősen rövid idő alatt megváltoztatni az időt.”⁴⁵

Ford lényegében azt mondta, hogy csak akkor veszi fontolóra az indulást, ha az útjában álló kapuőri intézményt valamiképp lebontják. Így aztán a dolog lényegét tekintve soha semmilyen esélye nem volt.

Huey Long nem élhette meg, hogy próbára tegye magát az elnökválasztásokon, de függetlenül kétségbevonhatatlan politikai képességeitől, rendkívüli népszerűségétől és ambícióitól jó okkal gondolhatjuk, hogy a pártok kapuőri rendszere őt is megállította volna. Amikor 1932-ben szenátorrá választották, a normákat felrúgó magatartásával hamar elidegenítette magától a kollégáit.⁴⁶ A demokrata párti vezetők támogatása híján Longnak aligha lett volna esélye, hogy legyőzze Rooseveltet az 1936. évi konvención. Függetlenként kellett volna indulnia, ami nagyon nehéz dolog. A közvélemény-kutatások szerint egy ilyen lépéssel Long megosztotta volna a demokrata párti

szavazótábort, ami minden bizonnyal a republikánusok győzelmét eredményezte volna az 1936. évi elnökválasztáson, de ettől függetlenül magának Longnak aligha lettek volna győzelmi esélyei.⁴⁷

A pártok kapuőri tevékenységének köszönhető az is, hogy George Wallace a politika margójára szorult. A szegregációs nézeteket valló kormányzó 1964-ben részt vett néhány demokrata párti előválasztáson, és meglepően jól szerepelt. Wallace, aki a polgárjogok ellen kampányolt és zászlajára a „Stand Up for America” jelszót tűzte, megdöbbentette a politikai elemzőket azzal, hogy Wisconsin és Indiana államban elnyerte a szavazatok egyharmadát, Maryland államban pedig a 43 százalékát.⁴⁸ 1964-ben azonban az előválasztások nem játszottak túl nagy szerepet, és Wallace hamarosan arra kényszerült, hogy elismerje a vereségét Lyndon Johnsonnal szemben, akinek a jelölése jószerivel törvényszerű volt. A következő négy évet azonban Wallace országos kampányolással töltötte, hogy felkészüljön az 1968-as elnökválasztásra. Programja egyesítette magában a rasszizmust és a fehér nacionalizmust, amivel sok támogatót szerzett magának egyes „kékgalléros” választói csoportokban. 1968-ra az amerikai választók durván 40 százaléka jó véleménnyel volt róla.⁴⁹ Úgy is mondhatnánk, hogy Wallace 1968-ban Trumphoz hasonló benyomást keltett, és a támogatottsága is Trumpéhoz volt hasonló.

Ám Wallace másmilyen politikai világban működött. Tudta, hogy a Demokrata Párt vezetői soha nem fogják támogatni őt, ezért az American Independence Party színeiben indult, ami meg is pecsételte a sorsát.⁵⁰ Wallace 13,5 százalékos eredménye jónak mondható egy független jelölt esetében, de nagyon kevés ahhoz, hogy Wallace-t a Fehér Ház közelébe juttassa.

Most már igazán elismeréssel adózhatunk Philip Roth írói fantáziájának, amiről a *The Plot Against America* című regényben tett tanúbizonyságot. A Lindbergh-jelenség nem kizárólag Roth fantáziájának a szülötte. Lindbergh – aki faji „tisztaságot” hirdetett, 1936-ban végigturnéztta a náci Németországot és kitüntetést vett át Hermann Göringtől – 1939–1940-re az izolacionizmus egyes számú propagá-

lója lett Amerikában.⁵¹ Országsszerte beszédeket mondott az America First Bizottság szervezésében. És rendkívül népszerű volt. Beszédei tömegeket vonzottak, és 1939-ben Paul Palmer, a *Reader's Digest* szerkesztője szerint rádiós műsorai kapcsán több levelet kapott, mint bárki más Amerikában.⁵² Egy történész szavaival: „A közvélekedés az volt, hogy Lindbergh végül el fog indulni valamilyen közhivatalért.”⁵³ 1939-ben William Borah szenátor Idaho állam képviselőjeként úgy vélekedett, hogy Lindbergh jó elnökjelölt lehetne.⁵⁴ Ám a Republikánus Párt elnökjelölő konvenciója 1940-ben a legcsekélyebb mértékben sem hasonlított arra, amit Roth a *The Plot Against America* című regényében elképzelt. Lindbergh nem jelent meg, és a neve fel sem merült. A kapuőri tevékenység jól működött.

Seymour Martin Lipset és Earl Raab a radikális jobboldal egyesült államokbeli történelmével foglalkozó, *The Politics of Unreason* című könyvük végszavában úgy fogalmaznak, hogy az amerikai pártok jelentik a „legfőbb gyakorlati akadályt” a szélsőségekkel szemben. Igazuk volt. Ám Lipset és Raab könyve 1970-ben jelent meg, abban az időben, amikor a pártok éppen megkezdték jelölési rendszereiknek száz év óta a legrámaibb reformját. Minden megváltozott, a következmények pedig messze meghaladták még a legmerészebb elképzeléseket is.

A fordulópont 1968-ban került sor. Szívszorító év volt ez az amerikaiak számára. Lyndon Johnson elnök kiterjesztette a vietnámi háborút, ami addigra ellenőrizhetetlenné vált; csupán 1968-ban 16 592 amerikai esett el Vietnámban, ami jóval meghaladta a korábbi évek átlagát. Az amerikai családok esténként a nappali szobáikban ülve nézték a híreket a tévében, és megdöbbentették őket a mind brutálisabb összecsapások felvételei. 1968 áprilisában egy merénylet golyója kioltotta Martin Luther King Jr. életét. Aztán júniusban egy másik merénylet meggyilkolta Robert F. Kennedyt csupán néhány órával az után, hogy az utóbbi a demokrata párti elnökjelölés elnyeréséért

folytatott kampányának – amelynek középpontjába Johnson háborús politikájának a bírálatát állította – soron következő állomásaként megnyerte a kaliforniai előválasztásokat. John Updike író tökéletesen fejezte ki azt a kétségbeesést, ami a Los Angeles-i Ambassador Szálló báltermében tartózkodókat elfogta, amikor így fogalmazott: „Isten megvonta áldását Amerikától.”⁵⁵

Eközben a demokrata pártiak Johnson háborús politikájának támogatóira és Robert Kennedy háborúellenes politikájának híveire oszlottak. Ez a megosztottság különösen rombolónak bizonyult a Demokrata Párt Chicagóban megtartott konvencióján. Kennedy tragikus halálát követően a hagyományos pártgépezet lépett előre. A párt bennfentesei Hubert Humphrey alelnököt támogatták, aki azonban rendkívül népszerűtlen volt az egyszerű, háborúellenes delegátusok körében; tekintettel arra, hogy erősen kötődött Johnson vietnámi politikájához. Ráadásul Humphrey egyetlen előválasztáson sem vett részt. Kampánya, ahogy egy elemző fogalmazott, „a pártvezetők, szakszervezeti főnökök és más bennfentesek köreire korlátozódott”.⁵⁶ Am a pártkorifeusok, köztük Richard Daley, a befolyásos chicagói polgármester támogatásával Humphrey már az első körben elnyerte a jelölést.

Humphrey nem az első elnökjelölt volt, aki előválasztásokon való részvétel nélkül nyerte el a jelölést, de kétségkívül ő volt az utolsó is. Az események kibontakozása Chicagóban – amelyet egész Amerika nyomon követhetett a televíziók mellett ülve – halálos sebet ejtett a pártoknak a bennfentesek által működtetett elnökjelölő rendszerén. A konvenció még el sem kezdődött, de a Robert Kennedy meggyilkolása okozta súlyos csapás, a vietnámi háborúról folyó éles viták és a chicagói Grant Parkban tartott háborúellenes tüntetések együttes ereje a maradék hitelességétől is megfosztotta a régi rendszert a közvélemény szemében. Augusztus 28-án a tüntetők a konvenció helyszíne felé meneteltek. Kék sisakos rendőrök támadtak rájuk és az utcán nézelődőkre, így hamarosan vérző férfiak, nők és gyerekek sokasága keresett menedéket a környező szállodákban.

A később Battle of Michigan Avenue-ként elhíresült esemény aztán magára a konvenció színhelyére is átkerült. Abraham Ribicoff szenátor Connecticut állam képviselőjeként, George McGovern, a háborút ellenző jelölt jelölését támogató beszédében elítélte a chicagói rendőrség „Gestapo-módszereit”, és közben – élő adásban – merőn Daley polgármesterre szegezte a tekintetét. Amikor az összecsapások a teremben is kitörték, egyenruhás rendőrök számos delegátust kirángattak a teremből. Chet Huntley, az NBC műsorvezetője döbbenetén így kommentálta a látottakat: „Az biztos, hogy eddig rendőr még soha nem tette be a lábát egy konvenció színhelyére.” Amit műsorvezető társa, David Brinkley ezekkel a szavakkal egészített ki: „Legalábbis az Egyesült Államokban.”⁵⁷

A chicagói zűrzavar nyomán az átfogó reformok elkerülhetetlenné váltak. Miután Humphrey vereséget szenvedett az 1968-as elnökválasztáson, a Demokrata Párt létrehozott egy bizottságot McGovern és Fraser vezetésével, amely azt a feladatot kapta, hogy gondolja újra a jelölési rendszert. A bizottság jelentése, amelyet 1971-ben hoztak nyilvánosságra, egy régi mondást idézett: „A demokrácia betegsége a legjobb gyógymód a még több demokrácia.”⁵⁸ Mivel a politikai rendszer legitimációja forgott kockán, a pártvezetőkön nagy volt a nyomás, hogy tegyék átláthatóbbá az elnökjelölt kiválasztásának folyamatát.⁵⁹ George McGovern szavaival: „Ha nem lesznek változások, a legutóbbi konvencióra a következőhöz képest úgy fogunk visszaemlékezni, mint egy vasárnapi piknikre.” A McGovern–Fraser-jelentés komor jóslata szerint, ha az emberek nem kapnak valódi beleszólási lehetőséget, akkor „az utca ellenpolitikájához” fognak folyamodni.⁶⁰

A McGovern–Fraser Bizottság számos ajánlást fogalmazott meg, amelyeket a pártok még az 1972-es elnökválasztás előtt bevezettek. Az így létrejött rendszer a kötelező előválasztásokra épült. 1972-től kezdődően mind a Demokrata Párt, mind a Republikánus Párt konvencióin részt vevő delegátusok többségét az államok szintjén szervezett előválasztásokon és jelölőgyűléseken választják ki. A delegátusokat

maguk a jelöltek választják ki, biztosítandó ezek lojalitását. Ez azt jelentette, hogy ettől kezdve a pártok elnökjelöltjeit megválasztó emberek nem a pártvezetőknek tartoznak elszámolási kötelezettséggel, és nem is köthetnek alkukat a füstös hátsó szobákban, hanem hűséggel képviselniük kell államaik elsődleges választóinak az akaratát. A pártok között vannak különbségek, amennyiben a demokraták sok államban arányos rendszert vezettek be, illetve olyan mechanizmusokat, amelyek előnyben részesítették a nőket és a kisebbségeket.⁶¹ Ám a kötelező előválasztási rendszer megteremtésével mindkét pártban meggyengült a pártvezetők ellenőrzése a jelöltválasztási folyamat felett, ami ily módon átkerült a választókhoz. Larry O'Brian, a Demokrata Párt Országos Bizottságának az elnöke a reformokról szólva így fogalmazott: „Ezek a legjelentősebb fene ette változások a pártrendszer létrejötte óta.” George McGovern szerint, aki meglepetésre 1972-ben a Demokrata Párt elnökjelöltje lett, az új előválasztási rendszer „a leginkább transzparens folyamat országunk történetében”.⁶²

McGovernnek igaza volt. A jelölés elnyeréséhez vezető út immáron nem a pártapparátuson keresztül vezet. Első ízben nyílt meg a lehetőség a pártok kapuóri rendszerének megkerülésére és kiiktatására.

A demokraták, akiknél az első előválasztások viharosak és megosztók voltak, az 1980-as évek elején valamennyire visszavonulót fújtak és előírták, hogy az országos delegátusok egy része választott pártemberekből – kormányzókból, nagyvárosi polgármesterekből, szenátorokból és törvényhozási képviselők közül – kell hogy álljon, akiket az államokban működő pártszervezetek választanak meg, és nem az előválasztásokon.⁶³ Ezeknek a szuperdelegátusoknak az aránya az összesen belül 15 és 20 százalék között mozog, és az a feladatuk, hogy egyensúlyt képezzenek az elsődleges szavazókkal szemben. Ez egyszersmind azt is lehetővé tette, hogy létrejöjjön egy olyan mechanizmus, amellyel az alkalmatlannak tartott jelöltek kiszűrhetők. A republikánusok ezzel szemben, akiknek Ronald Reagan alatt

az 1980-as évek elején nagyon jól ment, nem tartották szükségesnek a szuperdelegátusi intézmény bevezetését, és fenntartották a demokratikusabb jelölési rendszert, aminek végzetes következményei lettek.

Néhány politikai elemző aggodalmát fejezte ki az új rendszer miatt. A kötelező előválasztás természetesen demokratikusabb. A kötelező előválasztás – azzal, hogy a jelölés jogát a szavazók kezébe teszi le – meggyengítette a pártok kapuóri funkcióját, kiiktatta a *peer review* intézményét és szélesre tárta a kaput a kívülállók előtt. Nem sokkal az előtt, hogy a McGovern–Fraser Bizottság munkához látott, két neves politológus arra figyelmeztetett, hogy az előválasztási rendszer működése nyomán „szélsőséges jelöltek és demagógok jelenhetnek meg”, akiknek – miután a párthűség nem köti őket – „nem sok veszténivalójuk van, ha tömeges gyűlölködést korbácsolnak fel és abszurd ígéreteket tesznek”.⁶⁴

Kezdetben ezek a félelmek túlzottnak tűntek. Kívülállók valóban megjelentek. Jesse Jackson polgárjogi aktivista indult az 1984-es és 1988-as demokrata párti elnökjelölt-választáson, míg Pat Robertson, déli baptista vezető (1988), Pat Buchanan, tévékommentátor (1992, 1996, 2000) és Steve Forbes, a *Forbes* magazin kiadója (1996) a Republikánus Párt színeiben tett kísérletet az elnökjelöltség megszerzésére, de mindannyian kudarcot vallottak.

A pártapparátus megkerülése, mint kiderült, könnyebb volt elméletben, mint gyakorlatban. A delegátusok többségének megszerzéséhez az kellett, hogy a jelölt az országban nagyon sok helyen nyerjen meg előválasztásokat, amihez viszont pénzre, médiatámogatásra és, ami a legfontosabb, emberekre van szükség, akik a terepen dolgoznak minden államban. Bármely jelöltnek, aki végig akarja csinálni az amerikai előválasztások kőkemény sorozatát, szövetségesekre van szüksége a támogatók, az újságírók, az érdekcsoportok és az állami szintű politikusok – a kormányzók, a polgármesterek, a szenátorok és a törvényhozási képviselők – körében.⁶⁵ Arthur Hadley 1976-ban ezt az embert próbáló feladatot „láthatatlan előválasztásnak” nevezte.⁶⁶

Állítása szerint ez az a szakasz, amelyre még az előválasztási szezon előtt kerül sor, és amelyen „a győztes jelölt már ténylegesen kiválasztásra kerül”.⁶⁷ A pártvezetőket – a választott tisztviselőket, az aktivistákat és a szövetséges érdekcsoportokat – következésképpen nem is biztos, hogy kizárták a játszmából. Hadley szerint nélkülük csaknem lehetetlen elnyerni bármely párt jelölését.

Negyed évszázadon keresztül Hadley igazságát semmi nem cáfolta.

A nagy republikánus kötelességzegés

2015. június 15-én Donald Trump ingatlanfejlesztő és valóság-show sztár saját épületének, a Trump Towernek az előterében bejelentette, hogy indul az elnökválasztáson. Akkoriban egyike volt a *futottak még* típusú jelölteknek, aki azt gondolta, hogy a vagyonának és ismertségének köszönhetően lehet esélye, de legalábbis lehetőséget kap arra, hogy néhány hónapon keresztül a reflektorfényben sütkérezzen. Az egy évszázaddal korábbi másik üzletemberhez, Henry Fordhoz hasonlóan Trumpnak is szélsőséges nézetei vannak; a legfrissebb találkozása a politikával a „születés” kérdéssel volt kapcsolatos, amikor megkérdőjelezte, hogy Barack Obama elnök valóban az Egyesült Államokban született. A vezető média- és politikai személyiségek annyiban vették komolyan őt, hogy elítélték a nézeteiért.

Am az előválasztási rendszer olyan mértékben tette hozzáférhetővé az elnökjelölési folyamatot, mint soha korábban az Egyesült Államok történelmében. És a hozzáférés mindig is kétélű fegyver. Ebben az új világban politikusok széles köre George McGovernről Barack Obamáig komoly esélyekkel szállhatott versenybe az elnökségért. Az ajtó azonban nyitva állt a valódi kívülállók számára is; olyan emberekről beszélünk, akik még soha semmilyen közhivatalt nem töltöttek be.¹ Az 1945 és 1968 között eltelt huszonhárom év

alatt a régi jelölési rendszerben csupán egyetlen kívülálló (Dwight Eisenhower) tett kísérletet valamely párt jelölésének elnyerésére. Ezzel ellentétben az előválasztási rendszer első két évtizedében, 1972 és 1992 között, nyolc kívülálló vett részt a jelölésért folytatott versenyben (öt demokrata párti és három republikánus), ami választásonként 1,25 átlagot jelent. 1996 és 2016 között ez a szám tizen-nyolcra emelkedett, ami választásonként három főt jelent. Ezek közül tizenhárom a Republikánus Párt színeiben indult.

Az 1972 utáni előválasztási rendszer kiváltképp alkalmas volt a kívülállók egy bizonyos típusa számára: olyan emberről beszélünk, aki eléggé ismert és elég pénze van, hogy „kihagyhassa” a láthatatlan előválasztást,² azaz celeb. Bár az olyan konzervatív kívülállóknak, mint Pat Robertson, Pat Buchanan és Steve Forbes az 1980–1990-es években nem sikerült leküzdeniük a láthatatlan előválasztás állította akadályokat, viszonylagos sikerük tanulságokkal szolgált arra nézve, hogy ezt miképpen lehetne mégis megtenni. Forbes, ez a dúsgazdag üzletember ismertséget vett magának, míg Robertson, egy tévé-prédikátor, a Christian Broadcasting Network megalapítója és Buchanan, egy tévékommentátor (aki republikánusként első között propagálta a fehér nacionalizmust) színes egyéniségek voltak, akiknek sajátos hozzáférésük volt a médiához. Bár a jelölés elnyerése egyikőjüknek sem sikerült, de a nagy vagyon és a celeb státuszuk folytán valódi kihívók lettek.

Végül is a celeb kívülállók elbuktak a versenyben. Így aztán azon a kora nyári délutánon a Trump Tower aranyozott előterében nem igazán volt ok azt feltételezni, hogy a dolgok ez alkalommal más-képpen fognak alakulni. A jelölés elnyerése érdekében Trumpnak gyűlések és előválasztások bonyolult hálóján túljutva tizenhat versenytársat kellett legyőznie. Közülük sokan olyan életrajzzal rendelkeznek, amelyek a múltban a sikeres jelölteket jellemezték. A csapat élén Jeb Bush floridai kormányzó állt, korábbi elnökök fia, illetve testvére. Rajta kívül voltak kormányzók, köztük Scott Walker Wisconsin államból, Bobby Jindall, Louisiana államból, Chris Christie

New Jersey államból és John Kasich Ohio államból. Részt vettek a versenyben olyan republikánus politikusok, akiknek a csillaga emelkedőben volt; fiatalok, akik értenek a média nyelvén, mint Marco Rubio és Rand Paul szenátor, akik szerették volna megismételni Barack Obama villámgyors száguldását az elnöki szélig. Texas állam, amely az utolsó nyolc megválasztott elnök közül háromnak az otthona, további két jelöltet küldött; Ted Cruz szenátort és Rick Perry korábbi kormányzót. Trumpon kívül két további kívülálló is bejelentkezett; Carly Fiorina üzletasszony és Ben Carson idegsebész.

Trump nem számíthatott arra, hogy elnyeri a pártelit támogatását. Nem csupán a politikai tapasztalata hiányzott, de nem is volt valódi republikánus. Bush, Rubio, Cruz, Christie, Walker és Kasich egész életükben republikánusak voltak, Trump viszont többször is megváltoztatta párhovatarozását, sőt még Hillary Clinton szenátori kampányát is támogatta.

Még azt követően is, hogy Trump népszerűsége a közvélemény-kutatók mérései szerint emelkedni kezdett, kevesen akadtak, akik komolyan vették a kampányát. 2015 augusztusában, két hónappal azután, hogy Trump bejelentette a szándékát az indulásra, a bukmékek Las Vegasban egy a százhoz esélyt adtak neki, hogy megszerzi a Fehér Házat.³ 2015 novemberében pedig, amikor Trump már magasan vezetett a republikánus jelöltek között, Nate Silver, a *FiveThirtyEight* blog megalapítója, aki ijesztően pontos előrejelzéseinek köszönhetette a hírnevét és a presztízsét a 2008-as és 2012-es választások alkalmával, cikket jelentetett meg a következő címmel: „Kedves Média, Hagyjátok abba a cirkuszoslást Donald Trump népszerűségi mutatóit illetően.” A cikkben a szerző azt jósolta, hogy Trump bukását gyenge pozíciói fogják okozni a pártkorifeusok körében. Trump minden jel szerint biztos vezetése dacára, Silver arról biztosított bennünket, hogy győzelmi esélye a jelölés elnyerésére „meg se közelíti a 20 százalékot”.⁴

Am a világ időközben megváltozott. A pártok mint kapuőrök csak árnyékaik voltak korábbi önmaguknak két fő oknál fogva. Az egyik

abban keresendő, hogy drámai módon megnövekedett a külső pénzek szerepe. Ezt a folyamatot felgyorsította – bár okának aligha tekinthető – a Legfelsőbb Bíróság 2010-es döntése.⁵ A lényeg, hogy kevésbé esélyes jelöltek – mint Michelle Bachmann, Herman Cain, Howard Dean, Bernie Sanders – nagy pénzeket tudtak mozgósítani, ha sikerült találniuk egy milliárdos szponzort, vagy az interneten egyenként kis összegű, de nagyszámú támogatást. A pénzügyileg jól ellátott, elsődleges jelöltek felbukkanása már jelezte, hogy a politikai környezet kinyílt, és sokkal cseppfolyósabb lett.

A másik tényező, ami hozzájárult a hagyományos kapuőrök jelentőségének csökkenéséhez, az alternatív média, különösen az országos kábelszolgáltatók és a közösségi média robbanásszerű növekedése.⁶ Egykor az út az országos ismertséghez viszonylag kisszámú csatorna főáramán keresztül vezetett, amelyek a hagyományos jelölteket támogatták a szélsőségesekkel szemben.⁷ Az új médiafelállás viszont megkönnyítette a celebek számára, hogy a nevüket pillanatok alatt országosan ismertté tegyék, és ezzel széles körű támogatáshoz jussanak. Ez különösen igaz a republikánus térfélre, ahol a Fox News és néhány befolyásos rádió talk-show műsorvezető megjelenésével – ezt a hálózatot nevezi David Frum politikai elemző konzervatív szórakoztató komplexumnak⁸ – sikerült radikalizálni a konzervatív szavazókat, amiből az ideológiai értelemben szélsőséges jelöltek húztak hasznot.⁹ Ez vezetett olyanok felemelkedéséhez, mint Herman Cain, a Godfather Pizza elnök-vezérigazgatója és egy betelefonáló rádióműsor vezetője, aki 2011 elején üstökösként a republikánus verseny élére tört, majd egy botrányt követően ugyanolyan gyorsan el is tűnt.

A jelölési folyamat tehát mostanra teljesen kinyílt. Bár a játékszabályok valójában nem garantálták a Trump-féle emberek sikerét, de immáron nem is gátolták meg. A dolog az orosz ruletthez hasonlítható: annak esélye, hogy egy szélsőséges nézeteket valló kívülálló nyeri el az elnökjelöltséget, nagyobb lett, mint bármikor korábban a történelemben.

Bár sok ok magyarázza Donald Trump megdöbbentő politikai sikerét, elnökké választása nagy mértékben a hatékonyságát időközben elvesztő kapuőri tevékenység története.¹⁰ A párt kapuőrei három kulcsfontosságú utágazásnál vallottak kudarcot: a „láthatatlan előválasztáson”, a tényleges előválasztásokon és az elnökválasztáson.

A láthatatlan előválasztáson Trump messze lemaradva az utolsó helyen végzett. Amikor az előválasztási szezon 2016. február 1-jén az Iowa állambeli gyűléssel a kezdetét vette, Trumpot a Republikánus Párt egyetlen hatalmassága sem támogatta. A kormányzók, szövetségi szenátorok és törvényhozási képviselők támogatásával mérve az Iowa állambeli gyűlés napján a láthatatlan előválasztást Jeb Bush nyerte 31 támogatással. Marco Rubio lett a második 27 támogatással. Őt követte Ted Cruz 18-cal, majd Rand Paul 11-gyel. Chris Christie, John Kasich, Mike Huckabee, Scott Walker, Rick Perry és Carla Fiona mind több támogatást gyűjtöttek be, mint Trump.¹¹ A hagyományos okoskodás szerint Trump indulása tökéletesen értelmetlennek számított. Ha hinni lehetett volna a történelemnek, Trump előnyének a közvélemény-kutatóknál szükségképpen el kellett volna olvadnia.

Trump teljesítménye az első állomáson, Iowa államban – 24 százalékkal jó második helyet ért el – nem nagyon változtatta meg ezeket a várakozásokat. Végül is az olyan kívülállók, mint Pat Robertson (25 százalék szavazatarány 1988-ban), Pat Buchanan (23 százalék 1996-ban) és Steve Forbes (31 százalék 2000-ben) valamennyien másodikként végeztek Iowa államban, majd nem sokkal később visszaléptek.

Aztán Trump olyasvalamit tett, amit korábban egyetlen kívülálló sem: könnyedén megnyerte az előválasztásokat New Hampshire és Dél-Karolina államban. A pártvezetők azonban továbbra sem vettek róla tudomást. A Dél-Karolina államban rendezett előválasztás napján Trumpnak még mindig nem volt egyetlen támogatása sem hivatalban lévő republikánus kormányzótól, szenátortól és törvényhozási képviselőtől.¹² Az itt aratott győzelmet követően jelentek meg az

első támogatók: Duncan Hunter (Kalifornia állam) és Chris Collins (New York állam), akik kisebb rangú (junior) képviselők. Bár Trump egyre-másra előzte meg a riválisait a közvélemény-kutatásokban, de igazán soha nem kapott jelentős számú támogatást. Amikor az előválasztási szezon befejeződött, negyvenhat támogatója volt, kevesebb mint egyharmada Marco Rubióénak, és mindössze annyi, mint Jeb Bushnak, aki már sokkal korábban befejezte a kampányát.¹³

Amikor Trump március 1-jén a Szuper Kedd előválasztásokon aratott győzelmével bebiztosította az elsőségét, egyértelművé vált, hogy a láthatatlan előválasztás elvesztette a jelentőségét. Trump celeb státuszának is kétségkívül megvolt a maga szerepe, de legalább ennyire fontos volt a média szerkezetének a megváltozása. Kampányának korai szakaszától kezdve Trump élvezte olyan szélsőjobboldali médiaszemélyiségek támogatását, mint Sean Hannity, Ann Coulter, Mark Levin és Michael Savage, illetve őt támogatta az egyre befolyásosabb Breitbart News is.¹⁴ Bár Trumpnak kezdetben feszült volt a viszonya a Fox News tévécsatornával, mindent egybevetve azonban élvezte annak polarizált médiavilágát.

Trump megtalálta a módját annak is, hogy újszerűen használja a hagyományos médiát, mintegy helyettesítve a párthierarchia támogatását és a hagyományos kampányköltségeket.¹⁵ Trump volt az a jelölt, „akinek az egyénisége kivételesen jól igazodik a digitális korszakhoz”.¹⁶ Ellentmondásos cselekedeteivel és nyilatkozataival irányította magára a figyelmet. Egy becslés szerint az MSNBC, a CNN, a CBS és az NBC – négy olyan médiacsoportról van szó, amelyeket nem lehet elfogultsággal vádolni Trump iránt – Twitter-számlájának együttes forgalmán belül Trumpot kétszer olyan gyakran említették, mint Hillary Clintont, aki riválisa volt az elnökválasztásban. Egy másik kutatás szerint Trump kétmilliárd dollár értékű ingyenes médiajelenlétet biztosított a maga számára az előválasztási szezonban.¹⁷ Mivel ő szerepelt a leggyakrabban a hagyományos médiában és ő volt a kedvence az alternatív szélsőjobboldali médiahálózatnak, egyáltalán nem volt szüksége a hagyományos republikánus elit támogatá-

sára. A láthatatlan előválasztás kapuőrei nem egyszerűen láthatatlanok voltak, 2016-ra teljesen felhagytak az épület őrzésével.

Trumpnak a Szuper Kedden aratott gőzelve után pánik tört ki a republikánus vezetők körében. Neves bennfentesek és konzervatív véleményvezérek kezdtek érveket gyúrni Trump ellen. 2016 márciusában Mitt Romney, korábbi republikánus elnökjelölt tartott egy széles körben reklámozott beszédet a Hinckley Institute of Politics-ban, amelyben Trumpot veszélyforrásnak nevezte mind a Republikánus Párt, mind pedig az ország számára. Romney, utalva Reagan 1964-es „A Time for Choosing” című beszédére, kijelentette, hogy Trump kókler, aki „sem a jelleme, sem az ítélőképessége alapján nem lenne jó elnök”. Más magas rangú republikánusok is, mint például John McCain és Lindsay Graham szenátor, óvtak Trumptól. Vezető konzervatív kiadványok, mint a *National Review* vagy a *Weekly Standard*, indulatos írásokban bírálták Trumpot. Ám a #NeverTrump mozgalom mindig is inkább szólt fecsegésről, mint tényleges tettekről. A valóságban az előválasztások után a republikánus vezetőknek, a dolog lényegét tekintve, nem voltak eszközeik, hogy megállítsák Trump előretörését. A sorozatos támadásoknak nem volt gyakorlati következményük, sőt talán még segítette is Trumpot ott, ahol ez számított, a választófülkékben.

A republikánus vezetők tehetetlensége egyértelműen látszott a párt elnökjelölt-választó konvencióján, amelyre 2016 júliusában. Clevelandben került sor. A konvenciót megelőzően sokat beszéltek arról, hogy a szavazásokon patthelyzet alakul ki, továbbá meg kell győzni a független delegátusokat, hogy más jelöltet támogassanak. Június végén egy Delegates Unbound elnevezésű csoport országos televíziós reklámkampányt indított, amelyben arról igyekeztek meggyőzni a republikánus delegátusokat, hogy szigorúan jogi értelemben nincsenek is Trumphoz kötve, és arra buzdították őket, hogy fordítsanak hátat Trumpnak. Egyes csoportok – Free the Delegates, Courageous Conservative, Save Our Party – arról igyekeztek meggyőzni a Republikánus Párt Országos Bizottságának 112 fős eljárási szakcsoportját,

hogy módosítsa azokat a szabályokat, amelyek a jelöltekhez kötik a delegátusokat, hogy azok épp úgy szavazhassanak, mint az 1972-es reformok előtt. Ezek a próbálkozások kivétel nélkül mind hamvába holtak, valójában esélyük sem volt.

Az elgondolás, hogy a konvención a jelölést ki lehet csavarni Trump kezéből, szintisza vágyvezérelt gondolat volt. A mostani előválasztási rendszerben a szavazatok adják meg a legitimitást, amit nem lehet egykönnyen megkerülni vagy figyelmen kívül hagyni. Trump mögött pedig ott voltak a szavazatok, majdnem 14 millió. Ahogy Cindy Costa, a párt országos bizottságának tagja Dél-Karolinából mondta, Trump „becsületesen és szabályszerűen győzött”. Ha a jelölést más kapta volna meg, az eredmény a „nagyszerű káosz” lett volna.¹⁸ A republikánus vezetőknek szembe kellett nézniük a valósággal, immár nem ők döntötték el, hogy ki lesz pártjuk elnökjelöltje.

Ahogy közeledtek az elnökválasztásért folyó összecsapások, világossá vált, hogy nem szokványos versenyről van szó. Egészen egyszerűen Donald Trump nem volt szokványos jelölt. Nem csupán arról volt szó, hogy semmi néven nevezendő tapasztalattal nem rendelkezett – soha korábban nem választottak olyan embert amerikai elnöknek, a sikeres tábornokokat leszámítva, aki korábban nem töltött be választott tisztséget, vagy nem volt kormánytag –, demagógiája, extrém nézetei a bevándorlókkal és a muszlimokkal kapcsolatosan, a hajlandósága, hogy megsértse a civilizált magatartás alapvető normáit, a tény, hogy dicsőően beszélt Vlagyimir Putyinról és más diktátorokról, rossz érzéseket váltott ki a sajtó és a politikai elit köreiből. Lehetséges lenne, hogy a republikánusok egy potenciális diktátort jelöltek? Senki nem tudhatta biztosan. Számos republikánus keresett menedéket a mondásban, mely szerint Trumpot a bírálói szó szerint értették, de nem vették komolyan, a hívei komolyan vették őt, de nem értették szó szerint. Szerintük Trump kampányretorikája pusztán csak „játék a szavakkal”.

Mindig van valamennyi bizonytalanság abban, hogy egy előzmények nélküli politikus miként fog viselkedni, ha egyszer hivatalhoz jut, ám ahogy korábban már kifejtettük, az antidemokratikus vezetők gyakran már az előtt beazonosíthatók, hogy hatalomra kerülnek. Trump már a beiktatása előtt megbukott az autokraták felismerésére összeállított tesztünk mind a négy pontjában.

Az első a gyenge elkötelezettség a demokratikus játékszabályok iránt. Trump bukását ezen a ponton az bizonyítja, hogy megkérdőjelezte a választási folyamat törvényességét, és példa nélkül álló módon arra utalt, hogy nem fogja elfogadni a 2016-os választások eredményét. A választási csalás nagyon ritka jelenség az Egyesült Államokban, mert a választásokat a szövetségi államok és helyi szervek szervezik, így gyakorlatilag lehetetlen országos szinten a csalást koordinálni.¹⁹ Trump többször elmondta, hogy illegális bevándorlók és halottak millióinak a nevét fogják a választásokon felhasználni Hillary Clinton javára.²⁰ Kampányoldalán hónapokon keresztül fenn volt egy üzenet: „Kérem, segítsen, hogy megakadályozzam a csaló Hillaryt, nehogy elcsalja a választásokat!”²¹ Augusztusban Trump a következőket mondta Sean Hannitynak: „Óvatosnak kell lennünk, mert ezt a választást el fogják csalni... Remélem, a republikánusok éberek lesznek, mert ha nem, elcsalják tőlünk a választásokat.”²² Októberben a következő *Tweet*-üzenetet küldte: „Természetesen nagyszabású csalások lesznek a választások előtt és a választás napján.”²³ Az utolsó elnökjelölti vita során Trump nem volt hajlandó egyértelműen kijelenteni, hogy akkor is elfogadja a választások végeredményét, ha nem ő győz.

Douglas Brinkley történész szerint 1860 óta egyetlen komolyan vehető elnökjelölt sem akadt, aki ilyen mértékben megkérdőjelezte volna a demokratikus rendszert. Csupán a polgárháborút megelőző években történt meg, hogy komoly politikusok ilyen módon „törvénytelennek igyekeztek feltüntetni a szövetségi kormányt”. Brinkley szavaival: „Ez egy elszakadáspárti, forradalmi motívum. Olyan, mint amikor valaki az almával megrakott kiskocsit fel akarja borítani.”²⁴

És Trump szavainak súlya volt, nem is kicsi. A Politico/Morning Consult által október közepén végzett közvélemény-kutatás szerint az amerikaiak 41 százaléka, a republikánus szavazóknak pedig a 73 százaléka vélte úgy, hogy a választást elcsalhatják Trumptól.²⁵ Más-
képpen fogalmazva, négy republikánusból három már nem volt meggyőződve arról, hogy demokratikus rendszerben élnek, amelyben szabad választásokat tartanak.

Tesztünk második kategóriája az ellenfelek legitimitásának az elutasítása. Az autoriter politikusok bűnözőnek, felforgatónak, hazafiatlannak titulálják az ellenfeleiket, akik fenyegetést jelentenek a nemzetbiztonságra vagy a kialakult életmódra nézve. Trump ezen a próbán is elbukott. Először is, egyike volt azoknak, akik azzal kérdőjelezték meg Obama elnökségének a legitimitását, hogy az elnök Kenyában született és muszlim, ami követői közül soknak a szemében egyet jelent azzal, hogy „nem amerikai”.²⁶ A 2016-os kampány idején Trump megkérdőjelezte Hillary Clinton legitimitását azzal, hogy „bűnözőnek” nevezte őt, és többször is kijelentette, hogy börtönben a helye.²⁷ A kampányrendezvényeken megtapsolta azokat, akik a „börtönbe vele” kifejezést skandálták.

A harmadik kritérium az erőszak eltűrése vagy bátorítása. A pártvonalak mentén szerveződő erőszak gyakorta a demokrácia összeomlásának az előhírnöke. Ismert példák erre az olasz feketeingesek, a német barnaingesek, a baloldali gerillák megjelenése Uruguayban, valamint a jobb- és baloldali félkatonai csoportok megjelenése Brazíliában az 1960-as évek elején. Az elmúlt száz évben a nagy pártok színeiben induló egyetlen jelölt sem támogatta az erőszakot (George Wallace 1968-ban igen, de ő harmadik párti jelöltként indult). Trump szakított ezzel a hagyománnyal. A kampánya során nem egyszerűen eltűrte hívei körében az erőszakot, de egyes esetekben úgy tűnt, kifejezetten örömet leli benne. Trump radikálisan szakított a kialakult civilizációs normákkal, amikor elfogadta, sőt kifejezetten bátorította, hogy hívei tetteleg megtámadják az ellene tüntetőket. Még azt is felajánlotta, hogy kifizeti az ügyvédi költséget azoknak,

akik megütik, vagy halállal fenyegetik az egyik tüntetőt az Észak-Karolina állambeli Fayettevill-ben.²⁸ Egy másik alkalommal a kampánygyűlésén megjelenő tüntetőknek válaszul erőszakra biztatta a híveit. Íme, néhány példa a Vox összeállításából.²⁹

„Ha megláttok valakit, aki parádicsommal akar dobálózni, verjétek ki a kezéből, jó? Komolyan. Jól kalapáljátok el őket. Ígérem, kifizetem a jogi költségeket. Ígérem.” (2016. február 1., Iowa)

„Azok a régi szép idők. Tudjátok, mit csináltak az olyanokkal, mint ezek itt? Hordágyon vitték volna el őket, emberek. Bizony... Legszívesebben orrba vágnam az ilyeneket.” (2016. február 22., Nevada)

„A régi szép időkben se perc alatt kirángatták volna az ilyeneket abból a székéből. De manapság mindenki politikailag korrekt. Pokolra fogunk jutni ezzel a politikai korrektséggel.” (2016. február 26., Oklahoma)

„Takarodjon innen, takarodjon. Nahát, micsoda dolgok. Annyira tetszik nekem, de igazán. Ugye, jól érezzük magunkat? USA, USA, USA. Oké, szórjátok ki innen! Lehetőleg ne essen bántódása! De ha mégis, kifizetem a jogi költségeiteket. Ne féljete... Négy srác ugrott rá, és csak csépeltek, csépeltek. Másnap megkaptuk a magunkét a sajtóban, hogy túlságosan kemények voltunk. Ugyan már. Értitek, ugye? Nem akarunk többé politikailag korrektek lenni. Ugye, igazam van, emberek?” (2016. március 4., Michigan)

„Volt ott néhány kemény srác, mint itt is, akik elkezdtek visszautni. Gyönyörű volt, hogy nem hagyták magukat. A régi szép

...még mindig nem történt semmi, mert nagyon könnyen elmentek az ügyekkel. És amikor tiltakoznak, az legelőször nem egyáltalán az ügyek tiltakozása. De napról napra az ügyek bejönnek, látszik a kértük, bemutatnak mindenkinek és nem eddig semmi történt, mert gyengék vagyunk." (2016. március 3., *Rich-Karolina*)

2016 augusztusában Trump tett egy nyilatkozatot, ami alig leplezett felhívást jelentett a Hillary Clinton elleni erőszakra. Egy kampánygyűlésen, amelyre az Észak-Karolina állambeli Wilmingtonban került sor, azt mondta a híveinek, hogy ha Clinton jelöltje kerül a Legfelső Bíróság tagjai közé, betilthatják a fegyverviselést, majd így folytatta: „Ha ő [Clinton] választhatja ki a bírókat, az emberek már semmit nem tehetnek... Bár a Második alkotmánymódosítás hívei talán... hát nem is tudom.”³⁰

És végül az utolsó kritérium, a hajlandóság az ellenfelek és a bírálók jogainak korlátozására. Az egyik legbiztosabb jel, ami megkülönbözteti a mai autokrata vezetőket a demokratikus vezetőktől, hogy nem tűrik a kritikát, és akár a rendelkezésükre álló hatalmat is felhasználják, hogy megbüntessék azokat, akik bírálják őket, legyen szó az ellenzékéről, a médiáról vagy a civil szervezetekről. Donald Trump tanúbizonyságát adta ilyen hajlandóságának 2016 folyamán. Azt mondta, hogy egy különleges felhatalmazottságú államügyészt fog Hillary Clintonra küldeni a választások után, hogy börtönbe csukják.³¹ Trump azzal is többször fenyegetőzött, hogy megbünteti a vele barátságtalan médiát. Egy alkalommal a Texas állambeli Fort Worth városában tartott kampánygyűlésen támadást intézett Jeff Bezos, a *Washington Post* tulajdonosa ellen, mondván: „Ha megválasztanak elnöknek, főhet a fejük. Sok bajuk lesz.”³² Trump szerint „a média a legbecstelenebb emberek gyülekezete, akikkel valaha is találkoztam”, majd így folytatta:

„Megvizsgáltam a nagyméretű foglalkozó törvényeket, hogy amikor ilyen szándékokkal megérkezik, szándék és hűség, miközben testek közé, beperelhetjük őket, és egy csomó pénzt kapunk kártérítésként...”³³ Amikor a *New York Times* megjelentet egy ilyen támadást, ami szégyenre, vagy amikor a *Washington Post* jelentet meg ilyenről, beperelhetjük őket...”

Az elmúlt évszázadban, Richard Nixont nem számítva, a nagy pártok egyetlen elnökjelöltje sem bukott meg akár csak egy kritérium vonatkozásában a négy közül. Ahogy a 2. táblázatról (76. oldal) leolvashatjuk, Donald Trump mind a négy vonatkozásában megbukott. A nagy pártok képviselőiben elinduló egyetlen jelölt, Richard Nixont is közéjük értve, nem mutatott a nyilvánosság előtt ilyen gyenge elkötelezettséget az alkotmányos jogok és a demokratikus normák iránt. Trump pontosan az a fajta ember, aki miatt Hamilton és a többi alapító aggódott, amikor létrehozták az amerikai elnöki rendszert.

Ezek bármelyike be kellett volna, hogy indítsa a vészcsengőket. Az előválasztási rendszer kudarcot vallott kapuőri tevékenységével, és nem akadályozta meg, hogy valaki, aki alkalmatlan a hivatal ellátására, egy nagy párt színeiben indulhasson az elnökségért. De mit tehettek volna a republikánusok a dolgoknak ebben a szakaszában? Emlékezzünk a demokrácia összeomlására az 1930-as évek Európájában, vagy Dél-Amerikában az 1960–1970-es években. Amikor a kapuk őrzésével megbízott intézmények kudarcot vallanak, a hagyományos politikai elit feladata, hogy minden tőle telhetőt megtegyen a veszélyes egyének távoltartására a hatalom központjaitól.

A kollektív kötelezettségszegés – a hatalom átadása egy olyan vezetőnek, aki veszélyezteti a demokráciát – többnyire két ok valamelyikére vezethető vissza. Az első az a téves vélekedés, hogy az autoriter vezetőt kézben lehet tartani, vagy meg lehet szelídíteni.

2. táblázat. Az autoriter magatartás négy fő indikátora

1. A demokratikus játékszabályok elutasítása, vagy gyenge elkötelezettség ezek iránt	– Elvetik-e az alkotmányt vagy készséget nyilvánítanak az alkotmány megsértésére? – Utálnak-e arra, hogy szükség van antidemokratikus lépésekre, amilyen például a választások eltörlése, az alkotmány megsértése vagy felfüggesztése, bizonyos szervezetek betiltása, vagy alapvető polgári és politikai jogok korlátozása? – Törekednek-e (vagy helyeslik-e) alkotmányon kívüli eszközök felhasználására, a kormányzás megváltoztatására, amilyen például az államszínny, erőszakos felkelés, a kormányzási forma megváltoztatására irányuló tömegtüntetés? – Tesznek-e kísérletet a választások törvényességének aláásására, például úgy, hogy nem fogadják el a hiteles választási eredményeket?
2. A politikai ellenfelek legitimitációjának elutasítása	– Állítják-e ellenfeleikről, hogy felforgatók, vagy szemben állnak az érvényes alkotmányos renddel? – Állítják-e, hogy ellenfeleik egzisztenciális fenyegetést jelentenek a nemzetbiztonságra vagy az országban kialakult életmódra? – Állítják-e alaptalanul, hogy a velük szemben álló pártok tagjai bűnözők, akik mivel törvénysértést követtek el (vagy arra készülnek), nem lehetnek teljes jogú tagjai a politikai közösségnek? – Állítják-e alaptalanul, hogy riválisaik külföldi ügynökök abban az értelemben, hogy titokban együttműködnek idegen államokkal (vagy azok fizetett zsoldjában állnak), amely általában az illető ország egyes számú ellensége?
3. Az erőszak eltűrése vagy bátorítása	– Vannak-e kapcsolataik fegyveres bandákkal, félkatonai szervezetekkel, gerillákkal, amelyek, illetve akik törvénytelen erőszakos cselekedeteket hajtanak végre? – Vannak-e olyan pártszövetségeik, amelyek elősegítik vagy bátorítják a csőcselék támadásait az ellenfeleikkel szemben? – Támogatják-e hallgatólagosan híveik erőszakos cselekedeteit azzal, hogy nem ítélik el egyértelműen, illetve nem szankcionálják ezeket a cselekedeteket? – Dicséretben részesítik-e (vagy legalábbis nem ítélik el) a politikai erőszak másfajta formáit a múltban vagy a világ más pontjain?
4. Hajlandóság az ellenfelek, beleértve a sajtót, szabadságjogainak korlátozására	– Támogatják-e olyan törvény vagy kormányzati intézkedések elfogadását, amelyek korlátozzák a szabadságjogokat, például a rágalmozgatást és rossz hír keltésével kapcsolatos rendelkezések kiterjesztése, vagy az állam, illetve egyes civil vagy politikai szervezetek elleni tiltakozást, vagy ezek bírálását korlátozó törvények? – Fenyegetik-e jogi vagy más büntető lépésekkel ellenzéki pártok, a civil társadalom vagy a média kritikus tagjait? – Illették-e dicsérlettel más kormányok elnyomó intézkedéseit a múltban vagy a világ más részein?

A másik ok – amit Ivan Ermakoff szociológus „ideológiai összejártás”-nak nevez –, amikor az autoriter politikus programja elég nagy mértékben átfedést mutat a hagyományos politikusok programjával ahhoz, hogy az ilyen kötelességszegés kívánatos, de legalábbis más lehetőségekhez képest preferált legyen.³⁴ Mi azonban azt gondoljuk, hogy a hagyományos politikusok kötelesek egyértelműen megtagadni a közösséget a potenciális autoriter politikusokkal, és mindent megtenni a demokratikus intézmények védelme érdekében még akkor is, ha ez azt jelenti, hogy átmenetileg össze kell fogniuk a legkeményebb ellenfeleikkel.³⁵

A republikánusok szemszögéből a 2016-os választások idején a következtetések egyértelműen adódtak. Ha Trump fenyegetést jelent az alapvető demokratikus normákra, meg kell őt állítani. Minden egyéb veszélybe sodorja a demokráciát, ami sokkal rosszabb, mint egy választás elvesztése. Ebből az következett, ami sokak számára elképzelhetetlen volt: Hillary Clinton elnökjelöltségét kell támogatni. Az Egyesült Államokban kétpártrendszer működik; csupán két jelöltnek volt esélye, hogy megnyerje a 2016-os választásokat, és a kettő közül az egyik demagóg. A republikánusok számára ez a politikai bátorság próbája volt, képesek-e az ország érdekében rövid távon áldozatot hozni?

Ahogy korábban már tárgyaltuk, ez nem áll példa nélkül. 2016-ban az osztrák konzervatívok Alexander van Bellen zöldpárti politikus jelöltségét támogatták, hogy megakadályozzák a szélsőjobb oldali Norbert Hofer megválasztását. 2017-ben François Fillon konzervatív jelölt arra szólította fel híveit, hogy Emmanuel Macron bal-közép jelöltre szavazzanak, megakadályozandó a szélsőjobb oldali Marine Le Pen hatalomra jutását. Mindkét esetben a jobboldali politikusok ideológiai vetélytársaikat támogatták, amivel magukra haragították a párt választói bázisát, de épp elég szavazót győztek meg, hogy megakadályozzák a szélsőséges jelölt hatalomra jutását.³⁶

Voltak republikánusok, akik támogatták Hillary Clintont azon az alapon, hogy Donald Trump veszélyesen alkalmatlan az elnöki feladatok ellátására. Az osztrák és a francia konzervatívokhoz hasonlóan

ők is úgy gondolták, hogy a demokrácia iránti közös elkötelezettségre való tekintettel a pártérdekeket félre kell tenni. Íme, három ilyen republikánus nyilatkozata:

1. Republikánus: „A mostani választásokon az előttünk álló döntés nem is lehetne egyértelműbb. Hillary Clinton erősen és egyértelműen elkötelezett az amerikai demokrácia érdekében... Donald Trump vezélyt jelent a demokráciánkra.”³⁷

2. Republikánus: „Itt az idő, ... hogy az ország érdekét a párt elé helyezzük és Clinton miniszter-asszonyra szavazzunk. Trump túlságosan veszélyes és túlságosan alkalmatlan, hogy országunk legnagyobb tisztjét betöltsen.”³⁸

3. Republikánus: „Komoly dologról van szó, és nem fogom a szavazatomat egy protest jelölésre fecsécelni. Akár az ország jövője is függhet attól, hogy sikerül-e megakadályozni Trump elnököt a választáson, novemberben Clintonra szavazok, és arra szólítom fel a republikánusokat, hogy kövessék a példámat.”³⁹

Ha a fenti kijelentések Paul Ryan, a képviselőház elnöke, Mitch McConnell, a szenátus többségi frakciójának a vezetője vagy George W. Bush korábbi elnök szájából hangzottak volna el, netán egy olyan prominens szenátorokból álló trió nevéhez fűződtek volna, mint John McCain, Marco Rubio és Ted Cruz, a 2016-os választások kimenete talán drámaian más lett volna. Sajnos nem ez volt a helyzet, a fenti mondatok William Pierce, az időközben visszavonult Olympia Snowe, Main állam szenátorának a korábbi sajtótitkára (1. Republikánus), Jack McGregor, Pennsylvania állam szenátusának korábbi tagja (2. Republikánus) és Rick Stoddard, denveri republikánus bankár (3. Republikánus) szájából hangzottak el.⁴⁰

Az olyan vezető republikánusok, mint Paul Ryan, Mitch McConnell, Marco Rubio és Ted Cruz támogatásukról biztosították Donald Trumpot. A valamennyire ismert republikánusok közül csak olyanok álltak ki Hillary Clinton mellett, akik már visszavonultak, vagy korábban állami tisztségeket töltöttek be; ők már nem tervezték, hogy a jövőben részt vesznek a választásokon, így politikai értelemben nem is volt vesztenivalójuk.⁴¹ A választások előestéjén Washington közzétett egy hetvennyolc republikánusból álló listát, akik Clintont támogatták. Közülük csupán egyetlen egy, Richard Hanna képviselő New York államból, volt választott tisztségviselő, és ő is a visszavonulás előtt állt. Egyetlen republikánus kormányzó sem szerepelt a listán, és a törvényhozásból is csak az az egy, aki visszavonulásra készült.

A maroknyi aktív republikánus rangidős, köztük McCain, Mark Kirk, Susan Collins, Kelly Ayotte, Mike Lee, Lisa Murkowski és Ben Sasse szenátor, John Kasich és Charlie Baker kormányzó, valamint Jeb Bush és Mitt Romney korábbi kormányzó nem volt hajlandó támogatásáról biztosítani Trumpot. George W. Bush is néma maradt. Ám egyik sem volt hajlandó arra, hogy Clintont támogassa.

Röviden, a republikánus vezetők többsége tartotta magát a párt vonalához. Ha határozottan szakítottak volna Trumpgal és elmondták volna az amerikaiaknak világosan és egyértelműen, hogy veszélyt jelent az országunk által fontosnak tartott intézményekre, és ha ezen az alapon támogatásukról biztosították volna Hillary Clintont, Donald Trumpnak talán soha nem sikerült volna elnyerni az elnökséget. Franciaországban a becslések szerint Fillon konzervatív pártja szavazóinak a fele követte Fillont, aki meglepő módon Macron támogatására szólított fel, további nagyjából egyharmad nem ment el szavazni, és csupán Fillon szavazóinak egyhatoda szavazott Le Penre, ami sokak szerint döntő volt a választások kimenetele szempontjából.⁴² Az Egyesült Államokban nincsenek információk arra nézve, hogy a republikánus szavazók megoszlása milyen lett volna. Néhányan, sőt talán a legtöbben, mindennek ellenére Trumpra szavaztak

volna. Ám épp elegenden lettek volna olyanok, akiket meggyőzött volna, hogy a két párt egységet alkot Trump legyőzése érdekében.

Sajnos, valami egészen más történt. A legtöbb republikánus vezető hímezve-hámozva ugyan, de felzárkózott Trump mögé, és ezzel az egységes párt képét alkották, ami viszont egyszerű helyzetet teremtett a választásokon. Szó sem volt válságról, éppen ellenkezőleg, a választások a megszokott kétpárti verseny képét mutatták, ahol a republikánus érzelműek a republikánus jelöltet támogatják, a demokrata érzelműek pedig a demokrata jelöltet.

Az így kialakult helyzet komoly következményekkel járt. Abban a pillanatban, amikor a választás átalakult normális versennyé, a dolog két oknál fogva is olyan lett, mint a pénzfeldobás. Először is, az erőteljes politikai polarizáció megkeményítette a választóközönséget az elmúlt években. Nemcsak arról van szó, hogy az ország lakossága egyre inkább republikánusokra és demokratákra oszlott, valódi független vagy a szavazatát időről időre megváltoztató szavazó jószéri-vel nincs is, de a republikánus és demokrata szavazók a korábbinál sokkal elkötelezettebbek lettek a pártjaik, és ellenségesek a másik párt iránt.⁴³ A választók stabilan kitartanak a pártjaik mellett, ezért az olyan nagyarányú győzelmek, mint amelyeneket 1964-ben vagy 1972-ben láttunk, sokkal kevésbé valószínűek. A 2000-es években az elnökjelöltek személyétől függetlenül a választások szoros eredményt hoztak.

Másodszor, a gazdaság törékeny helyzetére és Obama elnök lanyha népszerűségére tekintettel valamennyi politikai előrejelző modell szoros választási eredményt ígért. A többség Clinton győzelmét jelezte előre a leadott szavazatok számát tekintve, de volt olyan is, amely szoros Trump-győzelmet prognosztizált. A modellek abban nem különböztek, hogy szoros versenyt valószínűsítettek.⁴⁴ A pénzfeldobásra hasonlító választások eredménye bármi lehet. A kimenet véletlenszerű, egyedi tényezőktől függ. Ebben az értelemben az „októberi meglepetések” sokat nyomhatnak a latban. A dolog mulhat azon, hogy egy újonnan közzétett videó az ellenfelet rossz

színen tünteti fel, vagy az FBI igazgatója levelet ír, amelyben megkérdőjelezi a vetélytárs szavahihetőségét.

Ha a republikánus vezetők nyilvánosan Clinton mellé álltak volna, az utolsó négy választáson kialakult nagyon szoros, vörös-kék dinamika megváltozhatott volna. A republikánus szavazóközönség megosztottá vált volna; egy része hallgatott volna a pártvezetésre, a másik része kitartott volna Trump mellett. Ráadásul Trump vereségéhez elég lett volna a republikánus szavazók töredékének az átszavazása. Ehelyett a választás a normális mederbe terelődött. A verseny szorossá vált, amelyet Trump megnyert.

A demokrácia aláása

A perui Alberto Fujimori nem készült arra, hogy diktátor lesz. Valójában arra sem készült, hogy elnök lesz. A japán származású Fujimori alig ismert egyetemi rektor volt, aki 1990-ben szenátusi széket célzott meg magának. Amikor kiderült, hogy egyetlen párt sem támogatja, létrehozta a saját pártját, amelynek ő lett a jelöltje.¹ Pénzügyi támogatás híján úgy döntött, részt vesz az elnökválasztáson, hogy felhívja a figyelmet a szenátusi székekért folytatott kampányára.² 1990-ben azonban súlyos válság sújtotta az országot. A gazdaság összeomlott, a pénzromlás csillagászati magaslathoz emelkedett, a magát Fényes Ösvénynek nevező maoista gerillacsoport pedig, amely 1980-as elindulása óta emberek tízezreinek a brutális meggyilkolásáért volt felelős, megközelítette a fővárost, Limát. A peruiaknak elégük lett a hagyományos pártokból. A tiltakozás jegyében ehhez a politikai kívülállóhoz fordultak, aki „Egy elnök olyan, mint Te” jelszóval kampányolt. Mindenki meglepetésére Fujimori népszerűsége látványosan emelkedni kezdett. A perui elit megdöbbenésére az első fordulóban második helyen végzett, és ezzel megszerezte magának a jogot, hogy a második fordulóban megmérkőzhessen az első helyen végzett Mario Vargas Llosa, a nemzetközileg is ismert regényíróval. A peruiak rajongtak Vargas Llosáért, aki később megkapta az irodalmi Nobel-díjat. Jószerivel a teljes elit – a politikusok, a média, az üzleti világ – Vargas Llosát támogatta, ám az egyszerű

peruiak szerint túlságosan jóban volt az elittel, amelyet nem érdekelt az ő sorsuk. Fujimori populista narratívája, amely jól illeszkedett ezekhez az érzésekhez, sokakban keltette azt a benyomást, hogy ő jelenti az egyetlen lehetőséget a változásra. És meg is nyerte a választást.

Beiktatási beszédében Fujimori arra figyelmeztette a peruiakat, hogy az országnak „történelme republikánus szakaszának legsúlyosabb válságával” kell szembenéznie. A gazdaság az „összeomlás szélére” került, a perui társadalmat „erőszak, korrupció, terrorizmus és kábítószer-kereskedelem” sújtja. Fujimori ígéretet tett arra, hogy „kiássa a perui társadalmat ebből a gödörből, és egy szebb jövő felé vezet”. Meg volt győződve arról, hogy az országnak drasztikus gazdasági reformokra van szüksége, és hogy fokozni kell a harcot a terrorizmus ellen. Ám csak nagyon bizonytalan elképzelései voltak arról, hogy ezt miképpen lehetne megvalósítani.³

Az előtte tornyosuló akadályok sem voltak csekélyek. Politikai kívülállónak Fujimorinak nem sok barátja akadt a hagyományos politikai elit soraiban. A törvényhozásban az ellenzék volt többségben, és az ő kinevezettjei ültek a legfelső bíróságban is. A hagyományos sajtó, amely Vargas Llosát támogatta, nem bízott benne. Fujimori támadásaival nem kímélte a politikai elitet, amelyet az országot romba döntő korrupt oligarchiaként írt le.⁴ Most viszont azzal kellett szembesülnie, hogy azok, akiket ő a kampánya során támadott és le is győzött, továbbra is a kezükben tartják a hatalmi pozíciók jelentős részét.

Fujimori indulása mindennek volt mondható, csak simának nem. Hivatali idejének első hónapjaiban a törvényhozás egyetlen törvényt sem fogadott el, a bíróságok pedig nem tudtak megbirkózni a kihívásokkal, amelyeket a növekvő terrorista fenyegetés jelentett.⁵ Nem egyszerűen arról volt szó, hogy Fujimorinak nem volt elegendő tapasztalata, hogy eligazodjon a parlamenti politikában, de türelme sem volt hozzá.⁶ Ahogy egy munkatársa fogalmazott, Fujimori „ki nem állhatta a gondolatot, hogy a szenátus elnökét minden

alkalommal meg kell invitálnia az elnöki palotába, amikor el akart fogadtatni a törvényhozással egy törvényt.”⁷ Jobban megfelelt volna a számára – ahogy erről néha el-elszólta magát –, ha Perut egymaga a laptopja segítségével irányíthatja.

Így aztán ahelyett, hogy tárgyalta volna a törvényhozás vezetőivel, Fujimori támadásokat intézett ellenük, „lusta sarlatánoknak” nevezve őket.⁸ A vonakodó bírót „sakáloknak” és „gazembereknek” titulálta.⁹ Még ennél is nagyobb nyugtalanságot keltett, hogy egyre gyakrabban kerülte meg a törvényhozást, és inkább elnöki utasításokkal kormányozott.¹⁰ A kormánytisztviselők sűrűn panaszkodtak arra, hogy a perui alkotmány „merev” és „korlátozó”.¹¹ Ezek táplálták azt az aggodalmat, hogy Fujimori elkötelezettsége a demokratikus intézmények iránt nem mondható túlzottan erősnek. Egy beszédében, amelyet az üzleti világ vezetői előtt tartott, Fujimori a következő kérdést tette fel: „Vajon a mi országunk demokrácia-e?... Nem könnyű erre a kérdésre igennel válaszolni. Mi egy olyan országban élünk, amelyet mindig is nagy hatalmú kisebbségek, oligopóliumok, klikkek és lobbik irányítottak...”¹²

A megrémült elit megpróbált ellenállni. Amikor Fujimori a bíróságokat megkerülve több ezer, kisebb bűncselekményekért elítéltet bocsátott szabadon, hogy a börtönökben helyet csináljon az elítélt terroristák számára, a bírók országos testülete elítélte őt azzal, hogy magatartása „elfogadhatatlan, antidemokratikus és autoriter”. Kis idő elteltével a bíróságok egyre-másra alkotmányellenesnek nyilvánították Fujimori elnöki rendeleteit. A bírálói immáron rutinszerűen „autoriternek” nevezték őt, a sajtó pedig japán császárnak.¹³ 1991-re egyre többen beszéltek arról, hogy Fujimorit vád alá kell helyezni. Márciusban a *Caretas* hírlap első oldalán Fujimori egy puska célkeresztjében volt látható, alatta pedig a kérdés: „El lehet-e mozdítani Fujimorit? Néhányan az alkotmányt tanulmányozzák.”¹⁴

A támadások kereszttüzében Fujimori megnövelte harciasságát. Egy másik beszédében, amelyet szintén az üzleti körök vezetői előtt tartott, a következőket mondta: „Nem állok meg addig, amíg le

nem bontottam az összes, még megmaradt tabut, egyenként fognak a földre zuhanni, megháromszorozzuk az elszántságunkat, hogy lerombolhassuk a régi falakat, amelyek az ország és a haladás között magasodnak.” 1991 novemberében 126 tételből álló törvénycsomagot küldött át a törvényhozásnak jóváhagyásra. A rendelkezések mélyrehatóak voltak, köztük néhány olyan terrorizmusellenes intézkedés, amely szabadságjogokat sértett. A törvényhozás ellenállt. A legfontosabb törvényjavaslatok közül többet visszadobott, vagy felvizezett, ráadásul elfogadott egy törvényt, amely korlátozta Fujimori jogosítványait. A konfliktus elmérgesedett. Fujimori azzal vádolta a törvényhozást, hogy kábítószer-kereskedők markában van, válaszul a szenátus elfogadott egy határozati javaslatot, amely „kiürítette” az elnöki pozíciót, tekintettel Fujimori „erkölcsi alkalmatlanságára”. Bár a határozati javaslat végül néhány szavazat híján elbukott a képviselőházban, a konfliktus hevessége olyan szintet ért el, hogy kormánytisztviselők szerint „vagy a törvényhozás végez az elnökkel, vagy az elnök végez a törvényhozással”.¹⁵

Végül az elnök végzett a törvényhozással. 1992. április 5-én Fujimori televíziós beszédben jelentette be, hogy feloszlatja a parlamentet és hatályon kívül helyezi az alkotmányt. Alig két évvel azután, hogy a választásokon meglepetésszerű győzelmet aratott, ebből a messziről induló kívülállóból diktátor lett.

Bár vannak olyan megválasztott demagóg politikusok, akik hivatalba lépésükkor már kész tervekkel rendelkeznek az autokrácia bevezetésére, sokuk, mint Fujimori is, nem rendelkeztek ilyen forogatókönyvvel. Ahogy a perui eset mutatja, az autokrácia létrejötte lehet váratlan események sorozatának – például a demagóg, a normákkal nem törődő vezető és a megriadt elit közötti ütésváltásnak – a következménye.

A folyamat gyakran szóváltással indul. A demagógok durva és provokatív jelzőkkel illetik a kritikusait, ellenségnek, felforgatónak, sőt terroristának nevezve őket. Hugo Chávez, amikor első ízben indult

az elnökségért, ellenfeleit „bűdös disznóknak”, „ocsmány oligarcháknak” minősítette.¹⁶ Elnökként ugyanőket ellenségnek és hazaárulónak.¹⁷ Fujimori ellenfeleit a terrorizmussal és a kábítószer-kereskedelemmel hozta kapcsolatba. Silvio Berlusconi a számára kedvezőtlen ítéleteket hozó bírót „kommunistának” nevezte.¹⁸ Az újságírókból is célpontok lettek. Rafael Correa ecuadori elnök a médiát „komoly politikai ellenségnek” bélyegezte, amelyet „le kell győzni”.¹⁹ Recep Tyyip Erdoğan török elnök azzal vádolta az újságírókat, hogy a „terrorizmust” propagálják.²⁰ Ezek a támadások lényegesek. Ha a közvélemény is elhiszi, hogy az ellenfeleknek közülük van a terrorizmushoz, vagy hogy a média hazugságokat terjeszt, könnyebb igazolni az ellenük hozott intézkedéseket.

A támadások ritkán érnek véget ezen a ponton. Bár a megfigyelők gyakran arról biztosítanak bennünket, hogy a demagógok „csak beszélnek”, és a szavaikat nem kell túlságosan komolyan venni, elég egy pillantást vetnünk az ilyen politikusokra szerte a világban, hogy kijelenthessük, sokan közülük igenis átlépik a választóvonalat, ami a szavakat a tettektől elválasztja. Ennek főként az az oka, hogy a demagóg politikusok hatalomra jutása jellemzően megosztja a társadalmat, és olyan légkört teremt, amelyben a pánik, a gyűlölködés és a kölcsönös bizalmatlanság veszi át a hatalmat. Az újonnan megválasztott vezető fenyegető szavai gyakran bumeráangként ütnek. Ha a média fenyegetve érzi magát, maga sem lesz visszafogott, és feladja a szakmai szabályokat abbéli kétségbeesett igyekezetében, hogy valamiképp meggyengítse a kormányt. És az ellenzék is arra a következtetésre juthat, hogy az ország érdeke megköveteli, hogy a kormányt akár szélsőséges eszközökkel is eltávolítsák, legyen szó vád alá helyezésről, tömegtüntetésről vagy akár államcsínyről.

Amikor Juan Perónt Argentínában 1946-ban első ízben elnökké választották, sok ellenfele fasisztának nevezte őt. Az ellenzéki Radikális Polgári Unió tagjai úgy vélték, hogy a „fasizmus ellen küzdenek”, és ezért bojkottálták Perón beiktatását. Perón ellenfelei a törvényhozásban – elnökségének első napjától kezdve – „az ellenállás,

az obstrukció és a provokáció” stratégiájával éltek, sőt még a Legfelső Bíróságot is felszólították, hogy vonja ellenőrzése alá a kormányt.²¹ Hasonlóképpen Venezuelában az ellenzék arra kérte a Legfelső Bíróságot, hogy jelöljön ki pszichiátereket, akik megvizsgálják, eltávolítható-e Chávez a hivatalából azon az alapon, hogy mentálisan nem beszámítható.²² Befolyásos újságok és tévéállomások támogattak olyan alkotmányon kívüli eszközöket, amelyek célja Chávez eltávolítása lett volna. A potenciális autokraták magától értetődően komoly fenyegetésnek tekintik az ilyen támadásokat, és válaszként ők is egyre ellenségesebbek lesznek.

Van egy másik ok is, ami miatt ezt az utat választják: a demokrácia fárasztó munka. A családi vállalkozásokat vagy a hadsereget lehet utasításokkal irányítani, a demokrácia a tárgyalásokról, a kompromisszumokról és az engedményekről szól. A kudarcok elkerülhetetlenek, a győzelmek mindig csak részlegesek. Az elnök kezdeményezései elhalhatnak a törvényhozásban, vagy a bíróságok megakadályozhatják az életbe léptetésüket. Az ilyen korlátok minden politikus számára frusztrációt jelentenek, de a demokratikus politikusok tisztában vannak azzal, hogy együtt kell élniük velük. Ők képesek eltűrni a kritika állandó pergőtüzét. Ám a kívülállók, különösen azok, akikben van hajlandóság a demagógiára, úgy érzik, hogy a demokratikus politizálás néha tűrhetetlenül frusztráló. Számukra a fékek és ellen-súlyok rendszere kényszerzubzony. Fujimori elnökhöz hasonlóan, aki számára elviselhetetlen volt a gondolat, hogy együtt kell ebédelnie a szenátus vezetőivel minden alkalommal, amikor el akar fogadtatni egy törvényjavaslatot, a potenciális autokratáknak nincs türelmük ahhoz, hogy minden nap a demokrácia apró-cseprő ügyeivel foglalkozzanak. Akárcsak Fujimori, ki akarnak szabadulni az ilyen korlátok alól.

Mi a módja annak, ahogy a megválasztott autokraták aláássák azokat a demokratikus intézményeket, amelyeknek a feladata éppen az lenne, hogy kordában tartsák őket. Van olyan, aki egy csapásra elintézi ezt

a kérdést. Gyakrabban fordul elő azonban, hogy a demokrácia elleni támadás lassan, sok állampolgár számára kezdetben szinte észrevétlenül bontakozik ki. Végül is továbbra is tartanak választásokat, az ellenzéki politikusok továbbra is ott ülnek a törvényhozásban. A független napilapok továbbra is megjelennek. A demokrácia leépülése lépésről lépésre – néha nagyon kis lépésekben – történik. Az egyes lépések önmagukban jelentéktelennek tűnnek – valójában az adott a formában nem is jelentenek fenyegetést a demokráciára nézve. A demokráciát aláásó kormányok intézkedéseiket gyakran a jogszerűség fátylába burkolják: a törvényt a parlament jóváhagyja, a legfelső bíróság alkotmányosnak tartja. Ilyen törvényt gyakran azon az alapon fogadnak el, hogy valamilyen legitim – sőt kifejezetten fontos – közösségi célt szolgálnak, mint a harc a korrupció ellen, a választások tisztaságának biztosítása, a demokrácia minőségének a megjavítása vagy a nemzetbiztonság előmozdítása.

Hogy jobban megérthessük azt, ahogy a választott autokraták fokról fokra aláássák a demokráciát, képzeljünk el egy futballmeccset, amelyen a győzelem érdekében a potenciális autokrata megveszi a bírót, kiállítat legalább néhányat az ellenfél legjobb játékosai közül, a maga számára kedvező módon újraírja a játékszabályokat, valamint gondoskodik arról, hogy a pálya az ellenfél felé lejtessen.

Mindig előnyös, ha a bíró a mi oldalunkon áll. A modern államokban számos olyan intézmény van, amelynek az a feladata, hogy kivizsgálja és megtorolja a hivatalos és magánszemélyek által elkövetett törvénytöréseket. Ezek közé tartozik a bírósági rendszer, a törvények betartásáért felelős hatóságok, az elhárítás, az adó- és a szabályozórendszer. A demokráciában ezeknek az állami szervezeteknek a feladata az, hogy semleges bírók legyenek. A potenciális autokrata számára ezért a bíróságok, a rendőrség és az ügyészség egyszerre jelentenek kihívást és lehetőséget. Ha ezek a szervezetek függetlenek maradnak, feltárhatják és megbüntethetik az állami visszaéléseket. Végül is a játékvezető feladata a szabálytalanságok megakadályozása.

Am ha ezek a szervezetek lojális vezetők irányítása alá kerülnek, segíthetik a potenciális diktátort céljai elérésében, megakadályozhatják, hogy az állam ellen vizsgálatok és büntető eljárások induljanak, amelyek akár az autokrata vezető bukását is eredményezhetnék. Az elnök megsértheti a törvényt, fenyegetheti az állampolgárok jogait, sőt akár az alkotmányt is megsértheti anélkül, hogy aggódnia kellene a vizsgálatok vagy a szankciók miatt. Ha a potenciális diktátor a bíróságokat a saját embereivel tölti fel, a nyomozó hatóságokat pedig megrendszabályozza, az állam büntetlenül azt tesz, amit csak akar.

A játékvezető lefizetése az állam számára több is, mint egyszerű védőpajzs. Erőteljes fegyver, amelynek segítségével az állam képes arra, hogy szelektíven érvényesítse a törvényt, megbüntesse az ellenfeleket, miközben védelmezi a saját embereit. Az adóhatóság célba veheti a rivális politikusokat, üzleti érdekeltségeket és a médiát. A rendőrség felléphet az ellenzéki tüntetésekkel szemben, de eltűrheti a kormánypárti huligánok erőszakos cselekedeteit. A biztonsági szerveket fel lehet használni kémkedésre az ellenfelek ellen, vagy zsarolásra alkalmas anyagok felkutatására.

A játékvezető lefizetése leggyakrabban úgy történik, hogy csendben elbocsátják a köztisztviselőket és más pártatlan hivatalnokokat, hogy aztán a helyükbe a kormányhoz hű emberek kerüljenek. Magyarországon például Orbán Viktor miniszterelnök 2010-ben, amikor ismét hatalomra került, a saját embereit ültette az elvben független Ügyészség, az Állami Számvevőszék, az Ombudsmani Hivatal élére, illetve az Alkotmánybíróságba.²³

Azokat az intézményeket, amelyeket nem lehet ilyen könnyen megtisztítani, más, diszkrétebb eszközökkel kell megrendszabályozni. Ezen a téren senki nem volt ügyesebb, mint Alberto Fujimori „biztonsági ügyekért felelős tanácsadója”, Vladimiro Montesinos. Az ő irányítása alatt a perui biztonsági szervek ellenzéki politikusok, bírók, képviselők, üzletemberek, újságírók és szerkesztők százait vették filmre, amikor megvesztegetési pénzeket adtak vagy kaptak, bordélyházakba

léptek be, vagy más törvénytelen cselekedeteket folytattak, majd a felvételek felhasználásával megzsarolták őket.²⁴ Ezen túlmenően Fujimori embere közvetlenül lefizette a Legfelső Bíróság három tagját, az Alkotmánytanács két tagját és számtalan bírót, valamint ügyészt, akik a fizetésüket havonta készpénzben vehették át a lakásukon.²⁵ Mindez titokban történt; a felszínen a perui igazságügyi rendszer épp úgy működött, mint bármely más országban. Ám a színpalak mögött Montesinos segítette Fujimorit, hogy megszilárdítsa a hatalmát.

Azokat a bírókat, akiket nem lehet megvásárolni, vád alá lehet helyezni. Amikor Perón 1946-ban elnök lett, az argentin Legfelső Bíróság öt tagjából négy konzervatív nézeteket valló ellenfele volt; egyikük egyenesen fasisztának nevezte Perónt.²⁶ Perón hívei a törvényhozásban félték attól, hogy a Legfelső Bíróság korábbi gyakorlatának megfelelően ismét alkotmányellenesnek nyilvánít olyan törvényeket, amelyek a munkavállalók érdekeit szolgálják. Ezért a törvényhozásban hivatali hatalommal történő visszaélés miatt vád alá helyeztek három alkotmánybírót (a negyedik lemondott még a vád alá helyezés előtt).²⁷ Perón négy hívét ültette a Legfelső Bíróságba, amely ezt követően soha nem emelt kifogást a betervezett törvények ellen.²⁸ Hasonlóképpen amikor a perui Alkotmánytanács kilátásba helyezte, hogy megakadályozza Fujimori harmadszori indulását az elnöki tisztségért 1997-ben, Fujimori hívei a törvényhozásban a testület hét tagjából hármat vád alá helyeztek azon az alapon, hogy álláspontjukkal – miszerint Fujimori kísérlete az indulással kapcsolatos alkotmányos korlátok kijátszására alkotmányellenes – valójában maguk szegték meg az alkotmányt.²⁹

Ha a kormányok nem tudják eltávolítani a független bírókat, még mindig megtehetik, hogy megkerülik őket úgy, hogy a bíróságokat a saját embereikkel töltik fel. Magyarországon például az Orbán-kormány nyolcra tizenöt főre emelte az Alkotmánybíróság létszámát, megváltoztatta a jelölés szabályait, hogy a hatalmon lévő Fidesz-kormány egyedül nevezhessen ki új bírókat, és az új pozíciókat a hozzá hű emberekkel töltsse fel.³⁰ Lengyelországban 2005 és 2007 között

a kormányzó Jog és Igazságosság Pártja számos kezdeményezését megghiúsította az Alkotmánytanács, amely alkotmányossági kérdésekben a legmagasabb fórum az országban. Amikor ez a párt 2015-ben ismét hatalomra jutott, gondoskodott arról, hogy a jövőben ez ne fordulhasson elő. Abban az időben a tizenöt tagú testületben két hely megürült, illetve három alkotmánybírót a távozó törvényhozás már jóváhagyott, de még nem lettek beiktatva. A Jog és Igazságosság Pártja által alakított új kormány egy alkotmányossági szempontból vitatható lépéssel megtagadta a három új bíró beiktatását, ehelyett öt saját bírót nevezett ki.³¹ Majd betetézendő az előzőeket, elfogadott egy törvényt, amely szerint az Alkotmánytanács döntései csak akkor kötelező érvényűek, ha kétharmados többséggel fogadják el őket. Ily módon a kormányhoz hű tagok a dolog lényegét tekintve vétőjogot kaptak a testületen belül.³² Mindezek eredményeként meggyengült a testület azon képessége, hogy független szervezetként ellensúlyt képezzen az államhatalommal szemben.

A játékevezető megvásárlásának a legszélsőségesebb formája a bíróságok feloszlata és újak létrehozása. 1999-ben a Chávez-kormány választásokat írt ki egy alkotmányozó nemzetgyűlés létrehozására, amely a Legfelső Bíróság korábbi döntéseivel ellentétben feljogosította magát bárminemű állami intézmény feloszlására, ideértve a bíróságokat is. A Legfelső Bíróság, amely aggódott a saját túlélése miatt, engedelmeskedett, és alkotmányosnak minősítette a döntést.³³ Cecilia Sosa, a Legfelső Bíróság elnöke lemondott, mondván, hogy a bíróság „öngyilkosságot követett el, nehogy meggyilkolják, de az eredmény ugyanaz, a bíróság halott”.³⁴ Két hónappal később a Legfelső Bíróságot feloszlatták, helyébe egy új testületet neveztek ki.³⁵ De még ez sem volt elegendő, hogy a bíróság kellőképpen engedelmes legyen, ezért 2004-ben a Chávez-kormány húszról harminckettőre emelte a testület tagjainak a számát, és az új pozíciókat a saját „forradalmi” jelöltjeivel töltötte be.³⁶ A dolog így már működött. A következő kilenc évben a testület egyetlen döntésével sem ment szembe a kormánnyal.³⁷

Ezen esetek mindegyike arról szól, hogy a demokratikus játszma játékvezetői átállnak a kormány oldalára, aminek eredményeként a hivatalban lévő vezető védelmet kap az alkotmányos kifogásokkal szemben, egyszersmind hatásos – és „jogszerű” – fegyverhez is jut, amellyel ellenfeleit támadhatja.

Amikor a játékvezető megrendszabályozása megtörtént, a választott autokrata a figyelmét az ellenfeleire fordíthatja. Ellentétben azzal, amit Mussolini csinált Olaszországban, vagy Fidel Castro a kommunista Kubában, a modern autokráciák nem semmisítenek meg mindent, ami ellentmond a hatalmuknak. Ám sokan közülük gondoskodnak arról, hogy a legfontosabb szereplőket – bárkit, aki valódi veszélyt jelenthet a kormányra – a partvonalra kényszerítsék, megbénítsák, vagy megvásárolják, hogy feladja a játszmát. A legfontosabb szereplőkről szólva ellenzéki politikusokra és az ellenzék finanszírozására képes üzleti vezetőkre is gondolunk, továbbá a média meghatározó szereplőire, illetve néhány esetben vallási és kulturális személyiségekre, akik valamekkora erkölcsi tekintéllyel rendelkeznek a közvélemény előtt.

A legkönnyebb módja az ellenzék ellenőrzésének, ha megvásárolják őket. A legtöbb választott autokrata azzal kezdi, hogy a vezető politikai és médiaszemélyiségeknek hivatalokat, kedvezményeket kínál fel, vagy néha egyszerűen csak megveszi őket a támogatásukért, de legalább a semlegességükért cserébe. Az együttműködő sajtó számára exkluzív hozzáférést biztosítanak az elnökhöz, míg a barátságos üzleti vezetők zsíros koncessziókban részesülhetnek, vagy állami megrendeléseket kaphatnak. A Fujimori-kormány művészi fokon értett a bírálók, különösen a sajtó korrumpálásához. Az 1990-es évek végére minden nagyobb tévétársaság, számos napilap és bulvárújság a kormány fizetési listáján szerepelt. Vladimir Montesinos mintegy tizenkétfélmillió dollárt fizetett a TV4 tulajdonosainak, cserébe Montesinos ellenőrzést szerzett a tévé hírműsorai felett.³⁸ A Channel5 fő részvényese kilencmillió dollárt kapott, a Channel9

fő részvényese pedig ötvenezer dollárért hozzájárult két vezető oknyomozó riportere eltávolításához. Egy videofelvételen, amely 1999 végén készült, Montesinos kijelentette, hogy a tévéállomások vezetői „mind felsorakoztak... Aláírtattuk velük a papírokat... Mind felsorakozott, mindegyik. Minden nap 12.30-kor találkozom velük... és megtervezzük az esti hírműsort.”³⁹

A média szereplői kapták a legnagyobb összegeket Montesinostól, de ő a politikusokat is megvásárolta. 1988-ban, amikor az ellenzéki csoportok elegendő aláírást gyűjtöttek össze egy népszavazás kiírásához, amellyel azt szerették volna elérni, hogy Fujimori ne indulhasson az újraválasztásért 2000-ben, a kérdést a törvényhozás elé utalták, ahol a vonatkozó törvény értelmében a képviselők 40 százalékának a támogatására volt szükség. Elméletben az ellenzék negyvennyolc szavazattal rendelkezett, ami elegendő lett volna a referendum kiírásához. Ám Montesinos megvásárolt három képviselőt, hogy ne vegyenek részt a szavazáson. Egyikük, Luis Chu 130 ezer dollárt kapott egy lakásban egy titkos állambiztonsági alapból; a másik, Miguel Ciccía egy jogi ügyben kapott segítséget, ami az üzleti ügyeivel volt kapcsolatos. A harmadik, Susy Díaz beleegyezett abba, hogy „személyes okokra” hivatkozva otthon marad.⁴⁰ A szavazáson így nem jött össze a szükséges ellenzéki szavazat, és az alkotmánnyal ellentétben Fujimori harmadszor is indulhatott és nyerhetett a 2000-es elnökválasztáson. Egy másik alkalommal, amikor Fujimori híveinek a választásokon nem sikerült elegendő képviselői helyet megszerezniük, Montesinos lefizetett tizenkilenc ellenzéki képviselőt, hogy üljenek át a kormánypárti padokba.

Azokat, akiket nem lehet megvásárolni, más eszközökkel kell meggyengíteni. A régimódi diktátorok gyakorta bebörtönözték, száműzetésbe kényszerítették, sőt akár meg is gyilkoltatták vetélytársaikat, a modern autokraták azonban a jogszerűség leple alá rejtik elnyomó tevékenységüket. A játékvezető túsul ejtése ezért annyira fontos. Perón idején Ricardo Balbín ellenzéki vezetőt azzal a váddal börtönözték be, hogy a választási kampányban „tisztelenül beszélt” az

elnökről. Balbín a Legfelső Bírósághoz fellebbezett, de semmi esélye nem volt, hiszen azt Perón a saját embereivel töltötte meg.⁴¹ Mahathir Mohamad maláj miniszterelnök a hozzá hű rendőrséget és az általa kinevezett bírókat használta fel arra, hogy az 1990-es évek végén fő riválisa, Anwar Ibrahim ellen szodómia vádjával nyomozást folytatassanak, letartóztassák és bebörtönözzék.⁴² Venezuelában 2014-ben, amikor az országon kormányellenes tüntetések söpörtek végig, Leopoldo López ellenzéki vezetőt „erőszakra való felbujtás” vádjával letartóztatták és vádat emeltek ellene. Az állami tisztviselők nem tudtak bizonyítékot felmutatni a felbujtásra, ezért a tárgyalás egyik pillanatában azt állították, hogy a felbujtás „tudatalatti” volt.⁴³

Előfordul, hogy a kormányok a játékvezető feletti ellenőrzést arra használják, hogy az ellenzéki médiát rágalmozási vagy becsületsértési perek révén állítsák félre. Rafael Correa ecuadori elnök ennek volt a mestere. 2011-ben hatalmas összegű, negyvenmillió dolláros kártérítési pert nyert rágalmozás miatt az *El Universo* nevű nagyobb lap tulajdonosai és szerkesztősege ellen, mert az újság egy szerkesztőségi vezércikkben „diktátornak” nevezte őt. Correa az eset kapcsán a következőket mondta: „Ez nagy lépés afelé, hogy az amerikai kontinenst megszabadítsuk az egyik legnagyobb és a tevékenységét büntetlenül végző hatalomtól, a korrupt médiától.” Később ugyan megkegyelmezett a tulajdonosoknak, de az eset bénítóan hatott a sajtóra.⁴⁴

Az Erdoğan- és a Putyin-kormány is eredményesen forgatja furkósbotként a jogot. Törökországban az egyes számú áldozat a befolyásos Doğan Yayın médiacsoport volt, amely a török médiapiac nagyjából 50 százalékát tartotta a kezében, köztük a *Hürriyet* nevű újságot, amely az ország legolvasottabb napilapja, és több tévétársaságot is. A Doğan-csoport termékei közül több világi és liberális, ami feszültséget teremtett köztük és az AKP-kormány között. 2009-ben a kormány elérkezettnek látta az időt a válaszcsapásra, amikor 2,5 milliárd dollárra büntette a Doğan-csoportot – ez az összeg csaknem nagyobb, mint a csoport teljes vagyona – adócsalásért. A pénz-

ügyileg megrendült Doğan kénytelen volt eladni birodalma nagy részét, köztük két nagy újságot és egy tévéállomást, amelyeket kormánypárti üzletemberek vásároltak fel.⁴⁵ Oroszországban Vlagyimir Guszenszkij független NTV-tévécsatornáját a Putyin-kormány ostromának tartották,⁴⁶ amely válaszul ráküldte az adóhatóságot Guszenszkijra, akit letartóztattak „pénzügyi szabálytalanságokért”. Guszenszkij „mint egy rossz maffiafilmben, ajánlatot kapott⁴⁷: mondjon le az NTV-ről a szabadságért cserébe”. Guszenszkij elfogadta az ajánlatot, átadta az NTV-t a Gazpromnak, a hatalmas állam által ellenőrzött energetikai vállalatnak és elmenekült az országból.⁴⁸ Venezuelában a Chávez-kormány vizsgálódni kezdett Guillermo Zuloaga, a Globovisión tévétársaság tulajdonosa által elkövetett pénzügyi szabálytalanságok miatt, aki a letartóztatástól félve elmenekült az országból. Az egyre nagyobb pénzügyi nyomás hatására Zuloaga végül eladta a Globovisiónt egy kormány közeli üzletembernek.⁴⁹

Amikor a legfontosabb médiaszereplőket támadás éri, a többiek óvatosabbak lesznek és öncenzúrához folyamodnak. Amikor a Chávez-kormány a 2000-es évek közepén egyre erősebb támadásokat indított, a Venevisión, az ország egyik legnagyobb tévécsatornája úgy döntött, hogy a továbbiakban nem sugároz politikai természetű műsorokat. A reggeli beszélgetős műsorokat asztrológiával foglalkozó adások váltották fel, az estieket pedig szappanoperák. A Venevisión, amely egykor ellenzéki csatorna hírében állt, alig adott közvetítést az ellenzék kampányáról a 2006-os választások idején, miközben Chávez elnök ötször akkora műsoridőt kapott, mint ellenfelei.⁵⁰

A választott autokraták számára az is fontos, hogy meggyengítsék azokat az üzleti köröket, amelyek képesek lennének az ellenzék finanszírozására. Ez volt az egyik kulcsmozzanat abban, ahogy Putyin megszilárdította a hatalmát Oroszországban. 2000 júliusában – alig három hónappal azt követően, hogy hatalomra került – Putyin magához rendelt a Kremlbe huszonegyet az ország leggazdagabb üzletemberei közül. Azt mondta nekik, hogy nyugodtan kereshetnek

pénzt az ő ellenőrzése mellett, feltéve hogy nem avatkoznak a politikába.⁵¹ Az úgynevezett oligarchák közül legtöbben engedelmeskedtek. Az egyik kivétel Borisz Berezovszkij milliárdos, az ORT tévéállomás irányító részvényese volt. Amikor az ORT hangvételenek kritikai éle felerősödött, az állam felújított egy régóta elfekvő családi ügyet és elrendelte Berezovszkij letartóztatását. Berezovszkij száműzetésbe ment, a média területén meglévő vagyonelemeit kisebbségi partnere gondjaira bízta, aki „elegánsan átadta azokat Putyinnak”. Egy másik oligarcha, aki figyelmen kívül hagyta Putyin figyelmeztetését, Mihail Hodorkovszkij, a hatalmas Jukosz olajipari vállalat feje volt. Ő volt a leggazdagabb ember Oroszországban (a vagyona a *Forbes* becslése szerint 15 milliárd dollárt tett ki), és sokak szerint érinthetetlen volt. Ám túl messzire ment. Hodorkovszkij liberálisként nem szerette Putyint, ezért bőkezűen finanszírozni kezdte az ellenzéki pártokat, köztük a nyugatbarát Jabloko Pártot. Volt egy pillanat, amikor a Duma száz képviselője követte őt. Voltak olyan híresztelések is, hogy indulni készül az elnökválasztásokon. Putyin 2003-ban adócsalás, sikkasztás és csalás vádjával letartóztatta Hodorkovszkijt, és csaknem egy évtizeden keresztül börtönben tartotta.⁵² Az oligarcháknak küldött üzenet egyértelmű volt: ne foglalkozzatok politikával! Csaknem mindegyikük megfogadta a tanácsot. Pénzügyi források híján az ellenzéki pártok meggyengültek, sok közülük feloszlott.⁵³

Az Erdoğan-kormány is a politikai partvonalra szorította az üzletembereket. Amikor az Ifjúsági Párt (GP), amelyet Cem Uzan milliárdos üzletember hozott létre és finanszírozott, eljutott arra a pontra, hogy a 2004-es választásokon komoly kihívó lett, a pénzügyi hatóságok elkobozták Uzan birodalmát, őt pedig panamázással vádolták.⁵⁴ Uzan Franciaországba menekült, a GP pedig hamarosan összeomlott. Néhány évvel később a Koc-csoportot, amely Törökország legnagyobb ipari konglomerátuma, vádolták meg azzal, hogy támogatta a Gezi parki tömegtüntetést (a parkhoz közeli Koc-tulajdonban lévő szálloda menedékként és alkalmi kórházként szolgált a rendőrtáma-

dások közepette). Még ugyanabban az évben az adóhatóságok számos Koc-érdekeltséget ellenőriztek, a hadügyminisztérium pedig visszamondott egy nagy összegű megrendelést, amelyet a csoport egyik leányvállalata nyert el.⁵⁵ A Koc család értett a szóból, 2013 óta távol tartja magát az ellenzéktől.

És végül a megválasztott autokraták igyekeznek elhallgattatni a kultúra képviselőit, a művészeket, entellektüeleket, a popcsillagokat és a sportolókat, akiknek a népszerűsége vagy erkölcsi tartása veszélyt jelenthet a számukra. Amikor Jorge Luis Borges, Argentína irodalmi bálványa nyilvánosan bírálni kezdte Perónt (az egyik íróárs Borgest valamifajta „anti-Perónnak” nevezte), a kormány intézkedett, hogy áthelyezzék őt önkormányzati irodalmi állásából egy másik munkakörbe, amiben Borgés szavaival „a csirkéket és a nyulakat felügyelhette”.⁵⁶ Borges felmondott, és hónapokon keresztül nem talált állást.

Gyakoribb azonban, hogy az autokrata kormányok inkább arra tesznek kísérletet, hogy a maguk oldalára állítsák a művészeket, vagy hogy kölcsönösen kielégítő megállapodásra jussanak velük, amelynek keretében azok folytathatják a munkájukat, feltéve, hogy nem avatkoznak a politikába. A venezuelai Gustavo Dudamel, a Bolívar Szimfonikus Zenekar és a Los Angeles-i Filharmonikusok nemzetközileg elismert karmestere jó példa erre. Dudamel az egyik prominens vezetője volt Venezuela világhírű zenei oktatási programjának, amely szegény sorsú venezuelai fiatalok százezreit segítette. Mivel az El Sistema néven ismert szervezet állami támogatásra szorult, az alapítók szigorúan pártsemleges álláspontot képviseltek. Dudamel maga is ezt a vonalat képviselte és nyilvánosan nem bírálta a Chávez-rezsimet még akkor sem, amikor az egyre elnyomóbbá vált. Dudamel vezényelte a Bolívar Szimfonikus zenekart Chávez temetésén 2012-ben. Még 2015-ben is, amikor a jelentősebb ellenzéki vezetők börtönben ültek, a *Los Angeles Times*ban olvasói levélben indokolta saját semlegességét és fejezte ki „tiszteletét” a Maduro-kormány iránt. Cserébe az állam növelte az El Sistema számára nyújtott támogatást,

így az 2015-re már hétszáz ezer gyermeket ért el, szemben a három évvel korábbi félmillióval.⁵⁷ Ám a dolgok változtak, és amikor 2017 májusában a biztonsági erők megölték egy fiatal hegedűst, aki egyébként az El Sistema diákja volt, Dudamel felhagyott a politikai célú hallgatással és a *New York Times*-ban megjelent olvasói levélben elítélte a venezuelai hatóságok elnyomását, és annak a véleményének adott hangot, hogy az ország a diktatúra felé halad.⁵⁸ Dudamel megfizette az árat a kiállásáért; a rá következő hónapban az állam letiltotta az ország ifjúsági zenekarának az Egyesült Államokba tervezett turnéját.⁵⁹

A befolyásos személyiségek diszkrét elhallgattatása – együttműködéssel vagy, ha kell, fenyegetéssel – megteszi a hatását a rezsim ellenzékére. Ha nagy hatalmú üzletembereket börtönbe zárnak vagy tönkretesznek, ahogy például ezt Hodorkovszkij esete mutatja Oroszországban, a többi üzletember arra a következtetésre jut, hogy legjobb, ha teljes egészében távol tartja magát a politikától. Amikor az ellenzéki vezetőket letartóztatják vagy száműzésbe kényszerítik, mint például Venezuelában, sokan feladják, és visszavonulnak a politikától. Sok másként gondolkodó inkább otthon marad és nem politizál, az aktívak pedig idővel elcsüggednek és feladják. A rezsimnek pontosan ez a célja. Ha a legfontosabb ellenzéki, média- és üzleti személyiségeket sikerül megvásárolni vagy a partvonalra szorítani, az ellenállás kifulladás. A kormány úgy arat „győzelmet”, hogy közben nem feltétlenül szegi meg a szabályokat.

Ahhoz azonban, hogy tartósan hatalomban maradjon, a rezsimnek többet kell tennie – meg kell változtatnia a játékszabályokat. Az autoriter rezsimnek, amelyek igyekeznek megszilárdítani a hatalmukat, gyakran újraírják az alkotmányt, a választási rendszert és más intézményeket úgy, hogy ennek eredményeként az ellenzék hátrányos helyzetbe kerüljön vagy meggyengüljön. Más szavakkal, a pálya az ellenfél felé fog lejtetni. Ezekre a reformokra gyakran a közjóra történő hivatkozással kerül sor, miközben valójában a hatalmon lévők

érdekében történnek. És miután nem kevesebbről van szó, mint a jog- és alkotmányos rend átalakítása, ezek a változások lehetővé teszik az autokrata politikusok számára, hogy az ilyen előnyöket évekre, sőt évtizedekre bebiztosítsák a maguk számára.

Nézzük Malajzia esetét, ahol a választási rendszert már hosszú ideje úgy alakították ki, hogy az a hatalmon lévő UMNO, a többségben malájokra támaszkodó párt érdekeit szolgálja. Bár a malajok csupán az ország lakosságának alig több mint a felét teszik ki, a választói körzetek kialakítása úgy történt, hogy azok 70 százalékában maláj többség van.⁶⁰ Így aztán az UMNO és a szövetségesei szereznek többséget a választásokon. Ám a Maláj Iszlám Párt (PAS) megjelenésével a helyzet megváltozott, mert az 1990-es évek végétől kezdve ez a párt lett az ellenzék meghatározó ereje. A PAS is többségében maláj párt. Ezért az UMNO befolyása alatt álló választási szervek 2002-ben irányt váltottak és újrarájolták a választási határokat. A demográfiai trendeket figyelmen kívül hagyva csökkentették a vidéki körzetekben elnyerhető parlamenti helyek számát, ezek ugyanis a PAS erősségének számítanak.⁶¹ Ennek köszönhetően a 2004-es választásokon az UMNO megdöbbenően magas, 91 százalékos többséggel nyerte meg a választásokat.

Az Orbán-kormány Magyarországon valami nagyon hasonlót csinált. Miután a Fidesz 2010-ben kétharmados többséggel megnyerte a választásokat, újraírta az alkotmányt és a választási törvényt, hogy bebetonozza előnyös helyzetét. Olyan többségi választási szabályokat vezetett be, amelyek a legnagyobb pártot (a Fideszt) kedvezményezik, és úgy alakította át a választási körzeteket, hogy a lehető legtöbb helyet nyerhesse meg. Végül megtiltotta a kampányhirdetéseket a magánkézben lévő médiában, a televíziós kampányolást a közszolgálati médiára korlátozta, amelyet viszont a Fideszhez hű emberek irányítanak.⁶² Ezek az új intézményi előnyök megmutatkoztak a 2014-es parlamenti választásokon. Bár a Fidesz által megszerzett szavazatok aránya jelentősen, a 2010. évi 53 százalékról 44,5 százalékra esett, a hatalmon lévő párt megőrizte kétharmados többségét.⁶³

Alighanem az Egyesült Államok szolgáltatta a legjobb példát arra, hogy miként lehet a szabályok átírásával bebiztosítani egy autoriter rendszer előnyös pozícióját. A polgárháború utáni újjáépítési időszak végén, az 1870-es években valamennyi korábban konföderatív államban egypárti autoriter rezsimek jöttek létre.⁶⁴ Az egypárti kormányzás nem valamilyen egyszerű történelmi véletlen műve, hanem az alkotmány nyíltan antidemokratikus manipulálásának az eredménye volt.

Az újjáépítés korában az afroamerikai lakosság nagy tömegei jutottak polgárjogokhoz, ami veszélyt jelentett a déli fehérek politikai uralma és a Demokrata Párt dominanciája számára. Az 1867. évi Reconstruction Act és az Alkotmány Tizenötödik módosítása eredményeként, amely megszüntette a politikai jogok faji alapú korlátozását, az afroamerikaiak egyik pillanatról a másikra többségbe kerültek a szavazókorú lakosságon belül Mississippi, Dél-Karolina és Louisiana államban, és közel többségbe Alabama, Florida, Georgia és Észak-Karolina államban.⁶⁵ Szövetségi csapatok felügyelete mellett afrikai szavazók tömegei regisztrálták magukat mindenütt a déli államokban.⁶⁶ Az ország egészét tekintve a szavazóképes fekete férfiak aránya az 1866. évi 0,5 százalékról két évvel később 80,5 százalékra emelkedett. Számos déli államban a regisztráltak részaránya a feketék körében meghaladta a 90 százalékot.⁶⁷ És a fekete szavazók el is mentek szavazni. Az 1880. évi elnökválasztáson a fekete részvétel a becslések szerint meghaladta a 65 százalékot, vagy annál többet Észak- és Dél-Karolina, Tennessee, Texas és Virginia államban.⁶⁸ Az afroamerikaiak éltek a megszerzett politikai jogokkal. Az 1870-es években több mint kétezer felszabadított rabszolga nyert el hivatalt választások útján, köztük tizennégyen képviselők, ketten szövetségi szenátorok lettek. Egy adott pillanatban Louisiana és Dél-Karolina törvényhozásának alsóházában a képviselők több mint 40 százaléka fekete volt.⁶⁹ Mivel a feketék döntő mértékben a Republikánus Pártra szavaztak, a feketék politikai jogokkal történő felruházása új lendületet adott a republikánus és más kihívóknak, akik

kesztyűt dobtak a hagyományos demokrata párti dominanciának.⁷⁰ Az 1880–1990-es években a demokraták kiszorultak a kormányzásból Észak-Karolina, Tennessee és Virginia államban, és csaknem elvesztették a hatalmat Alabama, Arkansas, Florida, Georgia, Mississippi és Texas államban.⁷¹ V. O. Key politikai megfigyelő szerint, „ha a demokratikus választások gyakorlata folytatódott volna, az végzetes lett volna a fekete övezetben élő fehérek státusza szempontjából”.⁷²

Ezért aztán megváltoztatták a szabályokat, és sutba dobták a demokráciát. „Adjatok nekünk egy [alkotmányozó] gyűlést... és én elintézem, hogy soha többé ne fájjon a fejetek a négerrek miatt” – jelentette ki Robert Toombs, korábbi Georgia állambeli szenátor abban az időben, amikor az újjáépítés a végéhez közeledett.⁷³ 1885 és 1908 között valamennyi korábbi konföderációs állam megváltoztatta az alkotmányát és a választási törvényeit, hogy megfoszthassák az afroamerikaiakat szavazati joguktól.⁷⁴ Annak érdekében, hogy formálisan megfeleljenek a Tizenötödik alkotmánymódosítás előírásának, amely megtiltotta a szavazati jog faji alapon történő korlátozását, ezek az államok tudatosan semlegesként tárgyalt „fejadót” vezettek be a szavazati jog elnyerésének feltételeként, továbbá vagyoni cenzust, műveltségi előírásokat és végül kifejezetten bonyolult szavazólapokat.⁷⁵ Alex Keyssar történész szerint: „Ezeknek a korlátozásoknak a közös célja az volt, hogy a szegény... és írástudatlan feketét távol tartsa a szavazófülkéktől.”⁷⁶ Mivel pedig az afroamerikaiak túlnyomó többsége republikánus érzelmű volt, politikai jogfosztásuk, ahogy arra számítani lehetett, lehetővé tette a demokraták újbóli térnyerését. Ahogy egy szenátor Észak-Karolina államból fogalmazott, a cél „olyan tisztességes és becsületes törvény megalkotása volt, amely mindig biztosítja a megfelelő többséget a demokraták számára”.⁷⁷

Dél-Karolina állam, amely lakosságának többsége fekete volt, elsőként vezetett be korlátozásokat a választójoggal kapcsolatban. Az 1882. évi úgynevezett Eight Box Law alapján bonyolult választási rendszer jött létre, ami jóformán lehetetlenné tette az írástudatlanok számára,

hogy éljenek választójogukkal.⁷⁸ Miután az állam fekete lakosságának többsége írástudatlan volt, a fekete részvétel a választásokon drasztikusan visszaesett. 1888-ban John Richardson kormányzó a következőket mondta: „A négyszázezres [fehér] kisebbség végre törvényhez jutott a hatszázezres [fekete] többség ellenében... Az egyetlen dolog, ami megvéd bennünket az ő uralmuktól, egy szimpla kis törvény – az Eight Box Law.”⁷⁹ Hét évvel később az állam választási fejadót és műveltségi tesztet vezetett be. A fekete részvétel, amely 1876-ban 96 százalékos volt, 1898-ban csupán 11 százalékot ért el.⁸⁰ A feketék jogfosztása „megroppantotta a Republikánus Pártot”, amely így csaknem egy évszázadra kikerült az állam törvényhozásából.⁸¹

Tennessee államban a fekete választóközönségnek köszönhetően a Republikánus Párt annyira megerősödött, hogy a demokrata párti *Avalanche* újság szerint „a republikánusok elsőprő győzelmet fognak aratni” a soron következő választásokon, „ha csak valami nem történik”.⁸² A rá következő évben a demokrata párti törvényhozók bevezették a választási fejadót, továbbá szigorú regisztrációs követelményeket és az úgynevezett Dortch-törvényt, amely olyan bonyolult választólapot írt elő, amelyet csak az írástudók tudtak értelmezni. Miközben folyt a törvényjavaslat vitája, az *Avalanche* ezzel a címmel jelent meg: „Adjátok nekünk a Dortch-törvényt, különben végünk van.” Ezt követően a *Memphis Daily Appeal* címlapján a következőket lehetett olvasni: „Végre biztonságban vagyunk, vizslát republikánusok, vizslát!” 1890-ben a Demokrata Párt elsőprő győzelmet aratott, a republikánusok pedig „összeomlottak”. A *Daily Appeal* szerkesztőségi cikkében arról írt, hogy a Dortch-törvény hatása „igazán csodálatraméltó. Bár a szavazók száma sajnálatos, egyszersmind bámulatra méltó módon csökkent, de a demokraták szavazati részaránya legalább négyszeresére emelkedett.” 1896-ra a feketék részvételi aránya csaknem lenullázódott.

Alabama államban a demokraták 1892-ben csaknem elvesztették a kormányzói pozíciót egy populista jelölttel szemben, ezért „nehézségeiket megoldandó a választási korlátozások eszközéhez nyúltak”.⁸³

Miután az állam törvényhozása elfogadott egy törvényt, amelynek a célja a fekete szavazati arány csökkentése volt, Thomas Jones kormányzó állítólag a következőket mondta: „Ide azzal a törvénnyel, hadd írom gyorsan alá, mielőtt a kezem vagy a karom megbénulna, mert ez a törvény örökre kizárja [a populistákat]... és az összes niggert.”⁸⁴ Ugyanez a történet ismétlődött meg Arkansas, Georgia, Louisiana, Mississippi, Észak-Karolina, Texas és Virginia államban.

Ezek a reformintézkedések lényegében a demokrácia halálát eredményezték az amerikai Délen. Bár az afroamerikaiak számos államban a lakosság többségét, vagy csaknem a többségét jelentették, és bár a feketék szavazati jogát az alkotmány is rögzítette, „jogszerű” vagy semlegesnek tűnő rendelkezések segítségével „elérték, hogy a déli választóközönség... csaknem kizárólag fehérrekből álljon”.⁸⁵ A feketék részvétele a választásokon a déli államokban az 1880. évi csaknem 61 százalékról 1912-ben alig 2 százalékra esett vissza.⁸⁶ A feketék kizárása a választásokból megroppantotta a Republikánus Pártot, ami csaknem egy évszázadon keresztül fehér uralmat és egy-párti kormányzást jelentett. Egy fekete kommentátor szerint: „A Dél egésze – az összes déli állam – ugyanazoknak az embereknek a kezébe került, akik rabszolgaként tartottak bennünket.”⁸⁷

A játékvezető megszerzése, valamint az ellenfelek megvásárlása vagy meggyengítése és a játékszabályok újraírása lehetővé teszi a megválasztott vezetők számára, hogy egyértelmű – és tartós – előnyhöz jussanak ellenfeleikkel szemben. Miután az ilyen intézkedéseket fokozatosan vezetik be úgy, hogy közben fenntartják a jogszerűség látszatát, az adott ország lassú csúszása az autoriter rezsimbe nem mindig tűnik fel, és így a vészharangok kongatása is elmarad. Az állampolgárok gyakran csak lassan veszik észre, hogy a demokráciájuk leépül, még akkor is, ha mindez a szemük előtt történik.

A demokráciák halálának egyik ellentmondásosan különös vonása, hogy a demokrácia aláásásához az ürügy gyakran magának a demokráciának a védelme. A potenciális autokraták gyakran a gazdasági

válságokat, természeti katasztrófákat és különösen a nemzetbiztonságot fenyegető helyzeteket – háborút, fegyveres felkelést vagy terrortámadást – használják fel az antidemokratikus intézkedések igazolására. 1969-ben Ferdinand Marcos Fülöp-szigeteki elnök, miután másodszor és utoljára elnyerte az elnöki széket, elgondolkodott azon, hogy miképp használhatna fel valamilyen rendkívüli eseményt uralmának meghosszabbítására.⁸⁸ Nem állt szándékában, hogy második terminusa lejártával, 1973-ban csendben félreálljon, ahogy azt az alkotmány egyébként előírta, így aztán tervek szövegett a rendkívüli állapot bevezetésére és az alkotmány átírására. Ám ehhez valamilyen ürügyre volt szüksége. Az alkalom 1972 júliusában érkezett el, amikor titokzatos bombarobbanások sorozata rázta meg Manilát. Miután hadügyminisztere, Juan Ponce Enrile ellen merényletet kíséreltek meg, amit Marcos a kommunista terroristákra fogott, eljött az idő terve megvalósítására. A közszolgálati televízióban jelentette be a rendkívüli állapot bevezetését, de komoly hangon hozzátette: „Honfitársaim... [ez] nem katonai hatalomátvétel.” Majd így folytatta, „a demokratikus kormányzás nem jelent tehetetlen kormányzást” és hogy az alkotmány – amelyet felfüggesztett – „bölcs előrelátással biztosítja az eszközöket” egy olyan veszély esetére, mint a fegyveres felkelés.⁸⁹ Ezzel a lépéssel aztán Marcos a következő tizen-négy évre bebetonozta a hatalmát.

A válságokat nehéz előre látni, ám politikai következményeiket már nem annyira. Lehetővé teszik a hatalom összpontosítását, sőt gyakran a hatalommal való visszaélést. A háborúk és a terrorista támadások következtében az emberek gyakran „a zászló mellett sorakoznak fel”, ami többnyire együtt jár a kormány politikai támogatottságának a drámai növekedésével.⁹⁰ A szeptember 11-i támadást követően Bush elnök támogatottsága 53 százalékról 90 százalékra szökött fel, ami a legmagasabb azóta, hogy a Gallup ilyen méréseket végez.⁹¹ (A korábbi rekordot – 89 százalékkal – Bush édesapja, George H. W. Bush tartotta az 1991-es iraki háború idején.) Nem sok politikus vállalkozik arra, hogy szembeszálljon egy olyan poli-

tikussal, akinek a támogatottsága egy, a nemzetbiztonságot fenyegető válság kellős közepén 90 százalékos, így az ilyen elnökök jó-szerivel azt tesznek, amit akarnak. A USA PATRIOT Act törvényt, amelyet George W. Bush léptetett életbe 2001 októberében, soha nem fogadták volna el, ha nincs a szeptember 11-i támadás.

Az állampolgárok – különösen a biztonságukat fenyegető válságok idején – jobban eltűrrik, sőt alkalmasint támogatják is az autoriter intézkedéseket.⁹² A szeptember 11-i támadást követő időszakban⁹³ a megkérdezett amerikaiak 55 százaléka úgy vélekedett, hogy a terrorizmus visszaszorítása érdekében célszerű lehet valamennyit feladni a szabadságjogaikból.⁹⁴ 1997-ben ez az arány még csak 29 százalék volt. Hasonlóképpen elképzelhetetlen lett volna, hogy Roosevelt elnök internálja a japán származású amerikaiakat, ha nincs az általános félelem, ami az amerikaiakat a hatalmába kerítette Pearl Harbor megtámadása után. Pearl Harbor után a megkérdezett amerikaiak 60 százaléka támogatta a japánok kitoloncolását az országból, és egy évvel később a japán származású amerikaiak internálása még mindig meglehetősen támogatásnak örvendett a közvélemény körében.⁹⁵

A legtöbb alkotmány lehetővé teszi a végrehajtói jogkörök kiterjesztését válság idején. Ilyen esetekben még a demokratikusan megválasztott elnökök is könnyen a saját kezükben vonhatják össze a hatalmat és fenyegethetik a szabadságjogokat.⁹⁶ Egy potenciálisan autoriter politikus kezében az ilyen hatalomkoncentráció még sokkal veszélyesebb. Egy demagóg számára, aki úgy érzi, hogy a bírálók pergőtűzében kell végeznie a munkáját és fogva tartják őt a demokratikus intézmények, a válság kiváló alkalom a kritikusok elhallgattatására és az ellenfelek meggyengítésére. Valójában a megválasztott autoriter vezetőnek gyakran kifejezetten *szüksége van* válságra; a külső fenyegetés ugyanis lehetőséget ad a számára, hogy gyorsan – és igen gyakran „jogszerűen” – megszabaduljon a fenti kötöttségektől.

A potenciálisan autoriter politikus és egy komolyabb válság halálos kombinációt jelent a demokráciára nézve. Vannak vezetők, akik

hivatalba lépésükkor válsággal találják szemben magukat. Fujimori például olyan időszakban lépett hivatalba, amikor az országban hiperinfláció tombolt és a gerillatámadások intenzitása is fokozódott. Így aztán 1992-es elnöki puccsát szükséges rosszként indokolta, és a peruiak többsége egyetértett vele. Fujimori támogatottsága a puccs után 81 százalékra ugrott fel.⁹⁷

Más vezetők kitalálják a válságot. Amikor Ferdinand Marcos 1972-ben rendkívüli állapotokat vezetett be, a történetnek volt egy kevésbé ismert szála: az ugyanis, hogy a válságot többé-kevésbé ő találta ki. Pontosan tisztában volt azzal, hogy ha az alkotmány előírása dacára harmadszor is elnökké akarta választatni magát, valamilyen indoklásra szüksége van. Ezért kitalálta a „kommunista fenyegetés” meséjét.⁹⁸ Abban az időben alig néhány tucat felkelő tevékenykedett⁹⁹ ténylegesen az országban, ám Marcos elnök hisztizálta a közvéleményt, hogy indokolhassa a rendkívüli intézkedéseket.¹⁰⁰ Marcos már 1971-ben szeretne volna kihirdetni a rendkívüli állapotot, de ahhoz, hogy ezt megtehesse, szüksége volt valamilyen erőszakos cselekedetre – egy terrorista támadásra –, ami széles körben félelmet kelt.¹⁰¹ Az alkalom a következő évben érkezett el a manilai bombamerényletekkel, amelyekről az amerikai biztonsági szolgálatok azt állították, hogy a kormányerők műve volt.¹⁰² Ugyanezt a célt szolgálta az Enrile hadügyminiszter ellen végrehajtott merényletkísérlet, amelyről egy évvel később maga Enrile Reis elismerte, hogy „kamu” volt. Valójában a miniszter messze távol volt a merénylet színhelyétől.¹⁰³

Függetlenül attól, hogy a válságok valódik vagy sem, a potenciálisan autoriter vezetőkben minden együtt van, hogy igazolják a hatalom megragadását. A legismertebb eset Adolf Hitleré, ahogy a Reichstag felgyújtására reagált 1933. február 27-én, alig egy hónappal azt követően, hogy beiktatták kancellárnak. A történészek mind a mai napig vitatkoznak azon, hogy a kommunista érzelmű fiatal holland férfi, vagy maga a náci vezetés felelős-e a Reichstag felgyújtásért.¹⁰⁴ Ami tény, hogy Hitler, Hermann Göring és Joseph Goebbels

azonnal az égő épülethez sietett, és nem késlekedtek, hogy az eseményt felhasználják a szabadságjogokat megszüntető rendkívüli intézkedések indoklására. Ez, valamint az egy hónappal később elfogadott Ermächtigungsgesetz [Felhatalmazásról szóló törvény] elegendő volt a teljes ellenzék megsemmisítésére és a náci hatalmának bebetonozására a második világháború végéig.

Egy nemzetbiztonsági válság tette lehetővé Vlagyimir Putyin számára, hogy végrehajtsa a maga autoriter fordulatát. 1999 szeptemberében, nem sokkal az után, hogy Putyint miniszterelnöknek nevezték ki, egy robbantássorozat Moszkvában és más városokban – minden bizonnyal csecsen terroristák műve – csaknem háromszáz ember életét követelte. Putyin válaszul háborút indított Csecsenföldön, illetve nagyszabású büntető akciókat hajtott végre. A náci Németország esetéhez hasonlóan itt is van némi vita arról, hogy vajon a bombárobbantásokat a csecsen terroristák vagy az orosz biztonsági erők emberei hajtották végre.¹⁰⁵ Ami egyértelműen tény, hogy Putyin politikai népszerűsége ugrásszerűen megemelkedett a robbantásokat követően.¹⁰⁶ Az orosz közvélemény felsorakozott Putyin mögött, a lakosság eltűrte, ha ugyan nem támogatta az ellenzék elleni támadásokat az ezt követő hónapok és évek során.¹⁰⁷

Legújabban a török Erdoğan-kormány él a lehetőséggel, hogy a biztonsági válságokkal indokolja hatalmi ambícióit. Miután az AKP 2015-ben elvesztette parlamenti többségét, számos ISIS-terrortámadásra került sor, ami lehetővé tette, hogy Erdoğan a törökök hazafias érzelmeire apellálva rendkívüli választásokat írjon ki, és alig öt hónappal az első elbukott választást követően visszaszerezze a parlamenti többséget.¹⁰⁸ A 2016-os államcsínykísérlet még ennél is fontosabbnak bizonyult, hiszen alkalmat adott a kormánynak, hogy széles körű elnyomó intézkedéseket fogantosszon. Az államcsínyre válaszként Erdoğan kihirdette a rendkívüli állapotokat és további elnyomó intézkedéseket hozott; több mint százezer köztisztviselőt bocsátottak el, számos újságot tiltottak be és több mint ötvenezer embert tartóztattak le, köztük bírók és ügyészek százait, 144 újságíró

és még az Alkotmánybíróság tagjai közül is kettőt.¹⁰⁹ Erdoğan az államcsínyt arra is felhasználta, hogy messze kiterjessze végrehajtói jogosítványait. A hatalom koncentrációja 2017 áprilisában érte el a tetőpontját, amikor az alkotmány módosításával eltörölték az elnöki hatalom korlátozását szolgáló rendelkezéseket.¹¹⁰

A demagógok számára, akik az alkotmányos korlátokat kényszerzubbonynak érzik, a válság kiváló alkalmat kínál arra, hogy megkezdjék a fékek és ellensúlyok kényelmetlen, sőt gyakran fenyegető rendszerének a lebontását, ami pedig a demokratikus politizálás velejárója. A válságok lehetővé teszik az autokraták számára, hogy megnöveljék a mozgásterüket és védelmet szerezzenek az általuk ellenségként érzékelt erők ellen. Ám a kérdés továbbra is fennáll: igaz-e, hogy a demokratikus intézményeket ennyire könnyű elsöpörni?

A demokrácia védőkorlátai

Nemzedékek óta az amerikaiak nagy bizalmat táplálnak az alkotmányuk iránt, mintegy központi elemeként annak a vélekedésnek, hogy az Egyesült Államok a sors által vezérelt, kiválasztott nemzet, a remény és a lehetőség fáklyája a világ számára.¹ Bár ez utóbbi vélekedés talán már fakulóban van, az alkotmányba vetett hit továbbra is erős. Egy 1999-ben készült felmérés szerint az amerikaiak 85 százaléka vélte úgy, hogy az alkotmány a fő ok, ami miatt „országuk az elmúlt évszázadban sikeres volt”.² Nem kétséges, hogy a fékekre és ellensúlyokra épülő alkotmányos rendszer kialakításának az volt a célja, hogy a vezetők ne összpontosíthassák a kezükben a hatalmat, hogy aztán visszaéljenek vele, és Amerika történelmének legnagyobb részében ez a rendszer valóban sikerrel teljesítette a feladatát. Amikor Abraham Lincoln elnök a polgárháború idején visszaélt vele, a háború befejezését követően a Legfelső Bíróság megsemmisítette a rendelkezéseit. Miután Nixon elnök törvénytelen magnófelvételei az 1972-es Watergate-betörést követően ismertté váltak, a törvényhozás magas szintű vizsgálóbizottságot állított fel, és a törvényhozás mindkét pártja ragaszkodott egy független vizsgáló ügyész kinevezéséhez, ami utóbb az elnök lemondásához vezetett, hiszen ellenkező esetben egészen biztosan vád alá helyezték volna. Az ilyen és ehhez hasonló esetekben politikai intézményeink jelentették az ellenállás kritikus tömegét az autoriter tendenciákkal szemben.

Vajon az alkotmányban rögzített biztonsági fékek önmagukban elegendők-e a demokrácia megvédéséhez? Mi úgy gondoljuk, hogy a válasz nemleges. Néha még az alaposan és jól kidolgozott alkotmányok is hatástalanok lehetnek. Németországban az 1919-es weimari alkotmányt az ország legjobb jogi elméi dolgozták ki. Központi eleme, a sokáig működő és mindenki által tisztelt *Rechtsstaat* (a jog uralma), sokak szerint elegendő volt az állami visszaélések megakadályozására. Ám az alkotmány és a *Rechtsstaat* kártyavárként omlott össze 1933-ban, amikor Hitler bitorló módon magához ragadta a hatalmat.³

Vagy nézzük a gyarmatosítás utáni Latin-Amerika történelmi tapasztalatait. A régió újonnan létrejött köztársaságai közül több egy az egyben átvette az amerikai alkotmányos berendezkedést, az amerikai stílusú elnöki rendszert, a kétkamarás törvényhozást, a legfelső bíróság intézményét, sőt néhány esetben az elektori rendszert és a szövetségi berendezkedést is. Néhányuk alkotmánya jószívről szóról szóra megegyezik az amerikaival.⁴ Ám a régió szinte mindegyik újonnan létrejött köztársasága hamarosan polgárháborúba és diktatúrába sülyedt. Például az 1853-as argentin alkotmány nagyon hasonlított az amerikaihoz⁵; szövegének a kétharmadát szóról szóra az amerikai alkotmányból emelték át.⁶ Ezek az alkotmányos rendelkezések azonban nem voltak elegendők ahhoz, hogy megakadályozzák a választási csalásokat a tizenkilencedik század végén, az államcsínyeket 1930-ban és 1943-ban, majd Perón populista autokráciáját.

Hasonlóképpen a Fülöp-szigetek 1935-ös alkotmánya, az elemzők szerint, az amerikai alkotmány „hű másolata”. Kidolgozására az amerikai gyarmati bábáskodás idején került sor, és az amerikai törvényhozás hagyta jóvá. Ez a dokumentum maga volt „a liberális demokrácia iskolapéldája”.⁷ Megvolt benne a hatalmi ágak elkülönítése és az elnöki tisztség két ciklusra történő korlátozása egy személy esetében. Ám Ferdinand Marcos elnök, akinek a második ciklusa végén nem akaródzott felállni az elnöki székből, könnyedén félresöpörte ezeket a korlátokat azzal, hogy 1972-ben kihirdette a rendkívüli állapotot.

Ha az alkotmányos szabályok elegendők lennének, akkor az olyan emberek, mint Perón, Marcos vagy a brazil Getúlio Vargas – ők mindannyian egy olyan, amerikai típusú alkotmány alapján foglalták el a hivatalukat, amely legalábbis papíron tartalmazza a fékek és ellensúlyok erőteljes rendszerét – egy vagy két ciklusra megválasztott elnökök lettek volna, és nem notórius autokraták.

Még a jól kialakított alkotmányok sem képesek önmagukban garantálni a demokrácia megfelelő működését. Először is, minden alkotmány szükségképpen hiányos. Mint bármely szabálygyűjtemény, rengeteg benne a lyuk és a kétértelműség. Egyetlen szabálykönyv – még a legaprólékosabb sem – képes előre látni bárminemű jövőbeni esetlegességet, és előírni, hogy mi a teendő ilyen esetekben.

Az alkotmányos szabályokat mindig is sokan sokféleképpen igyekeznek értelmezni. Mit jelent például a szenátus „ajánl és hozzájárul” (advice and consent) jogköre a Legfelső Bíróság tagjainak kinevezése esetében? Milyen küszöbértéket jelent a törvényhozás általi vádemelés számára a „bűnök és törvényszegések” kifejezés? Az amerikaiak évszázadok óta vitatkoznak ezen és más alkotmányjogi kérdéseken. Az alkotmányos jogkörök sokféle olyan értelmezést tesznek lehetővé, amire az azokat megalkotók álmaiban sem gondoltak.

És végül lehetséges az alkotmány leírt szövegét szó szerint betartani úgy is, hogy azzal aláássuk a törvény szellemét. A munkaügyi konfliktusok során az egyik leghatásosabb eljárás, amikor a munkavállalók munkalassító sztrájkot folytatnak, azaz szó szerint betartják azt, ami a munkaszerződésükben vagy munkaköri leírásukban szerepel, de semmi többet. Más szavakkal, szó szerint tartják magukat a leírt szabályokhoz. Szinte minden ilyen esetben az adott munkahely működése leáll.

Miután a lyukak és kétértelműségek minden jogrend sajátjai, nem várhatjuk, hogy kizárólag az alkotmány nyújtson védelmet a demokrácia számára a potenciális autokraták ellen. Ahogy Benjamin Harrison korábbi amerikai elnök mondta: „Az Úristen egyetlen államférfit

vagy filozófust, sem egyetlen belőlük összeállított csoportokat nem ruházott fel elegendő bölcsességgel, hogy olyan kormányzati rendszert hozzanak létre, ami lehetővé tenné, hogy mindenki nyugodtan hátradőljön és figyelje a rendszer működését.”⁸

Ez a mi politikai rendszerünkre is vonatkozik. Az Egyesült Államok Alkotmánya a vélemények többsége szerint briliáns dokumentum. Ám az eredeti alkotmány, amely mindössze négy oldal, sokféle, sőt egymásnak ellentmondó értelmezést tesz lehetővé.⁹ Kévszám alkotmányos fők van benne például arra az esetre, ha egy elnök a névlegesen független intézmények vezetését (amilyen például az FBI) a saját híveivel akarná betölteni.¹⁰ Aziz Huq és Tom Ginsburg alkotmányjogász szerint csupán a „hagyomány vékony leple” jelent akadályt az amerikai elnökök számára, hogy a maguk oldalára állítsák a játékvezetőt az ellenfelekkel szemben.¹¹ Hasonlóképpen az alkotmány jószíve semmit nem mond a tekintetben, vajon meddig terjednek az elnök jogosítványai, hogy egyoldalúan, rendeletek és végrehajtói utasítások révén kormányozzon, ahogy arra nézve sincs semmilyen előírás, hogy válság idején meddig terjed a végrehajtói hatalom jogköre.¹² Ezért Huq és Ginsburg arról értekeznek, hogy „az amerikai demokratikus rendszerben meglévő alkotmányos és jogi fékeket... egy igazán antidemokratikus vezető elég könnyen kijátszhatja”.¹³

Ha nem az 1787-ben Philadelphiában megalkotott alkotmány volt az, ami ilyen hosszú időn keresztül megvédte az amerikai demokráciát, akkor vajon mégis mi? Sok tényező játszott közre ebben, ideértve országunk hatalmas gazdagságát, a népes középosztályt és a dinamikus civil társadalmat. Mi azonban úgy véljük, hogy a legfontosabb tényező az erős demokratikus normák kialakulása volt. Valamennyi sikeres demokráciában fontos szerepet játszanak az olyan informális szabályok, amelyek ugyan nem lelhetők fel az alkotmányban vagy más törvényekben, de mindenki ismeri és tiszteletben tartja ezeket.¹⁴ Az amerikai demokráciában ezek mindig is kulcsszerepet játszottak.

Hasonlóan a társadalom bármely területéhez, legyen szó a család életéről, az üzleti vállalkozások és az egyetemek működéséről, az íratlan szabályoknak nagy jelentőségük van.¹⁵ A könnyebb megértés kedvéért nézzük példaként az utcai kosárlabdát. Ezt a sportágat nem szabályozza az NBA, az NCAA vagy bármely más szervezet, és nincsenek játékvezetők sem, akik betartatnák az ilyen szabályokat. Az egyetlen ok, ami miatt a játék nem durvul el, abban keresendő, hogy a résztvevők egyetértenek abban, hogy mi az, ami megengedett és mi az, ami már nem. Bárki, aki már játszott felpályás utcai kosárlabdát, ismeri ezeket. Íme, néhány az alapvető szabályok közül:

- ✓ Szemben a hagyományos játékkal, a sikeres dobások számolása egyesével és nem kettesével történik, és a győztes csapatnak két ponttal kell nyernie.
- ✓ A csapat, amely sikeres dobást hajtott végre, megtarthatja a labdát („ha jót dobtál, a tiéd”). A csapat a vonalig viszi ki a labdát, és köteles meggyőződni arról, hogy a másik csapat készen áll a játék megkezdésére. Ezt ellenőrizendő, a labdát a másik csapat legközelebbi játékosának passzolja.
- ✓ A játékot megkezdő játékos nem dobhat kosárra, köteles passzolni.
- ✓ A játékosok bemonadják, ha szabálytalankodtak velük szemben, ám ennek során kellő visszafogottsággal járnak el. Csak a legnyilvánvalóbb szabálytalanságokat lehet bemondani („csak ha vér folyik”). De ha egy szabálytalanságot bemondtak, azt el kell fogadni.

A demokrácia természetesen nem utcai kosárlabda. A demokráciának *vannak* írott szabályai (az alkotmány) és játékvezetői (a bíróságok). Ezek azonban az olyan országokban működnek a legjobban és

maradnak fenn a legtovább, amelyekben az írott alkotmányt a saját íratlan szabályaik erősítik meg.¹⁶ Ezek a szabályok vagy normák jelentik a demokrácia puha védőkorlátait, amelyek megakadályozzák, hogy a napi politikai verseny utcai verekedéssé alakuljon át, amiben aztán minden eszköz megengedett.

A norma nem egyszerűen az érintettek szubjektív hajlandósága, érvényük nem egyszerűen a politikai vezetők jó természetén múlik. Ezek sokkal inkább mindenki által elfogadott szabálygyűjtemények, amelyeket az adott politikai közösségen vagy társadalmon belül mindenki ismer, elfogad, tiszteletben tart, és a mások általi betartását kikényszeríti. Miután íratlan szabályokról van szó, nem könnyű szembetalálkozni velük, különösen akkor, ha a dolgok jól mennek. Ezért könnyen arra a következtetésre juthatunk, hogy valójában nincs is szükség rájuk. Ám ez nagyon nagy tévedés lenne. Mint a levegő vagy a tiszta víz, az íratlan szabályok fontossága akkor válik nyilvánvalóvá, amikor eltűnnek. Amikor a normák erősek, a normaszegés rosszállást vált ki, legyen szó fejcsoválásról, kigúnyolásról, nyilvános bírálatról vagy egyenesen az illető kizárásáról az adott közösségből. A politikus, aki megszegi az ilyen szabályokat, nyugodtan számíthat arra, hogy megfizeti az árát.

Az íratlan szabályok mindenütt jelen vannak az amerikai politikában, kezdve a szenátus vagy az elektori kollégium működésétől egészen az elnöki sajtókonferencia lebonyolításának módjáig.¹⁷ Ám közülük kettő különösen fontos a működő demokrácia szempontjából: a kölcsönös tisztelet és az intézményi önmérséklet.

A kölcsönös tisztelet azt jelenti, hogy ha a versenytársaink betartják az alkotmányos játékszabályokat, elfogadjuk, hogy nekik is épp annyi joguk van a létezésre és a versengésre a hatalomért, illetve a kormányzásra, mint nekünk. Jogunk van ahhoz, hogy másként lássuk a világot, mint a versenytársaink, sőt ahhoz is, hogy nagyon ne kedveljük őket, de mindig legitimnek tekintjük őket. Ez azt jelenti, hogy elismerjük, hogy versenytársaink rendes, hazaszerető és törvény-

tisztelő állampolgárok, akik épp úgy szeretik a hazánkat és tiszteletben tartják az alkotmányunkat, mint mi. Ez azt jelenti, hogy bár gondolhatjuk, hogy ellenfeleink elképzelései ostobák vagy tévedésen alapulnak, de nem tekintjük ezeket olyannak, mint amelyek létükben fenyegetnek bennünket. Azt sem gondoljuk, hogy ezek az elgondolások egyet jelentenének a hazaárulással, a felforgatással, vagy másképpen elfogadhatatlanok lennének. Zokoghatunk a választás estéjén, hogy nem a mi jelöltünk nyert, de nem gondoljuk, hogy a világ kifordult volna a sarkából. Másképpen szólva, a kölcsönös tolerancia azt jelenti, hogy a politikusok közösen hajlandók egyetérteni abban, hogy nem értenek egyet.

Bármennyire is egyszerűnek, józan ésszel könnyen beláthatónak tűnik ez az elgondolás, a vélekedés, miszerint a politikai ellenlábás nem ellenség, figyelemre méltó és nagyon mély gondolatot tükröző invenció.¹⁸ A történelem folyamán a hatalmon lévőkkel szemben állókat hazaárulónak tartották; a legitim ellenzéki pártok koncepciója még az amerikai köztársaság létrehozásának idején is eretnekségnek számított. Amerika korai történetének pártcsatározásai során a szemben álló felek – John Adams föderalistái és Thomas Jefferson republikánusai – kölcsönösen a másikat tekintették fenyegetésnek a köztársaság számára. A föderalisták úgy gondolták, ők képviselik autentikusan az alkotmányt, szerintük azok, akik fellépnek velük szemben, az egész amerikai projekt ellen lépnek fel. Így aztán amikor Jefferson és Madison életre hívták azt a szervezetet, amely később Republikánus Pártként vált ismertté, a föderalisták hazaárulónak tekintették őket, sőt azt is tudni vélték, hogy az előbbieket a forradalmi Franciaországnak fogadtak hűséget, amellyel egyébként az Egyesült Államok csaknem a háború küszöbén állt.¹⁹ Jefferson hívei viszont azzal vádolták a föderalistákat, hogy angol módra konzervatívok, és ténylegesen egy brit típusú monarchia felállításán meszterkednek.²⁰ Mindkét fél a másik megsemmisítésére törekedett, és politikai lépéseket tett: például egyes 1798-ban elfogadott törvények, amelyek célja a másik fél jogi értelemben vett felelősségre vonása

volt – pusztán csak azért, mert más nézeteket vallott.²¹ A pártcsatározások annyira elvadultak, hogy sokan attól tartottak, a fiatal köztársaság összeomlik. Aztán fokozatosan – évtizedek kellettek hozzá – az egymással szemben álló amerikai pártok eljutottak addig a nem egykönnyen kiharcolt következtetésig, hogy inkább lesznek versenytársak, mint ellenségek; inkább váltják egymást a hatalomban, sem mint elpusztítják egymást.²² Ez a felismerés nagy jelentőségű volt az amerikai demokrácia megalapozásában.

Am a kölcsönös elfogadás korántsem minden demokráciára jellemző. Amikor például Spanyolországban első ízben demokratikus átalakulásra került sor 1931-ben, sokan nagy reményeket fűztek hozzá. Az új, balra húzó köztársasági kormány Manuel Azaña vezetésével elkötelezett volt a parlamenti demokrácia iránt.²³ Am a kormány egy szélsőségesen megosztott társadalomban működött, amelyben a szélsőbaloldalon ott voltak az anarchisták és a marxisták, a szélsőjobboldalon pedig a királypártiak és a fasiszták. Az egymással szemben álló felek nem rivalizáló pártokként, hanem halálos ellenségekként tekintettek egymásra. Egyfelől a jobboldali katolikusok és a királypártiak elborzadtak, látván, hogy a számukra oly fontos társadalmi intézményeket, mint az egyház, a hadsereg és a királyság, megfosztják előjogaiktól, ezért nem is fogadták el a fiatal köztársaságot legitimként. Magukra, egy történész szavaival, úgy tekintettek, mint akik harcban állnak a „bolsevizáló külföldi ügynökökkel”.²⁴ A vidéken zajló lázongások, a templomok, kolostorok és más katolikus intézmények százainak felgyújtása láttán a konzervatívok ostromlott erődben érezték magukat, ezért lázasan összeesküvéseket szerveztek. A vallási hatóságok komor hangú figyelmeztetéseket tettek közzé, mondván: „Örvénybe zuhantunk... mindenre készen kell állnunk.”²⁵

A másik oldalon sok szocialista és baloldali köztársasági szerint az olyan jobboldaliak, mint José María Gil-Robles, a katolikus konzervatív CEDA párt vezetője, valójában monarchista vagy fasiszta ellenforradalmárok voltak.²⁶ Még a legkevésbé elfogult baloldaliak is

meg voltak győződve arról, hogy a jól szervezett CEDA csupán homlokzat, amely mögött a köztársaság erőszakos megdöntésére szervezkedő ultrakonzervatív királypártiak lapulnak meg. Bár a CEDA minden jel szerint hajlandónak mutatkozott a demokratikus játékszabályok betartására, a megmérettetésre a választásokon, vezetői elutasították, hogy egyértelműen lojalitásukról biztosítsák az új rezsimet.²⁷ Így aztán továbbra is szélsőséges gyanakvás vette őket körül. Röviden, sem a köztársaságiak a baloldalon, sem a katolikusok és a királypártiak a jobboldalon nem voltak hajlandók teljes mértékben legitim ellenfelekként kezelni egymást.

Amikor a kölcsönös tolerancia normái gyengék, a demokrácia nehezen tartható életben. Ha a versenytársainkra mint halálos fenyegetésre tekintünk, jócskán akad félnivaló, ha hatalomra kerülnek. Akkor dönthetünk akár úgy is, hogy minden eszköz megengedett, hogy legyőzzük őket, és ez az autoriter intézkedésekre is igazolást jelenthet. A bűnözőként vagy felforgatóként megbélyegzett politikusokat börtönbe lehet csukni, a kormányokat, amelyről azt állítjuk, hogy fenyegetést jelentenek a nemzetre, meg lehet dönteni.

A kölcsönös elfogadásra vonatkozó erős normák hiányában a Spanyol Köztársaság gyorsan szétesett. A fiatal köztársaság válságba került, amikor a jobboldali CEDA 1933-ban megnyerte a választásokat, és képviselői nagy csoportot alkottak a parlamentben. A kormányzó balközép köztársasági koalíció összeomlott, helyébe egy kisebbségi jobbközép kormány lépett, amelyben a szocialisták nem vettek részt. Mivel számos szocialista és baloldali köztársasági az eredeti balközép kormányra (1931–1933) úgy tekintett, mint a köztársaság megtestesülésére, bármilyen politikát vagy intézkedést, amely arra irányult, hogy visszavonja vagy megváltoztassa annak irányvonalát, alapvetően a „lojalitás hiányának” tekintett a köztársasággal szemben.²⁸ Amikor a CEDA, amelynek a soraiban ott volt egy fasiszta érzelmű ifjúsági csoport, a következő évben belépett a kormányba, sok köztársasági szerint súlyos veszélyhelyzet állt elő.²⁹ A Baloldali Köztársasági Párt a következőket jelentette ki:

„A szörnyűsége tény, hogy a köztársaságot átadták az ellenségnek, hazárdással ér fel. Mindennemű szolidaritást felmondunk a rezsime jelenlegi intézményével, és megerősítjük a döntésünket, hogy minden eszközzel megvédjük a köztársaságot.”³⁰

Miután az ország szerintük a fasiszmus karjaiba zuhant, a baloldaliak és az anarchisták fellázdak Katalóniában és Asturias tartományban, általános sztrájkot hirdettek és párhuzamos kormányt állítottak fel. A jobboldali kormány brutálisan leverte a felkelést³¹, majd kísérletet tett arra, hogy az egész köztársasági ellenzékot azonosítsa a felkelőkkel.³² Még Azaña korábbi miniszterelnököt is bebörtönözte, aki egyébként nem vett részt a felkelésben. Az országon egyre erőszakosabb konfliktus lett úrrá, mindennaposak lettek az utcai csaták, a bombabarobbanások, a templomok felgyújtása, és az összeesküvések léptek a politikai verseny helyébe. 1936-ra az éppen csak megszületett spanyol demokrácián polgárháború lett úrrá.

Jószérivel a demokrácia összeomlásának minden egyes általunk tanulmányozott esetében a későbbi autoriter vezető – Franco, Hitler és Mussolini a két világháború közötti Európában, aztán Marcos, Castro és Pinochet a hidegháború éveiben, majd még később Putin, Chávez és Erdoğan – a hatalom megragadását azzal indokolta, hogy ellenfelei egzisztenciális fenyegetést jelentenek.

A demokrácia túléléséhez szükséges második kulcsfontosságú norma az intézményi önmérséklet.³³ Az önmérséklet (*Forbearance*) szó „türelmes önkontrollt”, önuralmat, visszafogottságot és toleranciát jelent, a politika viszonyai között pedig olyan magatartást, amikor az érintett „visszafogja magát törvényes jogainak gyakorlása” terén.³⁴ A mi gondolatmenetünk kontextusában az intézményi önmérséklet azt jelenti, hogy nem teszünk olyat, amihez a törvény betűje értelmében ugyan jogunk van, de amivel nyilvánvalóan megsértjük a

törvény szellemét. Ott, ahol az intézményi önmérséklet normája jól érvényesül, a politikusok nem járatják csúcsra intézményi előjogaik kihasználását még akkor sem, ha jogtechnikai értelemben erre joguk van, mert ha így tennének, azzal veszélyeztetnék a rendszer egészének a működését.³⁵

Az intézményi önmérséklet egy olyan hagyományban gyökerezik, amely régebbi, mint maga a demokrácia. Azokban az időkben, amikor a királyok saját uralmukat az isteni elrendelésből származtatják – azaz a vallási megerősítés jelentette a királyi hatalom alapját –, ezt az uralmat jogi értelemben semmilyen halandótól származó megszorítás sem korlátozta.³⁶ Ennek ellenére Európában számos uralkodó, aki a demokráciát megelőzően volt hatalmon, önmérsékletet tanúsított. Az „isteninek” végül is része a bölcsesség és az önkorlátozás.³⁷ Amikor az olyanok, mint II. Richard, akit Shakespeare egyik legismertebb darabjában zsarnokként ábrázol, visszaél uralkodói előjogaival, hogy elkobozhassa mások vagyonát és fosztogathasson, nem sért törvényt, csupán a kialakult szokást sérti meg. Ám ezeknek az erőszakos cselekedeteknek nagyon is súlyos következményei vannak, hiszen véres polgárháborút robbantanak ki. A darabban Carlisle arra figyelmeztet, hogy az önmérséklet feladása okán „angol vér füröszt / Itt minden talpalatnyi földet és jövő / Sok nemzedék fog nyögni e napért.”³⁸

Ahogy a hatalmukat az égiektől eredeztető királyságok is ragaszkodtak az önmérséklethez, a demokráciák kiváltképp ezt teszik. Képzeljük el a demokráciát egy olyan játékként, amelyet vég nélkül szeretnénk játszani. Ahhoz, hogy a játék a jövőben is folytatódhasson, a felek nem lehetetleníthetik el egymást, és nem is teremthetnek annyira ellenséges légkört, ami megakadályozza, hogy a játék másnap folytatódjon. Ha az egyik fél kiszáll, másnap nem lesz játék. Ez azt jelenti, hogy bár a résztvevők a győzelemért játszanak, de ennek során valamekkora önmérsékletet kell tanúsítaniuk. Az utcai kosárlabdát agresszívan játsszák, de a játékosok nem lépnek át egy határt, és csak akkor mondják be a szabálytalanságot, ha az valóban

súlyos. Végül is az ember azért megy a parkba, hogy játsszon, nem azért, hogy verekedjen. A politikában ez gyakran azt jelenti, hogy a civilizált viselkedés és a tisztesség jegyében lemondunk a piszkos trükkökről.

Hogyan fest az intézményi visszafogottság a demokráciában? Vizsgáljuk meg a kormányalakítás gyakorlatát Nagy-Britanniában. Keith Whittington alkotmányjogász könyvében arra emlékeztet, hogy a brit miniszterelnök kijelölése „az uralkodó előjoga”.³⁹ Formálisan nézve a Korona „bárkit felkérhet arra, hogy alakítson kormányt”. A gyakorlatban azonban miniszterelnök a parlament azon képviselője lesz, aki képes biztosítani a szavazatok többségét az alsóházban; ez pedig általában a legnagyobb parlamenti párt vezetője. Ma már magától értetődőnek tekintjük ezt a rendszert, ám évszázadokon keresztül a Korona önként vállalta a betartását, amit ma sem rögzít semmilyen alkotmányos szabály.

Vagy nézzük az elnöki jogkör időbeni korlátozását. Amerika történetének legnagyobb részében a kétciklusos korlát betartását nem a törvény, hanem az önkorlátozás normája biztosította.⁴⁰ Mielőtt a Huszonkettedik módosítást 1951-ben ratifikálták, az alkotmányban semmi nem volt, ami arra kötelezte volna az elnököt, hogy két ciklus után vonuljon vissza. Ám azzal, hogy George Washington 1797-ben két ciklus után visszalépett, erőteljes precedenst teremtett. Ahogy Thomas Jefferson, az első hivatalban lévő elnök, aki követte ezt a normát, megjegyezte:

„Ha [az elnök hivatali idejét] az alkotmány, vagy a gyakorlat valamiképp nem korlátozza, az elvben négyéves hivatali időből könnyen életre szülő lesz... Nem szeretném, ha én lennék az, aki egy dicő előd által teremtett precedenst figyelmen kívül hagyva elsőként hosszabbítaná meg a hivatali idejét a második cikluson túlra.”⁴¹

Miután ily módon létrejött, a kétciklusos korlátozás figyelemre méltóan tartósnak bizonyult. Még az olyan ambiciózus és sikeres elnökök is, mint Jefferson, Andrew Jackson és Ulysses S. Grant, tartózkodtak attól, hogy szembeszálljanak vele. Amikor Grantot a barátai arra biztatták, hogy induljon el harmadszor is az elnökségért, nagy volt a felháborodás, a képviselőház pedig a következő határozatot fogadta el:

„A Washington és más elnökök által teremtett precedens... miszerint a második elnöki ciklus leteltével távoznak a hivatalukból... részévé vált köztársaságunk rendszerének... Ennek az idő által igazolt szokásnak a [bármilyen] megváltoztatása nem lenne bölcs, sem hazafias, továbbá veszélyekkel járna szabad intézményeinkre nézve.”⁴²

Hasonlóképpen a Demokrata Párt 1892-ben megtagadta, hogy Grover Clevelandet (nem egymást követő) harmadik ciklusra jelölje, mondván, hogy az ilyen jelölés megsértené az „íratlan törvényt”.⁴³ Roosevelt elnök harmadszori jelölése 1940-ben volt az egyetlen nyilvánvaló normasértés; ennek nyomán került sor az Alkotmány Huszonkettedik módosítására.⁴⁴

Az elnöki demokráciákban kiváltképp fontos az önmérséklet normájának tiszteltben tartása.⁴⁵ Juan Linz gondolatmenete szerint a hatalommegosztáson alapuló rendszerekben könnyen alakulnak ki zsákutcával, diszfunkcióval fenyegető helyzetek, alkotmányos válságok.⁴⁶ Az önmérséklet normáját sutba dobó elnökök a saját embeerekkel töltik fel a Legfelső Bíróságot, megkerülik a törvényhozást és elnöki rendeletekkel kormányoznak. Az önmérséklet normáját sutba dobó törvényhozás pedig minden pillanatban gáncsot vethet az elnöknek, a költségvetés jóváhagyásának megtagadásával kaotikus helyzetet teremthet az országban, vagy kétes alkotmányos alapokon elmozdíthatja az elnököt.

Az önmérséklet ellentéte az, amikor valaki maximálisan kihasználja a számára biztosított intézményi előjogokat. Mark Tushnet jogtudós ezt a magatartást „törvényhozási trükközés”-nek nevezi; betartjuk a szabályokat, de elmegyünk a határig, és „megszerezzük, ami jár”.⁴⁷ Ez egyfajta intézményi hadviselés, amelynek a célja, hogy a rivális pártot állandóan vesztes pozícióba kényszerítsük, nem törődve azzal, hogy a demokratikus játszma másnap folytatódik vagy sem.

Az argentin elnökök régtől fogva mesterei az alkotmányos trükközésnek. Az 1940-es években Juan Perón elnök törvényhozási többségét felhasználva vád alá helyezett hármat a Legfelső Bíróság öt tagja közül, maximálisan kihasználva az alkotmány azon klauzulájának kétértelmű megfogalmazását, amely szerint a „hivatali visszaélés” indokként szolgálhat a törvényhozás általi vád alá helyezéshez.⁴⁸ Csaknem fél évszázaddal később Carlos Menem elnök hasonlóképpen tanúbizonyságát adta annak, hogy hajlandó elmenni a falig. Az 1853-as argentin alkotmány nem ad egyértelmű eligazítást az elnök jogkörére nézve, ami a rendeletek kibocsátását illeti.⁴⁹ A korábbi elnökök visszafogottan éltek ezzel a jogkörükkel; 1853 és 1989 között mindössze 25 ilyen rendelet kibocsátására került sor. Menem azonban nem volt ilyen visszafogott: a normálisnál rövidebb, egyetlen elnöki ciklusa alatt 336 rendeletet bocsátott ki.⁵⁰

A bírói rendszert is fel lehet használni az alkotmányos trükközéshez. 2015 decemberében Venezuelában az ellenzék földcsuszamlás-szerű győzelmet aratott a választásokon, és ezzel megszerezte az ellenőrzést a törvényhozásban. Azt remélték, hogy a törvényhozás eszközeivel korlátok közé szoríthatják Nicolás Maduro autoriter elnök hatalmát. Az új törvényhozás tehát hozott egy amnesztiáról szóló törvényt, amely alapján 120 politikai fogoly került volna szabadlábra, továbbá azt is megszavazta, hogy érvényteleníti Maduro rendeletét a rendkívüli állapot kihirdetéséről a gazdasági helyzetre való tekintettel (ami lehetővé tette az elnök számára a rendeleti úton történő kormányzást).⁵¹ E kihívásra válaszul Maduro a Legfelső Bi-

rósághoz fordult, amelybe korábban a saját híveit ültette. A *chavista* bíróság alkotmányellenesnek minősített, és lényegében érvénytelenített szinte minden törvényt, amelyet a törvényhozás elfogadott, köztük azokat, amelyek az amnesztiával, a költségvetés felülvizsgálatával és a rendkívüli állapot visszavonásával foglalkoztak.⁵² Az *El Tiempo* kolumbiai újság szerint a bíróság hat hónap alatt huszonnégy alkalommal döntött úgy, hogy végül az „összes elfogadott törvényt” megsemmisítette.⁵³

A törvényhozásnak is megvan a lehetősége arra, hogy a mértéktelenséget ne tartsa szem előtt alkotmányos előjogainak gyakorlása során. Nézzük Fernando Lugo paraguayi elnök vád alá helyezését 2012-ben. Lugót, ezt a baloldali érzelmű egykori papot 2008-ban választották meg, ami véget vetett a Colorado Párt hatvanegy éves uralmának. A kívülálló Lugónak nem sok barátja volt a törvényhozásban, így elnökségének teljes ideje alatt folyamatosan vád alá helyezési kísérletekkel kellett megbirkóznia.⁵⁴ Ezeket a kísérleteket aztán 2012-ben, amikor az elnök népszerűsége megcsappant és liberális szövetségesei cserbenhagyták, siker koronázta. Az utolsó csepp a pohárban egy erőszakos konfliktus volt a rendőrség és a földfoglalók között, amely tizenhét halálos áldozattal járt. Bár ilyen erőszakos incidensekre a korábbi kormányok idején is volt példa, az ellenzék ezt az alkalmat használta fel Lugo megbuktatására. Június 21-én, alig hat nappal a halálos kimenetelű incidens után, a képviselőház megszavazta Lugo vád alá helyezését „hivatali feladatainak nem megfelelő ellátására” hivatkozva. Egy nappal később egy sebtében összehívott tárgyaláson, ahol Lugo mindössze két órát kapott a védekezésre, a szenátus elmozdította őt a tisztségéből.⁵⁵ Egy megfigyelő szerint „a tárgyalás nyilvánvalóan megrendezett volt... Lugo vád alá helyezése még színjátéknak is rossz volt.”⁵⁶ Am szigorúan nézve, a törvényesség nem sérült.⁵⁷

Valami hasonló történt az 1990-es években Ecuadorban. Abdalá Bucaram populista volt, aki az ecuadori politikai elit támadásával jutott az elnöki tisztséghez. Gúnyneve *El Loco* (a Bolond) volt.⁵⁸

Bucaram élvezte a konfliktusokat, és elment a határig, hogy próbára tegye ellenzéke tűrőképességét. Hivatali idejének első pár hónapjában szemérmetlen nepotizmust tanúsított, Rodrigo Borja korábbi elnököt „számárnak” nevezte, és olcsó tejet osztogatott a saját neve alatt.⁵⁹ Ezek ugyan botrányos dolgok, de biztosan nem olyanok, amik miatt valakit vád alá lehetne helyezni. Mindazonáltal a vád alá helyezési kísérletek hivatalba lépése után alig pár héttel elkezdődtek. Amikor egyértelművé vált, hogy az ellenzék nem rendelkezik a vád alá helyezéshez szükséges kétharmados többséggel, kétes, bár alkotmányossági szempontból rendben lévő eljárásról folyamodott. Ecuador 1979-ben elfogadott alkotmánya egyszerű parlamenti többséggel is lehetővé teszi az elnök eltávolítását annak „mentális problémáira” való hivatkozással. 1997. február 6-án a törvényhozás pontosan ezt tette. Az alkotmány szellemének egyértelmű megsértésével megszavazta Bucaram eltávolítását, és még arra sem ügyelt, hogy lefolytasson egy vitát arról, hogy az elnöknek valóban vannak-e mentális problémái.⁶⁰

Az Egyesült Államok is kivette a maga részét az alkotmányossági trükközésekből. Ahogy arra korábban már utaltunk, amikor az Alkotmány Tizennegyedik és Tizenötödik módosítása elrendelte a férfiak általános szavazójogát, a déli államokban a Demokrata Párt által ellenőrzött törvényhozások új eszközökkel álltak elő, hogy kizárják az afroamerikaiakat a szavazásból. Az új fejadókról és a műveltségi tesztekéről abban az időben úgy vélekedtek, hogy kiállják az alkotmányossági próbát, de az nem kétséges, hogy ellentétesek voltak az alkotmány szellemével. Ahogy Anthony D. Sayre, Alabama állam törvényhozásának egyik tagja kijelentette, törvénye „kiiktatja a négerket a politikából, és mindezt tökéletesen törvényesen”.⁶¹

A kölcsönös tolerancia és az intézményi önmérséklet szoros kapcsolatban állnak egymással, néha kölcsönösen erősítik egymást. A politikusok inkább hajlamosak arra, hogy önmérsékletet tanúsítsanak, ha legitim versenytársként tekintenek egymásra; ha a politikusok nem

tekintik versenytársaikat felforgatóknak, kevésbé fognak normaszegéshez folyamodni, hogy távol tartsák az utóbbiakat a hatalomtól. Egy aktus, amely az önmérsékletről tanúskodik – például, ha a republikánus többségű szenátus jóváhagyja a demokrata elnök jelöltjét a Legfelső Bíróságba –, mindkét pártban megerősíti azt a vélekedést, hogy a másik párt toleráns, és ezzel egy önmagát erősítő pozitív folyamat indulhat el.

Ám ennek az ellenkezője is megtörténhet. A kölcsönös tolerancia erózióját látva a politikusok arra a következtetésre juthatnak, hogy a lehető legteljesebb mértékben célszerű kihasználni a rendelkezésükre álló intézményi jogokat. Ha a pártok halálos ellenségként tekintenek egymásra, a politikai verseny tétje drámaian megnövekszik. A vereség immáron nem a politikai folyamathoz normálisan hozzá tartozó, mindenki által elfogadott dolog lesz, hanem valóságos katasztrófa. Ha a vereségnek a vesztes által érzékelt költsége kellően magas, a politikusok számára csábító lehet, hogy feladják az önmérséklet normáját. Ilyenkor az alkotmányos trükközések még jobban aláássák a kölcsönös toleranciát és megerősítik azt a vélelmét, hogy ellenfelünk valódi veszélyt jelent.

Amit eredményként kapunk, olyan politika, amelynek nincsenek védőkorlátai. Eric Nelson politológus a következőképpen jellemzi ezt a jelenséget: „az eszkalálódó alkotmányos katasztrófa politika ciklusa.”⁶² Mi jellemzi az ilyen politikát? Nelson egy példával él: I. Károly királyságának az összeomlása az 1640-es években. Egy valósi konfliktus a Korona, az anglikán egyház és a parlamentben jelen lévő puritánok között odáig fajult, hogy a felek egymást kölcsönösen eretnekséggel és hazaárulással vádolták, továbbá összeomlottak azok a normák, amelyek korábban az angol monarchiát egyben tartották. Az angol alkotmányos hagyományok alapján a parlament jogköre volt az állam működéséhez szükséges adók kivetése. Ám a parlament, amely szerint Károly veszedelmesen közel került a pápasághoz, megtagadta a monarchia finanszírozását, ha csak az utóbbi nem teljesíti átfogó követeléseinek a teljesítését, köztük a dolog lényegét

tekintve az anglikán egyház feloszlását. A parlament még azt követően is kitartott az álláspontja mellett, hogy a skótok előzőnlőtték Angliát, aminek következtében a királyságnak kétségbeejtően pénzre volt szüksége, hogy megvédhesse országát. Károly erre a normaszegésre a saját normaszegéseivel válaszolt; feloszlatta a parlamentet és tizenegy éven keresztül egymaga irányította az országot. Ahogy Nelson megjegyzi: „Károly egyetlen percig sem igényelte magának a jogot, hogy törvényt hozzon a parlament nélkül.” Ehelyett „egyszerűen igyekezett a dolgokat úgy intézni, hogy ne legyen szükség semmilyen törvényre”. Végül a pénzhiány rákényszerítette Károlyt, hogy megkerülje a parlament adókivetési monopóliumát, amire válaszként a felháborodott ellenzék, amikor a parlament 1640-ben ismét ülésezni kezdett, még jobban megmakacsolta magát. Nelson arra a következtetésre jutott, hogy „a törvényhozási obstrukció és a király túlterjeszkedése mindaddig folytatódott, amíg a konfliktusnak már csak a háború vethetett véget”.⁶³ A bekövetkező polgárháború lebontotta az angol monarchiát, és Károly életébe került.

A történelmi tapasztalatok fényében a demokratikus berendezkedés összeomlásának legtragikusabb eseteiben először az alapvető normák leépülésére került sor. Az egyik ilyen példa Chilée. Az 1973-as katonai államcsínyt megelőzően Chile volt Latin-Amerika legrégebbi és legsikeresebb demokráciája, amelyet dinamikusan lüktető demokratikus normák éltek.⁶⁴ Bár a chilei politikai spektrum a marxista baloldaltól a reakciós jobboldalig húzódott, a huszadik század legnagyobb részében a „kompromisszum kultúrája” érvényesült.⁶⁵ Pamela Constable újságíró és Arturo Valenzuela chilei politológus ezt így foglalta össze:

„A Chilet jellemző erős normakövetési hagyományoknak köszönhetően a verseny bizonyos keretek és rituálék korlátaiban maradt, ami tompította az osztályellentéteket és az ideológiai

giai konfliktusokat. Ahogy arrafelé szokás volt mondani, nincs olyan vita, amit ne lehetne megbeszélni egy üveg chilei cabernet mellett.”⁶⁵

Az 1960-as évektől kezdődően azonban a kompromisszumok kultúrájára árnyat vetett a hidegháború okozta polarizáció.⁶⁷ Néhányan a baloldalon, ihletet merítve a kubai forradalomból, az ország hagyományosan kompromisszumos politikai rendszerét mint burzsoá csökevényt kezdték bírálni.⁶⁸ A jobboldalon viszont sokan attól kezdtek el félni, hogy ha a baloldali Népi Egység hatalomra jut, Chiléből egy második Kubát csinál.⁶⁹ Az 1970-es elnökválasztások idejére ezek a feszültségek rendkívüli módon kiéleződtek. Salvador Allende, a Népi Egység jelöltje a médiában azzal szembesült, amit ellenfele, Radomiro Tomic, a kereszténydemokraták jelöltje „példa nélkül álló gyűlöletkampánynak” nevezett, amely „szisztematikusan félelmet gerjesztett” a jobboldalon.⁷⁰

Allende győzött a választásokon, és bár elkötelezett volt a demokrácia iránt, a kilátás, hogy elnök lesz belőle, pánikot keltett a konzervatívok között.⁷¹ A szélsőjobboldali Haza és Szabadságpárt azt követelte, hogy bármi áron akadályozzák meg Allende hivatalba lépését, miközben a jobboldali Nemzeti Párt, amelyet a CIA finanszírozott, már akkor trükközésekbe kezdett, amikor Allende még nem is vette át a hivatalát.⁷² A chilei alkotmány szerint, ha egyetlen jelölt sem kapja meg a szavazatok 50 százalékát, az elnök személyéről a törvényhozás dönt. Allende mindössze 36 százalékot kapott. Bár a kialakult hagyományok szerint a törvényhozásnak az első helyen végzett jelöltet kellett megválasztania, egyetlen írott szabály sem volt, ami ezt megkövetelte volna. Az önmérséklet normáját feladva, a Nemzeti Párt igyekezett meggyőzni a centrista kereszténydemokratákat, hogy az ő jelöltjére, Jorge Alessandrira szavazzanak, aki szoros másodikként Allende mögött végzett.⁷³ A kereszténydemokraták

elutasították ezt, ám a szavazatukért cserébe arra kényszerítették Allendét, hogy aláírjon egy alkotmányjogi dokumentumot, amelyben vállalja, hogy elnökként tiszteletben tartja a szabad választásokat és az olyan politikai jogokat, mint a sajtószabadság.⁷⁴ A követelés nem volt különösebben észszerűtlen, de – ahogy Arturo Valenzuela hangsúlyozza – „rést ütött a kölcsönös egyetértésen” olyan vezetők között, „akik számára a játékszabályok betartása kimondatlanul is értelemszerű volt”.⁷⁵

Allende elnöksége idején a demokratikus normák tovább gyengültek. Miután az elnök nem rendelkezett többséggel a törvényhozásban, ezért nem tudta teljes mértékben megvalósítani szociális programját.⁷⁶ Ezért élt elnöki jogkörével: kilátásba helyezte, hogy ha a törvényhozás útját állja, a törvényeket népszavazás útján fogadtatja el; továbbá „jogi kiskapuk” felhasználásával a törvényhozás periferiáján mozogva igyekezett programja megvalósítását elősegíteni.⁷⁷ Az ellenzék sem maradt az adósa. Allende elnökségének második hónapjában egy társasági eseményen szónokolva Raul Morales jobboldali szenátor arról beszélt, amit ő „intézményi sakk-matt” stratégiának nevezett.⁷⁸ Bár az ellenzéknek nem volt kétharmada a szenátusban, ami Allende vád alá helyezéséhez kellett volna, ám minisztereit egyszerű többséggel is megrovásban részesíthette, és ezzel elmozdította. Elvben 1883 óta a megrovásról szóló szavazással kivételes esetben lehetett élni, és 1970 előtt jószerivel nem is került sor az alkalmazására. Most azonban fegyver lett.⁷⁹ 1972 januárjában a szenátus vád alá helyezte José Tohá belügyminisztert, Allende egyik közeli szövetségését. Allende válaszul honvédelmi miniszterként újra bevette Tohát a kormányába.⁸⁰

Az idő előrehaladtával a pártcsatározások egyre élesebbek lett. Allende baloldali szövetségesei elkezdtek ellenfeleiket „fasisztáknak”, „a nép ellenségeinek” nevezni, míg a jobboldaliak szerint a kormány egyeduradalomra tört.⁸¹ A kölcsönös intolerancia légkörében Allende és a kereszténydemokraták erőfeszítései valamifajta *modus vivendi* létrehozására kudarcra voltak ítélve; egyfelől Allende baloldali szövetsé-

gesei szerint az elnök ezekkel a tárgyalásokkal „megnyitja az utat a fasiszták előtt”, a jobboldaliak pedig azért bírálták a kereszténydemokratákat, mert nem állnak ellent a kommunista fenyegetésnek.⁸² A törvények elfogadásához a kormánynak szüksége volt a kereszténydemokraták támogatására, ám 1973 elejére a kereszténydemokraták eldöntötték, hogy – egyik vezetőjük, Patricio Aylwin szavaival – „nem engedik meg Allendének, hogy akár csak egy gólt is rúgjon”.⁸³

A szélsőségek elpusztíthatják a demokratikus normákat. Ha a társadalmi-gazdasági, faji vagy vallási különbségek miatt a pártok közötti ellentétek szélsőségesen kiéleződnek, a társadalom tagjai is politikai táborokba rendeződnek, amelyeknek a vilásképe nem egyszerűen különböző, de kölcsönösen ki is zárják egymást. Ilyen körülmények között nehéz a tolerancia légkörét fenntartani. Valamennyi polarizáció egészségesnek – sőt szükségesnek is – mondható a demokrácia számára. Ahogy a nyugat-európai demokráciák történelmi tapasztalatai mutatják, a normák életben tarthatók még akkor is, ha a pártokat jelentős ideológiai különbségek választják el egymástól. Ám ha a társadalom olyannyira megosztottá válik, hogy a pártok egymással összeegyeztethetetlen világlátásukhoz ragaszkodnak, és kiváltképp, ha a tagjaik társadalmi értelemben olyannyira elkülönülnek, hogy csak nagyon ritkán kerül sor interakcióra közöttük, a stabil versengés átadja helyét a kölcsönös fenyegetettség érzésének. Ahogy a kölcsönös tolerancia csökken, a politikusok hajlanak arra, hogy lemondjanak az önmérsékletről, és bármilyen áron győzelemre törekedjenek. Ez bátorítja a rendszerellenes csoportok megjelenését is, amelyek teljes mértékben elvetik a demokrácia szabályait. Amikor ez megtörténik, a demokrácia igazán bajban van.

A védőkorlátok nélküli politizálás lett a chilei demokrácia veszte. Az 1973. márciusi időközi választások mind a kormány, mind az ellenzék számára jó alkalomnak kínálkoztak a végső leszámolásra. Allende célja az volt, hogy többséget szerezve a törvényhozásban, jogszzerű eszközökkel hajthassa végre szociális programját, az ellenzék

viszont a kétharmados többséget szeretne volna megszerezni, ami ahhoz kellett, hogy Allendét „alkotmányos eszközökkel”, vád alá helyezés útján megbuktassa.⁸⁴ A többség megszerzése azonban egyiküknek sem sikerült. Mivel sem legyőzni nem sikerült a másikat, de kompromisszumokra sem voltak képesek, a chilei pártok demokráciájukat halálos örvénybe taszították. A Kereszténydemokrata Pártban a keményvonalasok kerekedtek felül, akik fogadkoztak, hogy minden eszközzel megakadályozzák – Eduardo Frey korábbi elnök szavaival – Allende „kísérleteit a zsarnokság bevezetésére Chilében”. Allende kétségbeesett erőfeszítéseit, hogy valamilyen párbeszédre lépjen az ellenzékkel, saját szövetségesei akadályozták meg, akik azt követelték, hogy „szakítson meg mindennemű párbeszédet a reakciós... pártokkal”, és inkább oszlassa fel a törvényhozást. Allende ezt elutasította, de szövetségeseit lecsillapítandó keményebben lépett fel az ellenzékkel szemben. Amikor a bíróságok törvénytelennek tartották a sztrájkoló munkások akcióit, akik elfoglaltak negyven vállalatot, Allende válaszként egy alkotmányjogi értelemben kétséges eszközzel válaszolt, amire viszont az ellenzék kezdte követelni Allende vád alá helyezését. Egy jobboldali szenátor a közszolgálati televízióban Allendét „illegitim államfő”-nek nevezte.⁸⁵ 1973 augusztusában pedig a képviselőház határozatot fogadott el, amely szerint a kormány alkotmányellenes.⁸⁶

Alig egy hónap múlva a hadsereg átvette a hatalmat. A chileiek, akik hosszú időn keresztül büszkélkedhettek azzal, hogy ők Dél-Amerika legszilárdabb demokráciája, most kénytelenek voltak el-
tűnni, hogy diktatúra uralkodjon felettük. Chilét a következő tizenhét évben tábornokok irányították.

Az amerikai politika íratlan szabályai

1933. március 4-én az amerikai családok a rádió köré ültek, hogy a nagy gazdasági világválság legsötétebb időszakában meghallgassák Franklin D. Rooseveltné beiktatási beszédét, aki jellegzetesen hangsúlyozó, mennydörgő hangján bejelentette: „Kérni fogom a törvényhozást, hagyja jóvá számomra az egyetlen még megmaradt eszközt a válság kezelésére; széles körű jogokat, hogy felvegyem a küzdelmet a rendkívüli helyzettel, olyanokat, amelyeket akkor kérnék, ha idegen hatalom támadna meg bennünket.”¹ Rooseveltné a legszélesebb körű, korlátozás nélküli felhatalmazást kérte, amit a törvényhozás egyáltalán adhatott a számára – háborús jogosítványokat –, hogy szembeszálljon egy *belföldi* válsággal.

Rooseveltné arra a következtetésre jutott, hogy még ez sem elegendő. 1936 novemberében a szavazatok 61 százalékaival választották újra; ez a legnagyobb arányú elnökválasztási győzelem az Egyesült Államok történelmében. Ám úgy találta, hogy ambiciózus politikáját váratlan korlát akadályozza: a konzervatív (és az elnök szerint a múltba révedő) Legfelső Bíróság, amelynek összes tagja még az előző évszázadban szerezte meg jogi végzettségét. Soha korábban nem volt a Legfelső Bíróság annyira aktív a különböző törvények megsemmisítése terén, mint 1935–1936 folyamán. A bíróság gyakran

kétséges jogi érvelés alapján úgy vélte, hogy a New Deal törvények jelentős része alkotmányellenes.² Rooseveltnak egész programja forgott kockán.

Így aztán két héttel második ciklusának megkezdése után Roosevelt ismertette a javaslatát, amellyel megnövelte volna a Legfelső Bíróság létszámát. A „bírószám feltöltése”, ahogy ellenfelei nevezték az elképzelést, egy alkotmányos hézagra épült. A III. cikkely nem tesz említést a Legfelső Bíróságot alkotó bírók számáról. Rooseveltnak javaslata lehetővé tette volna az elnök számára, hogy a hetven éven felüli tagok számával megegyező új bírók kinevezésére tegyen javaslatot úgy, hogy a bíróság létszáma ne haladja meg a tizenötöt.³ Mivel hat bíró töltötte be a hetvenedik életévét, vagy volt annál idősebb, Rooseveltnak azonnal hat bíró jelölését kezdeményezhette volna. Az elnök megfontolásai akár méltányolhatók is voltak – szeretett volna szilárdabb jogi alapokat teremteni a New Deal számára. De ha a javaslata átmegy, azzal komoly precedenst teremtett volna; a bíróság túlzottan átpolitizálódik. A tagság, a létszám, a kiválasztás szempontjai könnyű manipuláció tárgyává váltak volna, nagyon hasonlóan ahhoz, ami Argentínában Perón, valamint Venezuelában Chávez alatt történt. Ha Rooseveltnak sikerül átvennie ezt a törvényt, egy kulcsfontosságú norma – miszerint az elnök nem tehet kísérletet egy másik, vele egyenrangú hatalmi ág meggyengítésére – megdőlt volna.

Am ez nem történt meg. Rooseveltnak terve a bíróság feltöltésére nagyobb ellenállásba ütközött, mint bármely más törvényhozási indítvány elnöksége idején.⁴ Nem csupán a republikánusok opponáltak, de felsorakozott a sajtó, ismert jogászok és meglepően nagy számú demokrata is. Néhány hónap leforgása alatt a javaslat halott volt; egy olyan törvényhozás végzett vele, amelyben Rooseveltnak saját pártja volt többségben. Még egy olyan helyzetben is, mint a nagy gazdasági világválság, a fékek és ellensúlyok rendszere működőképes maradt.

Az amerikai köztársaság születésekor nem voltak erős demokratikus normák. Valójában a köztársaság korai időszakában a politikát nem óvták védőkorlátok. Ahogy láthattuk, a legtöbb, amit elmondhatunk az 1780–1790-es évekről, hogy a kölcsönös tolerancia normái legfeljebb embrionális állapotban voltak. A föderalisták és a republikánusok nemcsak hogy nem tekintették egymást legitim versenytársnak, de valójában kezdetben azt feltételezték, hogy a másik áruló.

Ez a légkör, amelyben a pártok közötti ellenségeskedések és a bizalmatlanság uralkodtak, tápot adott annak, amit manapság alkotmányos trükközésnek nevezünk. 1798-ban a föderalisták elfogadtak egy törvényt, amely bár látszólag az állam elleni hamis állításokat volt hivatott büntetni, megfogalmazását tekintve annyira bizonytalan volt, hogy lényegében bűncselekményként kezelte a kormány bírálását.⁵ A törvény a republikánus újságokat és aktivistákat vette célba.⁶ Az 1800. évi választásokon, amelyen a föderalista Adams, a hivatalban lévő elnök indult Jefferson, a republikánus ellenzék vezetője ellen, mindkét fél azt remélte, hogy végső győzelmet arat, azaz a másik pártot végérvényesen kiiktatja a politikából. A föderalista vezér, Alexander Hamilton arról beszélt, hogy olyan „jogszerű és alkotmányos lépést” kell találni, ami megakadályozza Jefferson elnökségét.⁷ Jefferson viszont azt állította, hogy a választás az utolsó esély Amerika megmentésére a monarchia intézményétől. Jefferson győzelme nem jelentette a pártok közötti háborúskodás végét. Az immáron „béna kacs” törvényhozás hatról ötre csökkentette a Legfelső Bíróság létszámát, hogy korlátozza Jefferson befolyását a bíróság felett. A törvényhozásban újonnan többséget szerző republikánusok érvénytelenítették ezt a lépést, majd néhány évvel később hétére emelték a Legfelső Bíróság tagjainak a számát, ami lehetővé tette Jefferson számára, hogy jelöltet állíthasson.

Több évtized kellett ahhoz, hogy ez a szakadatlan háborúskodás a végső győzelemért alább hagyjon. A napi politika támasztotta igények, valamint a hivatásos politikusok új nemzedékének köszönhetően

a verseny tétje kisebb lett. A forradalom utáni nemzedék hozzászólt ahhoz a gondolathoz, hogy a politikában valaki egyszer nyer, egyszer veszít, és hogy a versenytársak nem kell hogy ellenségek legyenek. Ennek az új felfogásnak volt a tipikus képviselője Martin van Buren, a modern Demokrata Párt megeremtője, a későbbi elnök, aki Richard Hofstadter szerint

„annak a barátságos vidéki törvényszéki ügyvédől lett politikusnak volt a megteremtője, aki ügyvédként sok évet töltött heves csatákkal a bíróságokon, de aki a bírósági épületen kívül tiszteletet nem értett, sőt gyakran valódi barátsággal viseltetett pályatársai iránt.”⁸

Bár Van Burennek „nem kevés ellenfele” volt pályafutása során, de – ahogy egy életrajzírója fogalmazott – „csak kevés ellensége”.⁹ Az alapítók annak idején csak nagyon nehezen fogadták el az ellenzéküket, de Van Buren nemzedéke számára ez már természetes volt.¹⁰ A totális opposíció politikájából a kölcsönös tolerancia politikája lett.

Amerika éppen csak kialakuló normái egy olyan ügy miatt estek szét, amelyet az alapítók megpróbáltak a szőnyeg alá söpörni; ez pedig a rabszolgaság volt. Az 1850-es években a rabszolgaság jövőjével kapcsolatosan egyre élesebb konfliktus osztotta meg az országot, aminek a következtében a politika, ahogy egy történész fogalmazott, „új érzelmi intenzitással” töltődött fel.¹¹ A déli ültetvényesek és demokrata szövetségeik számára az abolicionizmus – amelyet az új Republikánus Párt hirdetett – egzisztenciális fenyegetést jelentett. John C. Calhoun, Dél-Karolina állam szenátora, aki a rabszolgaság legbefolyásosabb védelmezője volt, jóformán apokaliptikus jelzőkkel írta le, hogy miként fog kinézni a rabszolga-felszabadítást követő Dél:

„[A korábbi rabszolgák]... politikai és társadalmi értelemben a fehérrel főleg emelhetnek.”¹² Egyzovál, helyet fognak cserélni velük, aminek nagyobb zuhanást nem állt át egyedül szabad és felvilágosult nemzet sem, és amiből nem lesz menekvés... el kell hagynunk főként házat, az országon pedig, ha engedjük a korábbi rabszolgáinknak, káosz, anarchia, szegénység és nyomorúság lesz úrrá.”

A rabszolgaság miatti megosztottság megrendítette a kölcsönös tolerancia még nagyon is törékeny normáit. Henry Shaw demokrata párti képviselő azzal vádolta a republikánusokat, hogy „elárulják az alkotmányt és az Uniót”, míg Robert Toombs, Georgia állam szenátora megesküdött „[soha nem enged], hogy a szövetségi kormány a néger Republikánus Párt kezébe kerüljön”.¹³ A rabszolgaság ellen fellépő politikusok viszont ellenfeleiket „árulással” és „zendüléssel” vádolták.¹⁴

Az alapvető normák eróziója kiterjesztette azt, hogy mi elfogadható és mi nem a politika világában. Évekkel az előtt, hogy a Sumter erődnél eldőrdültek volna az első ágyúlövések (utalás a polgárháború egyik ütközetére), a pártok közötti erőszak úrrá lett a törvényhozáson. Joanne Freeman, a Yale Egyetem történészprofesszora 125-re teszi az erőszakkal járó incidensek – késelés, bottal ütés, pisztolyrántás – számát az amerikai képviselőházban és a szenátusban 1830 és 1860 között.¹⁵ Nem sok idő elteltével amerikaiak százezer számra gyilkolták le egymást.

A polgárháború megroppantotta az amerikai demokráciát. Az amerikai államok egy harmada nem vett részt az 1864-es választáson; az ötven szenátori székből huszonkettő maradt betöltetlen, a képviselői helyek egy negyede maradt üres. Mint ismeretes, Lincoln elnök felfüggesztette a *Habeas corpus* (a vádemelés nélküli fogva tartás tilalma) jogintézményét, illetve alkotmányjogi szempontból vitatható elnöki rendeleteket bocsátott ki, bár természetesen ezek közül az egyik éppen a rabszolgák felszabadításáról szólt.¹⁶ És az Unió győzelmét

amely lehetővé tette volna a törvényhozási választások szövetségi felügyeletét, amely biztosíthatta volna, hogy a feketék élhessenek választójogukkal. A törvényjavaslat elbukott, ami egyszersmind azt is jelentette, hogy a továbbiakban a szövetségi hatóságok már nem foglalkoztak azzal, hogy megvédjék a déli államok afroamerikai lakosságát választójogának gyakorlásában annak összes nyilvánvaló következményével együtt.

Nehéz túlértékelni ezeknek az eseményeknek a tragikus következményeit. Mivel az állampolgári és választójogok kérdése sok déli demokrata számára alapvető fenyegetést jelentett, a pártok megállapodása, miszerint ezzel a kérdéssel a továbbiakban nem foglalkoznak, megteremtette az alapokat a kölcsönös tolerancia normájának újraépítéséhez. Az afroamerikaiak jogfosztása lehetővé tette a fehér uralmat és a Demokrata Párt dominanciájának a fennmaradását a déli államokban. A párt így megmaradhatott országos politikai tényezőnek. Miután a faji egyenlőség kérdése lekerült a napirendről, a déli demokraták félelmei alább hagytak. Ennek nyomán a pártok közötti ellenségeskedés heve is csökkent. Paradox módon azok a normák, amelyek a későbbiek folyamán az amerikai demokrácia alapjaként szolgáltak, egy alapvetően antidemokratikus megállapodás folyamánként jöttek létre. Ez nem volt más, mint a faji kizárás és az egypárti uralom megszilárdítása a déli államokban.

Miután a demokraták és a republikánusok elfogadták egymást legitim versenytársként, a polarizáció élessége fokozatosan csökkent. Ezt követően kialakult az a fajta politizálás, amely a következő évtizedekre az amerikai demokrácia jellemző vonásává vált.²⁴ A kétpárti együttműködés számos fontos reform elindítását tette lehetővé, ideértve az Alkotmány Tizenhatodik módosítását (1913), amelynek nyomán bevezették a szövetségi jövedelemadót, a Tizenhetedik módosítást (1913), amely elrendelte a szövetségi törvényhozásba történő közvetlen szenátorválasztást és a Tizenkilencedik módosítást (1919), amely megadta a választójogot a nőknek.²⁵

A kölcsönös tolerancia ösztönözte az önmérsékletet. A tizenkilencedik század végére az informális megegyezések vagy a köztes megoldások keresése általánossá vált a kormányzati munka minden ágában, ami lehetővé tette, hogy a fékek és egyensúlyok rendszere a lehetőségekhez képest jól működjék. E normák jelentősége a külső megfigyelők figyelmét sem kerülte el. James Bryce brit tudós kétkötetes, kiváló művében, amely a *The American Commonwealth* címet kapta (1888), azt írta, hogy nem maga az amerikai alkotmány az, aminek köszönhetően az amerikai politikai rendszer működik, hanem az, amit ő „szokványnak” nevezett, azaz az íratlan szabályok.²⁶

A huszadik század fordulójára a kölcsönös tolerancia és az intézményi önmérséklet normái kellően megszilárdultak; valójában ezek jelentik a fékek és egyensúlyok rendszerének alapját, amelyet oly sokan csodálnak. Ahhoz, hogy az alkotmányos rendszerünk úgy működjék, ahogy elvárjuk, a végrehajtó hatalom, a törvényhozás és bírósági ág között érzékeny egyensúlyt kell teremteni. A törvényhozásnak és a bíróságoknak ellenőrizniük és szükség esetén korlátozniuk kell az elnök hatalmát. Ezeknek az intézményeknek az a feladatuk, hogy a demokrácia őrei legyenek. Másfelől a törvényhozás és a bíróságok nem akadályozhatják a kormányt, hogy a munkáját végezze. Ez az a pont, ahol az önmérséklet megjelenik. Ahhoz, hogy az elnöki demokrácia sikeres legyen, az elnök ellenőrzéséhez elegendő felhatalmazással rendelkező intézmények jól teszik, ha az esetek többségében a maximálisnál kisebb mértékben élnek jogosítványaikkal.

Ha ilyen normák nincsenek, az egyensúly megőrzése sokkal nehezebb. Ha a pártok közötti gyűlölködés felülírja a politikusoknak az alkotmány szelleme iránti elkötelezettségét, fennáll a veszélye annak, hogy a fékek és egyensúlyok rendszere akár kétféleképpen is sérülhet. Ha a kormányzás megosztott, azaz a törvényhozói vagy a bírói hatalom az ellenzék kezében van, a veszély lényege az alkotmányos trükközés, amikor is az ellenzék intézményi előjogait maximálisan kihasználja – megtagadja a költségvetés jóváhagyását, megakadályozza

az elnök jelöltjeinek a kinevezését a különböző bírósági testületekbe, vagy akár szavazás útján megkísérelti eltávolítani az elnököt. Ebben a forgatókönyvben a törvényhozási és bírósági őrakutyákból a pártos támadások harci kutyái lesznek.

Ha a kormányzás egy párt kezében van, azaz a törvényhozást és az igazságszolgáltatást is az elnök pártja ellenőrzi, a kockázatot nem a konfrontáció, hanem az alkotmányos kötelezettségek elmulasztása jelenti. Ha a pártok közötti torzsalkodás felülírja a kölcsönös toleranciát, a törvényhozást kézben tartó erők fontosabbnak tarthatják az elnök védelmezését, mint alkotmányos kötelezettségeik teljesítését. Az ellenzéki győzelmet megakadályozandó lemondanak felügyeleti kötelezettségeik teljesítéséről, és ezzel lehetővé teszik az elnök számára, hogy visszaéljen a hatalmával, törvénytelen, sőt akár autoriter eszközökhöz is nyúljon. Amikor az őrakutyából öleb lesz – gondoljunk Perón engedelmessé törvényhozására Argentínában, vagy a *chavista* Legfelső Bíróságra Venezuelában –, fontos akadály hárul el az autoriter vezetésre törő politikus elől.

A fékek és ellensúlyok amerikai rendszerében ezért nagyon fontos, hogy a megválasztott tisztségviselők kellő körültekintéssel éljenek intézményi előjogaikkal. Amerikában az elnök, a törvényhozás vezetői és a Legfelső Bíróság tagjai széles körű jogosítványokkal rendelkeznek, amelyek mértéktelen használata alááshatja a rendszert. Vizsgáljunk meg hatot ezen jogosítványok közül: először is az elnöki rendeletek, az elnöki kegyelem és a bíróságok saját jelöltekkel történő „feltöltése”. A másik három a törvényhozás kezében van: az obstrukció, a szenátus egyetértési joga és a vád alá helyezés. Függetlenül attól, hogy ezek a jogosítványok megvannak-e nevezve az alkotmányban, vagy az alkotmány nem zárja ki ezek alkalmazását, ha az érintettek fegyvert kovácsolnak belőlük, az eredmény zsákutca és működésképtelenség, vagy akár a demokratikus rendszer egészének az összeomlása. A huszadik század legnagyobb részében azonban az amerikai politikusok figyelemre méltó önmérsékletet tanúsítottak ezen előjogok használatában.

Kezdjük az elnök jogosítványaival. Az amerikai elnöki hatalom erős – potenciálisan domináns – intézmény, nem utolsósorban az alkotmányban fellelhető joghézagoknak köszönhetően. Az alkotmány II. cikkelye, amely az elnöki rendszer jogosítványaival foglalkozik, lényegében semmit nem mond, hogy ezek pontosan meddig terjednek.²⁷ Jószerivel egy szó sincs arról, hogy mi az, amit az elnök egyoldalúan megtehet elnöki utasítások vagy rendeletek révén. Ráadásul az elnöki jogkör az elmúlt évszázadban felduzzadt. A háború és a gazdasági válság okán a végrehajtói ág óriási jogi, igazgatási, költségvetési, hírszerzési és katonai kapacitásokat hozott létre a saját maga számára.²⁸ Ennek eredményeként, Arthur M. Schlesinger Jr. híressé vált szavaival élve, „császári elnökséggé” alakult át. A második világháború óta az amerikai elnökök a világ legnagyobb katonai ereje felett rendelkeznek. A globális szuperhatalom, a bonyolult, iparosított gazdaság és társadalom irányítása mindinkább megkövetelte a hatalom koncentrációját a végrehajtó ág kezében. A huszonegyedik század elejére az elnök rendelkezésére álló állami források olyan hatalmasra duzzadtak, hogy Bruce Ackerman jogászprofesszor az elnöki intézményt egyszerűen csak „alkotmányos faltörő kos”-nak nevezte.²⁹

A végrehajtó hatalmi ág nál történt óriási hatalomkoncentráció csábítást jelent a megválasztott elnök számára, hogy egyoldalúan, a törvényhozás periferiáján mozogva kormányozzon. Ha az elnök azzal szembesül, hogy programja végrehajtásában akadályozzák, megkerülheti a törvényhozást, és elnöki kiáltványok, utasítások, rendeletek, végrehajtói megállapodások, elnöki memorandumok kiadása útján kormányozhat, amelyek alkalmasint a törvényhozás jóváhagyása nélkül is a törvény erejével bírnak.³⁰ Az alkotmány ezt nem tiltja.

Az elnök a bíróságokat is megkerülheti például úgy, hogy nem engedelmeskedik a bírói döntéseknek, ahogy Lincoln tette, amikor a Legfelső Bíróság megsemmisítette a *Habeas corpus* felfüggesztésére vonatkozó rendeletét, illetve az elnöki kegyelemmel kapcsolatos

gyakorlatát.³¹ A *Federalist* 74-ben annak idején Alexander Hamilton azt fejtegette, hogy mivel az elnöki kegyelem előjoga szinte korlátlan, „magától értetődően nagy önmérséklettel és óvatossággal kell élni vele”.³² Ám az önmérsékletnek híján lévő és óvatlan elnök kezében az elnöki kegyelem intézménye alkalmas arra, hogy a kormányt megvédje az igazságszolgáltatás vizsgálódásaitól. Bár ez nem ellentétes az alkotmánnyal, de aláássa az igazságszolgáltatás függetlenségét.

Tekintettel arra, hogy az elnöknek milyen sok lehetősége van arra, hogy olyan egyoldalú lépéseket tegyen, amelyeket az alkotmány vagy előír, vagy nem tilt, a végrehajtó hatalmi ág önmérsékletének fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni. George Washington fontos precedenseket teremtett e tekintetben. Washington tisztában volt azszal, hogy elnöksége nagy szerepet fog játszani abban, hogy kialakuljanak a végrehajtói hatalmi ág jogkörének a határai. Ahogy fogalmazott: „Járatlan utakon járok. Cselekedeteim közül szinte mindegyik a jövőben talán precedensként fog szolgálni.”³³ Washington, aki egy olyan székben ült, ami sokak félelme szerint akár „királyi trónként is szolgálhatott”, sokat dolgozott annak érdekében, hogy kialakítsa azokat a normákat és eljárásokat, amelyek a későbbiekben kiegészítik – és megszilárdítják – az alkotmányos szabályokat. Keményen védelmezte hivatali jogkörének kijelölt határait, de gondosan ügyelt arra, hogy ne tegyen olyat, ami a törvényhozás előjogai megsértésének tekinthető.³⁴ Csupán azokat a törvényeket vétőzta meg, amelyeket alkotmányossági szempontból aggályosnak tartott³⁵ – nyolc év alatt mindössze két alkalommal –, ugyanakkor számos törvényt aláírt, amelyekkel kapcsolatban, ahogy fogalmazott, „az ítéletem eltérő volt”, mert a „motiváció[m] a törvényhozás tisztelete volt”.³⁶ Washington nem akart elnöki rendeleteket kibocsátani, mert úgy vélte, hogy ezzel is megsértene a törvényhozás jogkörét.³⁷ Nyolc év alatt mindössze nyolc elnöki rendeletet bocsátott ki.

Élete folyamán Washington megtanulta, hogy „hatalmának a forrása az, hogy le tud mondani róla”.³⁸ Hatalmas presztízsenek kö-

szönhetően ez a fajta önmérséklet áthatotta az amerikai köztársaság születőben lévő néhány intézményét. Gordon Wood történész szerint: „Ha tudunk egyetlen embert megnevezni, aki tevékenységével megszilárdította a fiatal köztársaság alapjait, az Washington volt.”³⁹

Az elnöki önmérséklet normái gyökeret vertek. Bár – különösen háborúk idején – szakítópróba alá kerültek, de elég erősek voltak ahhoz, hogy még a legambiciózusabb elnököket is féken tartsák. Nézzük például Theodore Rooseveltt esetét, aki 1901-ben William McKinley elnök meggyilkolását követően vette át az elnöki hivatalt. Rooseveltt az elnökséget illetően az aktivista felfogás híve volt, amely szerint a végrehajtói hatalom számára minden megengedett, amit a törvény kimondottan nem tilt.⁴⁰ Az elnöki jogkörnek ez a kiterjesztő felfogása, Rooseveltt hajlama a populizmusra, hogy közvetlenül szóljon „az emberekhez”, valamint „határtalan energiája és ambíciói” ijedelemmel töltötték el a kortársakat, köztük még saját Republikánus Pártjának a vezetőit is.⁴¹ Mark Hanna, McKinley elnök befolyásos tanácsadója nem értett egyet azzal, hogy McKinley Roosevelttet vegye maga mellé alelnöknek. Állítólag ezt mondta neki: „Vedd észre, hogy csak egy ember élete áll ez az örült és a Fehér Ház között.”⁴² Elnökként azonban Rooseveltt meglepő önmérsékletet tanúsított.⁴³ Gondosan ügyelt arra, hogy ne tűnjön olybá, mintha nyomást akarna gyakorolni a törvényhozásra, amikor az fontos törvényeket tárgyal.⁴⁴ Ezért ilyen alkalmakkor nem fordult közvetlen a választókhöz, és nem intézett személyeskedő támadást a törvényhozás tagjai ellen. Végül is Rooseveltt messze a fékek és ellensúlyok rendszere által biztosított keretek között maradt.⁴⁵

Igaz, a huszadik század folyamán a végrehajtó hatalmi ág jogi, igazgatási, katonai és hírszerzési lehetőségei drámai módon megnövekedtek, de az elnökök a törvényhozással és az igazságszolgáltatással folytatott interakciókban tartották magukat az önkorlátozás kialakult normáihoz.⁴⁶ Békeidőben mértékletesen éltek az elnöki rendeletek intézményével. Soha nem használták az elnöki kegyelem intézményét saját védelmükben vagy szűk politikai célokra.⁴⁷ Legtöbbször közülük

a rendelet kibocsátása előtt kikérték az igazságügy-minisztérium állásfoglalását. És ami a legfontosabb, a huszadik században az elnökök csak nagyon ritkán kerültek összetűzésbe a többi alkotmányos ággal, ellentétben azzal, ahogy azt Lincoln és Andrew Johnson tette az előző évszázadban. Harry Truman elfogadta a Legfelső Bíróság döntését, amely érvénytelenítette 1952-ben kibocsátott elnöki rendeletét az acélipar államosításáról, tekintettel a sztrájkfenyegetésre, ami az ő megítélése szerint nemzetbiztonsági fenyegetést jelentett. Eisenhower gondoskodott a Legfelső Bíróság *Brown v. Board of Education* tárgyban hozott döntésének végrehajtásáról, annak ellenére, hogy nem értett vele egyet. Még Nixon is teljesítette a törvényhozás követelését, hogy adja át a titkos magnószalagokat azt követően, hogy a Legfelső Bíróság a törvényhozás álláspontja mellett tette le a voksot.

Így, bár a huszadik század folyamán az elnöki hatalom erősebbé vált, az amerikai elnökök meglehetősen önmérsékletet tanúsítottak a jogkörük érvényesítése terén. Még ha nem is voltak alkotmányos tilalmak, az egyoldalú lépések többnyire olyan kivételek voltak, amelyek a háborús időkre korlátozódtak.

Hasonlókat mondhatunk a bíróságok saját emberekkel történő feltöltéséről, ami kétféle módon történhet: a barátságtalan bírók vád alá helyezése és lecserélése pártbéli szövetségesekkel, vagy a bíróság létszámának megváltoztatása és az újonnan keletkező helyek betöltése párthívekkel. Mindkét eljárás szigorúan nézve törvényes; az alkotmány lehetővé teszi a vád alá helyezést és nem tesz említést a Legfelső Bíróság tagjainak számáról. Az elnök megteheti, hogy tisztogatást hajt végre a tagok között, aztán a saját embereivel tölti fel a bíróságot. Ez nem jelenti a törvény betűjének megsértését.

Az egyetlen alkalom, amikor a Legfelső Bíróság valamely tagját a törvényhozás vád alá helyezte, 1804-ben fordult elő, amikor a republikánus többségű törvényhozás megszavazta Samuel Chase főbíró, „egy lelkes federalista” vád alá helyezését.⁴⁸ Ő korábban Jefferson ellen kampányolt, és bírálta őt elnöksége idején. Jefferson Chase

magatartását lázadásnak nevezte, és igyekezett elérni a vád alá helyezését.⁴⁹ Bár a republikánusok törekedtek arra, hogy ezt a lépést a törvényesség köntösébe bújtassák, a vád alá helyezés, bárhonnan is nézzük, „politikai üldözés volt az elejétől a végéig”.⁵⁰ A szenátus felmentette Chase főbíró, és ezzel erős precedenst teremtett a vád alá helyezéssel szemben.⁵¹

A Legfelső Bíróság létszáma gyakrabban került a pártok machinációinak a célkeresztjébe a köztársaság első évszázadában. Elsőként a föderalisták csökkentették a Legfelső Bíróság létszámát, hogy megátolják Jeffersont a saját jelöltjének a kinevezésében.⁵² Ezt követően az amerikai Legfelső Bíróság létszáma 1800 és 1869 között hét alkalommal változott, és minden alkalommal politikai okokból. A tizenkilencedik század végére azonban a bíróság saját emberekkel történő feltöltését mint eljárást széles körben elfogadhatatlannak kezdték tartani. Woodrow Wilson egy 1893-ban megjelent könyvében, amelyben az amerikai politikai rendszerrel foglalkozott, úgy fogalmazott, hogy az ilyen „felháborító aktusok” egyenértékűek „az alkotmány szellemének megsértésével”.⁵³ Benjamin Harrison, aki korábban volt elnök, nagyjából ugyanebben az időben azt írta, hogy bár a bíróság létszámának kiterjesztése „nagyon vonzó a pártkatonák számára... végzetesen romboló hatással lenne az alkotmányos unióra”.⁵⁴ Az 1920-as évekre H. W. Horwill brit újságíró már azt a következtetést vonta le, hogy létezik egy informális norma, amely „épp elég erős ahhoz, hogy még a legerősebb elnök és törvényhozás, a készte-téstől függetlenül, tartózkodjon olyan lépésektől, amelyek eredményeként a Legfelső Bíróság pártközi csatározások tárgyává válna”.⁵⁵

Roosevelt elnök kétségkívül megszegte ezt a normát, amikor 1937-ben megkísérelte feltölteni a Legfelső Bíróságot a saját embereivel. Lee Epstein és Jeffrey Segal alkotmányjogász szerint Rooseveltnormaszegő javaslata „rendkívüli volt a maga elbizakodottságában”.⁵⁶ Am rendkívüli volt az ellenállás is, amit a javaslat kiváltott. Abban az időben Rooseveltnagyon népszerű volt; nem sokkal korábban történelmi léptékekkel mérve is földcsuszamlás-szerű győzelmet aratott,

demokrata párti szövetségei kényelmes többséggel rendelkeztek a törvényhozás mindkét házában. Kevés amerikai elnöknek volt ekkora politikai hatalma. Am a bíróság feltöltésére vonatkozó javaslata széles körű ellenállást váltott ki. A sajtó keményen támadta; a *San Francisco Chronicle* szerint például a terv „nyílt hadüzenet [volt] a Legfelső Bíróság ellen”.⁵⁷ Az ellenállás a törvényhozásban sem várta sokáig magára, és nem csupán a republikánusok, de számos demokrata részéről is. James A. Reed szenátor Missouri államból Roosevelt javaslatát lépésnek nevezte a diktatúra felé.⁵⁸ Edward Cox demokrata párti képviselő Georgia államból arra figyelmeztetett, hogy a javaslat „megváltoztatná alapvető törvényeink, sőt egész kormányzási rendszerünk tartalmát”, és hogy „az ország egész történelmének legszörnyűbb fenyegetését jelenti alkotmányos rendünk ellen”.⁵⁹ Még a New Deal lojális hívei is Roosevelten fordultak. Joseph O'Mahoney szenátor Wyomingból Roosevelten közeli szövetségese volt, olyannyira, hogy alig két héttel korábban az elnök beiktatását megelőző fehér házi vacsorán Eleanor Roosevelten mellett kapott helyet. Ennek ellenére O'Mahoney ellenezte a tervet, egy barátjának pedig ezt írta: „Az egész cirkusz Machiavellitől bűzlik, már pedig Machiavelli igazán bűdös.”⁶⁰

Érdemes azt is megjegyezni, hogy a Legfelső Bíróság maga is megtett mindent, hogy kudarcra ítélje Roosevelten tervét. Egy döntésével, amelyet később „mesteri visszavonulás”-nak neveztek, a testület integritását megvédendő, a Legfelső Bíróság, amely korábban a New Deal ellen foglalt állást, számos döntését gyorsan felülvizsgálta.⁶¹ 1937 tavaszán a Legfelső Bíróság gyors egymásutánban számos New Deal törvényt – köztük a munkaügyi kérdésekkel és a társadalombiztosítással foglalkozókat – alkotmányosnak ítélte. Így már a New Deal program alkotmányos értelemben sokkal biztosabb lábakon állt, ami megkönnyítette a liberális demokrata pártiak számára, hogy opponálják az elnöknek a Legfelső Bírósággal kapcsolatos terveit. 1937 júliusában a terv a szenátusban elhalt. Az elnök népszerűsége és hatalma tetőpontján alkotmányos jogköre határait

feszegette, és vesztett. Ezt követően egyetlen elnök sem tett kísérletet arra, hogy a saját embereivel töltsen fel a Legfelső Bíróságot.

Az önmérséklet normája a törvényhozásban is érvényesül. Nézzük az Egyesült Államok szenátusát. Ennek a testületnek eredetileg az volt a célja, hogy a kisebbségeket védje a többség túlhatalmától (mely utóbbit az alapítók szerint a képviselőház fogja jelenteni). Ezért a szenátus működése a kezdetektől fogva a vitára épült. A idők folyamán számos eszközt alakított ki – több ezek közül íratlan szokás –, ami lehetővé tette a törvényhozás kisebbségben lévő csoportjai, sőt az egyes szenátorok számára is, hogy lassítsák, sőt akár meg is állítsák a többség által előterjesztett projekteket.⁶² 1917 előtt a szenátusnak nem volt semmilyen szabálya arra, hogy miként lehet a vita időtartamát korlátozni, így bármely szenátor szimpla obstrukcióval korlátlan ideig megakadályozhatta valamely törvény elfogadását.⁶³

Ezek az informális fékek és ellensúlyok lényegesek, mert lehetőséget adnak a kisebbségben lévőknek a védekezésre, és korlátot jelentenek egy potenciálisan túlterjeszkedő elnök ellen is. Önmérséklet híján azonban könnyen patthelyzet kialakulásához és konfliktushoz vezethetnek. Donald Matthews politológus szerint

„[minden egyes szenátornak] óriási lehetőségei vannak a szenátus ügyrendjével kapcsolatban. Egyetlen szenátor jószereivel megállíthatja a szenátus munkáját azzal, hogy módszeresen ellenez minden egyes, egyhangúságot követelő javaslatot. Ha néhányan összeállnak, az obstrukció révén megállíthatják az összes törvényjavaslat elfogadását.”⁶⁴

Amerika történelmének legnagyobb részében ilyen rendellenességre nem került sor, részben azért, mert a kialakult normákra való tekintettel a szenátorok nem akartak túlzott mértékben élni a politikai

előjogaikkal.⁶⁵ Matthews szerint: bár az obstrukcióhoz hasonló eszközök „mint potenciális fenyegetés léteznek, de a csodálatra méltó dolog mégis az, hogy csak nagyon ritkán élnek vele. A kölcsönösség szellemének köszönhetően a szenátorok nem élnek jogaik nagy, ha ugyan nem legnagyobb részével.”⁶⁶

Matthews nagy jelentőségű kutatása az amerikai szenátus működéséről az 1950-es évek végén jól szemlélteti, hogy az informális normák – vagy ahogy ő nevezte ezeket: a „közfelfogás” – miként járultak hozzá az adott intézmény működéséhez.⁶⁷ Ezek közül kettő szoros kapcsolatban áll az önmérséklettel: az udvariasság és a kölcsönösség. Az udvariasság először és leginkább azt jelenti, hogy nem intézünk személyeskedő vagy zavaró támadásokat szenátortársaink ellen.⁶⁸ A legfontosabb szabály, ahogy arra Matthews felhívja a figyelmet, hogy a szenátorok ne engedjék, „hogy politikai nézetkülönbségeik személyes konfliktussá fajuljanak”. Ez nem könnyű feladat, mert ahogy egy szenátor fogalmazott: „Nem könnyű nem hazugnak nevezni valakit, akiről pedig tudod, hogy valójában hazug.”⁶⁹ A szenátorok azonban úgy vélték, hogy az udvariasság kulcsfontosságú munkájuk sikere szempontjából, mert, ahogy egy másik szenátor fogalmazott, „az ellenségeid valamely ügy kapcsán, könnyen a barátaid lehetnek egy másik ügy kapcsán”.⁷⁰ Egy másik szenátor szerint a politikai túlélés „azt diktálja, hogy a barátságnak legalább a látszatát tartsuk fenn. És aztán mielőtt észbe kapsz, már barátok is vagytok.”⁷¹

A kölcsönösség normája is önmérsékletet kívánt az előjogok használata terén, azaz hogy ne haragítsunk túlon túl magunkra más szenátorokat, mert ezzel veszélyeztetjük a jövőbeni együttműködést. Matthews a tanulmányában arra a következtetésre jut, hogy „ha egy szenátor a jogainak érvényesítése során elmegy a határig, megszeg egy informális megállapodást, nemcsak hogy nem számíthat együttműködésre a kollégái részéről, de akár még retorzióban is részesülhet, ami megnehezíti számára törvényhozó feladatainak az ellátását.”⁷² Ahogy egy szenátor fogalmazott: „Nincs szó barátság-

ról, csupán arról, hogy én sem szúrok ki veled, ha te nem szúrsz ki velem.”⁷³

Nincs olyan intézményi eszköz, amely jobban szemléltetné e normák fontosságát, mint az obstrukció.⁷⁴ Megint csak az 1917 előtti időszakot véve, bármely szenátor korlátlanul akadályozhatta egy törvényjavaslat elfogadását az obstrukció segítségével. De erre csak ritkán került sor.⁷⁵ Természetesen az obstrukció minden szenátor részére szabadon rendelkezésre állt, ám a legtöbben úgy tekintettek rá, mint „végső procedurális fegyverre”.⁷⁶ Egy statisztika szerint a tizenkilencedik század egészében mindössze huszonhárom egyértelműen obstrukciónak minősülő esetet jegyeztek fel.⁷⁷ Miután az esetek száma a huszadik század elején kis mértékben emelkedésnek indult, 1917-ben elfogadták azt a törvényt, amely szerint a szenátorok kétharmadának (jelenleg háromötödének) a szavazatával a vitát le lehet zárni.⁷⁸ Ám Sarah Binder és Steven Smith politológus szerint 1880 és 1917 között az obstrukciós esetek száma még így sem haladta meg a harmincat.⁷⁹ Az 1960-as évek végéig az obstrukciós esetek száma változatlanul alacsony maradt – 1917 és 1959 között törvényhozási ciklusonként átlagosan egy.⁸⁰

A törvényhozás egy másik fontos előjoga a fékek és ellensúlyok rendszerében a szenátus egyetértési joga az elnök által a Legfelső Bíróságba és más pozícióra tett jelölésekkel kapcsolatban.⁸¹ Bár az alkotmány tartalmazza ezt a jogot, ám tényleges mértéke mindig is értelmezés és viták tárgyát képezte. A szenátus elvben megakadályozhatja, hogy az elnök bármely, általa alkalmasnak tartott személyt a kormányába vagy a Legfelső Bíróságba kinevezhessen, ami bár formáját tekintve alkotmányos, lassíthatja a kormány működését. Erre részben azért nem került sor, mert a szenátus tiszteletben tartja az elnök azon jogát, hogy kormányának a tagjait kinevezhesse, illetve betölthesse a megüresedett helyeket a Legfelső Bíróságban.⁸² 1800 és 2005 között mindössze kilencszer fordult elő, hogy a szenátus megakadályozta az elnök által a kormányba jelölt személyek kinevezését.⁸³ Amikor 1925-ben a szenátus megakadályozta Calvin Coolidge

jelöltjének kinevezését az igazságügy-miniszteri posztra, az elnök dühösen azzal vádolta meg a szenátust, hogy megsért „egy három generáció óta töretlenül életben lévő gyakorlatot, amely lehetővé teszi az elnök számára, hogy kinevezhesse a saját kormányát”.⁸⁴

A szenátus mindig is fenntartotta magának a jogot, hogy megtagadja az egyetértését a Legfelső Bíróságba történő jelölésekkel kapcsolatban. Még Washington elnökkel is megesett, hogy egy jelölését megakadályozták 1795-ben. Ám a történelem folyamán a szenátus nagyon mértékletesen élt ezzel a jogával. 1880 és 1980 között a jelölések több mint 90 százaléka átment, és csupán három elnök – Grover Cleveland, Herbert Hoover és Richard Nixon – esetében fordult elő, hogy valamely jelöltjüket elutasították.⁸⁵ A magasan kvalifikált jelöltek minden alkalommal megkapták a jóváhagyást, még akkor is, ha a szenátoroktól eltérő nézeteket képviseltek.⁸⁶ A Reagan által jelölt ultrakonzervatív Antonin Scalia személyét a szenátus 98:0 arányban hagyta jóvá, annak ellenére, hogy a demokratáknak minden eszköz a rendelkezésükre állt (47 szavazat) az obstrukcióra.⁸⁷

Függetlenül a konkrét személyek jóváhagyásától a szenátus már régóta elfogadta, hogy a Legfelső Bíróságba történő jelölés végső soron az elnök privilégiuma. Az 1866 és 2016 között eltelt másfél évszázadban a szenátus egyetlen alkalommal sem akadályozta meg az elnököt abban, hogy kinevezhesse a saját jelöltjét a megüresedett helyre. Ezen időszak alatt hetvennégy alkalommal fordult elő, hogy az elnökök kísérletet tettek arra, hogy még az utódjuk megválasztása előtt tehessenek jelölést, és mind a hetvennégy alkalommal – bár néha nem első nekifutásra – élhettek is ezzel a lehetőséggel.⁸⁸

És végül az egyik potenciálisan legrobbanékonyabb előjog, amelyet az alkotmány a törvényhozásnak biztosít, az elnök eltávolítása a törvényhozás általi vádemelés eredményeként. Ahogy erre James Bryce brit tudós már egy évszázaddal ezelőtt felhívta a figyelmet: „Ez a törvényhozás fegyvertárában a legsúlyosabb tűzéri eszköz.”⁸⁹

Bryce gondolatmenetét azonban így folytatta: „De éppen mert annyira súlyos, alkalmatlan a mindennapos használatra.” Keith Wittington alkotmányjogász szerint, ha óvatlanul használják, a vád alá helyezés „eszközzé válhat a pártok kezében a választott tisztségviselők ellehetetlenítésére és a választásokon kialakult eredmény megváltoztatására”.⁹⁰

Ahogy arról korábban már szó volt, pontosan ez történt Paraguayban 2012-ben, amikor villámgyorsan, két nap alatt „lezavarták” Lugo elnök vád alá helyezését, illetve Ecuadorban 1997-ben, amikor mondvacsinált ürüggyel, az elnök mentális állapotára hivatkozva eltávolították Abadala Bucaramot. Ezekben az esetekben a vád alá helyezés intézményéből fegyvert kovácsoltak, amelyet a törvényhozás vezetői arra használtak fel, hogy eltávolítsák a nekik nem tetsző elnököt.

Elméletben az amerikai elnököket is elérhetné Lugo vagy Bucaram sorsa. A vádemelés törvényes akadályait az Egyesült Államokban valójában meglehetősen könnyű átgugrani.⁹¹ Alkotmányjogi értelemben mindössze a képviselőház egyszerű többségének a szavazatára van szükség. Bár a tényleges elmarasztaláshoz a szenátus kétharmadának a szavazatára is szükség van, a vád alá helyezés még ítélet nélkül is épp eléggé traumatikus, ami olyannyira meggyengítheti az elnököt, hogy elveszíti politikai cselekvőképességét, ahogy az Andrew Johnson elnökkel történt 1868 után.

Ellentétben Paraguayjal és Ecuadorral, a vádemelés kérdését a törvényhozás már régóta nagyfokú önmérséklettel kezeli. Mark Tushnet alkotmányjogász a normát az alábbiak szerint írja le: „A képviselőház ne legyen rámenős a vád alá helyezés kérdésében, ha csak... jó okkal nem tételezhető fel, hogy az illetőt sikerül elmozdítani a hivatalából.”⁹² Mivel ehhez a szenátus kétharmadának a szavazata szükséges, ezért az elmozdításhoz kétpárti egyetértés kell. Johnson 1868-ban történő elmozdítása óta nem volt egyetlen komoly törvényhozási kísérlet sem hivatalban lévő elnök elmozdítására – egészen a Nixon-botrányig egy évszázaddal később.

A fékek és ellensúlyok rendszere az Egyesült Államokban a huszadik század folyamán azért működhetett, mert ebben támogatták a kölcsönös tolerancia és önmérséklet erőteljes normái. Ezzel nem akarjuk azt állítani, hogy az amerikai politikának valaha is lett volna olyan aranykora, amelyben a vidéki angol úriemberek bokszmérkőzéseinek a *fair play* szabályai érvényesültek. A demokratikus normák időről időre nyomás alá kerültek, sőt néha meg is sértették őket.

Az egyik ilyen esetről már volt szó: a Rooseveltnél által végrehajtott példátlan hatalomkoncentrációról a nagy gazdasági világválság és a második világháború idején. Túl a Legfelső Bírósággal kapcsolatos incidensen, Rooseveltnél hajlandósága az egyoldalú lépésekre komoly kihívás volt a fékek és ellensúlyok rendszere számára. Az általa kibocsátott elnöki rendeletek nagy száma – elnöksége idején több mint háromezer, azaz átlagban évi száz – példátlan volt abban az időszakban is, vagy éppenséggel azóta.⁹³ Az a döntése, hogy harmadszor is jelölteti magát (aztán később negyedszer is), aláásott egy csaknem százötven éves normát, amely szerint az elnökök legfeljebb két cikluson át tölthetik be a hivatalukat.⁹⁴

Mindazonáltal Rooseveltnél elnöksége soha nem csúszott át autokráciába. Ennek számos oka volt, amelyek közül az egyik éppen az, hogy a Rooseveltnél által elnöki minőségében elkövetett túlkapások kétpárti ellenállást váltottak ki. A Legfelső Bíróság feltöltésére irányuló kísérletét mindkét párt elutasította, és bár Rooseveltnél megsértette a két ciklusra vonatkozó normát, a politikai közvéleményben az elkötelezettség ez utóbbi iránt olyan erős volt, hogy 1947-ben, alig két évvel Rooseveltnél halála után, a törvényhozásban létrejött kétpárti koalíció elfogadta az Alkotmány Huszonkettedik módosítását, amely ezt a normát beemelte az alkotmányba. Rooseveltnél idején az alkotmány védőkorlátai szilárdságpróba alá kerültek, de kitartottak.

Az amerikai intézményekkel kapcsolatos második kihívást a mccarthyizmus jelentette, amely veszélybe sodorta a kölcsönös tolerancia normáját. A kommunizmus felemelkedése számos amerikai

félelemmel töltött el, különösen azt követően, hogy a Szovjetunió az 1940-es évek végére nukleáris nagyhatalom lett. Az antikommunista hisztéria pártcélokra is felhasználhatónak bizonyult. A politikusok lekommunistázhatták egymást, és ezzel szavazatokat szerezhettek maguknak.

1946 és 1954 között az antikommunizmus utat talált magának a pártpolitikába. A hidegháború elindulását követően a nemzetbiztonsággal kapcsolatos aggodalmak az egekbe szöktek, és a Republikánus Párt, amely a megelőző húsz évet ellenzékben töltötte, most új témákat keresett, amelyekkel megszólíthatta a választókat.⁹⁵

Joseph McCarthy szenátor Wisconsin állam képviselőjeként ráta-
talált egy ilyen témára. McCarthyt első ízben 1947-ben választották meg szenátornak, országos ismertségre azonban 1950. február 9-én tett szert, amikor elmondta hírhedt beszédét a Virginia állam Ohio megyéjében található Wheeling városában, egy republikánus nőegylet tagjai előtt.⁹⁶ McCarthy kirohanásokat intézett a kommunisták és a belső „árulók” ellen, és mintegy véletlenszerűen elmondta azt a mondatot, amely azonnal futótűzként elterjedt az országban: „A kezemen egy lista 205 névvel, amelyet átadtunk a külügyminiszternek, ám ezek az emberek továbbra is a külügyminisztériumban dolgoznak és részt vesznek a külpolitika formálásában.”⁹⁷ A reakció nem is késett sokáig. A sajtó hisztérikusan felkapta a témát. A demagóg McCarthy élvezte a közvélemény figyelmét, rájött, hogy egy politikai aranybányára talált, így újra és újra elmondta ezt a beszédét. A demokraták felháborodása nem ismert határokat. A mérsékelt republikánusok is nyugtalankodtak, ám a konzervatív szárny, látva a potenciális politikai előnyöket, támogatta McCarthyt.⁹⁸ Robert Taft, egy konzervatív republikánus üzent McCarthynek, hogy ne hagyja abba a beszédeket.⁹⁹ Három nappal később McCarthy táviratot küldött Truman elnöknek a következő tartalommal: „Hívja fel Achesont [a külügyminisztert] és kérdezze meg, hány kommunistát nem távolított még el... Ha nem így tesz, akkor a demokraták lesznek a nemzetközi kommunizmus ágyastársai.”¹⁰⁰

Az 1950-es évek elejére a kommunisztázás általánosan elfogadott taktika lett a Republikánus Párton belül. Richard Nixon élt ezzel 1950-ben, amikor kampányolt a szenátusba történő megválasztásáért. Demokrata ellenfelét, Helen Gahagan Douglast „rózsaszín hölgyként” demonizálta, aki a „kommunisták irányvonalát követi”.¹⁰¹ Floridában George Smathers gyűlöletkampányt indított hivatalban lévő ellenfele, Claude Pepper ellen, „vörös Peppernek” nevezve demokrata párti ellenfelét [pepper = bors].¹⁰²

Az 1952. évi elnökválasztás idejére egyértelművé vált, hogy a McCarthy-féle dühödt antikommunizmus hasznos fegyver a demokraták legyőzéséért folytatott harcban. McCarthy számos kampányrendezvényen szólalt fel szerte az országban. Dwight Eisenhower republikánus elnökjelölt, bár mérsékelt nézeteket vallott és fenntartásai voltak McCarthyval kapcsolatban, felhasználta azt a politikai tőkét, amely az utóbbi tevékenysége nyomán keletkezett. McCarthy rendszeresen árulónak nevezte Adlai Stevenson demokrata párti elnökjelöltet, a nevét pedig szándékosan összekeverte Alger Hiss nevével, akit a szovjeteknek történő kémkedéssel vádoltak.¹⁰³ Eisenhower kezdetben vonakodott attól, hogy együtt jelenjen meg McCarthyval, de a Republikánus Párt Országos Bizottságának nyomására a két férfi együtt kampányolt Wisconsin államban egy hónappal a választásokat megelőzően.¹⁰⁴

A McCarthy-féle támadás a kölcsönös tolerancia ellen 1952-ben tetőzött. Miután Eisenhower beköltözött a Fehér Házba, a republikánus vezetők már nem találták McCarthy tevékenységét annyira hasznosnak. Amikor pedig McCarthy az Eisenhower-adminisztrációt és különösen az amerikai hadsereget támadta, a megszegényítés már nem maradt el. A fordulópont az volt, amikor McCarthy alapítványát Joseph Welch, a hadsereg egyik vezetője a következő szavakkal utasította vissza: „Nincs Önben tisztesség, Uram. Ennyi idő múltán most már igazán lehetne Önben tisztesség.” McCarthy népszerűsége lehanyatlott, és amikor a szenátus megszavazta, hogy dorgálásban részesíti, a karrierje lényegében véget ért.

McCarthy bukása egyszersmind hiteltelenné tette a kommunisztázást, helyébe egy új negatív fogalom lépett, a „mccarthyizmus”. 1954-ben csak néhány republikánus tartott ki mellette, meg is bírálták őket ezért. Még a mindig pragmatikus Nixon is úgy döntött, hogy felülvizsgálja a McCarthy-féle retorika használatát.¹⁰⁵ Egy életrajzírója szerint „az elnök úton-útfélen elismerte a Demokrata Párt lojalitását az 1956-os elnökválasztási kampánya idején”.¹⁰⁶ Bár a John Birch Társasághoz hasonló szélsőséges csoportok „életben tartották McCarthy szellemét”, ezek azonban távol estek a Republikánus Párt főáramától.¹⁰⁷ A kölcsönös tolerancia normája a két párt meghatározó csoportjaiban egészen a huszadik század végéig nem sérült.

Az amerikai demokratikus intézmények harmadik próbáját a Nixon-adminisztráció autoriter viselkedése jelentette. Dacára annak, hogy az 1950-es években Nixon tett olyan nyilvános gesztusokat, amelyek azt sugallták, hogy magáévá teszi a kölcsönös tolerancia normáját, valójában ezt soha nem tette meg maradéktalanul. Politikai ellenfeleit és a sajtót ellenségnek tekintette,¹⁰⁸ törvénytelen cselekedeteit ő és munkatársai azzal indokolták, hogy hazai ellenfelei – akiket gyakran nevezett anarchistáknak és kommunistáknak – fenyegetést jelentenek az országra és az alkotmányos rendre nézve.¹⁰⁹ Amikor 1971-ben utasítást adott H. R. Haldemannnak, hogy szervezze meg a betörést a Brookings Institute-ba (amire végül nem került sor), Nixon egy munkatársának a következőket mondta: „Egy ellenséggel, egy összeesküvéssel van dolgunk. Minden eszközt felhasználunk... Világos?”¹¹⁰ Hasonlóképpen G. Gordon Liddy, a Watergate-betörés egyik szervezője 1972-ben a Demokrata Párt Országos Bizottságába történt betörést azzal magyarázta, hogy a Fehér Ház „háborúban áll[t] mind bel-, mind pedig külföldön”.¹¹¹

A Nixon-adminisztráció azzal kezdett letérni az alkotmányos útról, hogy széles körben lehallgatott és megfigyelt újságírókat, ellenzéki aktivistákat, a Demokrata Párt Országos Bizottságának tagjait és olyan ismert demokrata párti politikusokat, mint Edward Kennedy szenátor.¹¹² 1970 novemberében Nixon feljegyzést íratott Haldemannnak,

amiben utasította őt arra, hogy állítsa össze az adminisztráció ellenfeleinek a listáját, hogy ki lehessen dolgozni „egy elhárítási programot... [amelynek a célja, hogy] elbánjunk velük”. A listán nevek száza, köztük „demokrata pártiak tucatjai” szerepeltek.¹¹³ Az adminisztráció az adóhivatalt is politikai fegyvernek használta, és kiküldte vizsgáldni például Larry O'Brianhez, aki abban az időben a Demokrata Párt Országos Bizottságának az elnöke volt.¹¹⁴ A legismeretebb azonban a demokrata riválisok elleni szabotázs volt az 1972-es elnökválasztási kampány idején, ami aztán a balul elsült Watergatebotrányban jutott a tetőfokára.

Ahogy közismert, Nixon bűnös támadását a demokratikus intézmények ellen visszaverték.¹¹⁵ 1973 februárjában a szenátus kétpárti különbizottságot állított fel az elnökválasztási kampány kivizsgálására, amelyet Sam Ervin, az Észak-Karolina államot képviselő szenátor vezetett. Helyette a republikánus Howard Baker szenátor volt Tennessee államból, aki feladatukat így foglalta össze: „A tiszta igazság kétpárti felderítése.”¹¹⁶ Amikor a bizottság megkezdte a munkáját, csaknem egy tucat republikánus szenátor csatlakozott a demokrata pártiakhoz, és együtt követelték egy független vizsgáló ügyész kinevezését.¹¹⁷ Archibald Cox májusban kapta meg kinevezését. 1973 közepére a nyomozás lassan elért Nixonhoz. A szenátusi meghallgatások során kiderült, hogy voltak titkos magnószalagok a Fehér Házban, amelyek terhelő információkat tartalmazhatnak az elnökre nézve. Cox felkérte az elnököt, hogy adja ki neki a magnószalagokat, amit mindkét párt vezetői támogattak.¹¹⁸ Nixon próbált trükközni, megtagadta a szalagok kiadását, majd később elbocsátotta Coxot, ám ez már nem segített.

Ez a lépés ahhoz vezetett, hogy széles körben követelni kezdték Nixon lemondását. A képviselőház Jogi Bizottsága, amelynek az elnöke abban az időben Peter Rodino volt New Jersey államból, megkezdte a vád alá helyezés előkészítését. 1974. július 24-én a Legfelső Bíróság úgy döntött, hogy Nixonnak át kell adnia a szalagokat. Akkorra már Rodino elegendő számú republikánus törvényhozót

gyűjtött össze, akik egyetértettek azzal, hogy a Jogi Bizottság folytassa a vád alá helyezés előkészítését.¹¹⁹ Bár az elnök abban reménykedett, hogy meg tudja szerezni 34 republikánus szenátor támogatását, amellyel elkerülheti az elmarasztalást a szenátusban, ám a republikánus szenátorok elküldték Barry Goldwatert hozzá, hogy tájékoztassa az elnököt, a vád alá helyezés elkerülhetetlen.¹²⁰ Nixon feltette a kérdést Goldwaternek, hány támogató szavazatra számíthat a szenátusban, az pedig így felelt: „Legfeljebb tízre, de lehet, hogy kevesebbre.”¹²¹ Két nappal később Nixon lemondott. Részben a kétpárti együttműködésnek köszönhetően a törvényhozás és a bíróságok féken tartották Nixon kísérletét, hogy visszaéljen az elnöki hatalommal.

A huszadik században nemegyszer érték kihívások az amerikai demokratikus intézményeket, ám ezeket minden alkalommal visszaverték. A védőkorlátok kitartottak, mert a politikusok mindkét pártból – és gyakran a társadalom egésze – ellenszegültek a demokráciát fenyegető támadásoknak. Így aztán az intolerancia és a párháborúk elszigetelt esetei soha nem álltak össze olyan „halálos spirállá”, mint amilyenek megsemmisítették a demokráciát Európában az 1930-as években és Latin-Amerikában az 1960–1970-es években.

Ezt a fejezetet azonban kénytelenek vagyunk egy nyugtalanító megszorítással zárni. Az amerikai politikai rendszert fenntartó politikai normák nem kis mértékben a faji megkülönböztetésre épültek. Az újjáépítés és az 1980-as évek közötti időszak stabilitása eredendő bűnre épült, nevezetesen az 1877-es kompromisszumra és az azt követő fejleményekre, amelyek lehetővé tették a demokrácia felszámolását és a Jim Crow-féle törvények bevezetését a déli államokban. A faji megkülönböztetés közvetlen oksági kapcsolatban állt a pártok közötti civilizált magatartással és együttműködéssel, amelyek a huszadik századi amerikai politika jellemzőjévé váltak. A „stabil Dél” erős konzervatív csoportot jelentett a Demokrata Párton belül, amely egyszerre vétózta meg a polgárjogok helyreállítását és jelentett

hidat a republikánusokhoz. A déli demokraták ideológiai rokonsága a konzervatív republikánusokkal csökkentette a polarizációt és erősítette a kétpárti együttműködést. Ám ennek nagy ára volt: a polgárjogok helyreállítása – és ezzel Amerika maradéktalan demokratizálása – lekerült a politikai napirendről.¹²²

Amerika demokratikus normái a kirekesztés kontextusában születtek meg. Mindaddig, amíg a politikai közösség javarészt fehérek-ből állt, a demokraták és a republikánusok sok mindenben egyetértettek. Egyik sem akart egzisztenciális fenyegetést látni a másikban. A faji bevonás folyamata, amely a második világháború után kezdődött és az 1964-ben elfogadott polgárjogi törvénnyel, valamint a választói jogokkal foglalkozó 1963-as törvénnyel ért a csúcspontjára, oly hosszú idő után végre teljes mértékben demokratizálta az Egyesült Államokat. Ám egyszersmind meg is osztotta, és ezzel az újjáépítés óta a legnagyobb kihívást jelenti a kölcsönös tolerancia és önmérséklet normája számára.¹²³

A szétesés

2016. február 13-án, ahogy arról egy San Antonióban megjelenő újság beszámolt, Antonin Scalia főbíró, a Legfelső Bíróság tagja texasi vadásztúja során álmában elhunyt. A közösségi média a híre felrobbant. Néhány percen belül a *The Federalist* című konzervatív jogi lap alapító munkatársa *Tweet*-üzenetében a következőket írta: „Ha Scalia valóban elhunyt, a szenátusnak meg kell tagadnia az új főbíró kinevezését 2016-ban, bárki legyen is az, és lehetővé kell tennie, hogy az új főbíró személyét a következő elnök jelölje ki.”¹ Nem sokkal később Mike Lee republikánus szenátor kommunikációs igazgatója *Tweet*-üzenetében ezt írta: „Mi az, ami a nullánál kevesebb?”² Az esély, hogy Obama jelölése Scalia helyére a Legfelső Bíróságban átmegy.” Aznap kora este Mitch McConnell, a szenátus republikánus többségének a vezetője közleményt adott ki, amelyben részvétéről biztosította a Scalia családot, de hozzátette a következőket is: „A megüresedés betöltésével meg kell várni az új elnököt.”

2016. március 16-án Obama elnök Merrick Garland fellebbviteli bírót jelölte Scalia megüresedett helyére. Senki nem vitatta, hogy Garland képzett jelölt, és egyetértés volt abban is, hogy ideológiai értelemben mérsékeltnek nevezhető. Ám első ízben Amerika történelmében az amerikai szenátus még csak foglalkozni sem volt hajlandó a hivatalban lévő elnök által a Legfelső Bíróságba előterjesztett jelöléssel.³ Ahogy korábban már láthattuk, a szenátus mindig is

önmérsékletet tanúsított egyetértési joga gyakorlása során, ami a Legfelső Bíróságba történő kinevezéseket illette: 1868 óta minden olyan alkalommal, amikor a még hivatalban lévő elnök utóda megválasztását megelőzően állított jelöltet a Legfelső Bíróságba, élhetett ezzel a lehetőséggel.⁴

Am a világ 2016-ra nagyot változott. A republikánus szenátorok, radikálisan szakítva a történelmi precedenssel, elvitatták az elnök jogát az új főbíró kinevezésére. A normaszegés minősített esetével volt dolgunk. Egy éven belül republikánus került a Fehér Házba, és a republikánus szenátorok óhaja teljesült; kaptak egy konzervatív jelöltet Neil Gorsuch személyében, akit gyorsan jóvá is hagytak. A Republikánus Párt lábbal taposott egy alapvető demokratikus normát: a dolog lényegét tekintve büntetlenül elorozott egy helyet a Legfelső Bíróságban.

Az amerikai demokratikus intézmények alapját jelentő hagyományok szétesőben vannak, aminek a következtében nyugtalanító és egyre szélesebb szakadék tátong politikai rendszerünk működése és a hosszú ideje meglévő elvárások között a tekintetben, hogyan *kel*lene működniük. A puha korlátok meggyengültek, és fokozódik a függésünk az antidemokratikus vezetőktől.

Donald Trumpot, aki sorozatosan megszegi ezeket a normákat, széles körben (és okkal) bírálják azért, mert támadásokat intéz Amerika demokratikus normái ellen. A problémák azonban nem Trumpgal kezdődtek. A normák eróziójának a folyamata évtizedekkel korábban elkezdődött, mielőtt még Trump beszállt volna abba a felvonóba, amely eljuttatta őt az elnökjelöltséghez.

1978-ban a fiatal Newt Gingrich harmadik alkalommal indult Georgia állam képviselőházi választásán egy Atlanta városán kívüli választókerületben. Miután az előző két alkalommal nem járt sikerrel, a magát liberális republikánusként jellemző Gingrich végül is nyert, ez alkalommal konzervatívként, megszerezve egy olyan körzetet, amelyben százharminc év óta nem nyert republikánus. Ging-

rich szemüveges, tudós külleme (történelmet tanított a helyi egyetemen), csipogó hangja és dúsan hátravetett haja az oldalszakállal elrejtette egyéniségének azt a gátlástalan vonását, amellyel nagy szerepet játszott az amerikai politika átforgatásában.

1978 júniusában, kampánykörútján Gingrich találkozott egy csoport republikánus egyetemistával az atlantai repülőtér melletti Holiday Inn szállodában. Beszédében egy sokkal egyértelműbb és konfrontatívabb politikai víziót vázolt fel, mint amihez ezek a fiatalok korábban hozzászokhattak. Am fogékony közönségre talált. Gingrich arra szólította fel a fiatal republikánusokat, hogy szokjanak le „a kiscserkész kifejezésekről, amelyek nagyszerűen hangzanak az esti tábortűz mellett, de semmit sem érnek a politikában”.⁵ Majd így folytatta:

„Háborúban állunk, és ez a háború a hatalomért folyik... Politikának most szüksége óvatosságra, körültekintésre, türelemre és deklaráción kívül vezetői egy újabb nemzedéknek. Először is van szükségünk arra, akik helytállnak egy utcai vereség után... Mit a politikai vezető elsőleges célja? ... A többség meggyerítése.”

Amikor Gingrich 1979-ben Washingtonba érkezett, víziója, amely a politikát hadviselésnek tekintette, nem volt éppen népszerű a republikánus vezetők körében. Bob Michel, a képviselőházi republikánus kisebbség vezetője, barátságos ember volt, aki a törvényhozási szünetekben felvette a kocsijába demokrata párti kollégáit.⁶ Dan Rostenkowski demokrata párti képviselővel együtt ragaszkodott a civilizált magatartás és a kétpárti együttműködés kialakult normáihoz. Gingrich ezt túlságosan „puhának” tartotta. Szerinte a republikánus többség megszerzése keményebb politikát igényel.⁷

Híveinek kisszámú, de gyarapodó csoportjára támaszkodva Gingrich lázadást szervezett a párton belül, amelynek célja egy harciasabb

attitűd elfogadtatása volt.⁸ Az új C-SPAN médiatechnológia segítségével Gingrich „a jelzőkkel mint kövekkel, dobálózott”, szándékosan használva a túlzó kifejezéseket.⁹ Megkérdőjelezte demokrata párti versenytársainak hazafiságát,¹⁰ egyenesen Mussolinihoz hasonlította őket, mondván, hogy el akarják pusztítani az országot.¹¹ Steve Anthony, a Demokrata Párt vezetője Georgia államban a következőképpen fogalmazott: „Gingrich olyan dolgokat mondott..., amiket korábban egyik fél részéről sem hallottunk. Gingrich olyan messzire ment, hogy attól az ellenzék évekre lebénult.”¹²

Gingrich új politikai csoportosulást hozott létre GOPAC elnevezéssel, amelynek segítségével ő és szövetségesei igyekeztek elterjeszteni ezeket az eljárásokat a Republikánus Párton belül. A GOPAC több mint kétezer oktatási célú audioszalagot készített, amelyeket havonta szétosztottak a Gingrich-féle „Republikánus forradalom” új hívei között, hogy biztosítsák az egységes kommunikációs nyelvhasználatot. Tony Blankley, Gingrich korábbi sajtótitkára, az audioszalagok terjesztését mint technikát ahhoz az eljáráshoz hasonlította, amelyet Khomeini ajatollah alkalmazott Iránban, hatalomra jutását megelőzően.¹³ Az 1990-es évek elején Gingrich és csapata feljegyzéseket körözött a republikánus párti jelöltek között.¹⁴ Ezekben olyan negatív jelzők használatára utasította őket a demokrata pártiakkal kapcsolatban, mint például „szánalmas”, „visszataszító”, „bizarr”, „árulás”, „hazafiatlan”, „családellenes”, „árulók”. Mindezzel az amerikai politikában alapvető átalakulások indultak el.

Gingrich akkor sem hagyott fel keményvonalas szóhasználatával, amikor sikerült bejutnia a Republikánus Párt első vonalába – 1989-ban party whip (a frakciófegyelemért felelős vezető), majd 1995-ben a képviselőház elnöke lett. A párt pedig ahelyett, hogy elfordult volna tőle, egyre jobban a hatása alá került. Mire a képviselőház élére került, Gingrich lett a republikánus párti politikusok új generációjának példaképe, akik az 1994-es földcsuszamlás-szerű győzelem idején kerültek be a törvényhozásba. Ez volt az a pillanat, amikor a Republikánus Párt negyven év után először többséget szerzett

a képviselőházban. A „Gingrich-szenátorok” megérkezése a szenátust is hasonlóképpen átalakította.¹⁵ Ideológiájuk, kompromisszumképtelenségük és hajlamuk a törvényhozási munka obstrukciójára nagy szerepet játszott abban, hogy a törvényhozásban uralkodó szívélyes légkörnek vége szakadt.

Bár abban az időben kevesen figyeltek fel erre, Gingrich és szövetségesei egy polarizációs folyamat élén meneteltek, amelynek a gyökerei a lakosság, különösen a republikánus érzelműek növekvő elégedetlenségében volt keresendő. Nem Gingrich hozta létre ezt az elégedetlenséget, ám egyike volt az első republikánusoknak, aki kihasználta a lakosság hangulatában bekövetkezett változást. Vezető szerepe révén megszilárdult a Republikánus Párt stratégiájában a „politika mint hadviselés” gondolata. Barney Frank demokrata párti politikus szerint Gingrich

„olyan módon alakította át az amerikai politikát, hogy az emberek, akik korábban jóhiszeműséget tettek fel egymásról akkor is, ha eltérő volt a véleményük, most rossznak és erkölcsatlannak tartották azokat, akiktől eltért a véleményük. Ő az a figura McCarthy volt, akinek sikerült.”¹⁶

A republikánusok új, „keményvonalas” politikája különösen nyilvánvalóvá vált Bill Clinton elnöksége idején. 1993 áprilisában, négy hónappal az után, hogy Clinton megkezdte első elnöki ciklusát, Robert Dole, a republikánus kisebbség vezetője a szenátusban kijelentette, hogy tekintettel Clinton szoros győzelmére a leadott szavazatok alapján, nem indokolt a hagyományos türelmi idő biztosítása az elnök részére, ezért obstrukciót szervezett az elnök 16 milliárd dolláros munkaerőpiaci csomagjának megállítására.¹⁷ Az obstrukció használata,¹⁸ amely az 1980-as években és az 1990-es évek elején érezhetően felerősödött, Clinton elnökségének első két évében, egy

szenátor megfogalmazásában, egyenesen járványos méreteket öltött.¹⁹ Az 1970-es éveket megelőzően a szenátusi vita lezárását kezdeményező lépések száma – ami jól méri az obstrukciós tevékenységet – soha nem haladta meg az évi hetet, most nyolcvanra szökkent fel.²⁰ A szenátus republikánus tagjai nagy erőfeszítéseket tettek, hogy mindenfajta vitatható ügyet kivizsgáltassanak, ezek sorában elsőként Clinton telekügyleteit Arkansas államban az 1980-as években (ez volt az úgynevezett Whitewater-nyomozás). Ezek az erőfeszítések 1994-ben Kenneth Starr független ügyész kinevezésével értek a tetőpontjukra. Onnantól az árnyék mindvégig ott lebegett Clinton elnöksége felett.

A politika mint hadviselés korszaka a republikánusok földcsuszamlás-szerű győzelme után indult be igazán 1994-ben. Gingrich ekkor már a képviselőház elnöke volt, a Republikánus Párt pedig „megalkuvásmentes” politikát hirdetett, amivel az ideológiai tisztaság üzenetét küldte a párt szavazóbázisának.²¹ Ez az önmérséklet egyértelmű elutasítását jelentette a „győzelem bármi áron” stratégia jegyében. A republikánus képviselők például nem voltak hajlandók kompromisszumot kötni a költségvetéssel kapcsolatban, ami oda vezetett, hogy a szövetségi államgépezet 1995-ben öt napra leállni kényszerült, majd huszonegy napra 1996-ban. Ez veszélyes fordulat volt. Önmérséklet hiányában a fékek és ellensúlyok rendszere zsákutcához és működésképtelenséghez vezet.

Az 1990-es évek keményvonalas politikája a csúcspontját akkor érte el, amikor a képviselőház 1998 decemberében megszavazta Clinton elnök vád alá helyezését. Ez volt mindössze a második vád alá helyezés az Egyesült Államok történelmében, és ez is a hosszú idő óta kialakult normák megsértését jelentette. A vizsgálódás először a Whitewater-ügyre fókuszált, majd annak kudarca után Clinton elnök tanúvallomására házasságon kívüli afférját illetően. Mindenestre semmi olyat nem tárt fel, ami bármennyire is utalt volna komoly bűncselekmény vagy visszaélés elkövetésére. Keith Washington alkotmányjogász véleménye szerint a republikánusok egy „tech-

nikai részletkérdés” miatt helyezték vád alá Clintont.²² A republikánus képviselők ráadásul annak tudatában indították meg az eljárást, hogy nem számíthattak a másik párt támogatására, amiből egyértelműen következett, hogy a szenátus szinte bizonyosan nem fogja elmarasztalni Clintont (1999 februárjában a szenátus felmentette őt). Az amerikai történelemben példa nélkül álló módon a republikánus képviselők politikai ügyet csináltak a vád alá helyezésből,²³ és ezzel Thomas Mann és Norman Ornstein szavait kölcsönvéve: „Politikai fegyverré silányították, amelyet a pártcsatározásokban használtak fel.”²⁴

Meglehet, Newt Gingrich vezette az első támadást a kölcsönös tolerancia és az önmérséklet ellen, de a züllés folyamata a politika mint hadviselés koncepciójának térhódításával éppenséggel tovább gyorsult azt követően, hogy elhagyta Washington. Bár Gingrichet a képviselőház élén Dennis Haster követte, a tényleges hatalom Tom DeLay, a képviselőház többségi frakciója vezetőjének a kezében összpontosult. DeLay, aki a „Kalapács” becenévre hallgatott, egyetértett Gingrichcsel abban, hogy a pártközi csatákat kíméletlenül kell megvívni. Ennek egyik jele volt a K Street Project, amelynek keretében a lobbizó cégekbe republikánus vezetőket ültetett és bevezette az úgynevezett „fizess-ha-játszani-akarsz” rendszert.²⁵ Ez azokat a lobbicégeket jutalmazta az általuk szorgalmazott törvények elfogadásával, amelyek támogatták a Republikánus Párt tisztviselőit. Chris Shays republikánus képviselő nem sokat kertelt, amikor jellemeznie kellett DeLay filozófiáját: „Ha nem sért törvényt, csináld!”²⁶ Az eredmény a normák további eróziója lett. Ahogy egy újságíró megjegyezte, „DeLay újra és újra átszakította azt a láthatatlan korlátot, ami más pártvezetőket kordában tart”.²⁷ DeLay nevéhez köthető a rutinszerű normaszegés megjelenése a huszonegyedik században.

2000. december 14-én az esti órákban, miután Al Gore az elnökválasztási kampányt követő kemény jogi csata után elismerte vereségét, George W. Bush megválasztott elnök Texas állam képviselőházát

választotta beszéde színhelyéül. Miután a képviselőház demokrata párti elnöke bemutatta őt, Bush kijelentette, hogy azért esett a választása Texas állam képviselőházára,

„mert ez az otthonom a kétpárti együttműködésnek. Itt a demokratáknak többsége van, de a republikánusok és a demokrataik együtt dolgoznak az államok képviselt polgárok javára. Az együttműködésnek erre a szellemére, amelyet itt tapasztalunk, nagy szükség lenne Washingtonban is.”²⁸

Am erre nem került sor. Bár Bush azt ígérte, hogy egyesíteni, és nem megosztani akar, nyolcéves elnöksége alatt a pártok közötti háború állandósult. Mielőtt Busht beiktatták, DeLay képbe hozta őt a washingtoni realitásokat illetően, és állítólag ezt mondta neki: „Mi nem működünk együtt a demokratákkal. Hagyjuk ezt az egyesítő-megosztó szöveget.”²⁹

Bush elnök kökeményen jobbra húzott, és politikai tanácsadója, Karl Rove tanácsára meg sem próbált úgy tenni, mintha érdekelné őt a kétpárti együttműködés.³⁰ Rove úgy vélte, hogy a választók olyannyira megosztottak, hogy a republikánus győzelem kulcsa a saját szavazóbázis mozgósítása, nem pedig új független szavazók megnyerése. A törvényhozásban dolgozó demokrata pedig – a szeptember 11-i támadást és az azt követő katonai szerepvállalást Irakban és Afganisztánban nem számítva – a kétpárti együttműködés helyett szintén az obstrukciót részesítették előnyben. Harry Reid és a többi szenátusi vezető, élve a szenátusi szabályok adta lehetőségekkel, igyekeztek lelassítani, vagy megghiúsítani a republikánus törvényhozási munkát.³¹ Ennek során rendszeresen obstruálták a Bush-adminisztráció azon törvénytervezeteinek az elfogadását, amelyekkel nem értettek egyet.

A demokrata szenátorok az önmérséklet normáit is lassan feladták az egyetértési jog gyakorlása terén, és korábban nem látott módon

akadályozták Bush jelöltjeinek a kinevezését az igazságszolgáltatás különböző területeire azzal, hogy elutasították a jelölésüket, vagy hónapokon át altatták az ügyeket.³² Az elnöki kinevezési jog tiszteletben tartása elolvadóban volt. A *New York Times* idézett egy demokrata párti tanácsadót, aki szerint a szenátusnak „meg kell változtatni az alapszabályokat... nem vagyunk kötelesek valakit kinevezni csak azért, mert rendelkezik a megfelelő ismeretekkel, vagy nagy a tudása”.³³ Miután a republikánusok visszaszerezték a többséget 2002-ben, a demokrata az obstrukció fegyverét használták, hogy megakadályozzák számos kinevezés elfogadását a különböző fellebbviteli bíróságokba.³⁴ A republikánusok reakciója a felháborodás volt. Charles Krauthammer konzervatív újságíró szerint „a szenátus egyik nagyszerű hagyománya, szokása és íratlan szabálya, hogy bírósági kinevezéseket nem obstruálnak”.³⁵ A 110. törvényhozási ciklus, azaz Bush második elnöksége alatt az obstrukciók száma soha nem látott magasságokba emelkedett – elérte a 139-et –, ami kétszerese a Clinton-évékének.³⁶

A demokrata felhagytak az önmérséklettel, hogy obstruálják az elnököt, a republikánusok pedig ugyanezt tették, hogy védjék őt. A képviselőházban a „normális rend” kialakult gyakorlatát, amely lehetővé teszi a kisebbik pártnak a megszólalást és a módosító indítványok előterjesztését, jobbra feladták.³⁷ A „zárt szabályok” alapján előterjesztett törvények száma – amikor nem lehet módosító indítványokat tenni – az egekbe emelkedett.³⁸ Thomas Mann és Norman Ornstein, akik a törvényhozás munkáját tanulmányozzák, úgy vélik, hogy „a képviselőház régóta fennálló normái a személtárában kötötték ki, hogy az elnök programja érvényre juthasson”.³⁹ A Republikánus Párt gyakorlatilag lemondott az elnök tevékenységének ellenőrzéséről, így módon a törvényhozás ellensúlyozó szerepe a végrehajtó hatalmi ággal szemben meggyengült. A képviselőház annak idején 140 órát töltött eskü alatt tett vallomások meghallgatásával abban a kérdésben, hogy vajon törvényt sértett-e Clinton karácsonyi üdvözlő lapjaival, hogy új támogatókat szerezzen.⁴⁰ Ezzel szemben Bush

elnökségének első hat évében egyetlen alkalommal sem idézte be a Fehér Házat. A törvényhozás nem akarta felügyelni az iraki háborút, és csupán felületesen vizsgálódott még a komolyabb visszaélések esetében is, amilyen például az Abu Ghraib börtönben történtek voltak. A törvényhozás örkutyából öleb lett, és elmulasztotta intézményi kötelezettségeit.⁴¹

A normaszegés állami szinten is egyértelműen megmutatkozott. A leghírhedtebb esetek egyike volt a 2003-as texasi választókerületek határainak újra kijelölése. Az alkotmány értelmében az államok törvényhozása módosíthatja a szövetségi törvényhozási választások körzeteit, hogy a körzetekben a választók száma nagyjából egyenlő legyen. Létezik azonban egy régóta fennálló és széles körben elfogadott norma, amely szerint a választókerületek határainak átrajzolására tízévente egyszer, a népszámlálási eredmények ismeretében kerül sor.⁴² Ennek jó okai vannak: az emberek folyamatosan költöznek, így, ha a választókerületi határok átrajzolása az adott évtizedben később történik, az adatok kevésbé pontosak lesznek. Bár az évtizeden belüli átrajzolását jogi értelemben semmi nem tiltja, ilyesmire ritkán került sor.

2003-ban a texasi republikánusok Tom DeLay vezetésével, aki ekkor a képviselőház többségi pártjának a vezetője volt, az évtized közepén radikálisan átirították a választókerületek határait, aminek bevallottan egyetlen célja volt: a Republikánus Párt előnyben részesítése.⁴³ Bár a texasi választók egyre inkább a Republikánus Párt felé hajlottak, de az állam harminckét képviselőjéből tizenhét demokrata volt, ráadásul a pozíciójukat régóta őrző demokraták. A Republikánus Párt országos vezetői számára a kérdés azért volt fontos, mert a képviselőházban a pártjuknak nagyon szűk többsége volt (229:204). A demokratáknak 2004-ben elég lett volna elnyerni tizenhárom további helyet, hogy visszaszerezzék a többséget a képviselőházban, így akár pár képviselői hely sorsa is fontos lehetett.

DeLay útmutatásait követve a texasi republikánusok újrarajzolták a választókerületek határait úgy, hogy az afroamerikaiakat és a latino

szavazókat kisszámú demokrata kerületekbe sorolták át, ugyanakkor a meglévő fehér demokrata érzelmű kerületekbe pedig republikánus érzelmű szavazókat, így biztosítva, hogy az utóbbiakban republikánus többség jöjjön létre.⁴⁴ A terv következtében hat demokrata párti képviselő helye különösen bizonytalanná vált.⁴⁵ Az elképzelés szintizta trükközés volt. Ahogy egy elemző fogalmazott: „Annyira pártérdekeket képviselt, amennyire a republikánusok szerint a törvény ezt lehetővé tette.”⁴⁶

Egy újabb vakmerő lépésre volt szükség ahhoz, hogy a törvényjavaslatból törvény legyen. A texasi képviselőház szabályai szerint a képviselők kétharmadának a jelenléte kell ahhoz, hogy egy törvényről szavazzanak. A demokratáknak megvolt a lehetőségük arra, hogy megghiúsítsák a szavazást. Így aztán 2003. május 3-án, amikor a törvényjavaslat a képviselőház elé került, a demokraták furcsa lépéssel válaszoltak: negyvenhét törvényhozó buszra szállt és elautózott az Oklahoma állambeli Ardmore városába, és ott is maradt négy napig, amíg a törvényjavaslatot vissza nem vonták.⁴⁷

Válaszul Rick Perry kormányzó júniusban rendkívüli ülészakra hívta össze a testületet, és mivel a demokraták addigra már belefáradtak a tiltakozásba, a törvényjavaslat átment a képviselőházban. Az állam szenátusában a demokraták ugyanazzal próbálkoztak, mint társaik a képviselőházban; repülőgépre ültek és elmentek az Új-Mexikó állambeli Albuquerque városába és ott is maradtak egy hónapig, amikor John Whitmire szenátor, aki hamarosan a Quitmire gúnynevet kapta [quit – feladni, abbahagyni], beadta a derekát és visszatért Austinba. Amikor a törvény végre megszületett, DeLay megérkezett Washingtonból, hogy az utolsó simításokat felügyelje.⁴⁸ Az eredmény a választókerületek határainak még a korábbinál is radikálisabb átrajzolása lett. John Barton képviselő egyik munkatársa egy e-mailben elismerte, hogy „[ez volt] a legagresszívabb térkép, amit valaha láttam. Így a republikánusok biztos, hogy megőrzik a többségüket a képviselőházban, függetlenül az országos politikai hangulattól.”⁴⁹ Nem kétséges, hogy a terv tökéletesen működött.

2004-ben a demokraták hat helyet veszítettek, így a republikánusok megőrizték többségüket a képviselőházban.

Az önmérséklet eróziójával párhuzamosan a Bush-elnökség idején megjelentek az első jelek, hogy gyengül a kölcsönös elfogadás normája. Bush elnök dicséretére legyen mondva, ő soha nem tette kérdésessé demokrata ellenfeleinek a hazaszeretetét, még akkor sem, amikor a muszlimellenes hisztéria szeptember 11-ét követően lehetőséget kínált erre. Ám a Fox News kommentátorai és a befolyásos rádióműsorok vezetői, élve az alkalommal, érzékeltették, hogy a demokraták hazafiatlanok. A kommentárok egy időben elkezdtek összekapcsolni a demokratákat az al-Kaidával; Rush Limbaugh például 2006-ban azzal vádolta Patrick Leahy szenátort, hogy „fegyvert fog az al-Kaida védelmében”, miután a szenátor Samuel Alino főbíró-jelölt szenátusi meghallgatása során a jelölt véleményéről érdeklődött azzal kapcsolatban, hogy a Bush-adminisztráció a kínzások eszközével is élt a kihallgatások során.⁵⁰

A pártos elfogultság egyik legeggyértelműbb példáját a 2000-es évek elején Ann Coulter nyújtotta. Coulter számos nagysikerű könyvet írt, amelyben McCarthy-féle stílusban támadta a liberálisokat és a demokratákat. Már a címek is magukért beszélnek: *Rágalom* (2002), *Hazaárulás* (2003), *Istentelen* (2006), *Bűnös* (2009), *Démoni* (2011), *Adios, America!* (2015). Az *Árulás* című könyvében, amely nagyjából az iraki invázióval egy időben jelent meg, védelmébe veszi Joseph McCarthyt és politikáját.⁵¹ A szerző azt állítja, hogy „az Amerika-ellenesség a (liberális) világnézet lényegi eleme”, és azzal vádolja a liberálisokat, hogy a hidegháború „ötven évében folyamatosan hazaárulást követtek el”.⁵² A *Hazaárulás* című könyv promóciója során Coulter a következőket mondta: „Gyanúsítottak milliói élnek itt... közéjük sorolom a teljes Demokrata Pártot.”⁵³ A könyv tizenhárom héten keresztül első volt a *New York Times* sikerlistáján.

A 2008-as elnökválasztás vízválasztó volt a pártos intolerancia történetében. A jobboldali média-ökoszisztéma egésze – benne a Fox News, amely Amerika legnépszerűbb kábelhírtévéje – Barack Obama

demokrata párti elnökjelöltet marxistaként, Amerika-ellenesként és muszlim-fiókaként mutatta be.⁵⁴ A kampány jellegzetes része volt az is, hogy igyekeztek Obamát folyamatosan úgy ábrázolni, mint akinek kapcsolata van olyan „terroristákkal”, mint Bill Ayers. Ayers Chicago közelében tanított, és az 1970-es évek elején egy radikális baloldali diákmozgalom aktivistája volt. 1995-ben egy választói gyűlésen vendégül látta Obamát, aki akkor Illinois állam szenátusába pályázott. A Fox egyik műsora a 2008-as kampány idején legalább hatvanegy alkalommal tárgyalta az Ayer-sztorit.⁵⁵

Ám az igazán nyugtalanító a 2008-as választási kampányban az volt, hogy a jobboldali média intoleráns hangvételét vezető republikánus politikusok is átvették. Tom DeLay például kijelentette, hogy „ha csak Obama nem cáfolja... [számára Obama] marxista”.⁵⁶ Steve King republikánus képviselő Iowa államból Obamát „Amerika-ellenesnek” nevezte, és arra figyelmeztetett, hogy Amerikát „totális diktatúrába” taszítja.⁵⁷ John McCain republikánus elnökjelölt nem élt ilyen taktikával, de alelnökjelöltjének Sarah Palint választotta, aki nagyon is élt a lehetőséggel. Palin felkapta az Ayer-sztorit, és kijelentette, hogy Obama „terroristákkal barátkozik”.⁵⁸ A különböző kampányállomásokon Palin azt mondta a híveknek, hogy Obama „politikai karrierjét egy belföldi terrorista nappalijában indította el”, majd így folytatta: „Ennek az embernek Amerika nem ugyanazt jelent, mint önöknek és nekem... Szerintem ez az ember annyira tökéletlennek látja Amerikát, hogy még egy, a saját hazáját célba vevő, korábbi belföldi terroristával is érdemesnek gondolja az összefogást.”⁵⁹ Beszédjeire válaszul, amelyek gyakran tartalmaztak kódolt utalást Obama faji hovatartozására, a tömegből egyesek „hazaáruló”, „terrorista”, sőt „öljétek meg” kiáltásokkal válaszoltak.⁶⁰

Barack Obama 2008-as győzelme felélesztette a reményeket, hogy van visszaút a civilizáltabb politizáláshoz. A választás éjszakáján Chicagóban a megválasztott elnök családjával a pódiumon állva nagyvonalúan elismerő szavakkal gratulált McCainnek, aki hősie

pályafutásával nagy szolgálatot tett az Egyesült Államoknak. Korábban az Arizona állambeli Phoenix városában McCain is elegáns beszédben ismerte el vereségét, amelyben Obamát az országát szerető, jó emberként jellemezte, és minden jót kívánt neki. Ez klasszikus példája volt a választás utáni megbékélésnek. Ám valami mégsem volt rendben Phoenixben. Amikor McCain kiejtette Obama nevét a száján, a tömeg hangosan pfujozott, így neki kellett őket lecsendesítenie. Sokan Sarah Palinre néztek, aki komor arckifejezéssel oldalt állt. Bár aznap este a főszerep McCaint illette meg, hagyományos üzenete a republikánusok számára, hogy „hidalgát át nézetkülönbségeiket” az új elnökkel, nem nagyon tetszett a tömegnek, amely az ő meghallgatására gyűlt össze.

Obama elnökségének időszaka alatt nemhogy nem jött el a tolerancia és az együttműködés új korszaka, de tovább erősödött a szélsőség és pártok közötti háborúság. Obama elnök legitimitását kezdetben a politikai margón található konzervatív szerzők, rádiós műsorvezetők és bloggerek kérdőjelezték meg, ám hamarosan csatlakozott hozzájuk egy új radikális politikai mozgalom, a Tea Party, amely csupán néhány héttel Obama beiktatását követően kezdett el szerveződni. Bár a Tea Party olyan hagyományos konzervatív értékeket tűzött a zászlajára, mint a kis állam, az alacsony adók és az egészségügyi reform ellenzése, fellépése Obamával szemben sokkal nagyobb károkat okozott.⁶¹ Hogy mi volt a különbség? A Tea Party eleve megkérdőjelezte Obama jogát az elnökségre.

A Tea Party narratívájában két szál konzisztensen jelen volt, és mindkettő szakítást jelent a kialakult normákkal. Az egyik, hogy Obama elnök veszélyt jelent az amerikai demokráciára. Csupán néhány nappal Obama megválasztása után Paul Broun képviselő Georgia államból arra figyelmeztetett, hogy hamarosan Amerikában is a náci Németországhoz vagy a kommunista Szovjetunióhoz hasonló diktatúra jön létre.⁶² Később a következő Tweet-üzenetet küldte: „Elnök úr, Ön nem hisz az alkotmányban, Ön a szocializmusban hisz.”⁶³ Joni Ernst, a Tea Party mozgalom aktivistája Iowa

államban, később amerikai szenátor, azt állította, hogy Obamából „diktátor lett”.⁶⁴

A másik szál arról szólt, hogy Obama valójában nem is „igazi amerikai”. A 2008-as kampány során Sarah Palin használta az „igazi amerikaiak” kifejezést, amellyel a saját (túlnyomó többségében fehér keresztény) támogatóit jellemezte. Ez központi elemévé vált a Tea Party mozgalom Obama-ellenes kampányának, amikor is a hívek újra és újra azt állították, hogy Obama nem szereti Amerikát, vagy nem osztja az amerikai értékeket.⁶⁵ Laurie Roth Tea Party aktivista és rádiós műsorvezető a következőket mondta:

„Ez nem egyszerűen balmozgás, mint Carter vagy Clinton esetében. Valójában világérték csapnak össze a Fehér Háznál. Adott egy muszlim-fióka, aki ugyan világi nézeteket vall, de mégis csak muszlim, nem keresztény. Ől a Fehér Háznál egy szocialista-kommunista, aki próbál úgy tenni, mintha amerikai lenne.”⁶⁶

A tömeges kör-e-mailek híresztelésekkel és gyanúsítgatásokkal árasztották el a Tea Party mozgalmat. Az egyik egy fénykép, amelyen Obama elnök volt látható egy könyvvel a kezében, amelynek a címe *The Post American World*, szerzője pedig Fareed Zakaria, a CNN műsorvezetője. Az e-mail szövege a következő: „ETTŐL FEL FOG FORRNI A VÉRE! A könyv címe, amelyet Obama olvas, *Az Amerika utáni világ*, szerzője pedig egy másik muszlim.”⁶⁷

Ez effajta beszédmód nem korlátozódott a Tea Party aktivistáira. Obama „amerikaiságát” republikánus párti politikusok is megkérdőjelezték. Tom Tancredo, korábbi képviselő Colorado államból például a következő kijelentést tette: „Nem gondolom, hogy Obama ugyanazt az Amerikát szereti, amelyet én szeretek, és amely az alapító atyák műve.”⁶⁸ Newt Gingrich, aki 2012-ben kísérletet tett a visszatérésre a politikába, és indult a Republikánus Párt elnökjelölő

kampányában, úgy vélte, hogy Obama „az első Amerika-ellenes elnök”.⁶⁹ Rudy Guiliani, New York korábbi polgármestere egy zártkörű vacsorán, amelyen Scott Walker, Wisconsin állam kormányzója számára gyűjtöttek pénzt, egyértelműen megkérdőjelezte a hivatalban lévő elnök hazafiságát, amikor ezeket mondta: „Nem gondolom, és tudom, hogy borzasztó illet mondani, de nem gondolom, hogy az elnök szereti Amerikát.”⁷⁰

A Tea Party mozgalom csak azt sulykolta, hogy Obama elnök nem szereti Amerikát, a „születési mozgalom” ennél is tovább ment, azt állítva, hogy az elnök nem is Amerikában született, amivel megkérdőjelezte azt a jogát, hogy egyáltalán elnök lehet. A felvetés, hogy Obama tulajdonképpen nem is amerikai, első alkalommal a blogvilágban jelent meg 2004-ben, amikor a szenátusi megválasztásért kampányolt, majd 2008-ban ismét felbukkant. Egyes republikánus politikusok rájöttek arra, hogy Obama elnök állampolgárságának megkérdőjelezésével nagy lelkesedést tudnak kiváltani nyilvános megszólalásaik alkalmával, ezért aztán nem is haboztak sokáig. Mike Coffman, Colorado állam képviselője például ezekkel a szavakkal fordult a támogatóihoz: „Nem tudom, hogy Barack Obama valóban az Egyesült Államokban született-e... Amit biztosan tudok, hogy a szíve mélyén nem amerikai, egész egyszerűen nem amerikai.”⁷¹ Legalább tizenhárman republikánus szenátor és képviselő tartozott a „születési mozgalom” támogatói közé, mivel nem voltak hajlandók elhatárolódni ettől a mítosztól.⁷² Roy Blunt, James Inhofe, Richard Shelby és David Vitter szenátor, továbbá Sarah Palin, korábbi alelnökjelölt és Mike Huckabee, az egyik elnökjelölt 2012-ben valamennyien olyan kijelentéseket tettek, amelyek támogatták vagy bátorították a „születési mozgalmat”.⁷³

Az összes közül a leghírhedtebb ezen a téren Donald Trump volt. 2011 tavaszán, amikor azon gondolkodott, hogy induljon-e a 2012-es elnökválasztáson, Trump a *Today* című újságnak kijelentette, hogy „kételyei” vannak abban a vonatkozásban, hogy vajon Obama elnök az Egyesült Államokban született-e. „Vannak embereim, akik tény-

legesen tanulmányozzák ezt a kérdést, és egyszerűen nem hisznek a szemüknek.”⁷⁴ Trump lett a „születési mozgalom” legismertebb képviselője, aki többször megjelent televíziós műsorokban azt követelve, hogy az elnök tegye közzé születési anyakönyvi kivonatát. Amikor aztán a dokumentumot 2011-ben közzétették, Trump azt állította, hogy az alighanem hamisítvány. Bár Trump úgy döntött, nem indul a 2012-es elnökválasztáson, azzal, hogy rendszeresen megkérdőjelezte Obama elnök állampolgárságát, komoly visszhangot keltett a médiában, és megszerettette magát a Tea Party híveivel.⁷⁵ Az intolerancia politikailag kifizetődik.

Az ilyen támadások régóta ott éktelenkednek az amerikai történelemben. Henry Ford, Coughlin atya és a John Birch Társaság mind hasonló hangot ütöttek meg. Ám az Obama elnökségének törvényességét érő támadások két fontos szempontból is más természetűek voltak. Először is, nemcsak a politikai paletta szélén helyezkedők hangoztatták ezeket, hanem a republikánus szavazók széles körei is. Egy, a Fox News által 2011-ben készített felmérés szerint a republikánus pártiak 37 százaléka vélte úgy, hogy Obama elnök nem az Egyesült Államokban született, 63 százalék pedig úgy vélekedett, hogy vannak kételyeik ebben.⁷⁶ Egy CNN/ORC felmérés szerint a republikánus értelműek 43 százaléka vélte úgy, hogy Obama muszlim,⁷⁷ a *Newsweek* egy másik felmérése szerint a republikánus értelműek többsége szerint az elnök a muszlimok érdekeit előbbre helyezi, mint a többi vallás híveit.⁷⁸

Másodszor, ellentétben a szélsőséges politizálás korábbi példáival, ez a hullám elérte a Republikánus Párt felső vezetését is. A McCarthy-időszakot nem számítva, a két nagy párt egy évszázadon keresztül gondoskodott arról, hogy az ilyen szélsőségeket a margóra szorítsa. Coughlin atya vagy a John Birch Társaság nem jutott el a pártok felső vezetéséhez. Most viszont fontos országos hírű politikusok intéztek támadásokat Obama elnök (és később Hillary Clinton) legitimációjára ellen. 2010-ben Sarah Palin arra kérte a republikánusokat, hogy minél nagyobb mértékben azonosuljanak a Tea Party

mozgalommal, akik ezt valóban meg is tették.⁷⁹ A politikai szélsőségek nyelvezete a republikánus szenátorok, kormányzók, sőt elnökjelöltek beszédeiben is megjelent, az utóbbiakat örömmel támogatták azok a republikánus donorok, akik a Tea Party mozgalomban lehetőséget láttak arra, hogy a pártot a keményebb fellépés irányába tolják el az Obama-adminisztrációval szemben. A Freedom Works és az Americans for Prosperity típusú, pénzügyileg jól eleresztett szervezetek, valamint a Tea Party Express és a Tea Party Patriots típusú akciócsoportok republikánus jelöltek tucatjait támogatták.⁸⁰ 2010-ben több mint száz olyan jelölt indult a törvényhozási helyekért, akiket a Tea Party támogatott, és közülük negyvenet meg is választottak.⁸¹ 2011-re a Tea Party Caucus [gyűlés] a törvényhozáson belül főt számlált, 2012-ben pedig a republikánus elnökjelöltek között is voltak a Tea Party mozgalommal rokonszenvező politikusok.⁸² 2016-ban a jelöltséget olyasvalaki szerezte meg, aki a „születési mozgalom” ismert képviselője, és erre egy olyan országos gyűlésen került sor, amelyen egyes republikánus vezetők bűnözőnek nevezték demokrata párti ellenfelüket, és a tömeggel együtt skandálták a „Börtönbe vele” jelszót.

Hosszú évtizedek óta első alkalommal vezető republikánusok – köztük az is, akiből hamarosan elnök lett – nyíltan feladták a kölcsönös tolerancia normát, és egy olyan szélsőség befolyása alá kerültek, amely igazán már nem is szélsőség, hanem a főáram volt. Obama elnökségének a vége felé számos republikánus vallotta azt, hogy demokrata párti versenytársaik Amerika-ellenesek, vagy fenyegetést jelentenek az amerikai életmódra. Ám ez veszélyes terep. Az ilyen szélsőséges gondolkodás arra ösztönzi a politikusokat, hogy hajtjanak fel az önmérséklettel. Ha Barack Obama „fenyegetést jelent a jog uralmára”, ahogy Ted Cruz szenátor állította, akkor jó ok lehet arra is, hogy minden lehetséges eszközzel megakadályozzák a jelölteinek a kinevezését a bírói testületekbe.⁸³

Az Obama-években tehát a pártcsatározások erősödése oda vezetett, hogy csökkent az intézményi önmérséklet. Nem sokkal Obama

elnökké választását követően fiatal képviselők egy csoportja, Kevin McCarthy, Eric Cantor és Paul Ryan vezetésével egy sor megbeszélést tartott azzal a céllal, hogy stratégiát gyártsanak az új adminisztrációval szembeni fellépésre.⁸⁴ A magát „Young Guns”-nak nevező csoport úgy döntött, hogy a Republikánus Pártot átforgatják a „Nem párt”-jává”.⁸⁵ Ebben az időben az Egyesült Államokban a nagy gazdasági világválság óta a legnagyobb gazdasági válság tombolt, ám a republikánusok arra készültek, hogy *nem* fognak együttműködni az új adminisztrációval. Mitch McConnell, a szenátus kisebbségi frakciójának a vezetője ugyanezt a gondolatot visszhangozta, amikor kijelentette: „A legfontosabb célunk [a szenátusban], hogy elérjük, Obama egyciklusos elnök legyen.”⁸⁶ Ezért ő is magáévá tette az obstrukciós politikát. Az első törvény, amely 2009 januárjában a szenátus elé került, a közösségi földek kezelésével foglalkozott. A törvényjavaslat, amely kétpárti támogatást élvezett, 8 millió négyzetméternyi vadon megóvását szolgálta kilenc államban. A republikánusok – mintegy üzenetképpen – obstruálták a törvény elfogadását.⁸⁷

Ez a magatartás általánossá vált. Az obstrukció a szenátusban 2008 után jutott tetőfokára.⁸⁸ A „megállítási” intézménye a szenátusban, amelyet jellemzően egy hétre kérhetnek a törvényhozók, hogy felkészülhessenek a vitára, „határozatlan idejű, vagy állandó vétókká” alakult át.⁸⁹ 2007 és 2012 között az obstrukciók száma megdöbbentő magaslatokba – 385-re – emelkedett, ami megegyezett azzal, amit hét évtized alatt – az első világháború és a Reagan-elnökség vége között – jegyeztek fel.⁹⁰ Ezen túlmenve, a republikánus szenátorok folytatták a korábbi gyakorlatot, és a bírósági kinevezéseket pártcélokra használták fel. A kerületi fellebbviteli bíróságokba történő elnöki kinevezések jóváhagyásának az aránya, ami az 1980-as években 90 százalék felett volt, Obama elnök idején alig érte el az 50 százalékot.⁹¹

A demokraták sem késlekedtek a maguk normaszegéseivel. 2013 novemberében a demokraták megszavazták az obstrukció intézményének megszüntetését a legtöbb elnöki jelöléssel kapcsolatban,

ideértve a szövetségi bíróságokba történő jelöléseket (a Legfelső Bíróságot kivéve). Ez olyannyira extrém lépésnek számított, hogy széles körben a „nukleáris opció” elnevezést kapta.⁹² Egyes republikánus szenátorok bíralták a demokratákat a „nyers politikai erő alkalmazásáért”, ám Obama elnök a védelmébe vette a lépést, mondván, hogy az obstrukcióból a republikánusok csináltak „felelőtlen és folyamatosan alkalmazott eszközt”, de hozzátette, hogy „az obstrukció, ahogy ma alkalmazzák, egyszerűen abnormális... az alapító atyák nem így képzelték el a működését.”⁹³

Maga Obama elnök is normaszegéssel válaszolt, jelesen az egyoldalú elnöki rendeletek intézményével. 2011-ben az elnök előterjesztette azt, amit aztán mantraként ismételt, hogy miként akarja kormányzati céljait elérni. Nevadában egy gyűlésen ezeket mondta: „Nem várhatunk arra, hogy ez az egyre diszfunkcionálisabb törvényhozás ellássa a feladatait. Ha ők nem teszik a dolgukat, én majd teszem.”⁹⁴ Obama hivatalba lépése előtt aligha gondolta volna, hogy úgy lát neki a végrehajtó hatalmi ág privilégiumainak a felhasználásához, ahogy az valójában megtörtént.⁹⁵ 2010-ben, látva, hogy az új energiatörvény nem megy át a törvényhozáson, kiadott egy „végrehajtói memorandumot”, amelyben arra utasította a szövetségi kormányhivatalokat, hogy adjanak ki a korábbinál szigorúbb, minden autóra érvényes energiahatékonysági szabványokat.⁹⁶ 2012-ben megint csak arra hivatkozva, hogy a törvényhozás képtelen elfogadni a bevándorlás megreformálására vonatkozó törvénycsomagot, végrehajtói döntéssel elrendelte azon illegális bevándorlók deportálásának a felfüggesztését, akik 16 éves koruk előtt érkeztek az Egyesült Államokba, iskolába jártak, érettségi előtt álltak, vagy a hadseregben szolgáltak.⁹⁷ 2015-ben ugyanezen az alapon Obama elnök rendeletet bocsátott ki a klímaváltozás ügyében; ebben arra kötelezte a szövetségi hivatalokat, hogy csökkentsék az üvegházhatású gázok kibocsátását, és növeljék a megújuló energiaforrások felhasználását.⁹⁸ Miután nem tudta megszerezni a szenátus támogatását az Iránnal, illetve annak atomprogramjával kapcsolatban megkötendő

megállapodáshoz, az Obama-adminisztráció olyan jogi technikát választott („executive agreement), amely – miután formai értelemben nem egyezmény – nem igényelte a szenátus jóváhagyását. Az elnök lépései az alkotmányos kereteken belül maradtak, de azzal, hogy egyoldalúan olyan kormányzati célokat valósított meg, amelyeket a szenátus ellenzett, Obama elnök megsértette az önmérséklet normáját.

Obama elnöknek a törvényhozás megkerülésére irányuló lépései további eskalációhoz vezettek. 2015 márciusában a szenátus republikánus vezetői arra biztatták az államokat, hogy álljanak ellen Obama elnöknek. A *Lexington Herald Reader* című lapban Mitch McConnell olvasói levelet tett közzé, amelyben arra biztatta az államokat, hogy hagyják figyelmen kívül Obama rendelkezéseit az üvegházhatású gázok korlátozására vonatkozóan.⁹⁹ Ez a szövetségi jogkör megdöntő mértékű alábasása volt. A rá következő évben Arizona állam törvényhozói megvitattak és csaknem elfogadtak egy törvényt, amely megtiltotta volna az állami kormányzati szervezeteknek, hogy munkatársaikat vagy erőforrásaikat olyan végrehajtói rendeletek végrehajtására használják, amelyeket a szövetségi törvényhozás nem hagyott jóvá. A *New York Times* szerkesztőségi cikkében ezt írta: „Ez nagyon emlékeztet John Calhoun Dél-Karolina elszakadásával kapcsolatos locsogására 1828-ból.”¹⁰⁰

Három drámai esemény is mutatta, hogy Obama elnökségének idején milyen mértékben erodálódott az önmérséklet normája. Az első a szövetségi adósságkorláttal összefüggő válság volt 2011-ben. Ha az adósságkorlátot nem emelik fel, az lényegében egyet jelenthet a szövetségi kormány csődjével, ez pedig súlyos csapást mér az ország adóbsorolására, aminek következtében a gazdaság zuhanórepülésbe kezdhetne. Elvben a törvényhozás képes arra, hogy az adósságlimitet „túszként” használva, attól tegye függővé annak felemelését, hogy az elnök teljesít bizonyos követeléseket. Ezt a rendkívül súlyos következményekkel járó politikai lépést soha senki nem vette komolyan fontolóra egészen 2011-ig. Az adósságlimit felemelése régóta

kétpárti együttműködés tárgya volt; 1960 és 2010 között 78 alkalommal került rá sor, ebből 29 alkalommal demokrata többség idején.¹⁰¹ Bár ezt a lépést gyakran heves csatározások kísérték, mindkét párt vezetői tisztában voltak azzal, hogy ez csak színjátzás.¹⁰²

Mindez azonban megváltozott, miután a Republikánus Párt, amelyben a Tea Party mozgalom támogatását élvező képviselők egyre nagyobb befolyáshoz jutottak, 2011-ben megszerezte az ellenőrzést a törvényhozás felett. Most már nem egyszerűen „túszként” használták az adósságlimitet,¹⁰³ de sokan egyenesen azt javasolták, hogy a „túsz meg kell ölni – az egész rendszert fel kell robbantani” –, ha nem teljesülnek a kiadások drasztikus csökkentésére vonatkozó követeléseik.¹⁰⁴ Hasonlóképpen Pat Toomey és Mike Lee szenátor Pennsylvania és Utah állam képviselőiként, akik a Tea Party támogatását élvezték, nyíltan államcsődöt követeltek arra az esetre, ha Obama elnök nem teljesíti a követeléseiket.¹⁰⁵ Jason Chaffetz képviselő később ezt mondta: „Egyáltalán nem vicceltünk... Megtettük volna.”¹⁰⁶ Az utolsó pillanatban ugyan megszületett a megállapodás, amivel az államcsődöt el lehetett kerülni, de az okozott kár így sem volt csekély. A piacok eséssel reagáltak, a Standard & Poor's pedig a történelemben első ízben levágta Amerika adósbesorolását.

2015 márciusában egy másik példa nélkül álló eseményre került sor, amikor Tom Cotton szenátor Arkansas állam képviselőiként negyvenhat republikánus szenátortársával egyetemben nyílt levélben fordult az iráni vezetőkhöz, kijelentve, hogy Obama elnöknek nem volt joga az Irán nukleáris programjával kapcsolatos megállapodás létrehozására. A republikánus szenátorok, akik elleneztek az Iránnal létrehozott megállapodást, és felháborodtak azon, hogy Obama az „executive agreement” elnevezésű dokumentumot írta alá, nem pedig államközi egyezményt, beavatkoztak a külpolitikába, ami régóta a végrehajtó hatalmi ág felségterülete.¹⁰⁷ Bill Nelson szenátor Florida államból a levelet a következőképpen jellemezte: „Leesett az állam... arra gondoltam, vajon aláírtam volna-e egy ilyen levelet George W.

Bush elnöksége alatt. Eszembe se jutott volna.”¹⁰⁸ Cotton és társai nyíltan arra törekedtek, hogy aláássák egy hivatalban lévő elnök jogkörét.¹⁰⁹

A harmadik példa a normaszegésre az volt, amikor a szenátus megtagadta a jóváhagyását Merrick Garlandtól, akit Obama elnök jelölt 2016-ban a Legfelső Bíróságba. Érdemes emlékeztetni arra, hogy az újjáépítés korszaka óta egyetlen alkalommal fordult elő, hogy az elnöktől elvitatták azt a jogot, hogy betöltsön egy üresedést a Legfelső Bíróságban, mielőtt utódját megválasztották volna.¹¹⁰ Ám a fenyegetés az obstrukcióval ezen a ponton nem ért véget. A 2016-os választás előestéjén, amikor nagyon sokan úgy gondolták, hogy Hillary Clinton fog győzni, számos republikánus szenátor, köztük Ted Cruz, John McCain és Richard Burr, kijelentette, hogy a következő négy évben Clinton összes jelölését a Legfelső Bíróságba meg fogják akadályozni, ami lényegében azt jelentette volna, hogy a bíróság létszáma nyolcra csökken.¹¹¹ Burr szenátor Észak-Karolinából egy zártkörű összejövetelen republikánus önkéntesek előtt a következőket mondta: „Ha Hillary Clinton lesz az elnök, minden tölem telhetőt megteszek, hogy mátol négy évre még mindig legyen betöltetlen hely a Legfelső Bíróságban.”¹¹² Bár az alkotmány nem szabályozza ennek a bíróságnak a létszámát, de a régóta kialakult hagyomány szerint kilenc főből áll. 1937-ben a republikánusok és a demokraták együtt védelmezték a bíróság autonómiáját Rooseveltnél elterjeszkedésével szemben. Mostanra ez elképzelhetetlen lett. Bár Ted Cruz azt állította, hogy a Legfelső Bíróság létszámának megváltoztatására hosszú időszakok „történelmi precedense” áll rendelkezésre, ám ez a precedens valójában nem sokkal a polgárháború után elhalt.¹¹³ Cruz kezdeményezése egy 147 éves hagyományt hajított volna a szemétládába.

E politikával a Republikánus Párt lassan egy rendszerellenes párt jellegét kezdte öltetni. Obama elnökségének a végére a demokrácia puha korlátjai veszedelmesen meggyengültek.

Ha huszonöt évvel ezelőtt valaki egy olyan országról kezdett volna beszélni, amelyben a jelöltek börtönnel fenyegetik a riválisaikat, vagy a politikai ellenfelek azzal vádolják a kormányt, hogy elcsalja a választásokat és diktatúrát épít, a pártok pedig a parlamenti többségüket arra használják, hogy vád alá helyezték az elnököt és elorozzák a megüresedett helyeket a Legfelső Bíróságban, nos, a hallgatóságnak Ecuador vagy Románia juthatott az eszébe. Álmában sem gondolt volna senki arra, hogy az Egyesült Államokról van szó.

A kölcsönös tolerancia és az önmérséklet alapvető normáinak szétválása mögött az intenzív pártos polarizáció szimptomáját fedezhetjük fel. Bár a folyamat a Republikánus Párt radikalizálódásával indult, a polarizáció következményeit az egész amerikai politikai rendszerben tetten lehetett érni. A kormányzati leállások, a törvényhozási túszejtések, a választókerületek határainak átrajzolása az évtizeden belül, és a hajlandóság teljes hiánya, hogy akár csak fontolóra vegyék a Legfelső Bíróságba jelölt személyek jóváhagyását, nem egyedi jelenségek. Az elmúlt negyed évszázadban a Demokrata és a Republikánus Párt sokkal több lett, mint két egymással versengő párt, amelynek a hívei liberális és konzervatív táborokba sorolódnak. A két párt szavazói között mély faji, vallási, földrajzi törésvonalak húzódnak,¹¹⁴ sőt ez még az „életmódról” is elmondható.¹¹⁵

Vizsgáljunk meg egy rendkívül sokatmondó megállapítást: 1960-ban egy felmérés során azt kérdezték a választadóktól, hogy miként vélekednének arról, ha a gyermekük olyasvalakivel lépne házasságra, aki a másik politikai párt híve. A demokraták mindössze 4 százaléka és a republikánusok mindössze 5 százaléka adta azt a választ, hogy „nem örülne”. Ezzel szemben 2010-ben a demokrata szavazók 33 százaléka, a republikánus szavazók 49 százaléka válaszolta azt, hogy „valamennyire, vagy nagyon nem örülne”.¹¹⁶ A demokrata vagy republikánus hovatartozás immáron nem egyszerűen pártszimpátia, hanem identitás dolga lett.¹¹⁷ A Pew Foundation által 2016-ban készített felmérés szerint a republikánus érzelműek 49 százaléka, a demokrata érzelműek 55 százaléka mondta, hogy a másik párt „félel-

met” kelt benne. A politikailag elkötelezett amerikaiak esetében ez az arány még magasabb; a demokraták 70 százaléka és republikánusok 62 százaléka mondta, hogy félelemben élnek a másik párt miatt.¹¹⁸

Ezek a felmérések arra hívják fel a figyelmet, hogy az amerikai politikában veszélyes jelenség ütötte fel a fejét; az intenzív pártos ellenségeskedés. A jelenség gyökerei visszanyúlnak az 1960-as évekig; erre az időszakra tesszük annak a hosszú távú trendnek a kezdetét, amely a pártszimpátiák átrendeződéséről szól. A huszadik század legnagyobb részében az amerikai pártok ideológiai értelemben „nagy gyűjtőtáborok” voltak, amelyekben megfértek egymással a különböző választócsoportok és politikai nézetek sokasága. A demokratáké volt a New Deal koalíció, amely magában foglalta a liberálisokat, a szervezett munkásokat, a katolikus bevándorlók második és harmadik nemzedékét, valamint az afroamerikaiakat, de megfértek benne a déli konzervatív fehérek is.¹¹⁹ A Republikánus Pártban ott voltak az északkeleti államokban élő liberálisok és a középnyugati, valamint a nyugati államokban élő konzervatívok. Az evangéliumi keresztények mindkét pártban jelen voltak; egy kicsivel többen támogatták közülük a demokratákat, így egyik pártot sem lehetett „isten-telenséggel” megvádolni.¹²⁰

E két párt összetételét tekintve annyira heterogén volt, hogy a polarizáció akkortájt sokkal kisebb volt, mint manapság. A törvényhozásban a demokraták és a republikánusok vitatkoztak az adókról és a kiadásokról, az állami szabályozásról és a szakszervezetekről, de a potenciálisan robbanékony faji kérdések vonatkozásában a pártok nézetei nagyfokú átfedést mutattak.¹²¹ Bár mindkét pártban voltak olyanok, akik támogatták a polgárjogok ügyét, de a déli demokraták ellenállásának és a törvényhozás bizottsági rendszere stratégiai ellenőrző lehetőségeinek köszönhetően a faji kérdés nem került napi-rendre.¹²² A belső sokszínűség mintegy hatástalanította a robbanás-veszélyes konfliktust. A republikánusok és a demokraták nem hogy nem tekintették egymást ellenségnek, de gyakran találtak közös platformot. A liberális demokraták és republikánusok gyakran együtt

szavaztak a polgárjogi kérdésekben, míg a déli demokraták és a jobboldali északi republikánusok által létrehozott „konzervatív koalíció” alkalmas volt ezek megghiúsítására a törvényhozásban.¹²³

A polgárjogi mozgalom, amely az 1964-es polgárjogi és az 1965-ös választójogi törvény elfogadásával érte el tetőfokát, véget vetett ennek a parlamenti rendszernek. Nemcsak, hogy sikerült végre demokratizálni a déli államokat azzal, hogy a feketék ismét élhettek politikai jogaikkal, és véget ért az egypártrendszer a déli államokban, de felgyorsult a pártszimpátiák átrendeződésének hosszú távú folyamata is, amelynek a következményeivel még ma is találkozunk.¹²⁴

A polgárjogi törvény, amelyet 1964-ben Lyndon Johnson demokrata párti elnök támogatott, Barry Goldwater republikánus elnökjelölt pedig ellenzett, a demokratákból a polgárjogokat igenlő pártot csinált, a republikánusokból pedig a faji *status quo* pártját. A rá következő évtizedekben a déli fehérek átállása a republikánusokhoz felgyorsult. Nixon „déli stratégiája” a faji megkülönböztetés hívei számára vonzónak tűnt, ahogy később Ronald Reagannek a faji különbözösgre vonatkozó kódolt üzenetei is.¹²⁵ Mindezek megerősítették a választók számára, hogy a Republikánus Párt a fehér, faji kérdésekben elkötelezett konzervatív választók politikai otthona. Az évszázad végére a hagyományosan demokrata régiókból stabilan republikánus régiók lettek.¹²⁶ Ezzel egy időben a déli feketék – akik csaknem egy évszázad óta először élhettek választójogukkal – a Demokrata Párthoz sereglettek, ahogy egyébként sok északi, liberális érzelmű republikánus is, akik elkötelezettek voltak a polgárjogok érvényesítése iránt.¹²⁷ A Délből republikánus lett, Északból pedig stabilan demokrata.

Az 1965-öt követő átrendeződés elindított egy olyan folyamatot is, amelynek eredményeként megtörtént a választók ideológiai alapú csoportokba sorolása.¹²⁸ Első ízben csaknem egy évszázad óta létrejött a pártszimpátia és az ideológia találkozása, amelynek eredményeként a Republikánus Párt elsődlegesen konzervatív, a Demokrata Párt pedig főként liberális lett.¹²⁹ A 2000-es évekre a két párt

elvesztette „gyűjtőtábor” jellegét. A konzervatív demokraták és a liberális republikánusok eltűntek, és velük együtt fokozatosan eltűntek az átfedések is. Előállt tehát az a helyzet, amikor a legtöbb szenátor és képviselő sokkal inkább közös platformra került a saját pártjukon belüli szövetségeseivel, mint a másik párt tagjaival, ezért aztán gyengült a pártok közötti együttműködés, és a szavazások is a pártok irányvonalát követték. Mivel mind a választók, mind pedig az általuk megválasztott képviselők egyre inkább homogén „táborokba” tömörültek, a pártok közötti ideológiai különbségek drasztikusan felerősödtek.¹³⁰

Am az amerikai választók szétválása liberális demokratákra és konzervatív republikánusokra nem ad magyarázatot arra a pártos elleneskedésre, amellyel az Egyesült Államokban találkozhatunk. És arra sem ad magyarázatot, hogy ez a polarizáció miért lett ennyire aszimmetrikus abban az értelemben, hogy a Republikánus Párt sokkal inkább jobbra tolódott, mint amennyire a demokraták balra. Az ideológiai alapon létrejött pártok tevékenysége nyomán nem feltétlenül kell létrejönnie olyan mértékű „félelemnek és gyűlöletnek”, hogy az felszámolja a kölcsönös tolerancia normáit, illetve, hogy a vezető politikusok elkezdjék megkérdőjelezni riváisaik legitimitását. A szavazók Nagy-Britanniában, Németországban és Svédországban is ideológiai alapon keresnek maguknak pártot, de ezen országok egyikében sem találkozni a pártos gyűlölet olyan fokával, mint amit jelenleg az Egyesült Államokban tapasztalhatunk.

Az átrendeződés kapcsán messze többről van szó, mint egyszerű liberális *versus* konzervatív megoszlásról. A pártok szociális, etnikai és kulturális bázisa is drámai módon megváltozott; a pártok immáron nem csak különböző szakpolitikákat, de különböző közösségeket, kultúrát és értékeket is képviselnek.¹³¹ Az egyik fontos mozgató rugóról már szoltunk; ez a polgárjogi mozgalom. Am Amerika etnikai sokszínűsége nem korlátozódik a feketékre. Az 1960-as évektől kezdődően az Egyesült Államokban óriási bevándorlásnak lehettünk a tanúi, először Latin-Amerikából, később Ázsiából,

aminek következtében drámaian megváltozott az ország demográfiai térképe is. 1950-ben a nem fehér lakosság 10 százalékot tett ki, 2014-re ez a szám 38 százalékra emelkedett,¹³² és a statisztikai hivatal előrejelzése szerint 2044-re a lakosság többsége nem fehér lesz.¹³³

A feketék jogainak újbóli biztosítása és a bevándorlás megváltoztatta az amerikai pártokat. Az új szavazók aránytalanul nagy mértékben a Demokrata Pártot támogatják. A demokrata szavazótáboron belül a nem fehérek részaránya az 1950-es években még csak 7 százalék volt, 2012-re ez 44 százalékra emelkedett.¹³⁴ A republikánus szavazók között ezzel szemben a 2000-es években még mindig közel 90 százalék volt a fehérek részaránya.¹³⁵ A Demokrata Párt tehát egyre inkább az etnikai kisebbségek pártjává vált, míg a Republikánus Párt jószerivel kizárólag megmaradt a fehérek pártjának.

Az utóbbi ráadásul az evangéliumi keresztények pártja is lett. Az evangéliumi keresztények az 1970-es évek második felében jelentek meg tömegesen a politikában. A jelenség oka nagy mértékben a Legfelső Bíróság 1973-as döntésében keresendő, amely legalizálta az abortuszt. Ronald Reagannal kezdve a republikánus politikusok 1980 óta a sajátjukénak tekintik a keresztény jobboldal ügyét, és egyre inkább az evangéliumi keresztények oldalára álltak.¹³⁶ Ennek részeként ellenzik az abortuszt, támogatják az iskolai imádkozás bevezetését és később ellenezni kezdték a meleg házasság engedélyezését is. A fehér evangéliumi keresztények, akik az 1960-as években inkább demokrata érzelműek voltak, lassan átméntek a republikánus oldalra. 2016-ban a fehér evangéliumi keresztények 76 százaléka republikánusnak vallotta magát.¹³⁷ Ezzel szemben a demokrata szavazók egyre inkább a világi nézeteket tették magukévá. A fehér demokrata szavazók között a rendszeresen templomba járók aránya az 1960-as években még csaknem 50 százalék volt, a 2000-es években ez 30 százalék alá csökkent.¹³⁸

Ezek rendkívül komoly változások. Alan Abramowitz politológus arra hívja fel a figyelmet, hogy az 1950-es években az amerikai sza-

vazók túlnyomó többsége – csaknem 80 százalék – fehér, házasságban élő keresztényekből állt, akik nagyjából fele-fele arányban szavaztak a Demokrata, illetve a Republikánus Pártra.¹³⁹ A 2000-es évekre a házasságban élő fehér keresztények részaránya a választók 40 százalékát tette ki, és legnagyobb részt a Republikánus Párt szavazói közül kerültek ki.¹⁴⁰ Más szavakkal, a két párt között faji és vallási törésvonalak húzódnak; ez két, mélyen megosztó téma, ami jellemzően nagyobb intoleranciát és ellenségeskedést vált ki, mint az olyan hagyományos szakpolitikai kérdések, mint az adózás és a kormányzati kiadások.¹⁴¹

A 2000-es évekre a demokrata és republikánus szavazók és az őket képviselő politikusok megosztottabbak lettek, mint a történelem folyamán bármikor. De miért éppen a Republikánus Pártra jellemző leginkább a normaszegés gyakorlata?¹⁴²

Először is, az átalakuló médiaszerkezet nagyobb hatással volt a Republikánus Pártra, amelynek a szavazói nagyobb mértékben támaszkodnak a párthoz elkötelezett médiára, mint a demokraták.¹⁴³ 2010-ben a republikánus szavazók 69 százaléka fizetett elő a Fox Newsra.¹⁴⁴ Az olyan népszerű rádiós műsorvezetők, mint Rush Limbaugh, Sean Hannity, Michael Savage, Mark Levin és Laura Ingraham, mindannyian szerepet vállaltak abban, hogy a durva beszédmód meghonosodjon.¹⁴⁵ A liberális oldalon nem sok hozzájuk hasonlóval lehet találkozni.

A jobboldali média felemelkedése hatással volt a megválasztott republikánus tisztségviselőkre is.¹⁴⁶ Az Obama-adminisztráció idején a Fox News kommentátorai és a rádiós műsorvezetők szinte kivétel nélkül egyfajta „megalkuvásmentes” pozíciót foglaltak el, és kíméletlenül tűz alá vették azt a republikánus politikust, aki eltért a párt irányvonalától.¹⁴⁷ Amikor Darrell Issa republikánus képviselő Kalifornia államból kijelentette, hogy a Republikánus Párt többet elérhetne a programjának megvalósítása terén, ha esetenként együttműködne Obama elnökkel, Rush Limbaud arra kényszerítette őt, hogy

nyilvánosan elhatárolódjon a korábbi kijelentésétől, és hűséget fogadjon az obstrukciós politikának.¹⁴⁸ Ahogy Trent Lott republikánus politikus, a szenátus többségi frakciójának korábbi vezetője megfogalmazta: „Ha valaki a legkisebb mértékben eltér a szélsőjobbtól, a konzervatív média azonnal a torkának esik.”¹⁴⁹

Az anyagiakban dúskáló konzervatív érdekcsoportok is a keményvonalas politikát támogatják.¹⁵⁰ Az 1990-es évek végén az olyan szervezetek, mint az Americans for Tax Reform vagy a Club for Growth vezető szerephez jutottak a Republikánus Párt véleményformálói között, és képessé váltak arra, hogy a republikánus politikusokkal ideológiai vonatkozásban rugalmatlan álláspontot fogadtassanak el.¹⁵¹ Grover Norquist, az elsőként említett szervezet létrehozója azt követelte, hogy a republikánus törvényhozók írásban vállaljanak kötelezettséget arra, hogy nem támogatnak adóemelést, amivel lényegében kikényszerítette, hogy obstrukciós álláspontra helyezkedjenek. 2010-ben lazábbá váltak a kampányfinanszírozási szabályok. Nem utolsósorban ennek köszönhetően az olyan szervezetek, mint az Americans for Prosperity és az American Energy Alliance – több közülük a milliárdos Koch család hálózatához tartozik – az Obama-években aránytalanul nagy befolyásra tettek szert a Republikánus Párton belül.¹⁵² A Koch család csupán 2012-ben 400 millió dollárral támogatott jelölteket a választási kampányban.¹⁵³ A Tea Party, a Koch-hálózat és más szervezetek a republikánus politikusok új generációját segítették a törvényhozásba, akik számára a *kompromisszum* szó káromkodás számba megy. Az a párt, amelyben a donorok és a lobbicsoportok veszik át a hatalmat, könnyen a szélsőségek befolyása alá kerül.

Ami nem csupán a média és a külső lobbicsoportok tolták el a Republikánus Pártot a szélsőségek felé. A társadalmi és kulturális változások is nagy szerepet játszottak ebben a folyamatban. Ellentétben a Demokrata Párttal, amely az elmúlt évtizedekben egyre sokszínűbb lett, a Republikánus Párt kulturális értelemben homogén maradt.¹⁵⁴ Ez fontos, mert a párt derékhadát jelentő fehér protestáns

szavazók nem akármilyen közösséget jelentenek; két évszázadon keresztül ez a csoport tette ki az amerikai választók többségét, amely politikai, gazdasági és kulturális értelemben meghatározó szerepet játszott az amerikai társadalomban. Most pedig, ne feledjük, a fehér protestánsok kisebbséget jelentenek a választóközönségen belül, ráadásul az arányuk csökken.¹⁵⁵ Ez a csoport hosszú távra megtalálta a helyét a Republikánus Pártban.

Richard Hofstadter történész egy 1964-ben írt tanulmányában, amelynek a „The Paranoid Style in American Politics” címet adta, tárgyalja a „státusz-nyugtalanág” jelenségét, amely szerinte akkor tapasztalható, amikor az egyes csoportok úgy érzékelik, hogy társadalmi státuszukat, identitásukat és az érzésüket, hogy valahová tartoznak, veszély fenyegeti. Ez olyan politika megjelenéséhez vezet, amely „túlfűtött, szélsőségesen gyanakvó, agresszív, valamint felengzős és apokaliptikus”.¹⁵⁶ Fél évszázaddal a megjelenése után Hofstadter tanulmánya alighanem időszerűbb, mint valaha. A kísérletek a többségi státusz elolvadásának megállítására nagyjából megmagyarázzák azt az intenzív ellenséges érzést, ami mostanra az amerikai jobboldal sajátja lett. A felmérések azt támasztják alá, hogy a Tea Party republikánusai közül sokan osztják a vélekedést, hogy az ország, amelyben felnőttek, „kicsúszik a kezükből, köszönhetően annak a gyors átalakulásnak, amely az általuk »igazi Amerikaként« megismert társadalom arculatában végbemegy”.¹⁵⁷ Arlie Hochschild szociológus közelmúltban megjelent könyvének címével szólva „idegenek a saját országukban”.¹⁵⁸

Ez a percepció magyarázhatja annak a narratívának a megjelenését, amely különbséget tesz az „igazi amerikaiak” és azok között, akik a liberálisokkal és a demokratákkal adják össze magukat.¹⁵⁹ Ha az „igazi amerikaiak” kifejezés kizárólag az Egyesült Államokban született, angolul beszélő, fehér és keresztény lakosságra vonatkozik, akkor nem nehéz megérteni, hogy ezek az „igazi amerikaiak” úgy érzik, az ő világuk hanyatlik. Ahogy Ann Coulter ijesztően fogalmazott: „Nem igaz, hogy az amerikai választóközönség balra tolódik,

valójában csökken.”¹⁶⁰ A sok Tea Party republikánus által osztott percepció, amely szerint az ő Amerikájuk eltűnőben van, segít bennünket, hogy megérthessük, miért olyan vonzó az olyan jelszavak, mint „Vegyük vissza az országunkat” és „Tegyük ismét nagyvá Amerikát”.¹⁶¹ Ezek a jelszavak a demokratákat úgy tüntetik fel, mint akik *nem* igazi amerikaiak, ezzel pedig frontális támadást intéznek a kölcsönös tolerancia normája ellen.

Republikánus politikusok egész sora, Newt Gingrichtól Donald Trumpig megtanulta, hogy a polarizált társadalomban hasznos lehet, ha a versenytársaikat ellenségnek tüntetik fel, és a politika mint hadviselés vonzó lehet azok számára, akik úgy érzik, van vesztenivalójuk. Az egyre erősebb támadások a kölcsönös tolerancia és az önmérséklet normái ellen – amely leginkább, bár nem kizárólag a republikánusok nevéhez köthető – meggyengítették azokat a puha korlátokat, amelyek hosszú időn keresztül védelmet jelentettek az olyan vérre menő pártcsatározásoktól, amelyek a világ sok országában halálra ítélték a demokráciákat. Amikor 2017 januárjában Donald Trump hivatalba lépett, a korlátok ugyan még a helyükön voltak, de gyengébben álltak, mint egy évszázadon át bármikor, és a jelek arra utaltak, hogy a dolgok rosszabbra fognak fordulni.

Trump a védőkorlátok ellen

Donald Trump első hivatali éve az ismerős forgatókönyvet követte. Hasonlóan Alberto Fujimorihoz, Hugo Chávezhez és Recep Tayyip Erdoğanhoz, az új amerikai elnök is azzal kezdte tevékenységét, hogy sistergően indulatos kirohanásokat intézett ellenfelei ellen. A médiát az „amerikai nép ellenségének” nevezte, megkérdőjelezte a bíróságok törvényességét és azzal fenyegetőzött, hogy csökkenteni a nagyvárosok szövetségi támogatását. Ahogy az várható volt, ezek a támadások felháborodást, megdöbbenést és haragot váltottak ki a politikai spektrum egészében. Az újságírók hirtelen frontvonalon találták magukat azzal, hogy bemutatták – egyszersmind ki is provokálták – az elnök normaszegő magatartását. A Shorenstein Center on Media, Politics, and Public Policy által készített felmérés szerint a legfontosabb médiatermékek „nem kímélték” a Trump-adminisztrációt annak első száz napjában.¹ Az egyértelműnek nevezhető sajtóbeszámolók 80 százaléka negatív hangvételű volt, sokkal inkább, mint Clinton (60 százalék), George W. Bush (57 százalék) és Obama (41 százalék) esetében.

A Trump-adminisztráció vezetői hamarosan úgy érezték, ostromlott várban vannak.² Egyetlen hét sem telt el, hogy a médiabeszámolók legalább 70 százaléka ne lett volna negatív.³ Eközben kavargtak a hírek arról, hogy a Trump-kampány emberei annak idején kapcsolatot tartottak fenn az oroszokkal, ami aztán Robert Mueller független

vizsgáló ügyész kinevezéséhez vezetett, akinek az a feladata, hogy felügyelje az e téren folyó vizsgálódásokat. Trump elnök még csak néhány hónapot töltött hivatalában, amikor már szembesülhetett a vád alá helyezéséről szóló hírekkel. Ám támogató bázisa érintetlen maradt, és a reakciója más megválasztott demagógokéhoz hasonlóan az volt, hogy rátett még egy lapáttal. Azt állította, hogy a nagy hatalmú hagyományos elit intézett támadást az adminisztrációja ellen. Az amerikai parti őrség végzősei előtt kijelentette: „Nem volt olyan politikus a történelemben, és ezt teljes bizonyossággal állíthatom, akivel rosszabb vagy tisztességtelenebb módon bántak volna.”⁴ A kérdés az volt, miként fog Trump reagálni mindeerre. Vajon a kívülálló elnök, aki úgy érzi, méltatlan támadások érik, visszavág, ahogy az Peruban és Törökországban történt?

Trump elnök első hivatali évében egyértelműen autoriter hajlandóságról tett tanúbizonyságot. A 4. fejezetben bemutatunk három stratégiát, amelyek segítségével a megválasztott autokraták igyekeznek megszilárdítani a hatalmukat: a játékvezetők átállítása a saját oldalukra, az ellenfél legfontosabb játékosainak oldalvonalra szorítása, valamint a játékszabályok átírása úgy, hogy a pálya az ellenfél felé lejtjen. Trump *mindhárom* stratégiával megpróbálkozott.

Trump megdöbbentő ellenségességgel viseltetik a játékvezetők iránt – ezek a bűnüldözéssel megbízott hatóságok, az elhárítás, az etikus magatartás ellenőrzésével megbízott hatóságok és a bíróságok. Nem sokkal beiktatása után igyekezett elérni, hogy az elhárításért felelős szervezetek, köztük az FBI, a CIA és a NSA (Nemzetbiztonsági Ügynökség) vezetői személyesen hozzá legyenek lojálisak. Tette ezt nyilvánvalóan annak reményében, hogy pajzsként használhatja ezeket azon vizsgálódások ellen, amelyek kampányának orosz kapcsolataira irányulnak. Hivatalba lépésének első hetében magához rendelte James Comey-t, az FBI igazgatóját, és egy kettesben elköltött vacsorán, Comey elmondása szerint, lojalitását kérte. Később, állítólag több alkalommal is, nyomást gyakorolt Comey-ra, hogy az FBI ne

foglalkozzon nemzetbiztonsági igazgatója, Richard Flynn – aki a közelmúltban távozott tisztségéből – ügyeivel.⁵ Ezen túlmenően igyekezett elérni, hogy az elhárítással foglalkozó két szervezet vezetője, Daniel Coats és Mike Pompeo gyakoroljanak nyomást Comey-ra, hogy hagyjon fel a vizsgálódással, valamint személyesen kérte fel Coatsot és Michael Rogerst, az NSA vezetőjét, hogy nyilatkozatban cáfolják bárminemű összejátszás meglétét Oroszországgal (mindkettő megtagadta az együttműködést).

Trump elnök kísérletet tett arra is, hogy megbüntesse a független ügynökségeket, illetve tisztogatásokat hajtson végre a soraikban. A legnagyobb visszhangot Comey elbocsátása váltotta ki, miután világossá vált, hogy Comey a nyomás ellenére sem fogja védelmébe venni az adminisztrációt, sőt még ki is bővítette az orosz szállal összefüggő vizsgálódásokat.⁶ Az FBI nyolcvankét éves történetében egyetlen alkalommal fordult elő, hogy az elnök felmentette a munkavégzés alól az FBI igazgatóját az utóbbi megbízásának lejártá előtt, ám abban az egy esetben az igazgató nyilvánvaló etikai vétséget követett el, és az elnök lépését mindkét párt támogatta.⁷

Comey elbocsátása nem az egyetlen alkalom volt, amikor Trump támadást intézett azon játékvezetők ellen, akik nem voltak hajlandók a védelmére sietni. Trump igyekezett személyes kapcsolatot teremteni Preet Bharara államügyésszel, akinek a pénzmosással kapcsolatos vizsgálódásai az újsághírek szerint akár Trump belső köreihez is elérhettek.⁸ Amikor Bharara, aki korrupcióellenes fellépésének köszönhetően köztisztletnek örvendett, folytatta a vizsgálódásait, Trump felmentette őt.⁹ Egy másik alkalommal Jeff Sessions, összeférhetlenségre hivatkozva, kivonta magát az orosz szállal kapcsolatos nyomozásból, helyettese, Rod Rosenstein pedig kinevezte Robert Muellert, a köztisztletben álló korábbi FBI-igazgatót a vizsgálat irányítására. Trump nyilvánosan megszégyenítette Sessionst, és kísérletet tett az eltávolítására.¹⁰ A Fehér Ház ügyvédjei kutakodni kezdtek Mueller múltjában, hátha találnak valamit, amivel be lehetne sározni, vagy el lehetne bocsátani.¹¹ 2017 végén Trump számos híve követelte, hogy

bocsássa el Muellert, és sokan valóban aggódtak, hogy az elnök eleget tesz ezeknek a követeléseknek.

Trump elnök ismételt kísérletei, hogy kisiklassa a független vizsgálatokat, nagyon emlékeztetnek a játékvezetők elleni azon támadásokra, amelyekkel kevésbé demokratikus országokban találkozhatunk – gondoljunk Luisa Ortega venezuelai főügyész elbocsátására. Ő *chavista* volt, de független státuszával élve korrupciós és visszaélési ügyekben indított vizsgálatot a Maduro-rezsim ideje alatt. Bár Ortega kinevezése 2021-ig tartott, és elmozdítására csak a törvényhozásnak volt joga (ahol az ellenzék volt többségben), a kormány által vitatható módon összehívott Alkotmányozó Gyűlés 2017-ben felmentette hivatalából.¹²

Trump elnök azokat a bírókat is célba vette, akik ítéleteikben elene foglaltak állást. Amikor James Robart fellebbviteli bíró felfüggesztette az adminisztrációnak a beutazási tilalomról szóló első rendelkezését, Trump „egy úgynevezett bíró döntéséről” beszélt, „ami lényegében a büntetés-végrehajtást elveszi a néptől”.¹³ Két hónappal később ugyanez a bíróság átmenetileg felfüggesztette azt a döntést, amellyel az adminisztráció meg akarta vonni az állami támogatást az úgynevezett menedékvárosoktól (amelyek megtagadták az együttműködést a szövetségi kormánnyal az illegális bevándorlók kitoloncolása terén). Trump ezt a jog uralma elleni támadásnak nevezte egy „nem választott bíró” részéről,¹⁴ egyszersmind kilátásba helyezte az illető fellebbviteli körzet feloszlását.¹⁵

Az elnök 2017 augusztusában közvetve támadást intézett az igazságszolgáltatás ellen, amikor kegyelemben részesítette Joe Arpaio korábbi arizonai seriffet. A seriffet azért ítélték el, mert megszegte egy szövetségi bíróság ítéletét, amely megtiltotta, hogy a seriff hivatala folytassa a faji alapú megkülönböztetés gyakorlatát a bűnüldözés területén. Arpaio Trump bevándorlásellenes híveinek szövetségese és példaképe. Ahogy korábban már láthattuk, az elnök kegyelmi jogkörét semmilyen alkotmányos előírás nem korlátozza, de a történelem során az elnökök mindig is nagy önmérsékletet tanúsítottak

e jogkör gyakorlásakor; kikérték az igazságügy-minisztérium álláspontját, és soha nem részesítettek kegyelemben senkit önmaguk védelmére vagy politikai előnyök megszerzése érdekében. Trump elnök senkitől nem zavartatva magát megszegte ezeket a normákat. Nem konzultált az igazságügy-minisztériummal, és a kegyelem motivációja is egyértelműen politikai volt – népszerű volt a szavazótábora körében.¹⁶ Ez a lépés megerősítette azokat a félelmeket, hogy végső soron önmagát és belső körét is kegyelemben fogja részesíteni.¹⁷ Ha hinni lehet a híreknek, megbízta ügyvédeit, hogy foglalkozzanak ezzel a lehetőséggel. Egy ilyen lépés példa nélkül álló támadást jelentene az igazságszolgáltatás függetlensége ellen. Martin Redish alkotmányjogász véleménye szerint: „Ha az elnök ilyen módon biztosíthat sértetlenséget a munkatársai számára, akkor a bíróságokat, a dolog lényegét tekintve, mindenfajta érdemleges jogkörtől megfosztja, nehogy védelmezhesék az alkotmányos jogokat a végrehajtó hatalmi ág túlkapásai ellen.”¹⁸

A Trump-adminisztráció törvényszerűen összetűzésbe került az Office of Government Ethics (OGE – a kormányzati szervek etikus működését felügyelő hivatal) nevű szövetségi hivatallal, amelynek ugyan korlátozottak a szankcionálási lehetőségei, ám a korábbi adminisztrációk kellő tisztelettel viszonyultak hozzá.¹⁹ Walter Schaub, az OGE vezetője a hírek szerint több alkalommal bírálta a megválasztott elnököt az átadás-átvétel időszakában az üzleti ügyeivel kapcsolatos számtalan érdekkonfliktus miatt. A Trump-adminisztráció válaszképpen támadásokat intézett az OGE ellen. Jason Chaffetz, a képviselőház Felügyeleti Bizottságának a vezetője, Trump szövetségese még arra is célozgatott, hogy Schaubot vizsgálat alá vonják.²⁰ Májusban az adminisztráció részéről megpróbálták rávenni az OGE-t, hogy állítsa le a vizsgálódásait abban a kérdésben, mely szerint a Fehér Ház korábbi lobbistáknak adott volna állami kinevezéseket.²¹ A Fehér Ház hol zaklatta, hol semmibe vette az OGE-t, így Schaub lemondott, maga mögött hagyva – ahogy Ryan Lizza újságíró fogalmazott – egy gerincében megroppantott szervezetet.²²

Trump elnök viszonyulása a bíróságokhoz, a bűnüldöző és elhárító szervekhez, valamint más független hivatalokhoz olyan, mintha az autoriter vezetők kézikönyvéből tanulta volna. Nyíltan beszélt arról, hogy az igazságügy-minisztériumot és az FBI-t ráküldi a demokráciákra, köztük Hillary Clintonra. 2017 végén az igazságügy-minisztérium valóban fontolóra vette, hogy független ügyészt nevez ki Clinton ellen vizsgálódások céljaira. Ám a tisztogatások és a fenyegetések ellenére az adminisztrációnak nem sikerült foglyul ejtenie a játékvezetőket. Trump nem tudta a hozzá hű embert kineveztetni Comey helyébe, legfőképpen azért, mert a vezető republikánusok megakadályozták ebben.²³ A republikánus szenátorok nem járultak hozzá Sessions igazságügy-miniszter lecseréléséhez sem.²⁴ Ám az elnök számára maradt még néhány front, amelyen csatáznia kell.

A Trump-adminisztráció erőfeszítéseket tett annak érdekében is, hogy a partvonalra szorítson néhányat a politikai rendszer legfontosabb szereplői közül. Példaként említhetjük Trump szónoklatait a kritikus sajtóval szemben. Újra és újra hamis hírek terjesztésével és összeesküvéssel vádolta a *New York Timest*, a CNN-t és más hozzájuk hasonló sajtóterméket. Mindez bárki számára, aki egy kicsit is foglalkozott az autoriter rendszerekkel, igazán ismerős lehet. 2017 februárjában egy *Tweet*-üzenetben az elnök a médiát „az amerikai nép ellenségének” nevezte; ez a bírálókat Sztálin és Mao szavajárására emlékeztette.²⁵ Trump szóhasználata gyakran fenyegető. Néhány nappal a „nép ellensége” üzenetet követően Trump egy konzervatív akciócsoport tagjai előtt a következőket mondta:

„Én nagyon szeretem az [alkotmány] Első módosítását, nálam jobban senki nem szereti, senki... De mindenki láthatta az egész kampány idején és most is, hogy a hamis hírek nem az igazságról szólnak... szeretem nem az embereket képviselik, soha nem is fogják, ezért tanúsítok kell valamit.”²⁶

De pontosan mit is? A rá következő hónapban Trump visszatért kampányígéretéhez, hogy „újranitja a rágalmozással foglalkozó törvényeket”. *Tweet*-üzenetében azt írta, hogy a *New York Times* „szégyent hozott a média világára. Két éve hamis híreket közöl rólam. Megváltoztassuk a rágalmozással foglalkozó törvényeket?”²⁷ Amikor egy újságíró feltette a kérdést, hogy vajon az adminisztráció valóban foglalkozik-e ezzel a témával, Reince Priebus, a Fehér Ház főnöke ezt válaszolta: „Azt hiszem, foglalkoztunk ezzel a kérdéssel.”²⁸ Rafael Correa ecuadori elnök ugyanezt a technikát alkalmazta. Azzal, hogy több millió dolláros rágalmozási pereket akasztott a sajtó nyakába és bebörtönözött újságírókat, súlyosan megfélemlítette a sajtót.²⁹ Bár Trump ejtette a rágalmozási törvények módosítását, a fenyegetésekkel nem hagyott fel. Júliusban átvett és továbbított egy róla szóló *Tweet*-üzenetet; ez egy módosított pankrációs jelenetről szól, amelyben ő elgáncsol és megüt valakit, akinek az arcát a CNN logója takarja el.

Trump elnök az állami szabályozó hatóságokat is felhasználja a vele barátságtalan médiavállalatok ellen. A 2016-os kampány során versenyhivatali eljárással fenyegette meg Jeff Bezost, a *Washington Post* és az Amazon tulajdonosát. *Tweet*-üzenetében ezt írta: „Ha egyszer elnök leszek, megnézhetik magukat.”³⁰ Kilátásba helyezte azt is, hogy megakadályozza a Time Warner (a CNN anyavállalata) és az AT&T tervbe vett egyesülését.³¹ Elnökségének első hónapjában megjelentek olyan hírek, amelyek szerint a Fehér Ház tanácsadói fontolóra vették, hogy versenyhivatali eszközökkel tanítsák móresre a CNN-t. És végül 2017 októberében Trump támadást intézett az NBC és más hálózatok ellen, mondván, hogy „felülvizsgálta az engedélyeiket”.

Volt egy terület, ahol a Trump-adminisztráció nem csak fenyegetőzött azzal, hogy felhasználja a szövetségi gépezetet a kritikusok megbüntetésére, de lépett is ezen a téren. Hivatali idejének első hetében Trump elnöki rendelettel felhatalmazta a szövetségi hivatalokat, hogy tartsák vissza a szövetségi pénzeket azoktól a városoktól,

amelyek nem voltak hajlandók együttműködni a szövetségi szervekkel az okmánnyal nem rendelkező bevándorlók elleni fellépésben.³² „Ha kell – jelentette ki 2017 februárjában –, leállítjuk a finanszírozást.”³³ Ez a terv erősen emlékeztetett a Chávez-kormány többször is megismételt lépésére, amelyeknek az volt a célja, hogy az ellenzéki önkormányzatoktól elvegyék a helyi kórházak, a rendőrség, a kikötők és más infrastrukturális egységek felügyeletét.³⁴ Ám ellenében a Venezuelában történetekkel, Trump elnököt a bíróság megállította.³⁵

Bár Trump elnök verbális hadviselést folytat a médiával és más bírálókkal szemben, de a szavakból (egyelőre legalábbis) még nem lettek tettek. Még nem tartóztattak le újságírókat, és egyetlen médiatermék sem változtatta meg a tartalmát kormányzati nyomás hatására. Viszont Trump azon igyekezete, hogy a maga javára változtassa meg a játékszabályokat, annál nyugtalanítóbb. 2017 májusában követelte a szenátus „archaikus” működési rendjének a megváltoztatását, ezen belül az obstrukció intézményének a megszüntetését, ami a republikánus többség érdekeit szolgálná a demokrata párti kisebbség kárára.³⁶ A szenátus republikánus többsége el is törölte az obstrukció intézményét a Legfelső Bíróságba történő jelölések jóváhagyása tekintetében, ami lehetővé tette Neil Gorsuch kinevezését, ám az obstrukció teljes körű megszüntetését nem fogadták el.³⁷

A Trump-adminisztráció ez ideig leginkább antidemokratikus lépése egy elnöki tanácsadó testület létrehozása volt, amelynek a feladata a választások tisztaságának a biztosítása. A testületet feje Mike Pence alelnök, de a gyakorlatban a helyettese, Kris Kobach vezeti. Hogy e lépés potenciális súlyát megérthessük, emlékezzünk arra, hogy a polgárjogi és a választójogi törvények masszív átrendeződéshez vezettek a pártok identitásában: a Demokrata Párt a kisebbségek, valamint az első és második generációs bevándorlók pártja lett, míg a Republikánus Párt szavazói továbbra is zömmel fehérek. Mivel a választóközönségen belül a kisebbségek részaránya növekszik,

ez az átalakulás a demokraták számára kedvező. Ezt a vélekedést erősítette meg Barack Obama 2008-as győzelme, amelyben nagy szerepet játszott a kisebbségi szavazóknak a szokásosnál nagyobb aktivitása.

A fentieket számos republikánus vezető fenyegetésként élte meg; ők olyan javaslatokat dolgoztak ki, amelyek nagyon emlékeztetnek a déli államok Jim Crow-féle törvényeire: meg kell nehezíteni az alacsony jövedelmű, kisebbségi szavazók számára a szavazást.³⁸ Mivel ezek a szavazók jellemzően a Demokrata Pártra szavaznak, ha sikerül a részvételt az utóbbiak körében csökkenteni, az a republikánusok javára billenti a mérleget. Ehhez meg kell szigorítani azokat a törvényeket, amelyek a szavazók személyazonosságának az ellenőrzését szabályozzák: például a szavazókörbé érkezésekor a szavazó köteles érvényes jogosítványt vagy más, hivatalos fényképpel ellátott dokumentumot felmutatni.³⁹

A szigorúbb törvények szorgalmazása azzal a hamis indokkal történt, hogy az Egyesült Államokban a választói csalás széles körben elterjedt.⁴⁰ Ezzel szemben minden megbízható kutatás azt támasztja alá, hogy az ilyen jellegű csalás mértéke alacsonynak mondható.⁴¹ Ám a republikánusok a napirendjükre tűzték ennek a nem létező problémának a leküzdését. Georgia és Indiana volt az első két állam, amelyben a választók személyazonosságával foglalkozó törvényeket fogadtak el még 2005-ben. John Lewis képviselő, veterán polgárjogi aktivista szerint állama törvényét a „fejadó modern megfelelőjének” lehet tekinteni.⁴² Georgia államban háromszázezer szavazónak nincs megfelelő dokumentuma, amellyel igazolhatná a személyazonosságát, ezen belül a feketék aránya ötször nagyobb, mint a fehéreké.⁴³ Ami Indiana állam hasonló törvényét illeti, ez Terence Evans fellebbviteli bírósági bíró szerint: „Alig burkolt törekvés arra, hogy a választás napján otthon tartsa azokat, akik vélhetően a demokratákra adják a szavazatukat.”⁴⁴ A törvény a Legfelső Bíróság elé került, amely azonban nem találta alkotmányellenesnek. Ezt követően az ilyen jellegű törvények a többi államokban is megjelentek.⁴⁵ 2010 és 2012 között

harminchét államban terjesztettek be ilyen törvényeket, 2016-ra tizenötben el is fogadták ezeket, de a választás napját megelőzően ezek közül csak tíz államban lépett érvénybe a vonatkozó szabályozás.⁴⁶

Ezeket a törvényeket kizárólag azokban az államokban fogadták el, amelyekben a republikánusok a törvényhozás mindkét házában többségben vannak, illetve Arkansas állam kivételével, ahol a kormányzó is republikánus. Aligha kétséges, hogy az elsődleges célpontot a kisebbségek jelentik, és ezen belül is aránytalanul nagy mértékben az alacsony jövedelműek.⁴⁷ Egy felmérés szerint az afroamerikaiak 37 százaléka, a latino népesség 27 százaléka nincs érvényes jogosítványa, szemben a fehérekkel, akik esetében ez 16 százalék.⁴⁸ A Brennan Center for Justice kutatása szerint az amerikai állampolgárok 11 százaléka (huszonegymillió választójoggal rendelkező állampolgár) nem rendelkezik állami szerv által kibocsátott fényképes igazolvánnyal, ám az afroamerikaiak között ez az arány 25 százalék.⁴⁹

Azon tizenegy állam közül, amelyben 2008-ban a fekete részvétel a legmagasabb volt, hétben szigorúbb törvényeket fogadtak el a választók személyazonosságának igazolására, míg azon tizenkét állam esetében, amelyben a latino lakosság népességnövekedése a legmagasabb volt 2000 és 2010 között, kilencben fogadtak el olyan törvényeket, amelyek megnehezítik a szavazást.⁵⁰ A kutatók még csak most kezdtek foglalkozni az ilyen törvények hatásaival, és a legtöbbben úgy vélik, hogy ezek eddig nem játszottak lényeges szerepet a választásokon való részvétel alakulásában.⁵¹ Ám a viszonylag csekély hatás jelentősége is megnövekedhet, ha az eredmény szoros, különösen akkor, ha a törvényeket széles körben alkalmazzák.

Az említett elnöki tanácsadó testület pontosan ezt szeretné elérni. A bizottság tényleges vezetője Kris Kobach, aki egyesek szerint élharcosa Amerikában a választások ilyen értelemben történő korlátozásának.⁵² Kobach Kansas állam államminisztereként közreműködött abban, hogy az állam törvényhozása elfogadja az ország legszigorúbb, ilyen jellegű törvényét.⁵³ Kobach Donald Trumpban hasznos szövetségesre talált. A 2016-os kampány során Trump arra panaszkodott,

hogy a választást „megrendezték”, később pedig arra az elképzelésre ragadtatta magát, hogy „több szavazatot (kapott), mint Hillary Clinton, ha levonjuk azt a sok millió, törvénytelenül leadott szavazatot”.⁵⁴ Egy találkozás során a törvényhozás vezetőivel megismételte ezt az állítását, mondván, hogy a törvénytelenül leadott szavazatok száma három- és ötmillió között lehetett.⁵⁵ Ám ennek a kijelentésnek semmilyen tényszerű alapja nincs. Az országos szavazatmonitoring projekt, amelyet a ProPublica médiaszervezet irányított, semmilyen bizonyítékkal nem találkozott, ami csalásra utalt volna.⁵⁶ Philip Bump, a *Washington Post* újságírója átnyalazta a Nexist, és összesen négy dokumentált csalási esetet talált.⁵⁷

Mindenesetre Trump elnök láthatóan megszállott igyekezete, hogy bebizonyítsa, ő kapta a legtöbb szavazatot, összehasonlítva Kobach céljával, aki a választási részvételt akarja csökkenteni. Kobach támogatásáról biztosította Trump állítását, mondván, hogy az tökéletesen helytálló, és hozzátette, hogy az illegálisan leadott szavazatok száma meghaladja a különbséget, amennyivel Clinton több szavazatot szerzett.⁵⁸ (Kobach később úgy fogalmazott, hogy „valószínűleg soha nem tudjuk meg”, ki kapta a legtöbb szavazatot.⁵⁹) Kobach mindenestre elnyerte Trump bizalmát, meggyőzte őt, hogy egy ilyen bizottságra szükség van, és ő lett a bizottság tényleges vezetője.

A bizottság első ténykedése alapján levonható a következtetés, hogy a célja valóban a választási részvétel csökkentése. Először is országszerte történeteket gyűjt csalási esetekről, amelyek talán politikai muníciót szolgáltathatnak az újabb állami szintű törvények meghozatalához vagy akár az 1993-as úgynevezett „Motor Voter” törvény eltörléséhez, amelynek a célja a választásokon történő részvételhez szükséges regisztráció megkönnyítése. A dolog lényegét tekintve a bizottság a Republikánus Párt nagy nyilvánosságot élvező, országos szócsöve, ami segíti a pártot abban, hogy szigorúbb törvényeket fogadtasson el a választásokon történő részvétel vonatkozásában. Másodszor, a bizottság célja a választási névjegyzékek

átfésülése, ami a meglévő kutatási eredmények szerint óhatatlanul számos jogszerűen szavazó kizárását is eredményezheti. A bizottság már kezdeményezte a helyi választói jegyzékek újbóli ellenőrzését, hogy felderítsen olyan eseteket, amikor a választók egynél több államban regisztrálták magukat.⁶⁰ Vannak olyan hírek is, hogy a bizottság a szövetségi belügyminisztérium adatbázisának a felhasználásával akarja a zöldkártyával és a vízummal rendelkezőket kiszűrni. A dolog kockázata abban áll, ahogy arra egy tanulmány rámutatott, hogy a névazonosság és az azonos születési dátumok nagy száma miatt a hibák száma messze meg fogja haladni a magukat illegálisan regisztrálva szavazók számát, akikre az ellenőrzés során fény derül.⁶¹

A választói részvétel megnehezítése a dolog lényegét tekintve antidemokratikus, és sajnos megvan a maga sajnálatos előtörténete az Egyesült Államokban. Bár a mostani törvények meg sem közelítik azokat az átfogó rendelkezéseket, amelyeket a déli demokrák a tizenkilencedik század végén hoztak, mindazonáltal korántsem jelentéktelen dolgokról beszélünk. Mivel a szigorúbb törvények aránytalanul nagyobb mértékben sújtják az alacsony jövedelmű, kisebbségi szavazókat, akik a demokrák felé húznak, így az ilyen rendelkezések a republikánusokat kedvezményezik.

Trump bizottsága 2017 folyamán semmilyen reformra nem tett javaslatot, ormótlan adatigényléseit az államok többsége elutasította.⁶² Am ha a bizottság mindenfajta ellenőrzés nélkül folytathatja a munkáját, megvan a lehetősége annak, hogy valós károkat okozzon a választási folyamatban.

Trump elnök első hivatali évében sok vonatkozásban követi az autokraták választási forgatókönyveit. Igyekezett a maga oldalára állítani a játékvezetőket, a partvonalra szorítani a legfontosabb játékosokat, akik az útját állhatnák, és elérni, hogy a pálya az ellenfél felé lejtson. Am többet beszélt, mint cselekedett, és a legsúlyosabb fenyegetéseit nem váltotta be. A nyugtalanságra okot adó, antidemokratikus lépé-

sek, mint az FBI feltöltése hozzá lojális emberekkel vagy a Mueller Bizottság munkájának az akadályozása, mind a republikánusok ellenállásába ütköztek, és persze a saját ügyetlenségének is megvolt a maga szerepe. Az egyik fontos kezdeményezése – a már említett tanácsadó testület a választási részvétel megszigorítására – még csak most indult, így a hatásáról még nem sok mindent lehet tudni. Összességében tehát Trump elnök, mint egy rossz autóvezető, többször is a korlátoknak ütközött, de nem tört át rajtuk. Dacára a jogos aggodalmaknak, 2017 folyamán nem sok minden történt, amit ténylegesen visszalépésnek tekinthetnénk. Még nem léptük át a vonalat, ami az autoriter rezsimektől elválaszt bennünket.

Am egyelőre korai végleges dolgokat mondani. A demokrácia lecsúszása gyakran fokozatos, hatásai hosszabb időn keresztül bontakoznak ki. Ha Trump első hivatali évét más, később autoriterré vált vezetőkéhez hasonlítjuk, a kép vegyes. A 3. táblázat (204. oldal) példaként bemutat kilenc országot, amelyekben potenciálisan autoriter vezetők választások útján kerültek hatalomra. Egyes országokban, mint Ecuadorban és Oroszországban, a lecsúszás jelei már az első évben nyilvánvalók voltak. Ezzel szemben Peru Fujimori és Törökország Erdoğan alatt kezdetben nem mutatott ilyen jeleket. Fujimori heves szócsatákat vívott első elnöki évében, de legalább két év telt el, mire támadásokat intézett a demokratikus intézmények ellen. A leépülés Törökországban még tovább tartott.

A demokrácia sorsa Trump elnökségének hátralévő éveiben számos tényező függvénye lesz. Az első a republikánus vezetők magatartása. A demokratikus intézmények sorsa szempontjából kulcskérdés, hogy a hatalmon lévők mennyire hajlandók megvédeni ezeket, akár saját vezetőik ellenére is. Rooseveltt elvetélt kísérlete a Legfelső Bíróság „feltöltésére” és Nixon bukása részben azért történhetett meg, mert az elnök saját pártjának kulcsemberei – Rooseveltt esetében a demokrák, Nixon esetében a republikánusok – úgy döntöttek, hogy ellenállnak. Legutóbb Lengyelországban a Jog és Igazságosság Pártja által alakított kormány tett erőfeszítést a fékek és ellensúlyok

3. táblázat. Autoriter értékelési lap az első év után

Ország	Vezető	Kezdési időpont	A játékvezető foglyul ejtése	A fontosabb játékosok kiszorítása	A játék-szabályok megváltoztatása	A rezsim végső állapota
Argentína	Juan Perón	1946. június	Igen	Nem	Nem	Autoriter
Ecuador	Rafael Carrea	2007. január	Igen	Igen	Igen	Kis mértékben autoriter
Magyarország	Orbán Viktor	2010. május	Korlátozottan	Nem	Nem	Kis mértékben autoriter
Olaszország	Silvio Berlusconi	2001. június	Nem	Nem	Nem	Demokratikus
Peru	Alberto Fujimori	1990. július	Nem	Nem	Nem	Autoriter
Peru	Ollanta Humala	2011. július	Nem	Nem	Nem	Demokratikus
Lengyelország	Jaroslav Kacziński	2015. november	Igen	Nem	Nem	Kis mértékben autoriter
Oroszország	Vladimir Putyin	2000. május	Nem	Igen	Nem	Erősen autoriter
Törökország	Recep Erdoğan	2003. március	Nem	Nem	Nem	Autoriter
Venezuela	Hugo Chávez	1999. február	Igen	Igen	Igen	Autoriter

rendszerének a lebontására, ám beleütközött Andrzej Duda elnök, egyébként a Jog és Igazságosság Pártjának tagja ellenállásába. Duda megvétózta azt a két törvényt, amely lehetővé tette volna a kormány számára, hogy alapos tisztogatást hajtson végre a Legfelső Bíróságban azzal a céllal, hogy a saját embereivel töltsse fel.⁶³ Magyarországon

viszont Orbán Viktor miniszterelnöknek nem sok ellenállással kellett szembenéznie a kormányzó Fidesz részéről, amikor autoriter irányba fordította az országot.

A kapcsolat Donald Trump és a pártja között szintén nagyon fontos, különösen azért, mert a republikánusok a törvényhozás mindkét házában többségben vannak. A republikánus vezetők dönthetnek úgy, hogy lojálisak maradnak. Az aktívan lojális politikusok nem egyszerűen támogatják az elnököt, de nyilvánosan a védelmükbe veszik még annak leginkább ellentmondásos lépéseit is.⁶⁴ A passzívan lojálisak eltűnnek a nyilvánosság szeme elől, amikor a botrány kitör, de ettől függetlenül együtt szavaznak az elnökkel. A kritikusan lojálisak megpróbálják bizonyos értelemben mind a két lovat megülni. Nyilvánosan elhatárolják magukat az elnök elfogadhatatlan lépéseitől, de nem tesznek semmi olyat (például a törvényhozási szavazások során), ami gyengítené az elnököt, hogy a megbuktatásáról már ne is beszéljünk. Ha az elnöki visszaélések folytatódnak, ez a magatartás a dolog lényegét illetően elősegíti az autoriter rezsim létrejöttét.

A másik lehetséges magatartást a féken tartás politikájának nevezhetjük. A republikánusok, ha ezt választják, számos kérdés vonatkozásában – bírósági kinevezések, adó- és egészségügyi reform – támogatják az elnököt, de meghúzzák a vonalat olyan viselkedés láttán, amelyet a demokrácia szempontjából veszélyesnek ítélnék. Ez nem könnyű pozíció. Lévéen ugyanannak a pártnak a tagjai, előnyük származik abból, ha az elnök sikeres, ám annak is tudatában kell lenniük, hogy az elnök hosszú távon valóban súlyos károkat okozhat a demokratikus intézmények működésében. Mindenben együttműködni az elnökkel, ahol ez lehetséges, de ezzel egy időben gondoskodni arról, hogy ne élhessen vissza a hatalommal, azaz segítik, hogy hatalomban maradjon, de abban reménykednek, hogy képesek lesznek féken tartani.

És végül, elméletben legalábbis, a törvényhozás vezetői lépéseket tehetnek az elnök elmozdítására is, ám ez politikailag nagyon

költséges vállalkozás. Ha megbuktatják a saját pártjukhoz tartozó elnököt, nemcsak azt kockáztatják, hogy párttársaik árulással vádolják meg őket (képzeljük el, mire számíthatnának Sean Hannity vagy Ruch Limbaugh részéről), de azt is, hogy kudarcra ítélik pártjuk választási programjának a megvalósítását. Ez súlyosan veszélyeztetné a párt rövid távú választási kilátásait, ahogy egyébként ez Nixon lemondása után meg is történt. Ám ha a végrehajtó hatalom oldaláról érkező fenyegetés túlságosan erős (vagy ha az elnök magatartása által okozott kár már a közvélemény-kutatásokban is megjelenik), a pártvezetők dönthetnek úgy, hogy megbuktatják a saját elnöküket.

Trump hivatali időszakának első évében a republikánusok reakciója az elnöki visszaélésekre a lojalitás és a féken tartás keveréke volt. Kezdetben a lojalitás dominált, ám miután az elnök 2017 májusában kirúgta James Comey-t, a republikánus szenátorok egy része a féken tartás politikájára váltott át, amikor egyértelművé tették, hogy nem támogatnák, hogy Trump egyik hívét ültesse az FBI igazgatói székébe. A republikánus szenátorok gondoskodtak arról is, hogy folytatódjék a független vizsgálat a 2016-os választásokba történt orosz beavatkozással kapcsolatban. Néhányan a színpalak mögött szorgalmazták, hogy az igazságügy-minisztérium nevezzen ki független államügyészt, és sokan támogatták Robert Mueller kinevezését.⁶⁵ Amikor híre ment annak, hogy a Fehér Ház tanulmányozza a lehetőségeket, miként lehetne Muellert eltávolítani, és a lojálisak közül sokan támogatták ezt, a mértékadó republikánus szenátorok, köztük Susan Collins, Bob Corker, Lindsey Graham és John McCain viszont nyilvánosan ellenálltak ennek.⁶⁶ Amikor pedig Trump elnök fontolgatni kezdte Jeff Sessions igazságügy-miniszter eltávolítását, mert az utóbbi a döntési folyamatból kivonva magát nem rúgta ki Muellert, számos republikánus szenátor sietett Sessions segítségére. Chuck Grassley, a Szenátus Igazságügyi Bizottságának a vezetője közölte, hogy ha Sessionst kirúgják, nem hívja össze a bizottság ülését az új jelöltet jóváhagyandó.⁶⁷

Bár azt nem mondhatjuk, hogy Graham, McCain és Corker szenátor összefogott volna az ellenzékkel (az esetek legalább 85 százalékában mind a három az elnökkel szavazott), de érdemi lépéseket tettek, amelyek az elnök féken tartását szolgálták.⁶⁸ 2017-ben egyetlen republikánus vezető sem vetette fel Trump elmozdításának a kérdését, de – ahogy Abigail Tracy újságíró fogalmazott – néhányan közülük mintha „rátaláltak volna arra a pontra, amikor azt mondhatják, hogy eddig és ne tovább!”⁶⁹

A demokráciánk sorsa szempontjából a másik meghatározó tényező a közvélemény. Ha a potenciális autoriter vezetők nem vehetik igénybe a hadsereget, vagy nem szervezhetnek nagyszabású erőszakos cselekedeteket, más eszközöket kell találniuk a szövetségesek meggyőzésére, illetve arra, hogy a bírálókat meghátrálásra vagy a további küzdelemről történő lemondásra készítsék. A közvélemény támogatása ebből a szempontból hasznos eszköznek számít. Ha, mondjuk, egy megválasztott vezető 70 százalékos támogatást élvez, a bírálók is hamarosan beállnak a hívek közé, a média hangvétele puhul, a bírók is inkább vonakodni fognak attól, hogy a kormány ellen hozzanak ítéletet, sőt még a politikai ellenfelek is – attól félve, hogy a makacs ellenállás elszigeteli őket – óvatosabbak lesznek. Ha viszont a kormány népszerűsége csökken, a média és az ellenzék felbátorodik, a bírók is inkább szembeszállnak az elnökkel, a szövetségesek pedig morgolódni kezdenek. Fujimori, Chávez és Erdoğan valamennyien nagyon népszerűek voltak, amikor megkezdték a demokratikus intézmények lebontását.

Ha meg akarjuk érteni, hogy a közvélemény támogatása miként érintheti Trump elnökségét, tegyük fel magunknak a kérdést: Mi történne, ha egész Amerika olyan lenne, mint Nyugat-Virginia állam. Nyugat-Virginia az az állam, amelyben Trump támogatottsága a legnagyobb. Egy Gallup-felmérés szerint 2017 első félévében Trump támogatottsága itt átlagosan 60 százalék volt, szemben a 40 százalékos országos átlaggal.⁷⁰ E masszív támogatottság okán Nyugat-Virginia államban a Trumppal szemben állók elbizonytalanodtak – még a demokraták is. Joe Manchin demokrata szenátor 2017. augusztusig

bezárólag a szavazások 54 százalékában Trump mellett szavazott, ami több mint bármely más demokrata törvényhozó esetében.⁷¹ A *The Hill* Manchint Trump tíz legnagyobb szövetségese közé sorolta a törvényhozásban.⁷² Jim Justice, az állam demokrata párti kormányzója pedig még ennél is messzebb ment: pártot váltott. Egy gyűlésen átölelte Trumpot és „jó embernek” nevezte őt, akinek „valódi elgondolásai” vannak. Ugyanakkor elutasította az orosz beavatkozás vizsgálatát, mondván: „Nem hallottunk már épp eleget az oroszok-ról?”⁷³ Ha a demokraták az egész országban követnék a Nyugat-Virginia állambeli párttársaik példáját, Trump elnöknek nem kellene hogy fájjon a feje az ellenzék miatt még olyan kérdésben sem, hogy egy idegen hatalom beavatkozik az ország választásába.

Minél nagyobb Trump elnök népszerűsége, annál veszélyesebb maga az elnök. A népszerűsége a gazdaság állapotától és más, előre ki nem számítható eseményektől függ. Ha olyan eseményekre kerül sor, amelyekkel kapcsolatban nyilvánvaló az adminisztráció hozzá nem értése – gondoljunk a Bush-adminisztráció nem megfelelő intézkedéseire a Katrina-hurrikán kapcsán 2005-ben –, a közvélemény támogatása csökkenhet. Másfelől, a nemzetbiztonságot fenyegető események növelhetik az elnök népszerűségét.

És ez elvezet bennünket az utolsó tényezőhöz, amely hatással lehet arra, hogy Trump milyen mértékben árthat a demokráciának; ez pedig a válság. A legnagyobb nemzetbiztonsági válságok – gondoljunk a háborúkra vagy a nagyszabású terrortámadásokra – megváltoztatják a politikai játszmák lefolyását; csaknem kivétel nélkül növelik a kormányzatok támogatottságát.⁷⁴ Az állampolgárok, amikor féltik a biztonságukat, inkább hajlamosak elfogadni, sőt még támogatják is az autoriter intézkedéseket.⁷⁵ És nem csupán az utca embere reagál így. A bírók ilyen esetekben jellemzően nem állnak ellen, amikor a végrehajtó hatalom válság idején többlethatalmat szerez magának, hiszen úgy tűnik, a nemzet biztonsága forog kockán.⁷⁶ William Howell politológus szerint a Bush elnököt korlátozó intézményi tényezők eltűntek a szeptember 11-i támadást követően,

ami lehetővé tette számára, hogy „bármit bárhogyan értelmezzen és megtegyen válaszul a válságra”.⁷⁷

A nemzetbiztonságot fenyegető válságok ezért veszélyt jelentenek a demokráciára. A vezetők, akik „bármit bárhogyan értelmezhetnek és megtehetnek”, komoly károkat okozhatnak a demokratikus intézményekben. Ahogy korábban láthattuk, Fujimori, Putyin és Erdoğan pontosan ezt tette. A potenciálisan autoriter vezető, aki úgy érzi, hogy az ellenzék indokolatlanul tartja tűz alatt, a demokratikus intézmények pedig korlátot jelentenek a számára, új lehetőségekhez jut. Ebben a tekintetben az Egyesült Államok sem kivétel; a nemzetbiztonsági válságok lehetővé tették a végrehajtó hatalom számára, hogy túlterjeszkedjen, kezdve attól, hogy Lincoln felfüggesztette a *Habeas corpus* intézményét, folytatva Roosevelttel, aki internálta a japán származású amerikaiakat, és végül Bush elnök, aki elfogadtatta a USA Patriot Act elnevezésű törvényt. Ám volt egy nagy különbség. Lincoln, Roosevelt és Bush demokratikus elkötelezettsége nem volt kétségbe vonható; ők végül is nagy önmérsékletet tanúsítottak annak a hatalmas felhatalmazásnak a gyakorlása során, amelyet a válság teremtett a számukra.

Donald Trump ezzel szemben csak nagyon ritkán tanúsított önmérsékletet, bármilyen kontextusról is legyen szó. Annak a valószínűsége, hogy elnöksége idején valamilyen nemzetbiztonságot érintő konfliktus alakul ki, egyáltalán nem csekély. Így lenne ez akkor is, ha bárki más ülne az elnöki székben – az utolsó tizenkét megválasztott elnök közül hatnak a hivatali ideje alatt az Egyesült Államok szárazföldi háborúkat vívott, vagy az országot súlyos terrortámadás érte. Ám figyelembe véve Trump elnök járatlanságát a külpolitika terén, ezek a kockázatok most különösen nagyok.⁷⁸ Attól tartunk, ha Trumpnak háborús vagy terrorista veszéllyel kell szembenézni, a maga javára fogja ezt kiaknázni, azaz támadást indít politikai ellenfelei ellen, és korlátozni fogja az amerikaiak számára természetes szabadságjogokat. Véleményünk szerint ez ma a legnagyobb veszély, ami az amerikai demokráciát fenyegeti.

Am még abban az esetben is, ha Trump elnök közvetlenül nem bontja le a demokratikus intézményeket, normaszegéseivel kétségkívül gyengíti ezeket. David Brooks szavaival: Trump elnök „átgázolt azokon a viselkedési szabályokon, amelyek egykor a közéletet szabályozták”.⁷⁹ Pártja pedig azzal jutalmazta, hogy elnöknek jelölte őt. Hivatalba lépve normaszegő magatartása folytatódott, amivel kiterjesztette azt, amit az elnök részéről elfogadható magatartásnak tekintünk; az egykor kirívónak és elfogadhatatlannak tartott technikák – mint a hazugság, a csalás és az erőszakoskodás – kitüntetett szerephez jutottak a politikusi eszköztárban.

Az elnökök normaszegése önmagában nem feltétlenül rossz. Számos ilyen aktus egészen ártalmatlan. 1977 januárjában Jimmy Carter meglepte a rendőrséget, és azt a mintegy kétszázötvenezer amerikait, akik a beiktatására gyűltek össze, azzal, hogy ő és a felesége gyalog sétálva tették meg a törvényhozás épületétől a Fehér Házig tartó két és fél kilométeres utat. A *New York Daily News* szerint a Carter házaspár döntése, hogy kiszállnak a „zárt és páncélozott” elnöki autóból, „példa nélkül álló szakítás a hagyományokkal”.⁸⁰ Azóta, a *New York Times* szavaival, ebből „informális szokás” lett, a megválasztott elnök ugyanis a beiktatási ceremónia során minimum kiszáll az autóból, hogy ezzel is bizonyítsa, ő a „nép elnöke”.⁸¹

A normaszegés akár erősítheti a demokráciát is. 1840-ben az elnökválasztási kampány során William Henry Harrison a szokásokkal szakítva kiment a választók közé.⁸² Korábban a jelöltek általában nem kampányoltak, inkább igyekeztek olyan benyomást kelteni, mint az ókori Cincinnatus, akinek nem voltak hatalmi ambíciói, igaz, így a szavazók sem ismerhették meg őket.

Vagy nézzünk egy másik példát; annak idején az újonnan megválasztott Theodore Roosevelt sajtóirodája kiadott egy közleményt, amely szerint „Booker T. Washington az Alabama állambeli Tuskegee városából az előző este az elnökkel vacsorázott”.⁸³ Bár korábban is előfordult, hogy a Fehér Ház fogadott ismert fekete vezetőket, de a vacsora egy afroamerikai politikussal – ahogy egy történész az esetet

jellemezte – szakítás volt a „fehér uralom érvényes társadalmi etikájával”.⁸⁴ A reakció azonnali és durván goromba volt. Az egyik újság szerint „a legfelháborítóbb dolog, amit amerikai állampolgár valaha is elkövetett”. William Jennings Bryan szenátor a következőképpen kommentálta az esetet: „Csak remélni lehet, hogy mindketten [Roosevelt és Washington] átgondolva az esetet, felismerik, hogy bölcs dolog lenne felhagyni a törekvéssel, hogy megszüntessék a fajokat elválasztó vonalakat.” A felháborodás láttán a Fehér Ház sajtóirodája először cáfolta, hogy az eseményre egyáltalán sor került, később „egyszerű” ebédről beszélt, aztán azzal vette a védelmébe a történeteket, hogy legalábbis asszonyok nem voltak jelen.

Mivel a társadalmi szokások idővel változnak, valamennyi elnöki normaszegés normálisnak nevezhető, sőt egyenesen kívánatos. Am Donald Trump normaszegései hivatali idejének első évében alapvetően különböztek elődjei hasonló lépéseitől. Először is ő sorozatosan megszegte a normákat. Korábban egyetlen elődje sem szegett meg ennyi íratlan szabályt ilyen rövid idő alatt. Ezek egy része jelentéktelennek mondható; Trump elnök például megszegett egy százötven éves hagyományt azzal, hogy nincs kedvenc háziállata.⁸⁵ Mások sokkal lényegesebbek. Trump beiktatási beszéde például a megszokottól sokkal komorabb hangvételű volt (például „amerikai vérfürdőről” beszélt). Nem véletlen, hogy George W. Bush korábbi elnök a beszédéről ezt mondta: „Ez volt ám a furcsa zanza.”⁸⁶

Am Trump igazán abban különbözik az elődjeitől, hogy olyan íratlan normákat is hajlandó megsérteni, amelyeknek sokkal nagyobb a jelentőségük az előbb említettekénél. Ezek között olyanok is vannak, amelyek fontosak az egészséges demokrácia működése szempontjából. Ilyen például a magán- és hivatali ügyek elválasztása, gondoljunk a nepotizmus veszélyeire. A jelenleg érvényes törvények tiltják, hogy az elnök kormányzati vagy hivatali pozíciókba nevezzen ki családtagokat, de ez a Fehér Ház apparátusára nem vonatkozik. Így amikor Trump Ivanka lányát és a vejét, Jared Kushner tanácsadói pozícióba helyezte a Fehér Ház apparátusán belül,

formális értelemben nem szegett törvényt, de megszegte a törvény szellemét.

Vannak más normák is, például azok, amelyek az elnöki összeférhetetlenséggel kapcsolatosak. Az elnök nem használhatja a hivatali pozícióját saját meggazdagodására, ezért azok a megválasztott elnökök, akiknek üzleti érdekeltségei vannak, kötelesek lemondani a részvételről ezeknek az üzleti érdekeltségeknek a menedzselésében. Ám az e kérdéseket szabályozó törvények meglepően lazák. A kormányzati pozíciókat betöltő személyek technikai értelemben nem kötelesek eladni az érdekeltségeiket, mindössze arról kell lemondaniuk, hogy részt vegyenek olyan döntések meghozatalában, amelyek érdekkonfliktust eredményeznek.⁸⁷ Idővel gyakorlattá vált, hogy a kormányzati szerepet vállaló személyek értékesítik üzleti érdekeltségeiket, hogy még a látszatát is elkerüljék az összeférhetetlenségnek. Trump elnök nem tanúsított ilyesfajta önmérsékletet, dacára annak, hogy az összeférhetetlenség az ő esetében égbekiáltó.⁸⁸ Üzleti ügyeinek intézését átadta a fiainak, ám mindezt olyan módon, ami az etikus kormányzati magatartásért felelős hivatal szerint teljesen elégtelen. Az OGE tájékoztatása szerint 2016. október 1. és 2017. március 31. között több mint 39 105 bejelentést kapott a Trump-adminisztráció összeférhetetlenségi ügyeiről, ami nem akármekkora növekedés a 2008–2009. években tapasztaltakhoz képest (Obama elnök hivatalba lépésének időszaka), amikor a bejelentések számára mindössze 733 volt.⁸⁹

Trump elnök azzal is megsértette az alapvető demokratikus normákat, hogy nyíltan megkérdőjelezte a választások törvényességét.⁹⁰ Bár a tények ellenőrzésével foglalkozó szervezetek egyértelműen cáfolták az elnök állítását a törvénytelen szavazók „millióira” vonatkozóan, amit aztán politikusok mindkét pártból szintén elítéltek, a társadalomtudósok pedig mint alaptalant megcáfoltak, az elnök többször is megismételte ezt nyilvánosan és zárt körben egyaránt.⁹¹ Az elmúlt évszázad során egyetlen jelentős politikus sem vonta kétségbe az amerikai választási folyamat tisztaságát, még Al Gore sem,

aki az amerikai történelem egyik legszorosabb választását vesztette el, ráadásul a Legfelső Bíróság döntése alapján.

A csalásra vonatkozó hamis vádak alááshatják a közvélemény bizalmát a választások iránt; amikor pedig az állampolgár nem bízik a választásokban, gyakran a demokráciában sem fog bízni. Mexikóban, amikor a 2006-os elnökválasztás idején a vesztes jelölt, Andrés Manuel López Obredo azt állította, hogy a győzelmet elcsalták tőle, a közvélemény bizalma a választási rendszer iránt gyorsan zuhanni kezdett. A 2012-es elnökválasztást megelőzően végzett közvélemény-kutatás szerint a mexikóiak 71 százaléka gondolta úgy, hogy a csalás lehetősége is fennállhat.⁹² Az Egyesült Államokban a helyzet még drámaibb volt. A 2016-os választásokat megelőzően a republikánus szavazók 84 százaléka gondolta úgy, hogy „jelentős számú” csalás történik az amerikai választásokon, illetve ugyanezen szavazók 60 százaléka szerint „jelentős számú”, az országban engedély nélkül tartózkodó bevándorló fog szavazni novemberben.⁹³ Ezek a kételemek a választások után is fennmaradtak. A Morning Consult/Politico 2017. júliusi felmérése szerint a republikánusok 47 százaléka vélte úgy, hogy a legtöbb szavazó Trumpra adta le a szavazatát, és csak 40 százalék gondolta azt, hogy Hillary Clinton kapott több szavazatot.⁹⁴ Másképpen szólva, a magukat republikánusként meghatározó polgároknak nagyjából a fele vélte úgy, hogy a választásokon súlyos csalások történtek. Az ilyen vélekedéseknek következményei vannak. Egy 2017 júliusában elvégzett felmérés a következő kérdést tette fel a választadóknak: „Ha ma Donald Trump azt mondaná, hogy a 2020-as választásokat el kell halasztani mindaddig, amíg nem garantálható, hogy csak amerikai állampolgárok szavazzanak, támogatná, vagy ellenezné a választások elhalasztását?” A republikánusok 52 százaléka azt a választ adta, hogy támogatná a választások elhalasztását.⁹⁵

Trump elnök megszegte a civilizált politikai viselkedés alapvető szabályait is; nem volt hajlandó a megbékélésre a választások után, és tovább támadta Hillary Clintont. Megszegte azt az íratlan szabályt is,

amely szerint a hivatalban lévő elnök nem támadja az elődjét. 2017. március 4-én Trump elnök *Tweet*-üzenetében a következőket írta: „Borzalmas! Most tudtam meg, hogy Obama a győzelmemet közvetlenül megelőzően »bepoloskázta« a Trump Tower-t. Persze semmit sem talált. Ez McCarthyt idézi!” Majd fél órával később így folytatta: „Milyen mélyre süllyedt Obama elnök, hogy lehallgatta a telefonjaimat a választások, a demokrácia e nagyszerű ünnepének idején. Ez Nixon/Watergate. A pasas gonosz (vagy beteg).”⁹⁶

Trump elnök legrosszabb normaszegése a hazudozás. Senki nem vitatja az amerikai politikában, hogy az elnöknek a közvélemény előtt igazat kell mondania. Whit Ayers republikánus tanácsadó ügyfelei számára ezt a következőképpen szereti megfogalmazni: a jelöltek, ha meg akarják őrizni szavahihetőségüket, „soha ne tagadják a tagadhatatlant” és „soha ne hazudjanak”.⁹⁷ Ezt a normát szem előtt tartva a politikusok, a hazugságot elkerülendő, többnyire témát váltanak, átfogalmazzák a fogós kérdést, vagy csak részben válaszolják meg. A Trump elnök által folytatott gyakorlat, nevezetesen, hogy szimpla kitalációkat mond, példa nélkül áll. Ez a hajlama már a 2016-os kampány idején látható volt. A *PolitiFact* gyűjtése szerint Trump nyilvános kijelentéseinek 69 százaléka hadban áll az igazsággal, „többnyire hamis” (21 százalék), hamis (33 százalék), konfabuláció (15 százalék) és csupán 17 százaléka „igaz” vagy „többnyire igaz”.⁹⁸

Trump elnökként is folytatja a hazudozást. A *New York Times*, amely összegyűjtötte az elnök megnyilatkozásait hivatalba lépése óta, úgy találta, hogy még konzervatív mércével mérve is – a bizonyíthatóan hamis állítások a csupán vitathatókkal szemben – az elnök „igazán figyelemre méltót alkotott”: hivatali idejének első negyven napjában legalább naponta egyszer tett hamis vagy félrevezető kijelentést.⁹⁹ Nincs olyan hazugsága, amit ne lehetne könnyen cáfolni: Trump elnök azt állította, hogy övé a legnagyobb arányú győzelem az elektori szavazatok alapján Ronald Reagan óta (valójában George H. W. Bush, Clinton és Obama elnökök mind nagyobb arányú győzelmet arattak); azt állította, hogy hivatali idejé-

nek első hat hónapja alatt minden más elnöknel több törvényt írt alá (valójában sok más elnök, köztük George W. H. Bush és Clinton mögött is alaposan lemarad).¹⁰⁰ 2017 júliusában arról locsogott, hogy a cserkészmozgalom vezetője szerint „minden idők legnagyobb beszédét mondta el gyerekek előtt”, amit a szervezet azonnal cáfolt.¹⁰¹

Trump elnök ez idő szerint megúsza, hogy komolyabb árat fizessen hazugságaiért. A mostani politikai és médiakörnyezetben az elkötelezett polgárok egyre inkább a saját pártos szűrőjüket használják az események értékeléséhez, ezért a hívei elnöksége első évében nem gondolják azt, hogy becstelen lenne.¹⁰² Ám az amerikai politikai rendszerben a becsstelenség következményei felmérhetetlenek. A demokráciában az információszabadság a polgárok alapvető joga.¹⁰³ A választott vezetőkkel kapcsolatos megbízható információk híján nem tudjuk megfelelőképpen gyakorolni a szavazati jogainkat. Ha az Egyesült Államok elnöke hazudik a nyilvánosságnak, nehezebb lesz a hozzáférés a megbízható információkhoz, és a bizalom a kormányzat iránt csökken (hogyan is lehetne másképp?). Ha a polgárok nem hisznek megválasztott vezetőiknek, a képvisleti demokrácia alapjai gyengülnek meg. Ilyenkor maguk a választások veszítenek az értékükből.

A bizalom csökkenését erősíti az a tény, hogy Trump elnök megszegi azt a normát is, amely a sajtó iránti tiszteletről szól. A független sajtó a demokratikus intézmények védőbástyája, a demokrácia nem lehet meg független sajtó nélkül. Washington óta minden amerikai elnöknek meg kellett küzdenie a sajtóval. Sokan közülük szívük mélyén megvetették a sajtót. Ám kevés kivételtől eltekintve az amerikai elnökök tudatában voltak a sajtó mint a demokrácia egyik intézménye központi szerepének, és tisztelték azt a szerepet, amelyet a sajtó a politikai rendszerben játszik. Még azok az elnökök is, akik zárt körben szidalmazták a sajtót, nyilvánosan megadták számára a tisztelet és az udvariasság minimumát. Ez az alapvető norma aztán számos íratlan előírás kialakulásához vezetett, amelyek az elnöknek

a sajtóval fenntartott viszonyát szabályozzák. Néhány ezek közül – például, hogy az elnök integet a sajtó képviselőinek, amikor felszáll az elnöki repülőgépre – merő formalitás, de néhány más – például, hogy a sajtótájékoztatón történő részvételt minden újságíró számára biztosítani kell, akit a lapja a Fehér Házba akkreditált – meglehetősen fontos.

A tény, hogy Trump elnök nyilvánosan szidalmaz egyes sajtótermékeket, sőt újságírókat – példa nélkül áll az Egyesült Államok legújabb kori történelmében. Az elnök a sajtó képviselőit „a föld legbecstelenebb lényei” nevezte, újra és újra megvádolta az olyan, kritikus hangot megütő sajtótermékeket, mint a *New York Times*, a *Washington Post* és a CNN, hogy hazugságokat és „álhíreket” terjesztenek.¹⁰⁴ Nem áll tőle távol a személyeskedés sem. 2017 júniusában Mika Brzezinski és műsorvezető társa, Joe Scarborough ellen kivételesen goromba *Tweet*-üzenetek egész sorát intézte:

„Joe az elmúlt néhány napon a Twitteren beszélt nekem (az elnöknek) rólad. De hogy lehet, hogy az alacsony IQ-val rendelkező C-List Mika Psycho Joe-val együtt, szikeresen eljutottak a politikai bomba és három napot keresztül azt kérték, hogy vegyem be őket a csapatba. Mika azóta még nyert volt a rációban. Aztán. Persze nemet mondtam.”¹⁰⁵

Richard Nixon, aki magánbeszélgetéseken csak mint „ellenséget” aposztrofálta a sajtót, soha nem vetemedett ilyen nyilvános támadásra. Ha a mi féltekénken keresünk példát ilyen magatartásra, Hugo Chávez és Nicolás Maduro juthat az eszünkbe Venezuelából vagy Rafael Correa Ecuadorból.

A Trump-adminisztráció normaszegései közé tartozik az is, hogy önkényesen kizár újságírókat az általa összehívott sajtóeseményekről. 2017. február 24-én Sean Spicer sajtótitkár kizárta a *New York*

Times, a CNN, a *Politico*, a *BuzzFeed* és a *Los Angeles Times* újságíróit egy zártkörű sajtó-összejövetelről, viszont meghívta az olyan kisebb, de az adminisztrációval barátságosabb viszonyt ápoló sajtótermékek munkatársait, mint a *Washington Times* és a One America News Network, hogy meglegyen a létszám.¹⁰⁶ Az egyetlen hasonló eset Amerika legújabb kori történetében az volt, amikor a Watergate-botrány kitörését követően Nixon kitiltotta a *Washington Post* munkatársait a Fehér Házból.¹⁰⁷

1993-ban Daniel Patrick Moynihan demokrata szenátor New York állam képviselőjeként, aki korábban társadalomtudós volt, fontos megfigyelést tett: az emberek nehezen kezelik azokat, akiknek a magatartása eltér a megszokott és mindenki által tiszteletben tartott szabványoktól.¹⁰⁸ Ha az illető az íratlan szabályokat újra és újra megsérti, mondja Moynihan, a társadalmak „lefelé korrigálják a szten-derdeket”, azaz ami egykor abnormálisnak tűnt, most normálisnak fog számítani.

Moynihan vitatható módon ezt a meglátását arra használta fel, hogy megmagyarázza, az amerikaiak miért mutatnak egyre nagyobb toleranciát az egyszülős családok, az emberölések magas száma és a mentális betegségek iránt. Manapság ezt a megállapítást az amerikai demokráciára alkalmazhatjuk. Bár a politikai deviancia elterjedése – az olyan íratlan szabályok megsértése, mint a civilizált magatartás, a sajtó tisztelete, a „ne hazudj” parancsa – nem Donald Trumppal vette kezdetét, de elnöksége felgyorsítja ezt a folyamatot. Trump elnöksége alatt Amerika lefelé korrigálja a politikai deviancia szten-derdjét. Az elnök, amikor mindennapos személyeskedik, erőszakoskodik, hazudik és csal, értelemszerűen hozzájárul ahhoz, hogy az emberek normálisnak gondolják ezeket a dolgokat. Trump *Tweet*-üzenetei felháborodást váltanak ki a médiából, a demokráciából és néhány republikánusból is, de az általuk adott válaszlépések hatékonyságát csökkenti az ilyen normaszegések nagy száma. Ahogy Moynihan megállapította, ha a deviancia általánossá válik,

egyszerűen elborít bennünket, és egy idő után már érzéketlenekké válunk irántuk.

Ráadásul a Trump-féle devianciát a Republikánus Párt eltűri, és ezzel elfogadhatóvá teszi a republikánus választóközönség nagy része számára. Nem kétséges, hogy számos republikánus elítélte Trump legkirívóbb lépéseit. Ám ezek az egyszeri elhatárolódások nem járnak szankciókkal. Az összes republikánus szenátor, egy kivételével, legalább az esetek 85 százalékában együtt szavazott Trumpgal hivatali idejének első hét hónapja alatt.¹⁰⁹ Még Ben Sasse szenátor is Nebraska államból és Jeff Flake szenátor Arizona államból, akik gyakran kemény szavakkal elítélik Trump normaszegéseit, az esetek 94 százalékában együtt szavaztak az elnökkel.¹¹⁰ Nincs „féken tartási” stratégia a sértő *Tweet*-üzenetek végeláthatatlan sorára. A republikánusok számára, akik nem akarják megfizetni a politikai árat, ami óhatatlanul együtt jár azzal, ha szakítanak a saját elnökükkel, nem sok választás maradt azon kívül, hogy folyamatosan újra kell definiálniuk, mi elfogadható és mi nem.

Ennek borzasztó következményei lesznek a demokráciánkra nézve. Trump elnök normaszegései kitolták az elfogadható politikai magatartás határait. A következmények egy része már most is látható. 2017 májusában Greg Gianforte republikánus jelölt egy időközi képviselőházi választáson birkózó mozdulattal földhöz vágta a *The Guardian* újságíróját, aki az egészségügyi reformról tett fel neki kérdéseket.¹¹¹ Gianforte ellen eljárás indult testi sértés miatt, viszont megnyerte a választást. Általánosabban, ahogy egy 2017 közepén készült felmérés a *The Economist* megbízásából tanúsítja, megdöbbentően növekszik az intolerancia a médiával szemben, különösen a republikánus szavazók körében. A megkérdezett republikánusok 45 százaléka arra a kérdésre, hogy vajon a bíróságok elrendelhetik-e az „elfogult vagy pontatlan” információt közlő médiatermékek bezárását, igenlő választ adott, és csupán 20 százalék válaszolt nemmel.¹¹² A republikánusok több mint 50 százaléka helyeselte büntetések kiszabását az elfogult vagy pontatlan informá-

ciót közlő médiatermékre. Más szavakkal, a republikánus szavazók többsége helyeselné az olyan típusú megtorló lépéseket a média ellen, amelyeket az elmúlt években Ecuadorban, Törökországban és Venezuelában láhattunk.

2017 nyarán két videofelvétel jelent meg, amelyen a National Rifle Association toborzó akciói láthatók. Az első felvételen Dana Loesch, az NRA szóvivője beszél a demokratákról és az erő használatáról:

„Az iskolákban arra tanítják a gyerekeket, hogy az elnökük egy második Hitler. A filmcillagokat, az énekeseket, a show-műsorokat és a díjátadókat arra használják, hogy ezt újra és újra elismételjék. Aztán a volt elnökük beszél »ellenállásról«. Mindez azért, hogy felvonuljanak, tiltakozzanak, rasszizmusról, szexizmusról, idegengyűlöletről és homofóbiáról orditozzanak. Betörnek a kirakatokat, felgyújtják az autókat, eltorlaszolják az autópályákat és a repülőtereket, terrorizálják a törvénytisztelő állampolgárokat, és akkor a rendőrségnek kell beavatkoznia, hogy megfékezzék ezt az őrületet. Csak úgy vethetünk véget ennek, csak úgy menthetjük meg az országunkat és a szabadságunkat, ha az igazság ökölbe zárt kezével legyőzzük az erőszakot.”¹¹³

A második videóban Loesch alig leplezetten erőszakkal fenyegeti meg a *New York Times*:

„Elegünk van a hetvenkedéseitekből... hogy amit csináltok, az tény- vagy igazságalapú újságírás. Vegyétek ezt, ahogy mondani szokás, az első figyelmeztető lövésnek. Röviden, vigyázzatok magatokra!”¹¹⁴

Az NRA esetében nem is jelentéktelen szervezetről van szó. Állítása szerint ötmillió tagja van, és szorosan kötődik a Republikánus Párthoz; Donald Trump és Sarah Palin hosszú idő óta a szervezet tagja. Az NRA most olyan kifejezésekkel él, amelyeket korábban politikai értelemben veszedelmesen deviánsnak tekintettünk volna.

A normák a demokrácia puha védőkorlátjai, ha összeomlanak, az elfogadható politikai magatartás határai kitolódnak, ennek nyomán olyan narratívák és cselekedetek jelennek meg, amelyek veszélyt jelentenek a demokrácia számára. Magatartások, amelyek egykor elképzelhetetlenek voltak az amerikai politikában, elképzelhetővé váltak. Még ha Donald Trump talán nem is fogja lebontani alkotmányos demokráciánk kemény korlátjait, megnövelte a valószínűségét annak, hogy egy őt követő elnök megteszi majd.

A demokrácia megmentése

Miközben ezt a könyvet írtuk, el kellett fogadnunk azt a konklúziót, hogy az amerikai demokrácia nem annyira kivételes, mint amennyire néha hinni szeretnénk. Semmi nincs az alkotmányunkban vagy a kultúránkban, ami védelmet biztosítana a demokráciánk összeomlása ellen. A múltban is meg kellett élnünk politikai katasztrófákat, amikor a regionális és pártos ellenségeskedés oly mértékben megosztotta országunkat, hogy az eredmény polgárháború lett. Alkotmányos rendszerünk azonban magához tért, amikor a demokrata párti és republikánus vezetők olyan új normákat és eljárásokat alakítottak ki, amelyek több mint egy évszázadon keresztül biztosították a politikai stabilitást. Ám a stabilitás ára a faji kizárás és az autoriter egypárti uralom volt a déli államokban. 1965-ig kellett várni, hogy az Egyesült Államok teljes mértékben demokratikus országgá váljon.¹ Ám paradox módon épp ez a folyamat indította el az amerikai választóközönség fundamentális újrendeződését, amelynek nyomán a pártok ismét szélsőségesen megosztottakká váltak.² Ez a megosztottság, amely ma mélyebb, mint bármikor az újjáépítés kora óta, járványos normaszegést indított el, ami mára a demokráciánkat fenyegeti.

Egyre többen figyelnek arra, hogy a demokrácia világszerte fenézívában van.³ Venezuela, Thaiföld, Törökország, Magyarország, Lengyelország. Larry Diamond, aki alighanem az egyes számú szak-

értő a demokráciakérdések terén a világban, azt gondolja, hogy olyan korszakba léptünk, amelyet a demokrácia apálya jellemez.⁴ Lehetséges lenne, hogy Amerika jelenlegi válsága is része ennek a lecsúszásnak? Vannak kétségeink ebben a tekintetben. Donald Trump megválasztása előtt a demokrácia globális visszaszorulását képviselő álláspontok szerintünk eltűntek voltak.⁵ Az 1980–1990-es években a demokratikus berendezkedéssel jellemezhető országok száma drámaian növekedett, ami aztán 2005-ben tetőzött, és azóta is ezen a szinten maradt. A visszaesések felkerülnek az újságok címlapjaira, de minden Magyarországgal, Törökországgal és Venezuelával szemben ott van egy Kolumbia, Sri Lanka vagy Tunézia; ez utóbbiak olyan országok, amelyekben a demokrácia az elmúlt tíz esztendőben erősebb lett. A demokratikus berendezkedés érintetlen maradt a demokratikus országok túlnyomó többségében – Argentínában, Braziliában, Chilében, Peruban, Görögországban, Spanyolországban, a Cseh Köztársaságban, Romániában, Ghánában, Indiában, Dél-Koreában és Dél-Afrikában. És bár az európai demokráciák sok problémával küzdenek, kezdve a gyenge gazdasági teljesítménnyel egészen az EU-szkepticizmusig vagy a bevándorlásellenes hangulatig, nincs sok jele annak, hogy ezekben az országokban megtörténne a normák olyanfajta eróziója, amivel Amerikában találkozhatunk.

Trump hatalomra jutása azonban önmagában kihívást jelenthet a demokratikus berendezkedés számára szerte a világon. A berlini fal leomlása és az Obama-elnökség között eltelt időszakban az amerikai kormányok összességében a demokráciát ösztönző külpolitikát folytattak – jóllehet számos kivétellel. Ha az Egyesült Államok stratégiai érdekei forogtak kockán, mint Kínában, Oroszországban és a Közel-Keleten, a demokrácia kérdése gyorsan lekerült a napirendről. Ám Afrika, Ázsia, Kelet-Európa és Latin-Amerika legtöbb országában az Egyesült Államok diplomáciai nyomással, gazdasági segítségnyújtással és más külpolitikai eszközökkel ellene szegült az autoriter rezsimeknek, és igyekezett előmozdítani a demokratizálódást a hidegháborút követő időszakban.⁶ Az 1990 és 2015 közötti időszakot

a demokrácia aranykorának nevezhetjük a történelem egészét tekintve, nem utolsósorban azért, mert a nyugati hatalmak széles értelemben támogatták a demokrácia elterjedését. Ez most változóban van. Donald Trump elnöksége alatt az Egyesült Államok első ízben a hidegháború óta feladni látszik a demokrácia előmozdítójának a szerepét. Trump elnök adminisztrációja a legkevésbé elkötelezett a demokrácia iránt az összes amerikai adminisztráció közül Nixon óta. Ráadásul Amerika immáron nem demokrácia-modell. Egy ország, amelynek az elnöke a sajtót támadja, börtönnel fenyegeti a riválisait, és arról beszél, hogy ha úgy alakul, nem fogadja el a választások végeredményét, nem képes arra, hogy hiteles módon védelmezze a demokráciát. A meglévő és a potenciális autokraták egyaránt felbátorodhatnak, ha Trump a Fehér Ház ura. Tehát még akkor is, ha a demokrácia világméretű visszaszorulása 2016 előtt többnyire mítosz volt, Trump elnöksége eredményeként – az EU válságával, Kína előretörésével és Oroszország növekvő agresszivitással egyetemben – nagyon is realitássá válhat.

Visszatérve a mi országunkhoz, a Trump utáni Amerika számára három lehetséges forgatókönyvet látunk. Az első és leginkább optimista a demokrácia gyors helyreállítása. E forgatókönyv szerint Trump elnök politikai értelemben megbukik; elveszti a politikai támogatást és nem választják újra, vagy egy drámaibb változatban vád alá helyezik, illetve lemondásra kényszerítik. Trump elnökségének összeomlása és a Trump-ellenes erők győzelme új lendületet adhat a demokratáknak, akik elsőprő győzelmet aratva visszatérnek a hatalomba és visszafordítják Trump leginkább elfogadhatatlan lépéseit. Ha Trump nagyot bukik, a közvélemény felháborodása akár utat is nyithat olyan reformok számára, amelyek javíthatják demokráciánk minőségét, ahogy az Richard Nixon 1974-es lemondását követően valóban meg is történt. A republikánus vezetők súlyos árat fizetve azért, mert összeálltak Trumppal, nem flörtölnek tovább a szélsőséges politizálással. Amerika reputációja a világban így gyorsan helyreállna.

A Trump-féle közjátékot az iskolákban tanítanák, filmeket készítenének róla, a történelemmel foglalkozó tanulmányokban idéznék, mint egy tragikus hibákkal terhes korszakot, aminek a végén sikerült elkertülni a katasztrófát és helyreállítani a demokráciát.

Sokan szeretnék, hogy ez az a forgatókönyv valósuljon meg, de ez nem nagyon valószínű. Emlékezzünk arra, hogy a támadások a régóta fennálló demokratikus hagyományok ellen – és az ezek alapját jelentő polarizáció – jóval az előtt megkezdődtek, hogy Trump elfoglalta a Fehér Házat. A demokrácia puha védőkorlátjainak a meggyengülése évtizedeken keresztül folytatódott, így Trump eltávolítása nem fogja egy csapásra újra megerősíteni ezeket. Bár Trump elnökségére végül talán úgy fogunk visszagondolni, mint valamifajta pillanatnyi aberrációra, amely csak csekély mértékű nyomot hagyott a demokratikus intézményeinken, de pusztán a lebontása aligha lesz elegendő ahhoz, hogy egészséges demokratikus viszonyokat hozzunk létre.

A második, sokkal komorabb forgatókönyv szerint Trump és a republikánusok fehér nacionalista programjukkal folytatják győzelmi sorozatukat. E forgatókönyv alapján a Trumpot támogató Republikánus Párt megőrzi a Fehér Házat és a többséget a törvényhozás mindkét házában, illetve az államok túlnyomó többségének a törvényhozásában, valamint megnyugtató többséget szerez a Legfelső Bíróságban is.⁷ Erre alapozva az alkotmányos trükközés eszközeivel tartós fehér választói többséget hoz létre. Ehhez fel lehet használni olyan eszközöket, mint a tömeges kitoloncolás, a bevándorlás megszigorítása, a választói névjegyzékek átvizsgálása és szigorúbb törvények elfogadása a választók személyazonosságának ellenőrzése terén. A választóközönség átalakításával párhuzamosan meg lehet szüntetni az obstrukciót és más eszközöket, amelyek védelmet jelentenek a kisebbség számára a szenátusban, így aztán a republikánusok még csekély többség esetén is érvényesíthetik az akaratukat. A fenti lépések talán szélsőségesnek tűnnek, de ezek mindegyikét a Trump-adminisztráció eddig legalábbis már fontolóra vette.

A Republikánus Párt helyzetének a megszilárdítása egy új fehér többség létrehozása révén természetesen súlyosan antidemokratikus lenne. Sokan lennének olyanok, akik szembeszegülnének ezekkel a törekvésekkel, gondoljunk a progresszív erőkre, a kisebbségi csoportokra és a magánszektor jelentős részére is. Az ellenállás növelné a konfrontációt, és akár erőszakos konfliktusokhoz is vezethetne, aminek nyomán megszorodnának a rendőrségi beavatkozások és terjednének a polgárok saját rendfenntartó akciói – mindez a „törvény és a rend” nevében. Ha képet akarunk alkotni arról, hogy miként lehet egy ilyen leszámolást kellőképpen prezentálni, elég megnéznünk néhányat az NRA toborzóvideói közül, vagy meghallgatnunk republikánus politikusokat arról, miként vélekednek a Black Lives Matter mozgalomról.

Az ilyen katasztrófa-forgatókönyv sem túlságosan reális, de szintén nem elképzelhetetlen. Nem nagyon találunk példát arra, hogy egy arányaiban csökkenő etnikai többség harc nélkül feladná domináns státuszát. Libanonban a domináns keresztény csoportok demográfiai hanyatlása szerepet játszott abban, hogy az országban tizenöt éven át polgárháború dúlt. Izraelben a West Bank *de facto* annektálása nyomán kialakult demográfiai fenyegetés lassan olyan politikai rezsim létrehozását eredményezi, amelyet két korábbi miniszterelnöke az apartheidhez hasonlított. Itthon pedig az újjáépítés korszakát követően a déli demokraták, válaszul a fenyegetésre, ami a fekete választóközönség megjelenésével járt, csaknem egy évszázadra megfosztották az afroamerikaiakat a szavazójoguktól. Bár a fehér nacionalisták továbbra is kisebbséget jelentenek a Republikánus Párton belül, de az egyre hangosabb követelések a választók személyazonosságát szabályozó törvények megszigorítására és a választói névjegyzékek átvilágítására – amelynek olyan befolyásos hívei vannak, mint Jeff Sessions igazságügy-miniszter és Kris Kobach, a már említett elnöki tanácsadó testület társelnöke – azt mutatja, hogy a választóközönség összetételének átalakítása igenis ott szerepel a Republikánus Párt napirendjén.

A harmadik, és véleményünk szerint a legvalószínűbb, forgatókönyv a Trump utáni időszakra vonatkozóan a polarizáció folytatódása, újabb íratlan politikai hagyományok feladása és az erősödő intézményi hadviselés – más szavakkal demokrácia stabil védőkorlátok nélkül. Trump elnök és a *trumpizmus* ebben a forgatókönyvben talán megbukik, de bukása nem jár együtt a pártok közötti távolság csökkenésével, sem azzal, hogy a kölcsönös tolerancia és az önmérséklet normái ismét megerősödjenek.

Ahhoz, hogy elképzeljük, milyen lehet a politika védőkorlátok nélkül, nézzük a mai Észak-Karolina állam példáját, amely klasszikus „lila” államnak tekinthető, azaz sem nem hagyományosan republikánus, sem nem demokrata. Észak-Karolina gazdasága jól diverzifikált, nemzetközileg elismert felsőoktatási rendszere van, gazdagabb és városiasabb, illetve iskolázottabb, mint a legtöbb déli állam, valamint demográfiai értelemben is sokszínűbb; az afroamerikai, az ázsiai és a latino lakosok a teljes lakosság egy harmadát teszik ki.⁸ Mindezek okán a körülmények a demokraták számára kedvezőbbek, mint a „Mély Dél” államaiban. Észak-Karolina választóközönsége is hasonlít az országosra; nagyjából egyenlően oszlik meg a demokraták és a republikánusok között. Az előbbieket az olyan városi régiókban élnek, mint Charlotte, Raleigh-Durham, míg az utóbbiak többnyire a vidéki településeken.

Az állam, Jedediah Purdy, a Duke Egyetem jogászprofesszorának szavaival, idővel „az ország hiperpártos politizálásának és a növekvő kölcsönös bizalmatlanságának a mikrokozmoszává” vált.⁹ Az elmúlt évtizedben a pártok számos kérdés kapcsán vívtak öldöklő küzdelmet¹⁰: példaként említhetjük az abortuszt korlátozó törvényt, amit a republikánusok vezettek be, vagy azt az esetet, amikor a republikánus kormányzó megtagadta a szövetségi egészségbiztosítási törvény bevezetését. Ezek sorába tartozik az azonos neműek házasságának betiltását szorgalmazó alkotmánymódosítási kezdeményezés is, és ami a legnagyobb port verte fel, az úgynevezett „Fürdőszoba törvény”, ami megtiltotta a helyi önkormányzatoknak, hogy lehetővé

tegyék a transzgender személyek számára, hogy a választott nemük szerinti mellékhelyiséget használhassák. E lépések mindegyike maszszív ellenállást váltott ki. Egy veterán republikánus politikus megfogalmazásában: az állami szintű politika „olyan szélsőséges és ellenségesé vált, amilyen soha korábban nem volt... Pedig én Jesse Helms [konzervatív, republikánus szenátor] alatt is dolgoztam.”¹¹

A legtöbb mértékadó elemzés szerint a totális politikai háborúskodás időszaka Észak-Karolina államban akkor kezdődött, amikor a republikánusok 2010-ben megszerezték a többséget az állam törvényhozásában. A következő évben a törvényhozás jóváhagyta a választókerületek újrarajzolását, ami a többség szerint „faji indíttatású 'gerrymandering'”-nek tekinthető; a kerületeket ugyanis úgy alakították ki, hogy az afroamerikaiakat kisebb számú körzetekbe sorolták át, ami csökkentette a súlyukat, és ezáltal növelte a republikánusok által megszerezhető törvényhozási helyek számát. William Barber progresszív nézeteket valló lelkipásztor, a Moral Mondays mozgalom vezetője szerint az új körzetek „apartheid választókerületek”. A változtatásoknak köszönhetően a republikánusok 2012-ben kilencet megnyertek az állam tizenkét helye közül a szövetségi törvényhozásban, jóllehet a demokraták az állam egészében több szavazatot szereztek.¹²

Pat McCrory republikánus jelölt győzelme a 2012-es kormányzóválasztáson a republikánusok kezébe adta mind a három hatalmi ágat, a párt pedig igyekezett hosszú távra bebetonozni a hatalmát. Miután a kormányzói pozíció, a törvényhozás mindkét kamarája és az állam Legfelső Bírósága is a republikánusok irányítása alá került, a párt helyi vezetői nagyszabású reformokat indítottak el, hogy a politikai játszma szabályait a maguk javára változtassák meg. Azzal kezdték, hogy háttér-információkat követeltek a szavazókról az egész államban.¹³ Ennek birtokában számos választójogi törvényt fogadtak el, amelyek megnehezítik a szavazást a választók számára. Szigorú rendelkezéseket hoztak a választók személyazonosságának a vizsgálatára, korlátozták a lehetőségeket a szavazatok leadására a

választások napja előtt, megszüntették a választások napján történő regisztráció lehetőségét és drasztikusan csökkentették a választási helyszínek számát több fontos megyében.¹⁴ Az adatok birtokában a republikánusok olyan reformokról döntöttek, amelyek, ahogy az egyik szövetségi fellebbviteli bíróság megállapította, „szinte sebészi pontossággal” az afroamerikai választók ellen irányultak.¹⁵ Amikor pedig a fellebbviteli bíróság felfüggesztette a törvények végrehajtását, a republikánusok élve az állam választási bizottságában meglévő többségükkel, számosat ezek közül mégis bevezettek.¹⁶

Az intézményi hadviselés azt követően is folytatódott, hogy a demokrata Roy Cooper szoros küzdelemben 2016-ban legyőzte McCroryt, és az állam kormányzója lett. McCrory jó egy hónapon keresztül nem volt hajlandó elismerni a vereségét, a republikánusok ugyanis teljesen alaptalanul választási csalást emlegettek.¹⁷ Ám ez csak a kezdet volt. Miután 2016 decemberében McCrory végre elismerte a vereségét, a republikánusok „meglepetésszerűen” összehívták az állam törvényhozását.¹⁸ Híresztelések kaptak lábra arról, hogy „törvényhozási puccs” van készülőben – ez jól mutatja, milyen mélyre süllyedt a politika színvonala –, amelynek a keretében a republikánusok mégis McCrorynak adták volna a kormányzói széket egy olyan törvény alapján, ami lehetővé teszi a törvényhozás számára, hogy maga hozzon döntést, ha a választás eredménye nem egyértelmű.¹⁹

Ilyen puccsra ugyan nem került sor, de a rendkívüli ülészen a republikánusok számos döntést hoztak, amelyekkel korlátozták a hivatalba lépő új kormányzó jogkörét. Az akciót a *New York Times* „leplezetlen hatalomátvételnak” nevezte.²⁰ A szenátus felhatalmazta saját magát, hogy jóváhagyja a kormányzó kinevezéseit a saját apparátusába, és felhatalmazta a még hivatalban lévő kormányzót, hogy megbízási alapon dolgozó kinevezettjeit állandó státuszba helyezze.²¹ Ily módon McCrory távozó kormányzó nagy hirtelen csaknem ezer munkatársának adott állandó státuszt – a dolog lényegét tekintve „feltöltötte” a végrehajtó hatalmi ágat a saját embereivel.²² A republikánusok ezután megváltoztatták az állam választási bizottságának az

összetételét²³; ennek a bizottságnak a feladata a helyi szabályok elfogadása olyan kérdésekben, mint a *gerrymandering*, a választói regisztráció, a választók személyazonosságának az igazolása, a választóközrtek nyitvatartási ideje és a választási helyszínek elosztása.²⁴ A választási bizottság a hivatalban lévő kormányzó felügyeleti jogköréhez tartozott, aki megtehetette, hogy a helyek többségét a saját pártjának adja.²⁵ A republikánusok megváltoztatták ezt a törvényt, és ettől kezdve a pártok egyenlő létszámban képviseltetik magukat a bizottságban. Ám egy további csavarral az új rendszerben a bizottság elnöki pozícióját a pártok évente felváltva töltik be úgy, hogy a második legnagyobb párt (adott esetben a republikánusok) páros években adja az elnököt (történetesen a választásokra páros években kerül sor).²⁶ Néhány hónappal később a törvényhozás hárommal csökkentette az állami fellebbviteli bíróság létszámát, amivel a dolog lényegét tekintve három jelölési lehetőséget ellopott Cooper kormányzótól.²⁷

Bár a faji szempontok figyelembevételével kialakított választói körzeteket, a 2013-as választójogi törvényt és a választási bizottságok átalakításával foglalkozó törvényt a bíróságok a későbbiekben mint alkotmányellenest megsemmisítették, a tény, hogy korábban elfogadták őket, jól jelzi, hogy a republikánusok milyen messzire hajlandók elmenni, hogy a rendelkezésükre álló lehetőségek teljes körét latba vetve meggyengítsék ellenfeleiket. David Price demokrata párti képviselőt az állam kilencedik választóközrétének képviselőtében, elmondása szerint, a törvényhozási válság arról győzte meg, hogy „az amerikai demokrácia alighanem sokkal törékenyebb, mint korábban gondoltuk”.²⁸

Észak-Karolina példája bepillantást enged, hogy milyen a politika védőkorlátok nélkül, egyszersmind segít képet alkotni arról is, milyen lehet Amerika jövője. Ha a pártok ellenfelekből ellenségek lesznek, a politikai versenyből háború lesz, intézményeinkből pedig fegyverek. Az eredmény egy olyan rendszer létrejötte, amely folyamatosan a válság szélén imbolyog.

Ez a komor forgatókönyv elvezet könyvünk fő mondandójához. A demokrácia az Egyesült Államokban akkor működött jól, amikor két olyan normára támaszkodott, amelyeket gyakran adottnak vesszünk – a kölcsönös tolerancia és az intézményi önmérséklet normáira. Az amerikai alkotmány nem tartalmaz előírásokat arra nézve, hogy riválisainkat legitim versenytársnak kell tekinteni a hatalomért folytatott küzdelemben, és arra nézve sem, hogy a fair play jegyében ne használjuk ki maximálisan az intézmények által számunkra biztosított előjogokat. Ám ezek híján a fékek és ellensúlyok rendszere nem működhet úgy, ahogy szeretnénk. Montesquieu, aki 1748-ban *A törvények szelleméről* című munkájában első ízben írt a hatalom-megosztásról, nem nagyon aggódott amiatt, amit ma normáknak nevezünk.²⁹ Úgy vélte, hogy a politikai intézményrendszer szilárd architektúrája elegendő lehet a túlhatalom féken tartására – az alkotmányos berendezkedést egy kicsit mérnöki problémaként fogta fel; az intézményeket úgy kell kialakítani, hogy az ambíció más ambíciókat ellensúlyozzon még akkor is, ha a politikai vezetők nem hibátlanok. A mi alapító atyáink közül is sokan hittek ebben.

A történelem gyorsan bebizonyította, hogy az alapító atyák tévedtek. Az alkotmány, amelyet oly nagy gondossággal dolgoztak ki Philadelphiában, gyorsan életképtelenné vált volna olyan újítások híján, mint a politikai pártok és a normák, amelyeket magukkal hoztak. Az intézmények nem egyszerűen formális szabályok voltak, részüket képezte és mintegy átfogta az is, hogy a felek egyetértettek abban, hogy mit tekintenek helyes magatartásnak. Az amerikai vezetők első nemzedékének zsenialitása nem abban állt, hogy hibátlan intézményeket hozott létre, hanem abban, hogy a nagyon jó intézmények kiötlésén túl – fokozatosan és nem csekély nehézségek árán – kialakította azokat a közösen vallott és gyakorolt vélelmeket, illetve eljárásokat, amelyek működőképpé tették ezeket az intézményeket.

Az amerikai politikai rendszer ereje, ahogy gyakran mondják, abban áll, amit Gunnar Myrdal svéd Nobel-díjas közgazdász Amerikai Hitvallásnak nevezett.³⁰ Ez nem más, mint az egyén szabadsága és az

egyenlő jogok mindenkinek. A szabadság és az egyenlőség, ahogy az alapidokumentumainkban olvashatjuk, az osztálytermekben és a politikai beszédekben hallhatjuk, az újságok szerkesztőségi írásaiban olvashatjuk, önmagukért való értékek. Viszont nem hozzák létre magukat. A kölcsönös tolerancia és az intézményi önmérséklet normái az eljárásokat szabályozó elvek; megmutatják a politikusoknak, mi a helyes magatartás, ami túl a törvényeken lehetővé teszi, hogy az intézményeink működjenek. Igazán szükség lenne arra, hogy ezeket az eljárási értékeket is az Amerikai Hitvallás részévé tegyük, ezek nélkül ugyanis a demokrácia nem működik.

Ebből fontos következtetések adódnak arra nézve, hogy az állampolgárok miként szállhatnak szembe a Trump-adminisztrációval. A 2016-os választásokat követően sok, haladó nézeteket valló véleményformáló jutott arra a következtetésre, hogy a demokratáknak is úgy kell „küzdeniük, mint a republikánusoknak”. E gondolatmenet szerint, ha a republikánusok megszegik a szabályokat, a demokratáknak sincs más választásuk, mint hogy ugyanezt tegyék. Önmérsékletet és civilizált magatartást tanúsítani akkor, amikor a másik fél nem tanúsítja ugyanezt, olyan lenne, mint amikor a bokszoló hátrakötözött kézzel lépne a ringbe. Ha egy erőszakoskodóval kerülünk szembe, aki számára semmi nem szent a győzelem megszerzése érdekében, akkor bolondok lennénk, ha betartanánk a szabályokat. Amikor a republikánusok nem tették lehetővé, hogy Obama elnök kinevezze a saját jelöltjét a Legfelső Bíróságban megüresült helyre, a demokraták úgy érezték, hogy pancserként kezelik őket, különösen azt követően, hogy Trump győzelme lehetővé tette a republikánusok számára, hogy büntetlenül megússzák a dolgot. David Faris politológus és közíró egyike azoknak, akik „piszkos háborúra” szólítanak fel:

A demokrácia tárgyaló pozíció minden kérdés vonatkozásában. Igaz, egyszerű kell hogy legyen. Atengeditek Marwick Garlandot, vagy éppén el őröket a pokol tüzé. És nemcsak erről van szó.

de arról is, hogy tegyék azt, amit már meg kellett volna tenniük, amikor Antonin Scalia meghalt: világosá kell tenni, hogy amikor a demokraták veszik át a szenátus irányítását úgy, hogy közben egy republikánus ül a Fehér Házban... a republikánusok nagyon nagy árat fognak fizetni azért, ami most zajlik. A következő republikánus elnök, akinek egy ellenkező irányzatú törvényhozással lesz dolga, semmit nem kap... Egyetlen megerősítést sem, egyetlen bíró sem még a legáltalánosabb szintű körzeti bíróságokba sem. Egyetlen minisztert, egyetlen törvényt sem fognak átengedni.”³²

Nem sokkal Trump megválasztása után voltak olyanok a progresszív oldalon, akik arra szólítottak fel, akadályozzuk meg Trump hivatalba lépését. Dahlia Lithwick és David S. Cohen egy olvasói levélben, amelynek a „Szedjétek össze magatokat, demokraták és harcoljatok úgy, mint a republikánusok” címet adták, annak idején azt panaszolták fel, hogy a demokraták „semmit nem tettek, hogy megállítsák [Trumpot]”.³² Bár szerintük „nem kevés jogi lehetőség kínálkozott, amelyek segítségével meg lehetett volna akadályozni Trump felkenését”, a demokraták lemondtak ezekről. Lithwick és Cohen szerint a demokratáknak „foggal és körömmel” harcolniuk kellene, hogy megakadályozzák Trump hivatalba lépését; például követelhetnék a szavazatok újraszámolását és a csalási esetek kivizsgálását Michigan, Pennsylvania és Wisconsin államban, megkísérelhetnék az Elektori Kollégium meggyőzését, vagy akár a bíróság előtt is megtámadhatnák Trump győzelmét.

A beiktatás napján néhány demokrata megkérdőjelezte Trump elnökségének törvényes voltát. Jerry McNerney képviselő Kalifornia államból bojkottálta a beiktatást azon az alapon, hogy a választások „nem voltak legitimek” az orosz beavatkozás miatt.³³ Hasonlóképpen John Lewis képviselő is Georgia államból kijelentette, hogy

Trump nem „legitim elnök”.³⁴ Összességében csaknem hetven demokrata párti képviselő bojkottálta Trump eskütételét.³⁵

Miután Trump beköltözött a Fehér Házba, néhányan a progresszív oldalról azt követelték a demokratáktól, hogy „olvassanak el egy oldalt a republikánusok forgatókönyvéből és obstruáljanak mindent”.³⁶ Markos Moulitsas, a *Daily Kos* internetes oldal létrehozója például kijelentette: „Nem szabad hagyni, hogy bármi úgy menjen át a szenátuson, hogy a republikánusoknak nem kell megharcolniuk érte. Az a bármi akár a reggeli ima is lehet. Harcoljanak meg mindenért!”³⁷

Néhány demokrata még azt a lehetőséget is pedzegette, hogy Trumpot helyezték mielőbb vád alá. Alig két héttel Trump beiktatását követően Maxine Waters képviselő a következő *Tweet*-üzenetet küldte: „Leghőbb vágyam, hogy @realDonaldTrumpot mielőbb vád alá helyezve láthassam.”³⁸ A vád alá helyezéssel kapcsolatos kijelentések megsűrűsödtek James Comey, az FBI igazgatójának kirúgását követően, amihez hozzájárult Trump csökkenő népszerűsége.³⁹ Mindez növelte a demokraták reményeit, hogy képesek lesznek többséget szerezni a képviselőházban, ami a vád alá helyezés előfeltétele. 2017 májusában Waters egy interjú keretében a következőket mondta: „Vannak, akik a szájukon sem merik kiejteni ezt a szót. Mintha ez egy nagyszabású idea lenne. Mintha túl nehéz lenne kivitelezni, mintha túlságosan meg kellene fontolni. Szerintem ez nem így van.”⁴⁰

Véleményünk szerint az elgondolás, hogy a demokraták „harcoljanak úgy, ahogy a republikánusok”, tévedésen alapul. Először is, minden tapasztalat, ami más országok vonatkozásában rendelkezésre áll, azt mutatja, hogy ez a stratégia gyakran az autoriter vezetők kezére játszik. A „felperzselt föld” stratégia gyakran az ellenzék támogatottságát csökkenti, mert elijeszti a mérsékelteteket és egyesíti a kormánypárti erőket, miután még az uralmon lévő párton belüli másként gondolkodók is összezárnak egy kompromisszumképtelen ellenzékkel szemben. Ha pedig az ellenzék piszkos eszközökhöz nyúl, ürügyet szolgáltat a kormánynak a leszámoláshoz.⁴¹

Ez történt Venezuelában Hugo Chávez idején. Bár Chávez elnökségének első néhány éve demokratikusnak volt mondható, ellenfelei elborzadtak populista hangvételű beszédeitől. Attól tartottak, hogy Chávez kubai típusú szocializmust akar országukban, ezért mintegy megelőző csapásként megpróbálták eltávolítani őt, és ehhez bármilyen eszközt megfelelőnek gondoltak. 2002 áprilisában az ellenzék támogatott egy katonai hatalomátvételt, ami nemcsak hogy kudarcot vallott, de megsemmisítette az ellenzék demokratikus imázsát. Az ellenzék azonban nem adta fel, és 2002 decemberében elindított egy határozatlan idejű általános sztrájkot, hogy megbénítsa az országot, és így kényszerítse ki Chávez távozását. A sztrájk, ami két hónapig tartott, és a becslések szerint 4,5 milliárd dollár kárt okozott az országnak, végül megbukott.⁴² A Chávez-ellenes erők ezután bojkottálták a 2005-ös törvényhozási választásokat, ám ez csupán azzal járt, hogy Chávez hívei megszerezték a teljes ellenőrzést a törvényhozás felett. E három lépés mindegyike visszafelé sült el.⁴³ Nemcsak, hogy nem sikerült lemondadni Chávezt, de az ellenzék támogatottsága a lakosság körében jelentősen csökkent.⁴⁴ Chávez viszont, élve a lehetőséggel, antidemokratikusnak minősítette az ellenfeleit, a kormány pedig tisztogatást hajtott végre a hadseregben, a rendőrségben, a bíróságokon, letartóztatta vagy száműzte a más nézeteket vallókat, és bezáratta a független sajtótermékeket. Az ellenzék, amely meggyengült és hitelét veszítette, később már nem tudott ellenállást kifejteni, miközben a rezsím egyre inkább az autokrácia felé csúszott.

Kolumbiában az ellenzék stratégiája Álvaro Uribe elnök idején sikeresebb volt.⁴⁵ Uribe, akit 2002-ben választottak meg elnöknek, Chávezhez nagyon hasonló módon járt a hatalom megszerzése terén.⁴⁶ Kormányára felforgatónak és terroristának nevezte a bírálóit, kémkedett az ellenzék és az újságírók után, igyekezett meggyengíteni a bíróságokat, és kétszer is kísérletet tett az alkotmány módosítására, ami lehetővé tette volna az elnök számára, hogy egy újabb időszakra jelöltesse magát. Válaszul és eltérően a venezuelai ellen-

zéktől, a kolumbiai ellenzék nem tett kísérletet arra, hogy Uribét törvénytelen eszközökkel megbuktassa. Ehelyett, ahogy Laura Gamboa politológus bemutatja, erőfeszítéseiket a törvényhozásra és a bíróságokra összpontosították. Így Uribének nem volt könnyű megkérdőjelezni az ellenzék demokratikus elkötelezettségét, vagy indokot találni a leszámoláshoz.⁴⁷ Uribe visszaélései ellenére nem tört ki olyan intézményi háborúskodás, mint Venezuelában, és így a kolumbiai demokratikus intézményeket nem érte fenyegetés. 2010 februárjában az Alkotmánybíróság, mint alkotmányellenest, megsemmisítette Uribe törvényjavaslatát, ami lehetővé tette volna, hogy egy harmadik ciklusra is jelöltesse magát, így a két ciklus kitöltése után távoznia kellett. A következtetés egyértelmű, ha megvannak az intézményi csatornák, az ellenzék jól teszi, ha él velük.

Még ha a demokratáknak sikerülne is trükközés révén meggyengíteni, vagy eltávolítani Trump elnököt, győzelmük pirruszi lenne: olyan demokráciát örökölnének, amelynek meggyengültek a maradék védőkorlátai is. Ha a Trump-adminisztrációt obstrukció útján kényszerítenék térdre, vagy az elnököt erős kétpárti támogatás nélkül helyeznék vád alá, a hatás az lenne, hogy tovább erősítené, sőt talán felgyorsítaná a pártok közötti ellenszenvnek és a normák eróziójának a folyamatát, ami valójában Trump hatalomra jutása okának tekinthető. Legalább az ország egyharmada minden bizonnyal úgy vélné, hogy Trump vád alá helyezése egy hatalmas baloldali összeesküvés, sőt talán egyenesen egy államcsíny eredménye. Az amerikai politika veszélyes vizekre evezne.

Az ilyen eszkaláció ritkán ér jó véget. Ha a demokraták nem építik újra a kölcsönös tolerancia és az önmérséklet normáit, a következő elnökük minden bizonnyal egy olyan ellenzékkel találja szembe magát, amely semmilyen eszköztől nem riad vissza, hogy megbuktassa. Ha a pártok közötti szakadék tovább mélyül, és az íratlan normák eróziója folytatódik, az amerikaiak végül olyan elnököt fognak találni maguknak, aki még Trumpnál is veszélyesebb.

Az ellenzék magatartását a Trump-adminisztrációval szemben az erőnek kell jellemeznie, de arra kell törekedni, hogy megőrizze, ne pedig megsértse a demokratikus normákat és szabályokat. Amikor csak lehet, az ellenzék tevékenységét a törvényhozásra és természetesen a választásokra összpontosítsa. Ha Trumpot a demokratikus intézmények révén sikerül legyőzni, az meg fogja erősíteni ezeket az intézményeket.

A tiltakozással ugyanez a helyzet. A tüntetés alapvető jog és fontos demokratikus aktus, ám a célja a jogok és intézmények védelme kell hogy legyen, nem ezek aláírása. Az 1960-as évek fekete tüntetéseinek hatását Omar Wasow politológus vizsgálta egy fontos kutatásában, és arra a következtetésre jutott, hogy a feketék által szervezett, erőszakmentes tüntetések megkönnyítették a feketék polgárjogainak napirendre kerülését Washingtonban, és megerősítették a közvélemény támogatását.⁴⁸ Ezzel szemben az erőszakos tüntetések a fehér támogatás csökkenését eredményezték, és talán abban is szerepet játszhattak, hogy az 1968-as választásokon a mérleg nyelve Humphrey felől Nixon felé billent.

Tanulnunk kell a saját történelmünkéből. A Trump-ellenes erőnek széles, a demokrácia iránt elkötelezett erőkből álló koalíciót kell építeniük. Manapság a koalícióépítés gyakran a hasonlóan gondolkodó csoportok összefogását jelenti; a progresszív zsinagógák, a mecsetek, a katolikus plébániák és a presbiteriánus egyházak ökumenikus koalíciókat hozhatnak létre a szegénység elleni küzdelemre, vagy a vallási intolerancia ellen. A latino, vallási és polgárjogi csoportok koalíciót hozhatnak létre a bevándorlók jogainak védelmére. A hasonló gondolkodásúak koalíciói fontosak, ám nem elégségesek a demokrácia megvédéséhez. A leghatékonyabbak azok a koalíciók, amelyek olyan csoportokat tömörítenek, amelyeknek a nézetei sok kérdésben mások, sőt akár ellentétesek is lehetnek egymáshoz képest. Az ilyen koalíciók nem barátok, hanem ellenfelek között jönnek létre. Ha hatékony koalíciót akarunk létrehozni az amerikai demokrácia védelmében, akkor a progresszív erőeknek össze kell

fogniuk az üzleti élet képviselőivel, a vallási (különösen az evangéliumi keresztény) vezetőkkel és a piros államok republikánusaival. Az üzleti vezetők nem természetes szövetségesei a demokrata párti aktivistáknak, de jó okuk lehet arra, hogy szembeszálljanak egy bizonytalan és szabályszerű adminisztrációval. Gondoljunk a közelmúlt bojkott mozgalmaira azon szövetségi államok kormányaival szemben, amelyek nem voltak hajlandók munkaszüneti nappá nyilvánítani Martin Luther King Jr. születésnapját, továbbra is felvonják a Konföderáció zászlóját, vagy megsértik a melegek és a transzneműek jogait. Amikor a nagyvállalatok csatlakoznak a progresszívek bojkott mozgalmához, gyakran sikert lehet elérni.

Nehéz olyan koalíciót létrehozni, amely túlterjed az ember természetes szövetségesein. Az kell hozzá, hogy az adott pillanatban félretegyünk olyan kérdéseket, amelyek nagyon fontosak a számunkra. Ha a progresszív erők a koalíciókötés feltételeként egyetértést kötnek ki olyan kérdésekben, mint az abortuszhoz való jog, vagy az államilag finanszírozott egészségügyi ellátás, akkor nem fognak egyhamar koalíciót kötni az evangéliumi keresztényekkel vagy a republikánus érzelmű üzletemberekkel. Hosszabb távon kell gondolkodnunk, mélyeket kell lélegeznünk, és fontos kérdésekben engedményt kell tennünk. Ez nem jelenti azt, hogy feladnánk az álláspontunkat azokban a kérdésekben, amelyek fontosak a számunkra. Csupán arról van szó, hogy átmenetileg félreteesszük a nézeteltéréseinket, hogy közös erkölcsi bázist teremthessünk.

A széles koalíció számos előnnyel jár. Először is jobb pozíciót teremt a demokrácia hívei számára, akik így az amerikai társadalom szélesebb köreit érhetik el. A Trump-ellenes mozgalom nem korlátozódna a progresszív demokrata párti többségű államokra. Ez a széles körű összefogás rendkívül fontos az autoriter kormányok elszigetelése és legyőzése szempontjából.

Ráadásul – szemben a szűk Trump-ellenes koalícióval (városi, világi, progresszív), amely megerősíti a jelenlegi pártos megosztottságot – egy szélesebb koalíció átlépne a pártos megosztottságon, sőt

talán le is győzhetné azt. Egy politikai mozgalom, amely – akár csak ideiglenesen – egy platformra hozza Bernie Sanders támogatóit, az üzleti szférát, az evangéliumi keresztényeket és a feministákat, a kisvárosi republikánusokat és a Black Lives Matter mozgalom támogatóit, kommunikációs csatornákat nyitna meg, amelyek képesek áthidalni azt a hatalmas szakadékot, amely a két országos párt tábor között tátong. És segítene abban is, hogy át lehessen lépni a hagyományos elköteleződéseken egy olyan társadalomban, ahol az ilyen nyitottságra nem sok példa akad. Ha a politikai elköteleződéseken átlépünk, akkor a különböző ügyekben és különböző időkben más és más emberekkel találhatjuk magunkat egy oldalon. A szomszédunkkal talán nem értünk egyet az abortusz kérdésében, de egyetértünk az egészségügyet illetően, talán nem tetszik nekünk a szomszéd felfogása a bevándorlással kapcsolatban, de egyetérthetünk abban, hogy a minimálbért fel kell emelni. Az ilyen szövetségek révén építhetjük és erősíthetjük a kölcsönös tolerancia normáit. Ha legalább néha egyetértünk az ellenfeleinkkel, akkor kevésbé tekintjük őket halálos ellenségünknek.

Nyilvánvalóan foglalkoznunk kell azzal a kérdéssel, hogy miként szállhatunk szembe a Trump-adminisztráció visszaéléseivel. Ám ettől függetlenül az amerikai társadalom alapvető problémája a szélsőséges pártos megosztottság, amelyet nem csupán a politikai különbségek táplálnak, de a mélyebben gyökerező neheztelés is, ideértve a faji és vallási különbségeket. Amerika nagy polarizációja megelőzte Trump elnökségét, és nagy valószínűséggel az után is fennmarad, hogy Trump már nem lesz elnök.

E szélsőséges polarizáció kapcsán a politikai vezetőknek két választásuk van. Adottnak veszik a társadalom megosztottságát, de megpróbálják az eliten belüli együttműködés és kompromisszum révén enyhíteni. Ez az az út, amit a chilei politikusok választottak. Ahogy az ötödik fejezetben láthattuk, a szocialisták és a kereszténydemokraták közötti éles konfliktus komoly szerepet játszott a chilei

demokrácia 1973-as összeomlásában. A pártok közötti mély bizalmatlanság még ezt követően is hosszú időn át fennmaradt, ami felülírta mindkét párt undorát, amelyet a Pinochet-diktatúra iránt éreztek.⁴⁹ Ricardo Lagos, száműzött szocialista vezető, aki egyidőben a University of North Carolina tanára volt, visszaemlékezéseiben leírja, hogy amikor Eduardo Frei Montalva, korábbi kereszténydemokrata elnök látogatást tett az egyetemen 1975-ben, nem tudta rávenni magát, hogy beszéljen vele, inkább beteget jelentett.⁵⁰

Ám a politikusok lassan beszélni kezdtek egymással. 1978-ban Lagos visszatért Chilébe, ahol meghívta őt vacsorára Tomás Reyes korábbi kereszténydemokrata szenátor. Ezt követően rendszeresen találkoztak.⁵¹ Nagyjából ebben az időben Patricio Aylwin kereszténydemokrata vezető megbeszéléseket folytatott különböző pártállású ügyvédekkel és tudósokkal, akik gyakran összefutottak a bíróságokon, ahol politikai bebörtönzötteket védtek.⁵² Így jött létre a 24-ek csoportja, amelynek tagjai informális vacsorákat rendeztek a lakásaikon.⁵³ Ezek eredményeként, Aylwin szavaival, lassan „bizalom alakult ki az egykori ellenségek között”. Végül ezek a beszélgetések eredményre vezettek. 1985 augusztusában a kereszténydemokraták, a szocialisták és tizenkilenc további párt összegyűlt Santiago egyik elegáns klubjában és aláírt egy dokumentumot, amely a „Nemzeti egyetértés a teljes demokráciához vezető útról” címet kapta.⁵⁴ Ez a megállapodás szolgált a későbbi demokratikus koalíció alapjául.⁵⁵ A kereszténydemokraták és a szocialisták megállapodtak abban, hogy a legfontosabb kérdésekben konszenzusos megállapodásra törekednek.⁵⁶ Erőfeszítéseiket siker koronázta. A koalíció az 1988-as népszavazáson megbuktatta Pinochetet, sőt 1989-ben elnyerte az elnökséget, amelyet aztán két évtizeden keresztül meg is őrzött.

A koalíció olyan kormányzati stílust alakított ki, amely radikálisan szakított az 1970-es évek politikálásával. A koalíció vezetői okkal tartottak attól, hogy az újabb konfliktusok alááshatják Chile új demokráciáját, ezért egyfajta informális együttműködési mechanizmust alakítottak ki – a chileiek ezt a „megállapodások demokráciájának”

nevezték –, amelynek a keretében az elnök valamennyi párt vezetőjével konzultál, mielőtt egy törvényjavaslatot a törvényhozás elé terjeszt.⁵⁷ Pinochet 1980-as alkotmánya erős jogosítványokat adott a végrehajtó hatalmi ágnek, amely például a költségvetést többé-kevésbé egyoldalúan jóváhagyhatja.⁵⁸ Am Aylwin elnök széleskörűen konzultált a szocialistákkal és a többi párttal, mielőtt beterveztette volna a költségvetését.⁵⁹ És nemcsak a szövetségeseivel konzultált, de azokkal a jobboldali pártokkal is, amelyek támogatták a diktatúrát és személy szerint Pinochetet. Peter Siavelis politológus szerint az új normák „révén elejét lehetett venni a potenciálisan destabilizáló hatású konfliktusoknak mind a koalíción belül, mind pedig a koalíció és az ellenzék között”.⁶⁰ Az elmúlt három évtizedben Chile lett Latin-Amerika legsikeresebb és legstabilabb demokráciáinak egyike.

Kételyeink vannak a tekintetben, hogy vajon a demokraták és a republikánusok képesek lennének-e követni a chilei példát. Könnyű a politikusoknak felpanaszolni a civilizált magatartás és az együttműködés hiányát, vagy azon nosztalgizálni, hogy milyen jó is volt egy letűnt korban a kétpárti együttműködés. A normateremtés azonban közös erőfeszítés eredménye; csak akkor történhet meg, ha elegendő számú vezető fogadja el az új íratlan szabályokat és hajlandó betartani ezeket. Erre többnyire akkor kerül sor, amikor a vezetők a politikai spektrum egészében, miután belenéztek a szakadékba, felismerték, hogy a demokrácia menthetetlenül oda vész, ha nem találnak ki valamilyen új módszert a szélsőséges polarizáció megszüntetésére. Gyakran arra van szükség, hogy a politikusok elszenvedjék egy erőszakos diktatúra traumáját, ahogy ez Chilében történt, vagy Spanyolországban a polgárháború idején, és akkor felismerik, hogy mi forog kockán.

Az alternatíva azzal szemben, hogy a felek megtanulnak együttműködni a polarizáció ellenére, ha megszüntetik magát a polarizációt. Az Egyesült Államokban a politológusok számos javaslatot dolgoztak ki a választási rendszer megreformálására, mint például a *gerrymandering* megszüntetése, a nyitott előválasztások bevezetése, a sza-

vazás kötelezővé tétele, a törvényhozási képviselők megválasztásának új módszere, hogy csak néhányat említsünk, amelyek csökkenthetnék a pártos gyűlölködést.⁶¹ Ezek hatékonysága azonban korántsem bizonyított. Szerintünk érdekesebb lenne a polarizáció két hajtóerejére összpontosítani: a faji és vallási átrendeződésre és a növekvő gazdasági egyenlőtlenségekre. Ha ezeket a szociális alapokat kezelni akarjuk, ahhoz szerintünk feltétlenül szükség van a pártok értékeinek újradefiniálására.

A pártok közötti szakadék létrejötté nagyjából a Republikánus Párt műve.⁶² 2008 óta a Republikánus Párt időnként úgy viselkedett, mintha rendszerellenes párt lenne; erre utal obstrukciós magatartása, pártos ellenségeskedése és szélsőséges pozíciók elfoglalása bizonyos szakpolitikai kérdésekben. A párt huszonöt éves menetele a jobboldalra szervezeti bázisának a kiüresedésével magyarázható.⁶³ Az elmúlt negyed évszázad során a párt vezetése súlyosan meggyengült; először az anyagiakkal jól ellátott külső csoportok előretörése miatt, amelyek a kampányokhoz nyújtott bőséges támogatásukért cserébe beleszólást kaptak nem egy választott republikánus tisztségviselő politikai programjában a kialakításába. Am nagy szerepet játszik a Fox News és a többi jobboldali média növekvő befolyása is. A gazdag donork, mint a Koch testvérek, illetve a befolyásos médiaszemélyiségek nagyobb befolyást gyakorolnak a választott republikánus tisztségviselőkre, mint a saját pártjuk vezetése. A republikánusok továbbra is nyernek választásokat az egész országban, de amit egykor republikánus „establishment”-nek neveztek, már csak árnyéka önmagának. Ezzel a kiüresedéssel magyarázható, hogy a pártot a szélsőséges csoportok könnyűszerrel a befolyásuk alá hajtották.

A polarizáció csökkenéséhez az kell, hogy a Republikánus Pártot megreformálják, vagy akár az alapoktól újra is szervezzék. Először is a Republikánus Pártnak ismét létre kell hoznia a saját vezetését, amelynek négy kulcsfontosságú területen kell visszaszereznie az ellenőrzést: a pénzügyek, az alapszervezetek, az üzenetek és a jelöltek

kiválasztása. Ha a pártvezetés szeretné újraépíteni saját magát, meg kell szabadulnia azoktól a mankóktól, amelyeket a külső donorok és a jobboldali média erőltetnek rá. Ez nagy változásokat tételez fel: a republikánusoknak el kell szigetelniük a saját szélsőségeiket, szélesebb, sokszínűbb választói bázist kell építeniük, hogy csökkenjen a párt függése a zsugorodó fehér keresztény bázistól, és meg kell tanulniuk úgy választásokat nyerni, hogy üzenetük ne a fehér nacionalizmusra történő hivatkozás legyen. Ez utóbbit nevezi Jeff Flake republikánus szenátor Arizona államból „a populizmus, a bevándorlókkal szembeni elsőbbség és a demagógia magas cukortartalmú elegyének”.⁶⁴

E nagy amerikai jobbközép párt újraszervezése természetesen nem kis feladat, de vannak erre történelmi precedensek, amikor még a körülmények is nehezebbek voltak. Ahol pedig ez sikerült, ott a konzervatív párt reformja a demokrácia újjászületését eredményezte.⁶⁵ Különösen drámai példa Nyugat-Németország demokratizálása a második világháború után. A folyamat középpontjában egy sokak által kevésbé fontosnak tartott mozzanat, a Kereszténydemokrata Unió (CDU) létrehozása állt, amely párt a hitelét vesztett konzervatív és jobboldali erők romjain jött létre.⁶⁶

Az 1940-es éveket megelőzően Németországnak soha nem volt olyan konzervatív pártja, amely egyszerre volt jól szervezett és sikeres a választásokon, de egyszersmind mérsékelt és demokratikus is. A német konzervativizmuson súlyos sebeket ejtett a belső megosztottság és a szervezeti gyengeség.⁶⁷ A protestánsok és a katolikusok közötti súlyos feszültségek vákuumot hoztak létre a jobbközépen, amit aztán a szélsőséges és autoriter erők a maguk javára fordíthattak. Ez a folyamat Hitler hatalomra jutásával ért a tetőpontjára.

1945 után a német jobbközép más alapokon szerveződött újjá. A CDU elhatárolódott a szélsőséges és autoriter erőktől. A pártot olyan konzervatív politikusok (például Konrad Adenauer) szervezték újjá, akiknek „támadhatatlan” antifasiszta múltjuk volt.⁶⁸ A párt alapító dokumentumai egyértelművé tették, hogy szemben áll az

előző rezsimmel, és azt is, hogy mi mellett áll. Andreas Hermes, CDU-vezető 1945-ös nyilatkozatából világossá válik, hogy milyen mértékű volt ez a szakítás: „A régi világ elsüllyedt, és mi egy újat akarunk felépíteni...”⁶⁹ A CDU világos jövőképet rajzolt fel⁷⁰ arról, hogy milyen lesz Németország demokratikus jövője: „keresztény” társadalom, amely elutasítja a diktatúrát, értékei pedig a szabadság és a tolerancia.⁷¹

A CDU ezen túlmenően kiszélesítette és színesebbé tette társadalmi bázisát azzal, hogy a katolikusokat és a protestánsokat egyaránt megszólította. Ez nagy kihívás volt, de a náciizmus és a második világháború traumája meggyőzte a konzervatív katolikus és protestáns vezetőket, hogy félre kell tenni a régóta meglévő különbségeiket, amelyek olyannyira mélyen megosztották a német társadalmat. Egy regionális CDU-vezető ezt így fogalmazta meg: „A katolikusok és protestánsok szoros együttműködése, amely a börtönökben, a föld alatti cellákban és a koncentrációs táborokban kezdődött el, véget vetett a régi konfliktusoknak és elkezdődhetett a hídépítés.”⁷² Az új, katolikus és protestáns CDU-politikusok együtt jártak házról házra az 1945–1946-os évek pártszervezési lázában, és így sikerült a semmiből létrehozniuk azt a jobbközép pártot, amely újraformálta a német társadalmat. A CDU a háború utáni német demokrácia oszlopa lett.

Az Egyesült Államok nagy szerepet játszott a CDU létrehozásában. A történelem ironiája, hogy az amerikaiak ma tanulhatnak ezekből a sikerekből, hogy megmenthessék a saját demokráciájukat. Tegyük világossá: nem teszünk egyenlőségjelet Donald Trump, vagy akármelyik republikánus politikus és a német nácik közé. Ám a német jobbközép sikeres újjáépítése valóban hasznos tanulságokat kínál a Republikánus Párt számára. Hasonlóan a német jobbközéphez, a republikánusoknak is meg kell szabadulniuk a saját szélsőségeiktől, egyértelműen szakítaniuk kell a Trump-adminisztráció autoriter és fehér nacionalista irányultságával, és meg kell találniuk a módját annak, hogy kiszélesítsék társadalmi bázisukat

a fehér keresztény választókon túlra. A CDU jelenthet egyfajta modellt: ha a republikánusok képesek megszabadulni a fehér nacionalizmustól, és valamennyire enyhítik szélsőségesen piacpárti ideológiájukat, egy szélesebb, vallásos és konzervatív bázishoz szólva szilárd és fenntartható alapokat teremtenének a maguk számára például a protestánsok és a katolikusok körében, sőt akár nem elhanyagolható számban a kisebbségi szavazók között is.

Igaz, a német konzervativizmus újraépítésére egy katasztrófát követően került sor. A CDU-nak valóban nem volt más választása, mint hogy újra kitalálja magát. A kérdés ma a republikánusok számára az, hogy vajon képesek-e erre, még mielőtt egy, a mostaninál mélyebb válságba zuhannánk. Vajon lesz-e a vezetőknek elegendő előrelátásuk és politikai bátorságuk, hogy új pályát jelöljenek ki az egyre diszfunkcionálisabb pártjuk számára, mielőtt még további károk következnek be, vagy katasztrófára van szükség ahhoz, hogy a változások elinduljanak?

Tény, hogy nem a Demokrata Párt a fő oka és felelőse a növekvő polarizációnak Amerikában, de van lehetősége arra, hogy szerepet játsszon annak mérséklésében. Egyes demokraták azt javasolták, hogy a párt próbálja meg visszazerezni az úgynevezett fehér, kékgalléros vagy felsőfokú végzettséggel nem rendelkező fehér szavazókat. Ez fontos vitatéma volt Hillary Clinton 2016-os traumatikus vereségét követően. Bernie Sanders és néhány mérsékelt demokrata párti politikus is szenvedélyesen érvelt amellett, hogy vissza kell nyerni az elpártolt kékgalléros szavazókat a Rozsdaövezetben, az Appalache régióban és másutt.⁷³ Ennek érdekében, ahogy sok véleményformáló kifejtette, a demokratáknak valamennyire vissza kell lépniük a bevándorlók érdekképviselésétől, vagy szélesebben az identitáspolitikától, mely utóbbi egy elég bizonytalan tartalommal bíró kifejezés; magában foglalja az etnikai sokszínűséget és újabban a rendőri erőszak ellen történő fellépést, mint milyen a Black Lives Matter mozgalom. Mark Penn és Andrew Stein a *New York Times*-ban közzétett olvasói levelükben felszólították a demokratákat, hogy hagy-

janak fel az „identitáspolitikával”, mérsékeljék a bevándorlással kapcsolatos álláspontjukat, mert így nyerhetik vissza a fehér munkás szavazókat.⁷⁴ Bár ez így ritkán hangzik el, az alapvető üzenet a következő: a demokratáknak csökkenteniük kell az etnikai kisebbségek párton belüli befolyását, ha vissza akarják nyerni a fehér munkásokat.

Meglehet, hogy ennek a stratégiának köszönhetően csökkenne a pártos polarizáció. Ha a Demokrata Párt lemondana az etnikai kisebbségek követeléseinek a képviseléséről, vagy hátrasorolná a programjában, bizonyosan visszanyerne valamennyi szavazót a fehér alsó- és középosztályban. A dolog lényegét tekintve ez visszatérést jelentene az 1980–1990-es évekhez, amikor a Demokrata Párt arcultata lényegében fehér volt, a kisebbségek pedig jó esetben alárendelt partnereknek számítottak. Ebben az esetben a demokraták – akár szó szerint is értve – igencsak hasonlítani kezdenének republikánus riválisaikra. És ahogy a bevándorlással és a faji egyenlőséggel kapcsolatban közelednének a Trump-féle állásponthoz (azaz mindkettővel kevésbé megengedők lennének), kevésbé tűnnének fenyegetőnek a republikánus bázis számára.

Szerintünk ez borzasztóan rossz elgondolás. A kisebbségi csoportok befolyásának csökkentése a párton belül – nem győzzük elégszer hangsúlyozni – nem a jó irány a polarizáció csökkentésére, sokkal inkább egyenértékű lenne azzal, hogy megismétljük az ország történelmének néhány legszégyenletesebb hibáját. Az amerikai köztársaság úgy jött létre, hogy nem érintette a faji dominanciát, ami végül a polgárháborúhoz vezetett. Amikor a kudarcot vallott újjáépítést követően a demokraták és a republikánusok végül is kiegyeztek, a megbékélésük megint csak a faji kizárásra épült. Az 1960-as években az amerikaiak kaptak egy harmadik esélyt, hogy olyan demokráciát építsenek, amelyben minden etnikum helyet kap. Nagyon fontos, hogy sikeresek legyünk, még akkor is, ha az előttünk álló feladat kivételesen nehéz. Kollégánk, Danielle Allen így fogalmazott:

„Az egyszerű tény az, hogy a világon még soha nem jött létre olyan demokrácia, amelyben minden embernek máshol helyet kap, egyetlen etnikai csoport sem többségben, politikai és gazdasági egyenlőség uralkodik, valamint olyan gazdaság működik, amely mindenki számára lehetőséget biztosít.”⁷⁵

Ez a nagy kihívás, amivel Amerika szembesül, és ami elől nem térhet ki.

Am más irányok is kínálkoznak a Demokrata Párt számára, hogy közreműködhessen a politikai tér átalakításában. A mai pártos ellenségeskedés magas hőfoka Amerikában nem csupán a növekvő etnikai sokszínűség következménye, de közrejátszik benne a lassú gazdasági növekedés, a stagnáló bérek a jövedelemeloszlás alsó felében és a növekvő gazdasági egyenlőtlenség.⁷⁶ A mostani pártos polarizáció, amelynek faji „stich”-je is van, azt a tényt tükrözi, hogy az etnikai sokszínűség egy olyan időszakban jött létre (1975-től mostanáig), amelyet a gazdasági növekedés lelassulása jellemez, különösen a jövedelemeloszlás alján lévők számára.⁷⁷ Sok amerikai számára az elmúlt évtizedek gazdasági fejleményei következtében bizonytalanabbá váltak a foglalkoztatási viszonyok, növekedett a munkaidő, és romlottak a felfelé történő mozgás feltételei.⁷⁸ Mindezek következtében növekedett a társadalmi elégedetlenség. A pártos megosztottság csökkentésének egyik eszköze ezért az lehetne, ha az etnikai hovatartozástól függetlenül valóban orvosolnák a lakosság azon csoportjainak mindennapi gondjait, amelyek régóta a szükségesnél kevesebb figyelmet kapnak.

A gazdasági egyenlőtlenségek csökkentésére irányuló szakpolitikai lépések növelhetik vagy csökkenthetik a polarizációt azok konkrét tartalmától függően. Ellentétben más fejlett demokráciákkal, az amerikai szociálpolitika nagy mértékben az érintettek jövedelmének a vizsgálatára épül; a juttatásokban azok részesülhetnek, akiknek a jö-

vedelme nem ér el valamilyen küszöbértéket, vagy más módon teljesítik a követelményeket. A jövedelemvizsgálatra épülő programok azt a benyomást keltik számos, középosztályhoz tartozó állampolgárban, hogy a szociálpolitika kedvezményezettjei kizárólag csak a szegények. Mivel pedig az Egyesült Államokban a faj és a szegénység hagyományosan átfedést mutat, az ilyen szociálpolitika faji értelemben stigmatizáló lehet. A szociálpolitika ellenzői gyakran faji utalásokkal tarkított kirohanásokat tesznek a jövedelemvizsgálatra épülő programokkal szemben. Jó példa erre Ronald Reagan, aki „jóléti hercegnőkről” és „fiatal kosokról” beszélt, akik az élelmiszerbélyegből marhasültet vásárolnak maguknak.⁷⁹ A jóléti szó pejoratív értelmet kapott az Egyesült Államokban, mert azt a benyomást kelti, hogy az alanyai érdemtelenül jutnak a kedvezményekhez.

Ezzel szemben a merev jövedelemvizsgálatot kiiktató szociálpolitika, amelyben általánosabb elvek érvényesülnek, mint például Észak-Európában, mérséklő hatású lehetne a mai politikai ütközetekben.⁸⁰ A mindenki számára hozzáférhető szociális programok – gondoljunk a társadalombiztosításra és a Medicare-programra – enyhíthetnék az elégedetlenséget, és hidat verhetnének az amerikai választók nagy csoportjai között, egyszersmind társadalmi támogatást teremtenének olyan hosszú távú szakpolitikák számára, amelyek hozzájárulnak a jövedelmi egyenlőtlenségek csökkenéséhez. Mindezt úgy, hogy a program nem szolgáltatna ürügyet a faji motivációjú ellentámadáshoz. Az átfogó egészségbiztosítás jó példa erre. Egy másik lehetőség a minimálbér sokkal jelentősebb mértékű felemelése, netán az alapjövedelem bevezetése, amelyet korábban komolyan fontolóra vettek, sőt a Nixon-adminisztráció törvényjavaslatot is beterjesztett erről a törvényhozásban. Megint egy másik lehetőség a „családpolitika”, amelynek keretében a szülők fizetett szabadságot kaphatnának, vagy a dolgozó szülők gyermekei számára óvodai vagy bölcsődei elhelyezést biztosítanának szubvencionált költségtérítés mellett, illetve iskoláskor előtti képzést szinte mindenki számára.⁸¹ Amerika jelenleg egyharmadát fordítja a családokra annak, ami a fejlett országok

átlaga, és ezzel Mexikóval és Törökországgal vagyunk egy szinten.⁸² És végül a demokraták elgondolkodhatnak olyan átfogó munkaerőpiaci programok bevezetésén, mint az átfogó munkahelyi képzések, a munkabérhez kapcsolódó szubvenciók olyan munkaadók számára, akik képeznek és megtartanak foglalkoztatottakat, munkalehetőségek biztosítása érettségi előtt álló középiskolai diákok, illetve az önkormányzatok által működtetett főiskolák diákjai számára, a mobilitás támogatása a munkahelyüket elvesztők számára.⁸³ Az ilyen jellegű szakpolitikák nem egyszerűen csökkenthetnék a gazdasági egyenlőtlenségeket, amiből a frusztráció és a polarizáció táplálkozik, de segítenék egy olyan széles alapokon nyugvó és tartós koalíció létrehozását, ami lehetővé tenné az amerikai politika átalakítását.

A társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségek csökkentésére irányuló szakpolitikák elfogadása politikai értelemben természetesen nem könnyű, részben éppen a polarizáció miatt (és az ennek nyomán előálló intézményi patthelyzetek miatt), amit az ilyen szakpolitikák segítségével feloldani szeretnénk. Nincsenek illúzióink a tekintetben, hogy milyen akadályok tornyosulnak az etnikai értelemben sokszínű koalíciók – amelyben az etnikai kisebbségek és a fehér munkások egyaránt részt vesznek – létrehozásának az útjában.⁸⁴ Nem lehetünk biztosak abban, hogy az ilyen, mindenkire kiterjedő szakpolitikák valóban alapul szolgálhatnak a koalíciók létrehozásához. Abban azonban biztosak vagyunk, hogy ezeknek nagyobb az esélyük a sikerre, mint a jelenlegi – jövedelemvizsgálatra épülő – programoknak. Akármennyire is nehéz, a Demokrata Párt hívei nem térhetnek ki az egyenlőtlenség kérdése elől. Végül is többről van szó, mint csupán a társadalmi igazságosságról. Valójában a közös demokráciánk múlik ezen.

Ha összehasonlítjuk a mostani megpróbáltatásainkat azokkal a demokráciaválságokkal, amelyekre a világ más pontjain és a történelem különböző időszakaiban került sor, világossá válik, hogy Amerika nem különbözik olyan nagyon más országoktól. Meglehet, alkot-

mányos rendszerünk régebbi és erősebb, mint bármely más, amely a történelem során létrejött, de ugyanazokra a kórokra fogékony, amelyek a demokráciákat másutt megsemmisítették. Így hát végső soron az amerikai demokrácia sorsa saját magunkon, az Egyesült Államok polgárain múlik. Egyetlen politikai vezető sem képes arra, hogy egymaga végezzen a demokráciával, ahogy egyetlen politikai vezető sem képes arra, hogy megmentse. A demokrácia közös vállalkozás, a sorsa mindannyiunkon múlik.

A második világháború legsötétebb óráiban, amikor Amerika jövője volt a tét, az amerikai írószövetség Háborús Bizottsága felkérte E. B. White író, válaszoljon röviden arra a kérdésre, hogy mi a demokrácia. Válasza nélkülözötte a szóvirágokat, mégis lelkesítő:

„A bizottság biztosan tudja, mi a demokrácia: a sor, amely a jobb oldalon formálódik; a sor, amelyet a 'ne lökdösődj' mondatból. A lyuk az öszegyűrt ingben, amelyen keresztül a fűrészpör lassan átfolyik; a csúszda behorpasztott retege. A demokrácia az újra és újra ismétlődő érzés, hogy az emberek több mint a felének az esete több mint a felében igaz van. A demokrácia a biztonságos egyedüllet érzése a választásokban, az együtlet érzése a környező világban, az élet érzése mindenütt. A demokrácia a szerkesztőnek int levele, a majdnem bizonyosság, hogy ez a legjobb politikai rendszer. A gondolat, amelyről még senki nem bizonyította be, hogy tévedés lenne, egy dal, amelynek a szövege rímek. A muszáj a hot dogon, a tepsi a jégcsap alatt kőten. A demokrácia a kérdés a Háborús Bizottságtól egy reggel és egy háború kelte között, amellyel azt tudakolja, hogy mi a demokrácia.”

Az egyenlőség, a civilizált magatartás, a szabadság érzete és a mindenki által osztott célok, amelyekről E. B. White írt, mind jellemezték azt az amerikai demokráciát, amely a huszadik század közepén

létezett. Ma ez a vízió támadás alatt áll. Ha meg akarjuk védeni a demokráciánkat, újra kell építenünk azokat a normákat, amelyek egykor védelmezték. Ám ennél többet kell tennünk. E normákat ki kell terjesztenünk úgy, hogy egy sokszínű társadalom minden tagja számára elérhetők legyenek. Valóban inkluzívva kell tennünk őket. Amerika demokratikus normái a dolog lényegét tekintve mindig is egészségesek voltak, ám a történelmünk nagy részében együtt jártak a faji kirekesztéssel, sőt valójában ez utóbbira épültek. Ma ezeket a normákat a faji egyenlőség és a példátlan méretű etnikai sokszínűség feltételei között kell működőképessé tennünk. A történelemben nem sok példa van arra, hogy egy társadalomban egyszerre sok etnikum él és mégis igazán demokratikus. Ez az előttünk álló kihívás, egyszersmind lehetőség is. Ha sikerül, Amerika valóban kivételes lesz.

Köszönetnyilvánítás

Ez a könyv nem születhetett volna meg egy csoport nagyszerű diák kutató asszisztens közreműködése nélkül. Nagyon hálásak vagyunk a következőknek: Fernando Bizarro, Kaitlyn Chriswell, Jasmine Hakimian, David Ifkovits, Shiro Kuriwaki, Martin Liby Troein, Manuel Meléndez, Brian Palmiter, Justin Pottle, Matt Reichert, Briita van Staalduinen, Aaron Watanabe és Selena Zhao. Különösen hálásak vagyunk David Ifkovitsnak és Justin Pottle-nak, akik hibátlan munkát végeztek a jegyzetek összeállítása terén. E diákok kutatása mindenütt jelen van ebben a könyvben. Reméljük, ők is viszontlátják magukat benne.

A könyv alapgondolata számos beszélgetés eredménye, amelyeket barátokkal és kollégákkal folytattunk. Hálásak vagyunk az együttes beszélgetésekért, a vitákért és a tanulási lehetőségekért az alábbiaknak: Daniel Carpenter, Ryan Enos, Gretchen Helmke, Alisha Holland, Daniel Hopkins, Jeff Kopstein, Evan Lieberman, Robert Mickey, Eric Nelson, Paul Pierson, Pia Raffler, Kenneth Roberts, Theda Skocpol, Dan Slater, Todd Wasburn és Lucan Ahmad Way. Külön köszönettel tartozunk Larry Diamondnak, Scott Mainwaringnek, Tarek Masoudnak, John Sidesnek és Lucan Ahmad Waynek, hogy elolvasták a könyv korai verzióit.

Sok mindenért hálával tartozunk ügynökünknek, Jill Kneerimnek. Jill találta ki ezt a könyvprojektet és terelgetett benne a kezdetektől

a végéig. Nagy szükségünk volt bátorítására és bölcs tanácsaira, ráadásul kiváló szerkesztő.

Szeretnénk köszönetet mondani Amanda Cooknak, aki a szerkesztőnk volt a Crown Publishers kiadónál. Amanda bízott bennünk, és türelmes kitartással csiholt ki egy könyvet két politológusból. Hálásak vagyunk a kiadó munkatársainak, Meghan Houseernek, Zach Phillipsnek, Kathleen Quinlannak és Penny Simonnak a kemény munkáért és a türelmes támogatásért, valamint Molly Sternnek a többletenergiaért, amellyel ezt a projektet gazdagította.

Steve köszönettel tartozik a Futballapukák klubjának (Chris, Jonathan és Todd) nagyszerű humorukért és támogatásukért (és persze a politikával kapcsolatos meglátásaikért).

És végül nagy köszönettel tartozunk a családjainknak. Steve hálás Liz Mineónak és Alejandra Mineo-Levitskynek, annak a két embernek, akik a legfontosabbak a számára. Daniel köszönetet mond Suriyának, Taliának és Lilah Ziblattnak kiapadhatatlan lelkesedésükért és türelmükért. Daniel szeretne köszönetet mondani édesapjának, David Ziblattnak a beszélgetésekért, a meglátásokért, az intellektuális útítársi szerepért és a folyamatos lelkesítésért.

Jegyzetek

Bevezetés

¹ Azia Huq és Tom Ginsburg e demokrácia összeomlásának ezt a formáját „alkotmányos visszavonulás”-nak nevezi. Lásd Aziz Huq és Tom Ginsburg, „How to Lose a Constitutional Democracy”, *UCLA Law Review* 65 (2018), továbbá Ellen Lust és David Waldner, *Unwelcome Change: Understanding, Evaluating, and Extending Theories of Democratic Backsliding* (Washington, DC: U.S. Agency for International Development, 2015).

² Bart Jones, *Hugo! The Hugo Chávez Story from Mud Hut to Perpetual Revolution* (Hannover, NH: Steerforth Press, 2007), 225. p.

³ Steven Levitsky és Lucan A. Way, *Competitive Authoritarianism: Hybrid Regimes After the Cold War* (New York: Cambridge University Press, 2010); lásd még Scott Mainwaring és Aníbal Pérez-Liñán, *Democracies and Dictatorships in Latin-America: Emergence, Survival, and Fall* (New York: Cambridge University Press, 2014).

⁴ Huq és Ginsburg, „How to Lose a Constitutional Democracy”, 36. p.

⁵ Latinobarómetro, belépés: 2017. március 16., <http://www.latinobarometro.org/latOnline.jsp> (Question: Democracy→Scale [country] is democratic).

⁶ Robert Micke, Steven Levitsky és Lucan Ahmad Way, „Is America Still Safe for Democracy?”, *Foreign Affairs*, 2017. május/június, 20–29. p.

1. Végzetes szövetségek

- ¹ Simonetta Falasca-Zamponi, *Fascist Spectacle: The Aesthetics of Power in Mussolini's Italy* (Berkeley: University of California Press, 1997), 1. p.
- ² Robert Paxton, *The Anatomy of Fascism* (New York: Vintage, 2004), 90. p.
- ³ Falasca-Zamponi, *Fascist Spectacle*, 2. p.
- ⁴ Uo.
- ⁵ Idézi Richard Evans, *The Coming of the Third Reich* (New York: Penguin, 2003), 308. p.
- ⁶ Herman Beck, *The Fateful Alliance: German Conservatives and Nazis in 1933: The Machtergreifung in a New Light* (New York: Berghahn Press, 2011). Lásd még Daniel Ziblatt, *Conservative Parties and the Birth of Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017).
- ⁷ Alexander De Grand, *The Hunchback's Tailor: Giovanni Giolitti and Liberal Italy from the Challenge of Mass Politics to the Rise of Fascism* (Westport, CT: Praeger, 2001), 241–242. p.
- ⁸ Idézi Cristina Marcano és Alberto Barrere Tyszka, *Hugo Chávez* (New York: Random House, 2004), 304. p.
- ⁹ Lásd José Molina, „The Unraveling of Venezuela's Party System”, in: *The Unraveling of Representative Democracy in Venezuela*, szerk. Jennifer L. McCoy és David J. Myers (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2004), 162. p.
- ¹⁰ Idézi Jones, *Hugo!*, 186. p.
- ¹¹ Uo., 189. p.
- ¹² Marcano és Tyszka, *Hugo Chávez*, 107. p.
- ¹³ Jones, *Hugo!*, 226. p.
- ¹⁴ Idézi Marcano és Tyszka, *Hugo Chávez*, 107. p.
- ¹⁵ Idézi Larry Eugene Jones, „The Greatest Stupidity of My Life: Alfred Hugenberg and the Formation of the Hitler Cabinet, 1933. január”, *Journal of Contemporary History* 27, No. 1 (1992), 63–87. p.
- ¹⁶ Forrás: Latinobarómetro, belépés: 2017. március 16., <http://www.latinobarometro.org/lat.Online.jsp>.
- ¹⁷ Juan J. Linz, *The Breakdown of Democratic Regimes: Crisis, Breakdown, and Reequilibration* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978), 29–30. p.
- ¹⁸ Uo., 27–38. p.

- ¹⁹ Steven Levitsky és James Loxton, „Populism and Competitive Authoritarianism in the Andes”, *Democratization* 20, No. 1. (2013).
- ²⁰ Nancy Bermeo, *Ordinary People in Extraordinary Times: The Citizenry and the Breakdown of Democracy* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2003), 238. p.
- ²¹ Ziblatt, *Conservative Parties and the Birth of Democracy*, 344. p.
- ²² Uo.
- ²³ Linz, *The Breakdown of Democratic Regimes*, 32–33. p.
- ²⁴ Uo., 37. p.
- ²⁵ Giovanni Capoccia, *Defending Democracy: Reactions to Extremism in Interwar Europe* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2005), 121. p.
- ²⁶ Uo., 120. p.
- ²⁷ Uo., 121. p.
- ²⁸ Uo., 122–123. p.
- ²⁹ Uo., 121. p.
- ³⁰ Risto Alapuro és Erik Allardt, „The Lapua Movement: The Threat of Rightist Takeover in Finland, 1930–1932”, in: *The Breakdown of Democratic Regimes: Europe*, szerk. Juan J. Linz és Alfred Stepan (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978), 130. p.
- ³¹ Uo., 130. p.
- ³² Bermeo, *Ordinary People in Extraordinary Times*, 240. p.; Alapuro és Allardt, „The Lapua Movement”, 130–131. p.
- ³³ Alapuro és Allardt, i. m., 130–131. p.
- ³⁴ Bermeo, *Ordinary People in Extraordinary Times*, 240. p.
- ³⁵ Alapuro és Allardt, i. m., 130. p.
- ³⁶ Uo., 133.
- ³⁷ Bermeo, *Ordinary People in Extraordinary Times*, 240. p.
- ³⁸ Uo., 241. p.
- ³⁹ Alapuro és Allardt, i. m., 239–241. p.
- ⁴⁰ „Bürgerlicher Aufruf für Van der Bellen”, *Die Presse*, 2016. május 14., <http://diepresse.com/home/innenpolitik/bpwahl/4988743/Buergerliche-Aufruf-fuer-Van-der-Bellen>.
- ⁴¹ Interjú a szerzővel, 2017. március 16.

2. Kapuőrzés Amerikában

- ¹ Seymour Martin Lipset és Earl Raab, *The Politics Of Unreason: Right-Wing Extremism in America, 1790–1970* (New York: Harper & Row, 1970), 152. p.
- ² Uo., 170–171. p.
- ³ Idézi Alan Brinkley, *Voices of Protest: Huey Long, Father Coughlin & the Great Depression* (New York: Vintage Books, 1983), 119. p.
- ⁴ Uo., 83. és 175–177. p.
- ⁵ Uo., 119. p. Egy Gallup-felmérés még 1938-ban is azt találta, hogy az amerikaiak 27 százaléka támogatta Coughlin atyát, 32 százaléka pedig helytelenítette (Lipset és Raab, *The Politics of Unreason*, 171–173. p.).
- ⁶ Arthur Schlesinger, *The Age of Roosevelt: The Politics of Upheaval, 1935–1936* (Boston: Houghton Mifflin [1960], 2003), viii, 68. p.
- ⁷ Richard D. White Jr., *Kingfish: The Reign of Huey P. Long* (New York: Random House, 2006), 45., 99. és 171. p.; Brinkley, *Voice of Protest*, 69. p.
- ⁸ Schlesinger, *The Age of Roosevelt*, 62. p.; White, *Kingfish*, 248–253. p.; William Ivy Hair, *The Kingfish and His Realm: The Life and Times of Huey P. Long* (Baton Rouge: Louisiana State University Press, 1991), 276–280. p.
- ⁹ White, *Kingfish*, 45. p.
- ¹⁰ Idézve uo., 253. p.
- ¹¹ Uo., 352. p.
- ¹² Uo., 198. p.
- ¹³ Robert E. Snyder, „Huey Long and the Presidential Election of 1936”, *Louisiana History* 16, No. 2 (1975. tavasz), 123. p.; White *Kingfish*, 198. p.
- ¹⁴ Brinkley, *Voices of Protest*, 81. p.; Hair, *The Kingfish and His Realm*, 306–307. p.
- ¹⁵ Snyder, „Huey Long and the Presidential Election of 1936”, 128. p.
- ¹⁶ Lipset és Raab, *The Politics of Unreason*, 209. és 224. p.
- ¹⁷ Uo., 21. p.
- ¹⁸ Uo., 237. p.
- ¹⁹ Arthur T. Hadley, *The Invisible Primary* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1976), 238. p.; Jody Carlson, George C. Wallace and the Politics of Powerlessness: *The Wallace Campaigns for the Presidency, 1964–1976* (New Brunswick, NJ: Transaction Books, 1981), 6. p.
- ²⁰ Lipset és Raab, *The Politics of Unreason*, 355–356. p.
- ²¹ Dan T. Carter, *The Politics of Rage: George Wallace, the Origins of New Conservatism and the Transformation of American Politics*, 2. kiad. (Baton

- Rouge: Louisiana State University Press, 2000), 344–352. p.; Stephan Le-sher, *George Wallace: American Populist* (Reading, MA: Addison-Wesley, 1994), 276–278. p.; Lipset és Raab, *The Politics of Unreason*, 345–357. p.
- ²² Lipset és Raab, *The Politics of Unreason*, 21. p.
- ²³ Carlson, George C. Wallace and the Politics of Powerlessness, 149. p.
- ²⁴ Az 1920-as konvenciónak ez a tárgyalása két forrásra támaszkodik: Francis Russell, *The Shadow of Blooming Grove: Warren G. Harding in His Times* (New York: McGraw-Hill, 1968), 379–381. p.; és John Morello, *Selling the President, 1920: Albert D. Lasker, Advertising, and the Election of Warren G. Harding* (Westport, CT: Praeger, 2001), 41–43. p.
- ²⁵ Russell, *The Shadow of Blooming Grove*, 376. p.
- ²⁶ Lásd David Samuels és Matthew Shugart, *Presidents, Parties, and Prime Ministers: How the Separation of Powers Affects Party Organization and Behavior* (New York: Cambridge University Press, 2010).
- ²⁷ Alexander Hamilton, *Federalist* 1.
- ²⁸ James W. Ceaser, *Presidential Selection: Theory and Development* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1979), 64. p.
- ²⁹ Idézi Robert Dahl, *How Democratic Is the American Constitution?*, 2. kiad. (New Haven, CT: Yale University Press, 2003), 76. p.
- ³⁰ James W. Ceaser, *Reforming the Reform: A Critical Analysis of the Presidential Selection Process* (Cambridge, MA: Ballinger Publishing Company, 1982), 84–87. p.
- ³¹ Uo., 19–21. p.
- ³² Uo., 23. p.
- ³³ Uo., 27. p.
- ³⁴ Lásd például Nelson W. Polsby, *Consequences of Party Reform* (New York: Oxford University Press, 1983), 169–170. p.
- ³⁵ Austin Ranney, *Testimony Before the Senate Committee on Rules and Administration*, 1980. szeptember 10., idézi Ceaser, *Reforming the Re-forms*, 96. p.
- ³⁶ Lipset és Raab, *The Politics of Unreason*, 111. p.
- ³⁷ Henry Ford és a náci rezsim kapcsolatáról további információkat lásd Neil Baldwin, *Henry Ford and the Jews: The Mass Production of Hatred* (New York: Public Affairs, 2002).
- ³⁸ Lásd Reynold M. Wik, *Henry Ford and the Grass-roots America* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1972).
- ³⁹ Uo., 8–10., 42. és 167. p.
- ⁴⁰ Uo., 162. és 172–173. p.

- ⁴¹ „Ford Leads in Presidential Free-for-All”, *Collier's*, 1923. május 26., 7. p.; „Politics in Chaos as Ford Vote Grows”, *Collier's*, 1923. június 23., 8. p.
- ⁴² „Ford First in Final Returns”, *Collier's*, 1923. július 14., 5. p.
- ⁴³ Edward Lowry, „Dark Horses and Dim Hopes”, *Collier's*, 1923. november 10., 12. p.
- ⁴⁴ Idézi Wik, *Henry Ford and the Grass-roots America*, 162. p.
- ⁴⁵ „If I Were President”, *Collier's*, 1923. augusztus 4., 29. p.
- ⁴⁶ Brinkley, *Voices of Protest*, 75–77. p.; Hair, *The Kingfish and His Realm*, 268–269. p.; White, *Kingfish*, 191. p.
- ⁴⁷ Robert E. Snyder, „Huey Long and the Presidential Election of 1936”, 131–133. p.
- ⁴⁸ Carlson, George C. *Wallace and the Politics of Powerlessness*, 33–36. p.
- ⁴⁹ Lipset és Raab, *The Politics of Unreason*, 21. p.
- ⁵⁰ Stephan Leshner, *George Wallace: American Populist*, (Reading, MA: Addison-Wesley, 1994) 387–388. p.; Carlson, George C. *Wallace and the Politics of Powerlessness*, 71. p.
- ⁵¹ Lynne Olson, *Those Angry Days: Roosevelt, Lindbergh, and America's Fight over World War II, 1931–1941* (New York: Random House, 2014), 18–20. és 72. p.
- ⁵² A. Scott Berg, *Lindbergh* (New York: G. P. Putnam's Sons, 1998), 410. p.
- ⁵³ Olson, *Those Angry Days*, 442. p.
- ⁵⁴ Berg, *Lindbergh*, 398. p.
- ⁵⁵ Idézi Norman Mailer, *Miami and the Siege of Chicago* (New York: Random House, 1968), 7. p.
- ⁵⁶ Marty Cohen, David Karol, Hans Noel és John Zaller, *The Party Decides: Presidential Nominations Before and After Reform* (Chicago: University of Chicago Press, 2008), 1. p.
- ⁵⁷ „A Look Back at the 1968 Democratic Convention”, <https://www.youtube.com/watch?v=aUKzSsVmnpY>, belépés: 2017. május 11.
- ⁵⁸ Democratic National Committee, *Mandate for Reform* (Washington, DC: Democratic National Committee, 1970. április), 14. p.
- ⁵⁹ Idézi James W. Ceaser, *Presidential Selection: Theory and Development*, 273. p.
- ⁶⁰ Democratic National Committee, *Mandate for Reform*, 49. p.
- ⁶¹ Ceaser, *Presidential Election*, 237. p.
- ⁶² Mindkét idézet forrása: David E. Price, *Bringing Back the Parties* (Washington, DC: Congressional Quarterly, 1984), 149–150. p.
- ⁶³ 1972-ben Wallace csaknem elnyerte a Demokrata Párt elnökjelölését, a későbbi győztes, George McGovern viszont földcsuszamlás-szerű vere-

seget szenvedett Richard Nixontól. 1976-ban Jimmy Carter szerezte meg a jelöltséget, aki akkoriban inkább kívülálló számba ment. 1980-ban Carter elnök kemény küzdelemben nyert az előválasztásokon Edward Kennedy szenátorral szemben.

- ⁶⁴ Nelson W. Polsby és Aaron Wildavsky, *Presidential Elections* (New York: The Free Press, 1968), 230. p.
- ⁶⁵ Cohen, Karol, Noel és Zaller, *The Party Decides*, 175–179. p.
- ⁶⁶ Arthur Hadley, *The Invisible Primary* (Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall, 1976).
- ⁶⁷ Uo., xiii. p.

3. A nagy republikánus kötelességsszegés

¹ A kívülálló kifejezés alatt azokat a jelölteket értjük, akiknek korábban nem volt választott hivataluk vagy kormányzati pozíciójuk. Valamennyi olyan jelöltet figyelembe vettünk, aki részt vett az előválasztásokon, vagy jelöltette magát a konvención. Köszönetet mondunk Fernando Bizarrónak az adatok összegyűjtéséért.

² Részletes magyarázatot, hogy miért ez a helyzet, lásd Cohen, Karol, Noel és Zaller, *The Party Decides*.

³ James Ceaser, Andrew Busch és John Pitney Jr., *Defying the Odds: The 2016 Elections and American Politics* (Washington, DC: Rowman & Littlefield, 2017), 69. p.

⁴ Nate Silver, „Dear Media: Stop Freaking Out About Donald Trump's Poll”, *FiveThirtyEight*, 2015. november 23., <http://fivethirtyeight.com/features/dear-media-stop-freaking-out-about-donald-trumps-polls/>.

⁵ Marty Cohen, David Carol, Hans Noel és John Zaller, „Party Versus Faction in the Reformed Presidential Nomination System”, *PS* (2016. október), 704–705. p.; Theda Kocpol és Alex Hertel-Fernandez, „The Koch Network and Republican Party Extremism”, *Perspectives on Politics* 14, No. 3 (2016), 681–699. p.

⁶ Uo., 705. p.

⁷ Uo., 703–704. p.

⁸ David Frum, „The Great Republican Revolt”, *The Atlantic*, 2015. szeptember 9.

⁹ Lásd Matthew Levendusky, *How Partisan Media Polarize America* (Chicago: University of Chicago Press, 2013); Cass R. Sunstein, *#Republic*:

Divided Democracy in the Age of Social Media (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2017).

¹⁰ Lásd John Sides, Michael Tesler és Lynn Vavreck, *Identity Crisis: The 2016 Presidential Election Campaign and the Battle for the Meaning of America* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2018).

¹¹ „The Endorsement Primary”, *FiveThirtyEight*, 2016. június 7., <https://projects.fivethirtyeight.com/2016-endorsement-primary/>.

¹² Uo.

¹³ Uo.

¹⁴ A republikánusokon belül Trump hívei kétszer nagyobb arányban nevezték meg a Breitbart Newst fő információs csatornájukként, mint a többi republikánus jelölt hívei. Lásd Pew Research Center, „Trump, Clinton Voters’ Divided in Their Main Source of Election News”, 2017. január 18., 3. és 5. p.

¹⁵ Lásd Sides, Tesler és Vavreck, *Identity Crisis*, 4. fejezet.

¹⁶ Nathaniel Persily, „The 2016 U.S. Election: Can Democracy Survive the Internet?”, *Journal of Democracy*, 2017. április, 67. p.

¹⁷ Uo., 67. p.

¹⁸ „Why the Never Trump Movement Failed at the Republican National Convention”, *ABCNews.com*, 2016. július 20.

¹⁹ Az amerikai választási csalásokat illetően lásd Richard L. Hasen, *The Voting Wars: From Florida 2000 to the New Election Meltdown* (New Haven, CT: Yale University Press, 2012) és Lorraine C. Minnite, *The Myth of Voter Fraud* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2010). Arról, hogy a 2016-os választásokon nem történt csalás, lásd Jessica Huseman és Scott Klein, „There’s No Evidence Our Election Was Rigged”, *ProPublica*, 2016. november 28.

²⁰ Darren Samuelson, „A Guide to Donald Trump’s ‘Rigged Election’”, *Politico*, 2016. október 25.

²¹ Uo.

²² Jeremy Diamond, „Trump: I’m Afraid the Election’s Going to Be Rigged”, *CNN.com*, 2016. augusztus 2.

²³ „U.S. Election 2016: Trump Says Election ‘Rigged at Polling Places’”, *BBC.com*, 2016. október 17.

²⁴ „Donald Trump Slipping in Polls, Warns of ‘Stolen Election’”, *New York Times*, 2016. október 14.

²⁵ „Poll: 41 Percent of Voters Say Election Could Be Stolen from Trump”, *Politico*, 2016. október 17.

²⁶ „14 of Trump’s Most Outrageous Birther Claims – Half from After 2011”, *CNN.com*, 2016. szeptember 16.

²⁷ Lisa Hagen, „Trump: Clinton ‘Has to Go to Jail’”, *The Hill*, 2016. október 12.

²⁸ „Donald Trump Says He May Pay Legal Fees of Accused Attacker from Rally”, *New York Times*, 2016. március 13.

²⁹ „Don’t Believe Donald Trump Has Incited Violence at Rallies? Watch This Video”, *Vox*, 2016. március 12., <https://www.vox.com/2016/3/12/11211846/donald-trump-violence-rallies/>.

³⁰ „Donald Trump Suggests ‘Second Amendment People’ Could Act Against Hillary Clinton”, *New York Times*, 2016. augusztus 9.

³¹ „Trump: Clinton ‘Has to Go to Jail’”, *CNN.com*, 2016. október 13.

³² „Donald Trump Threatens to Rewrite Libel Laws to Make It Easier to Sue the Media”, *Business Insider*, 2016. február 26.

³³ Uo.

³⁴ A „kollektív kötelességzegés” kifejezés, valamint az azt követő kifejtés Ivan Ermakoff szociológus fontos tanulmányára épül, amely a két világháború közötti Németországgal és Franciaországgal foglalkozik. A tanulmány címe: *Ruling Oneself Out: A Theory of Collective Abdications* (Durham, NC: Duke University Press, 2008).

³⁵ Linz, *The Breakdown the Democratic Regimes*, 37. p.

³⁶ A választási statisztikákat, amelyek alátámasztják ezt az álláspontot a francia elnökválasztással kapcsolatban, lásd „French Election Results: Macron’s Victory in Charts”, *Financial Times*, 2017. május 9, <https://www.ft.com/content/62d782d6-31a7-11e7-9555-23ef563ecf9a>

³⁷ <https://www.hillaryclinton.com/briefing/updates/2016/09/29/number-of-prominent-republicand-and-independents-backing-hillary-clinton-grows/>, belépés: 2016. május 20.

³⁸ Republican 2: uo.

³⁹ Republican 3: uo.

⁴⁰ William Pierce, uo.

⁴¹ „78 Republican Politicians, Donors, and Officials Who Are Supporting Hillary Clinton”, *Washington Post*, 2016. november 7.

⁴² „French Election Results in Charts”, *Financial Times*, 2017. május 9. (lásd „How Allegiances Shifted from the First to the Second Round of Voting in the French Presidential Elections” című ábrát).

⁴³ Alan Abramowitz, *The Polarized Public? Why American Government Is So Dysfunctional* (New York: Pearson, 2012), „Partisanship and Political

Animosity in 2016", Pew Research Center, 2016. június 22., <http://www.people-press.org/2016/06/22/partisanship-and-political-animosity-in-2016/>.

⁴⁴ John Sides, Michael Tesler és Lynn Vavreck, „The 2016 U.S. Election: How Trump Lost and Won”, *Journal of Democracy* 28, No. 2 (2017. április), 36–37. p.; Sides, Tessler és Vavreck, *Identity Crisis*, 2. fejezet.

4. A demokrácia aláásása

¹ Gregory Schmidt, „Fujimori's 1990 Upset Victory in Peru: Rules, Contingencies, and Adaptive Strategies”, *Comparative Politics* 28, No. 3. (1990), 321–355. p.

² Luis Jochamowitz, *Ciudadano Fujimori: La Construcción de un Político* (Lima: Peisa, 1993), 259–263. p.

³ Charles Kenney, *Fujimori's Coup and the Breakdown of Democracy in Latin-America* (Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 2004), 126–127. p.; Susan C. Stokes, *Mandates and Democracy: Neoliberalism by Surprise in Latin-America* (New York: Cambridge University Press, 2001), 69–71. p.

⁴ Lásd Kenneth Roberts, „Neoliberalism and the Transformation of Populism in Latin-America”, *World Politics* 48, No. 1. (1995. január), 82–116. p.

⁵ Gregory Schmidt, „Presidential Usurpation or Congressional Preference? The Evolution of Executive Decree Authority in Peru”, in: *Executive Decree Authority*, szerk. John M. Carey és Matthew S. Shugart (New York: Cambridge University Press, 1998), 124. p.; Kenney, *Fujimori's Coup and the Breakdown of Democracy in Latin-America*, 131–132. p.

⁶ Yusuke Murakami, *Peru en la era del Chino: La política no institucionalizada y el pueblo en busca de un salvador* (Lima: Instituto de Estudios Peruanos, 2012), 282. p.; Maxwell A. Cameron, „The Eighteenth Brumaire of Alberto Fujimori”, in: *The Peruvian Labyrinth: Policy, Society, Economy*, szerk. Maxwell Cameron és Philip Mauceri (University Park: Pennsylvania State University Press, 1997), 54–58. p.; Cynthia McClintock, „La Voluntad Política Presidencial y la Ruptura Constitucional”, in: *Los Enigmas del Poder: Fujimori 1990–1996*, szerk. Fernando Tuesta (Lima: Fundación Friedrich Ebert, 1996).

⁷ McClintock, „La Voluntad Política Presidencial y la Ruptura Constitucional”, 65. p.

⁸ Catherine Conaghan, *Fujimori's Peru: Deception in the Public Sphere* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 2005), 30. p.

⁹ Kenney, *Fujimori's Coup and the Breakdown of Democracy in Latin-America*, 132. p.

¹⁰ Schmidt, „Presidential Usurpation or Congressional Preference? 118–119. p.

¹¹ Cameron, „The Eighteenth Brumaire of Alberto Fujimori”, 55. p.

¹² Conaghan, *Fujimori's Peru*, 30. p.

¹³ McClintock, „La Voluntad Política Presidencial y la Ruptura Constitucional”, 65. p.

¹⁴ Kenney, *Fujimori's Coup and the Breakdown of Democracy in Latin-America*, 146. p.

¹⁵ Cameron, „The Eighteenth Brumaire of Alberto Fujimori”, 55. p.; Kenney, *Fujimori's Coup and the Breakdown of Democracy in Latin-America*, 56–57., 172–176. és 186. p.

¹⁶ Jones, *Hugo!* 1. p.

¹⁷ Kirk Hawkins, *Venezuela's Chavismo and Populism in Comparative Perspective* (New York: Cambridge University Press, 2010), 61. p.

¹⁸ „Silvio Berlusconi Says Communist Judges Out to Destroy Him”, Reuters, 2009. október 20.

¹⁹ „Assaults on Media Make Ecuador an Odd Refuge”, *The Age*, 2012. június 21., <http://www.theage.com.au/federal-politics/political-news/assaults-on-media-make-ecuador-an-odd-refuge-20120620okw.html?deviceType=text>.

²⁰ Ahmet Sik, „Journalism Under Siege”, EnglishPen, https://www.englishpen.org/wpcontent/uploads/2016/03/JournalismUnderSiege_FINAL.pdf

²¹ Joseph Page, *Perón* (New York: Random House, 1983) 162–165. p.

²² Jones, *Hugo!* 309. p.

²³ Kornai János, *U-kanyar Magyarországon*, Budapest: HVG könyvek, 2015.

²⁴ Maxwell A. Cameron, „Endogeneous Regime Breakdown: The Vladivido and the Fall of Peru's Fujimori”, in: *The Fujimori Legacy: The Rise of Electoral Authoritarianism in Peru*, szerk. Julio F. Carrión (University Park: Pennsylvania State University Press, 2006).

²⁵ Conaghan, *Fujimori's Peru*, 167. p.; Cameron, „Endogeneous Regime Breakdown”, 180. p.

²⁶ Page, *Perón*, 165. p.

²⁷ Gretchen Helmke, *Courts Under Constraints: Judges, Generals, and Presidents in Argentina* (New York: Cambridge University Press, 2005), 64. p.

- ²⁸ Page, *Perón*, 165. p.; Helmke, *Courts Under Constraints*, 64. p.
- ²⁹ Conaghan, *Fujimori's Peru*, 26–31. p.
- ³⁰ Bojan Bugarcic és Tom Ginsburg, „The Assault on Postcommunist Courts”, *Journal of Democracy* 27, No. 3 (2016. június), 73. p.
- ³¹ Uo., 73–74. p.
- ³² Joanna Fomina és Jacek Kucharczyk, „Populism and Protest in Poland”, *Journal of Democracy* 27, No. 4 (2016. október), 62–63. p. A bíróság 2016 elején alkotmányellenesnek nyilvánította a törvényt, amit a kormány figyelmen kívül hagyott; Jaroslaw Kaczynski, a Jog és Igazságosság Pártjának a vezetője kijelentette, hogy a pártja „nem tűri el az anarchiát még akkor sem, ha a bíróságoktól indul ki”. (Bugarcic és Ginsburg, „The Assault on Postcommunist Courts”, 74. p.)
- ³³ Allan R. Brewer-Carías, *Dismantling Democracy in Venezuela: The Chávez Authoritarian Experiment* (New York: Cambridge University Press, 2010), 58–59. p.; Jones, *Hugo!* 241–242. p.
- ³⁴ Jones, *Hugo!* 242. p.
- ³⁵ Brewer-Carías, *Dismantling Democracy in Venezuela*, 59. p.
- ³⁶ Javier Corrales és Michael Penford, *Dragon in the Tropics: Hugo Chávez and the Political Economy of Revolution in Venezuela* (Washington, DC: The Brookings Institution, 2011), 27. p.; Brewer-Carías, *Dismantling Democracy in Venezuela*, 236–238. p.
- ³⁷ „El chavismo nunca pierde en el Supremo Venezolano”, *El País*, 2014. december 12., http://internacional.elpais.com/2014/12/12/actualidad/1418373177_159073.html; továbbá Javier Corrales, „Autocratic Legalism in Venezuela”, *Journal of Democracy* 26, No. 2 (2015. április), 44. p.
- ³⁸ Conaghan, *Fujimori's Peru*, 154–162. p.
- ³⁹ Uo.
- ⁴⁰ Uo., 137. p.
- ⁴¹ Helmke, *Courts Under Constraints*, 64. p.
- ⁴² Dan Slater, „Iron Cage in an Iron Fist: Authoritarian Institutions and Personalization of Power in Malaysia”, *Comparative Politics* 36, No. 1 (2003. október), 94–95. p. Az Anwar ellen hozott ítéletet egy évvel később, amikor Mahathir Mohamad távozott a hivatalából, megsemmisítették.
- ⁴³ Corrales, „Autocratic Legalism in Venezuela”, 44–45. p.; „Venezuelan Opposition Leader Leopoldo López Sentenced to Prison Over Protest”, *New York Times*, 2015. szeptember 10.

- ⁴⁴ „El Universo Verdict Bad Precedent for Free Press in America”, *Committee to Protect Journalists Alert*, 2012. február 16., <https://cpj.org/2012/02/el-universo-sentence-a-dark-precedent-for-free-pre.php>.
- ⁴⁵ Soner Cagaptay, *The New Sultan: Erdogan and the Crisis of Modern Turkey* (London: I. B. Tauris, 2017), 124. p.; továbbá Svante E. Cornell, „As Dogan Yields, Turkish Media Freedom Plummets”, *Turkey Analyst*, 2010. január 18., <https://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analysts-articles/item/196-as-dogan-yields-turkish-media-freedom-plummets.html>.
- ⁴⁶ Marshall Goldman, *PetroState: Putin, Power, and the New Russia* (Oxford: Oxford University Press, 2008), 102. p.
- ⁴⁷ Peter Baker és Susan Glasser, *Kremlin Rising: Vladimir Putin's Russia and the End of the Revolution*, jav. kiad. (Dulles, VA: Potomac Books, 2007), 83. p.
- ⁴⁸ Uo., 482. p.
- ⁴⁹ „Venden TV Venezolana Globovisión y Anuncian Nueva Linea Editorial de 'Centro'”, *El Nuevo Herald*, 2013. május 13., <http://www.elnuevoherald.com/noticias/mundo/america-latina/venezuelaes/article2023054.html>.
- ⁵⁰ „Media Mogul Learns to Live with Chávez”, *New York Times*, 2007. július 5.
- ⁵¹ Baker és Glasser, *Kremlin Rising*, 86–87. p.; Goldman, *PetroState*, 102. p.
- ⁵² Goldman, *PetroState*, 103., 106. és 113–116. p.; továbbá Baker és Glasser, *Kremlin Rising*, 286–292. p.
- ⁵³ Levitsky és Way, *Competitive Authoritarianism*, 198. p.
- ⁵⁴ „Rabikimiz Uzan”, *Sabah*, 2003. június 4., <http://arsiv.sabah.com.tr/2003/06/04/po0.html>.
- ⁵⁵ Svante E. Cornell, „Erdogan Versus Koc Holding: Turkey's New Witch Hunt”, *Turkey Analyst*, 2013. október 9., <http://www.turkeyanalyst.org/publications/turkey-analyst-articles/item/64-erdogan-vs-ko>.
- ⁵⁶ Edwin Williamson, *Borges: A Life* (New York: Penguin, 2004), 292–295. p.
- ⁵⁷ Gustavo Dudamel, „Why I Don't Talk Venezuelan Politics”, *Los Angeles Times*, 2015. szeptember 29.
- ⁵⁸ Gustavo Dudamel, „A Better Way for Venezuela”, *New York Times*, 2017. július 19.
- ⁵⁹ „Venezuela Cancels Dudamel Tour After His Criticism”, *New York Times*, 2017. augusztus 21.

- ⁶⁰ Harold Crouch, *Government and Society in Malaysia* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1996), 58–59. és 74. p.
- ⁶¹ William Case, „New Uncertainties for an Old Pseudo-Democracy: The Case of Malaysia”, *Comparative Politics* 37, No. 1 (2004. október), 101. p.
- ⁶² Kim Lane Scheppele, „Understanding Hungary’s Constitutional Revolution”, in: *Constitutional Crisis in the European Constitutional Area*, szerk. Armin von Bogdandy és Pal Sonnevend (London: Hart/Beck, 2015), 120–121. p.; továbbá Gabor Toka, „Constitutional Principles and Electoral Democracy in Hungary”, in: *Constitution Building in Consolidated Democracies: A New Beginning or Decay of a Political System?*, szerk. Ellen Bos és Kalman Pocza (Baden-Baden: Nomos-Verlag, 2014).
- ⁶³ Cas Mudde, „The 2014 Hungarian Parliamentary Elections, or How to Craft a Constitutional Majority”, *Washington Post*, 2014. április 14.
- ⁶⁴ Lásd V. O. Key Jr., *Southern Politics in State and Nation* (Knoxville: University of Tennessee Press, 1984); Robert Mickey, *Path out of Dixie: The Democratization of Authoritarian Enclaves in America’s Deep South, 1944–1972* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2015).
- ⁶⁵ Key Jr., *Southern Politics in State and Nation*, 537. p.; Richard Vallely, *The Two Reconstructions: The Struggle for Black Enfranchisement* (Chicago: University of Chicago Press, 2004), 122. p.
- ⁶⁶ Mickey, *Path out of Dixie*, 38. p.
- ⁶⁷ Vallely, *The Two Reconstructions*, 24. és 33. p.; Mickey, *Path out of Dixie*, 38. p.
- ⁶⁸ J. Morgan Kousser, *The Shaping of Southern Politics: Suffrage Restriction and the Establishment of the One-Party South, 1880–1910* (New Haven, CT: Yale University Press, 1974), 15. és 28–29. p.
- ⁶⁹ Mickey, *Path out of Dixie*, 38–73. p.; Vallely, *The Two Reconstructions*, 3. és 78–79. p.
- ⁷⁰ Vallely, *The Two Reconstructions*, 77. p.; Kousser, *The Shaping of Southern Politics*, 31. p.
- ⁷¹ Kousser, *The Shaping of Southern Politics*, 26–27. és 41. p.
- ⁷² Key Jr., *Southern Politics in State and Nation*, 8. p.
- ⁷³ Idézi Kousser, *The Shaping of Southern Politics*, 229. p. Toombs egy ízben kijelentette, hogy „akár harminc évet is [háborúzna], hogy megszabaduljon a néger választójogtól Délen”. Idézi Eric Foner, *Reconstruction: America’s Unfinished Revolution* (New York: HarperCollins, 1988), 590–591. p.
- ⁷⁴ Key Jr. *Southern Politics in State and Nation*, 535–539. p.; Kousser, *The Shaping of Southern Politics*; Vallely, *The Two Reconstructions*, 121–148. p.

- Delaware és Oklahoma – a két állam, amely nem tartozott a konföderációhoz – szintén megfosztotta a feketéket a választójoguktól (Vallely, *The Two Reconstructions*, 122–123. p.)
- ⁷⁵ Mickey, *Path out of Dixie*, 42–43. p.; Kousser, *The Shaping of Southern Politics*.
- ⁷⁶ Alexander Keyssar, *The Right to Vote: The Contested History of Democracy in the United States* (New York: Basic Books, 2000), 89. p.
- ⁷⁷ Kousser, *The Shaping of Southern Politics*, 190. p.
- ⁷⁸ Mickey, *Path out of Dixie*, 72–73. p.
- ⁷⁹ Kousser, *The Shaping of Southern Politics*, 145. p.
- ⁸⁰ Uo., 92. p.
- ⁸¹ Mickey, *Path out of Dixie*, 73. p. A republikánusok egészen 1974-ig nem nyerték el a kormányzói széket Dél-Karolinában.
- ⁸² Kousser, *The Shaping of Southern Politics*, 103. és 113. p. Ez a bekezdés merít: Kousser, i. m. 104–121. p.
- ⁸³ Uo., 131–132. p.
- ⁸⁴ Nyolc évvel később egy alkotmányozó gyűlés döntött a fejadó bevezetésével és a műveltségi teszt ellenőrzésével, valamint a tulajdon meglétével mint előfeltétellel kapcsolatos törvények elfogadásáról. Lásd Kousser, *The Shaping of Southern Politics*, 137. p.
- ⁸⁵ Uo., 224. p.
- ⁸⁶ Stephen Tuck, „The Reversal of Black Voting Rights After Reconstruction”, in: *Democratization in America: A Comparative-Historical Analysis*, szerk. Desmond King, Robert C. Lieberman, Gretchen Ritter és Laurence Whitehead (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2009), 140. p.
- ⁸⁷ Foner, *Reconstruction*, 582. p.
- ⁸⁸ William C. Rempel, *Delusions of a Dictator: The Mind of Marcos as Revealed in His Secret Diaries* (Boston: Little, Brown and Company, 1993), 32. és 101–103. p.
- ⁸⁹ Marcos 1972. szeptember 23-án elmondott teljes beszédét lásd ABS-CVN News, <https://www.youtube.com/watch?v=bDCHIIXEXes>.
- ⁹⁰ Lásd John Mueller, *War, Presidents, and the Public Opinion* (New York: Wiley, 1973). A jelenséggel foglalkozó újabb empirikus kutatásokat lásd John R. Oneal és Anna Lillian Bryan, „The Rally ’Round the Flag Effect’ in U.S. Foreign Policy Crises, 1950–1985”, *Political Behavior* 17, No. 4, 379–401. p.; Matthew A. Baum, „The Constituent Foundations of the Rally ’Round-the-Flag Phenomenon’”, *International Studies Quarterly* 46

- (2002), 263–298. p.; J. Tyson Chatagnier, „The Effect of Trust in Government on Rallies 'Round the Flag'”, *Journal of Peace Research* 49, No. 5 (2012), 631–645. p.
- ⁹¹ David W. Moore, „Bush Approval Rating Highest in Gallup History”, *Gallup News Service*, 2001. szeptember 21., <https://www.gallup.com/poll/4924/bush-job-approval-highest-gallup-history.aspx>.
- ⁹² Leonie Huddy, Nadia Khatib és Theresa Capelos, „The Polls – Trends, Reactions to the Terrorist Attacks of September 11., 2001”, *Public Opinion Quarterly* 66 (2002), 418–450. p.; Darren W. Davis és Brian D. Silver, „Civil Liberties vs. Security: Public Opinion in the Context of the Terrorist Attacks on America”, *American Journal of Political Science* 48, No. 1. (2004), 28–46. p.; Leonie Huddy, Stanley Feldman és Christopher Weber, „The Political Consequences of Perceived Threat and Felt Insecurity”, *The Annals of American Academy of Political and Social Science* 614 (2007), 131–153. p.; Adam J. Berinsky, *In Time of War: Understanding American Public Opinion from World War II to Iraq* (Chicago: University of Chicago Press, 2009), 7. fejezet.
- ⁹³ Moore, „Bush Approval Rating Highest in Gallup History”.
- ⁹⁴ Sourcebook of Criminal Justice Online, http://www.albany.edu/sourcebook/ind/TERRORISM.Public_Opinion.Civil_liberties.2.html.
- ⁹⁵ „Gallup Vault: World War II-Era Support for Japanese Internment”, 2016. augusztus 31., <http://www.gallup.com/vault/195257/gallup-vault-wwii-era-support-japanese-internment.aspx>.
- ⁹⁶ A „kivételes állapotról” a latin-amerikai alkotmányokban lásd Brian Love-man, *The Constitution of Tyranny: Regimes of Exception in Spanish America* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1994). Az amerikai alkotmányról lásd Huq és Ginsburg, „How to Lose a Constitutional Democracy”, 29–31. p.
- ⁹⁷ Julio F. Carrion, „Public Opinion, Market Reforms, and Democracy in Fujimori's Peru”, in: *The Fujimori Legacy: The Rise of Electoral Authoritarianism in Peru*, szerk. Julio F. Carrion (University Park: Pennsylvania State University Press, 2005), 129. p.
- ⁹⁸ Sterling Seagrave, *The Marcos Dynasty* (New York: Harper and Row, 1988), 243–244. p.; Rempel, *Delusions of a Dictator*, 52–55. p. 1970 februárjában Marcos a következőket jegyezte fel a naplójában: „Elszomorított, hogy az antikommunizmushoz kellett folyamodnom menedékért”. (Rempel, *Delusions of a Dictator*, 53. p.)
- ⁹⁹ Uo., 61., 122. és 172–173. p.

- ¹⁰⁰ Seagrave, *The Marcos Dynasty*, 244. p.
- ¹⁰¹ Rempel, *Delusions of a Dictator*, 105–107. p.
- ¹⁰² „Philippines: Marcos Gambles on Martial Law”, United States Department of State Declassified Intelligence Note, Bureau of Intelligence Research, 1972. október 6.; lásd még Seagrave, *The Marcos Dynasty*, 242. p.
- ¹⁰³ Stanley Karnow, *In Our Image: America's Empire in the Philippines* (New York: Ballantine Books, 1989), 359. p.; lásd még Seagrave, *The Marcos Dynasty*, 262. p.
- ¹⁰⁴ A historiográfiai beszámolót lásd Richard Evans „The Conspiracists”, *London Review of Books* 36, No. 9 (2014), 3–9. p.
- ¹⁰⁵ Lásd John B. Dunlop. *The Moscow Bombings: Examinations of Russian Terrorist Attacks on the Onset of Vladimir Putin's Rule* (London: Ibidem, 2014), lásd még Baker and Glasser, *Kremlin Rising*, 55. p.
- ¹⁰⁶ Baker and Glasser, *Kremlin Rising*, 55. p.
- ¹⁰⁷ Richard Sakwa, *Putin: Russia's Choice*, 2. kiad. (New York: Routledge, 2007), 20–22. p.; Masha Gessen, *Man Without a Face: The Unlikely Rise of Vladimir Putin* (London: Penguin, 2012), 23–42. p.; Dunlop, *The Moscow Bombings*.
- ¹⁰⁸ Cagaptay, *The New Sultan*, 181–182. p.
- ¹⁰⁹ „Turkey: Events of 2016”, Human Rights Watch World Report 2017, <http://www.hrw.org/world-report/2017/country-chapters/turkey>. Továbbá „Turkey Coup Attempt: Crackdown Toll Passes 50.000”, BBC.com, 2016. július 20.
- ¹¹⁰ A reform felhatalmazta az elnököt a parlament feloszlatására, valamint az Alkotmánybíróság négyötödének a kinevezésére. Lásd a török ügyvédi kamara értékelését: http://anyasadegisikligi.barobirlik.org.tr/Anayasa_Degisikligi.aspx.

5. A demokrácia védőkörlátai

- ¹ Karen Orren és Stephen Skowronek, *The Search for American Political Development* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 36. p.
- ² A forrásokat lásd Guillermo O'Donnell és Laurence Whitehead, „Two Comparative Democratization Perspectives: 'Brown Areas' and 'Immanence'”, in: *Democratization in America: A Comparative-Historical Perspective*, szerk. Desmond King, Robert C. Lieberman, Gretchen Ritter és Laurence Whitehead, 48. p.

- ³ Kenneth F. Ledford, „German Lawyers and the State in the Weimar Republic”, *Law and History Review* 13, No. 2 (1995), 317–349. p.
- ⁴ George Athan Billias, *American Constitutionalism Heard Round the World, 1776–1989* (New York: New York University Press, 2009), 124–125. p.; Zachary Elkins, Tom Ginzburg és James Melton, *The Endurance of National Constitution* (New York: Cambridge University Press, 2009), 26. p.
- ⁵ Jonathan M. Miller, „The Authority of a Foreign Talisman: A Study of U.S. Constitutional Practice as Authority in Nineteenth Century Argentina Elite's Leap of Faith”, *The American University Law Review* 46, No. 5 (1977), 1464–1572. p.; továbbá Billias, *American Constitutionalism Heard*, 132–135. p.
- ⁶ Miller, „The Authority of a Foreign Talisman”, 1510–1511. p.
- ⁷ Raul C. Pangalangan, „Anointing Power with Piety: People Power, Democracy, and the Rule of Law”, in: *Law and Newly Restored Democracies: The Philippines Experience in Restoring Political Participation and Accountability*, szerk. Raul C. Pangalangan (Tokyo: Institute of Developing Economies, 2002), 3. p.
- ⁸ Benjamin Harrison, *This Country of Ours* (New York: Charles Scribner's Sons, 1897), ix. p.
- ⁹ Huq és Ginsburg, „How to Lose a Constitutional Democracy”, 72. p.; továbbá William G. Howell, *Power Without Persuasion: The Politics of Direct Presidential Action* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2003), 13–16. p.
- ¹⁰ Huq és Ginsburg, „How to Lose a Constitutional Democracy”, 61–63. p.; továbbá Bruce Ackerman, *The Decline and Fall of the American Republic* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2010), 183. p.
- ¹¹ Huq és Ginsburg, „How to Lose a Constitutional Democracy”, 70. p.
- ¹² Uo., 29. és 31. p.; továbbá Howell, *Power Without Persuasion*, 13–14. és 183–187. p.; és Ackerman, *The Decline and Fall of the American Republic*, 67–85. p.
- ¹³ Huq és Ginsburg, „How to Lose a Constitutional Democracy”, 60., 75. p.; Bruce Ackerman, a Yale tanára hasonló következtetésre jut, lásd Ackerman, *The Decline and Fall of the American Republic*.
- ¹⁴ Lásd Gretchen Helmke és Steven Levitsky, szerk. *Informal Institutions and Democracy: Lessons from Latin-America* (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006).
- ¹⁵ Keith Whittington, a Princeton alkotmányjogász professzora ezeket „konvencióknak” nevezi. Lásd Keith Whittington, „The Status of Unwrit-

- ten Constitutional Conventions in the United States”, *University of Illinois Law Review* 5 (2013), 1847–1870. p.
- ¹⁶ Lásd Scott Mainwaring és Aníbal Pérez-Liñán, *Democracies and Dictatorships in Latin-America: Emergence, Survival, and Fall* (New York: Cambridge University Press, 2013).
- ¹⁷ Az amerikai szenátusban érvényesülő normákkal foglalkozó klasszikus értékelést lásd Donald R. Matthews, *U.S. Senators and Their World* (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1960).
- ¹⁸ Richard Hofstadter, *The Idea of a Party System: The Rise of Legitimate Opposition in the United States, 1780–1840* (Berkeley: University of California Press, 1969), 8. p.
- ¹⁹ Joseph J. Ellis, *American Sphinx: The Character of Thomas Jefferson* (New York: Alfred A. Knopf, 1997), 122. p.; Gordon S. Wood, *The Idea of America: Reflecting on the Birth of the United States* (New York: Penguin Books, 2011), 114. p.; Hofstadter, *The Idea of a Party System*, 105. és 111. p.
- ²⁰ Wood, *The Idea of America*, 244–245. p.; Hofstadter, *The Idea of a Party System*, 94. p.
- ²¹ Wood, *The Idea of America*, 245. p.
- ²² Hofstadter, *The Idea of a Party System*.
- ²³ Gabriel Jackson, *The Spanish Republic and the Civil War, 1931–1939* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1965), 52. p.
- ²⁴ Shlomo Ben-Ami, „The Republican 'Take-Over': Prelude to an Inevitable Catastrophe”, in: *Revolution and War in Spain, 1932–1939*, szerk. Paul Preston (London: Routledge, 2001), 58–60. p.
- ²⁵ Gerard Alexander, *The Sources of Democratic Consolidation* (Ithaca, NY: Cornell University Press, 2002), 11. p.
- ²⁶ Raymond Carr, *Spain 1808–1939* (Oxford: Oxford University Press, 1966), 621. p.
- ²⁷ Michael Mann, *Fascists* (Cambridge: Cambridge University Press, 2004), 330. p.
- ²⁸ Juan J. Linz, „From Great Hopes to Civil War: The Breakdown of Democracy in Spain”, in: *The Breakdown of Democratic Regimes: Europe*, szerk. Juan J. Linz és Alfred Stepan (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 1978), 162. p.
- ²⁹ Jackson, *The Spanish Republic and the Civil War*, 147–148. p.
- ³⁰ Idézi Linz, „From Great Hopes to Civil War”, 161. p.
- ³¹ Több mint kétezer munkást gyilkoltak meg a leszámolás során, és több mint húszezer baloldalt börtönöztek be. Lásd Hugh Thomas, *The Spanish*

- Civil War* (London: Penguin Books, 2001), 136. p.; továbbá Stanley Payne, *The Franco Regime 1936–1974* (Madison: University of Wisconsin Press, 1987), 43. p.
- ³² Jackson, *The Spanish Republic and the Civil War*, 165–168. p.
- ³³ A *forbearance* (önmérséklet) kifejezést Alisha Holland-tól kölcsönözzük. Lásd Alisha Holland, „Forbearance”, *American Political Science Review* 110, No. 2 (2016. május), 232–246. p.; és Holland, *Forbearance as Retribution: The Politics of Informal Welfare in Latin-America* (New York: Cambridge University Press, 2017). Lásd továbbá: Eric Nelson, „Are We on the Verge of the Death Spiral That Produced the English Revolution of 1642–149?”, History News Network, 2014. december 14., <http://historynewsnetwork.org/article/157822>.
- ³⁴ Oxford Dictionary, lásd <https://oxforddictionaries.com/definition/forbearance>.
- ³⁵ Whittington, „The Status of Unwritten Constitutional Conventions in the United States”, 106. p.
- ³⁶ Reinhard Bendix, *Kings or People: Power and the Mandate to Rule* (Berkeley: University of California Press, 1978), 7. p.
- ³⁷ Edmund Morgan, *Inventing the People: The Rise of Popular Sovereignty in England and America* (New York: W. W. Norton, 1988), 21. p.; Bendix, *Kings or People*, 234. p.
- ³⁸ Shakespeare, II. Richard (ford. Szász Károly).
- ³⁹ Whittington, „The Status of Unwritten Constitutional Conventions in the United States”, 107. p.
- ⁴⁰ Julia R. Azari és Jennifer K. Smith, „Unwritten Rules: Informal Institutions in Established Democracies”, *Perspectives on Politics* 10, No. 1. (2012. március); továbbá Whittington, „The Status of Unwritten Constitutional Conventions in the United States”, 109–112. p.
- ⁴¹ Thomas Jefferson, Levél Vermont állam törvényhozásának, 1807. december 10., idézi Thomas H. Neale, *Presidential Terms and Tenure: Perspectives and Proposals for Change* (Washington, DC: Congressional Research Service, 2004), 5. p.
- ⁴² Bruce Peabody, „George Washington, Presidential term Limits and the Problem of Reluctant Political Leadership”, *Presidential Studies Quarterly* 31, No. 3, 402. p.
- ⁴³ Whittington, „The Status of Unwritten Constitutional Conventions in the United States”, 110. p. Amikor Theodore Roosevelt megkísérelte, hogy harmadszor (de nem egymást követően) is jelöltesse magát 1912-

- ben, nem sikerült elnyernie a Republikánus Párt jelölését, ezért függetlenként indult, de a kampánykörútján halálos merényletet követett el ellene egy ember, aki azt állította, hogy a kétciklusos rendszert akarta védelmezni. Lásd Elkins, Ginzburg és Melton, *The Endurance of National Constitution*, 47. p.
- ⁴⁴ Azari és Smith, „Unwritten Rules: Informal Institutions in Established Democracies”, 44. p.
- ⁴⁵ Lásd Nelson, „Are We on the Verge of the Death Spiral That Produced the English Revolution of 1643–1649”.
- ⁴⁶ Juan J. Linz, „The Perils of Presidentialism”, *Journal of Democracy* 1, No. 1 (1990. január), 51–69. p.; lásd még Gretchen Helmke, *Institutions on the Edge: The Origins and Consequences of Inter-Branch Crises in Latin-America* (New York: Cambridge University Press, 2017).
- ⁴⁷ Mark Tushnet, „Constitutional Hardball”, *The John Marshall Law Review* 37 (2004), 550. és 523–553. p.
- ⁴⁸ Page, *Perón*, 165. p.
- ⁴⁹ Delia Ferrería Rubio és Matteo Gorreti, „When President Governs Alone: The *Decretazo* in Argentina, 1989–1993”, in: *Executive Decree Authority*, szerk. John M. Carey és Matthew Soberg Shugart (New York: Cambridge University Press, 1998).
- ⁵⁰ Ferrería Rubio és Goretta, „When President Governs Alone”, 33. és 50. p.
- ⁵¹ „Venezuela’s Supreme Court Consolidates President Nicolas Maduro’s Power”, *New York Times*, 2016. október 12.; „Supremo de Venezuela declara constitucional el Decreto de Emergencia Económica”, *El País*, 2016. január 21., http://internacional.elpais.com/internacional/2016/01/21/america/1453346802_377899.html.
- ⁵² „Venezuela „Leaps Towards Dictatorship”, *The Economist*, 2017. március 31.; „Maduro podrá aprobar el presupuesto a espaldas del Parlamento”, *El País*, 2016. október 13., http://internacional.elpais.com/internacional/2016/10/13/america/1476370249_34707.8.html; „Venezuela’s Supreme Court Consolidates President Maduro’s Power”, *New York Times*, 2016. október 12.; „Supremo de Venezuela declara constitucional el Decreto de Emergencia Económica”, *El País*, 2016. január 21., http://internacional.elpais.com/internacional/2016/01/21/america/1453346802_377899.html.
- ⁵³ „Radiografía de los chavistas que controlan el TSJ en Venezuela”, *El Tiempo*, 2016. augusztus 29., <http://www.eltiempo.com/mundo/latinoamerica/perfil-de-los-jueces-del-tribunal-supremo-de-justicia-de-venezuela-44143>.

- ⁵⁴ Lev Marsteintredet, Mariana Llanos és Detlef Nolte, „Paraguay and the Politics of Impeachment”, *Journal of Democracy* 42, No. 4 (2013), 113. p.
- ⁵⁵ Uo., 112–114. p.
- ⁵⁶ Francisco Toro, „What’s in a Coup?”, *New York Times*, 2012. június 29.
- ⁵⁷ Paraguay 1992-es alkotmányának 225. cikkelye lehetővé teszi, hogy a törvényhozás alá helyezze az elnököt, ha „a kötelességeit nem megfelelőképpen látja el”, ami „épp eléggé bizonytalan megfogalmazás ahhoz, hogy a szenátorok kétharmada eldönthesse, mit is kell érteni alatta”. Lásd Toro, „What’s in a Coup?”
- ⁵⁸ Aníbal Pérez-Liñan, *Presidential Impeachment and the New Political Instability in Latin-America* (New York: Cambridge University Press, 2007), 26. p.
- ⁵⁹ Carlos De la Torre, *Populist Seduction in Latin-America*, 2. kiad. (Athens, OH: Ohio University Press, 2010), 102. p.; Pérez-Liñan, *Presidential Impeachment and the New Political Instability in Latin-America*, 155. p.
- ⁶⁰ Lásd De la Torre, *Populist Seduction in Latin-America*, 102. p.; Ximena Sosa, „Populism in Ecuador: From José M. Velasco to Rafael Correa”, in: *Populism in Latin-America*, 2. kiad., szerk. Michael Conniff (Tuscaloosa, AL: University of Alabama Press, 2012), 172–173. p.; és Pérez-Liñan, *Presidential Impeachment and the New Political Instability in Latin-America*, 26. p.
- ⁶¹ Kousser, *The Shaping of Southern Politics*, 234–236. p.
- ⁶² Nelson, „Are We on the Verge of the Death Spiral That Produced the English Revolution of 1643–1649”; továbbá Linz, „The Perils of Presidentialism” és Helmke, *Institutions on the Edge*.
- ⁶³ Nelson, „Are We on the Verge of the Death Spiral That Produced the English Revolution of 1643–1649”.
- ⁶⁴ Lásd Arturo Valenzuela, *The Breakdown of Democratic Regimes: Chile* (Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1978), 13–20. p.
- ⁶⁵ Pamela Constable és Arturo Valenzuela, *A Nation of Enemies: Chile Under Pinochet* (New York: W.W. Norton, 1991), 21–22. p.; továbbá Luis Maira, „The Strategy and Tactics of the Chilean Counterrevolution in the Area of Political Institutions”, in: *Chile at the Turning Point: Lessons of the Socialist Years, 1970–1973*, szerk. Federico Gil, Ricardo Lagos és Henry Landsberger (Philadelphia: Institute for the Study of Human Issues, 1979), 247. p.
- ⁶⁶ Constable és Valenzuela, *A Nation of Enemies*, 21. p.
- ⁶⁷ Valenzuela, *The Breakdown of Democratic Regimes*, 22–39. p.
- ⁶⁸ Constable és Valenzuela, *A Nation of Enemies*, 25. p.

- ⁶⁹ Youssef Cohen, *Radicals, Reformers, and Reactionaries: The Prisoner’s Dilemma and the Collapse of Democracy in Latin-America* (Chicago: University of Chicago Press, 1994), 100. p.
- ⁷⁰ Rodrigo Tomic, „Christian Democracy and the Government of the Unidad Popular”, in: *Chile at the Turning Point: Lessons of the Socialist Years, 1970–1973*, szerk. Federico Gil, Ricardo Lagos és Henry Landsberger, 232. p.
- ⁷¹ Paul Sigmund, *The Overthrow of Allende and the Politics of Chile, 1964–1976* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1977), 18. p.; Valenzuela, *The Breakdown of Democratic Regimes*, 45. p.
- ⁷² Julio Faúndez, *Marxism and Democracy in Chile: From 1932 to the Fall of Allende* (New Haven, CT: Yale University Press, 1988), 181. p.
- ⁷³ Valenzuela, *The Breakdown of Democratic Regimes*, 48. p.; Sigmund, *The Overthrow of Allende*, 111. p.
- ⁷⁴ Sigmund, *The Overthrow of Allende* 118–120. p.; Faúndez, *Marxism and Democracy in Chile*: 188–190. p.
- ⁷⁵ Valenzuela, *The Breakdown of Democratic Regimes*, 49. p.
- ⁷⁶ Uo., 50–60. és 81. p.; Ricardo Israel, *Politics and Ideology in Allende’s Chile* (Tempe: Arizona State University, Center for Latin-American Studies, 1989), 210–216. p.
- ⁷⁷ Sigmund, *The Overthrow of Allende*, 133. p.; Cohen, *Radicals, Reformers, and Reactionaries*, 104–105. p.
- ⁷⁸ Maira, „The Strategy and Tactics of the Chilean Counterrevolution”, 249–256. p.
- ⁷⁹ Uo.; Israel, *Politics and Ideology in Allende’s Chile*, 216. p.
- ⁸⁰ Sigmund, *The Overthrow of Allende*, 164. p.
- ⁸¹ Valenzuela, *The Breakdown of Democratic Regimes*, 67. p.; Constable és Valenzuela, *A Nation of Enemies*, 28. p.
- ⁸² Valenzuela, *The Breakdown of Democratic Regimes*, 67–77. p.
- ⁸³ Israel, *Politics and Ideology in Allende’s Chile*, 80. p.
- ⁸⁴ Jorge Tapia Videla, „The Difficult Road to Socialism: The Chilean Case from a Historical Perspective”, in: *Chile at the Turning Point: Lessons of the Socialist Years, 1970–1973*, szerk. Federico Gil, Ricardo Lagos és Henry Landsberger, 56. p.; továbbá Sigmund, *The Overthrow of Allende*, 282. p.; Valenzuela, *The Breakdown of Democratic Regimes*, 83–85. p.
- ⁸⁵ Uo., 89–94. p.
- ⁸⁶ Cohen, *Radicals, Reformers, and Reactionaries*, 117. p.

6. Az amerikai politika íratlan szabályai

- ¹ Franklin Roosevelt, First Inauguration Address, 1933. március 4., The Avalon Project: Documents in Law, History, and Diplomacy, Yale Law School, http://avalon.law.yale.edu/20th_century/froos1.asp.
- ² Samuel Eliot Morison és Henry Steele Commager, *The Growth of the American Republic* (New York: Oxford University Press, 1953), 615–616. p.
- ³ Sidney Milkis és Michael Nelson, *The American Presidency: Origins and Development, 1776–2004*, 7. kiad. (Washington, DC: Congressional Quarterly Press, 2016), 378–379. p.
- ⁴ Noah Feldman, *Scorpions: The Battles and Triumphs of FDR's Great Supreme Court Justices* (New York: Twelve, 2010), 108. p.
- ⁵ Hofstadter, *The Idea of Party System*, 107. p.
- ⁶ Matthew Crenson és Benjamin Ginsberg, *Presidential Power: Unchecked and Unbalanced* (New York: W. W. Norton, 2007), 49–50. p.; Hofstadter, *The Idea of Party System*, 107–111. p.
- ⁷ Uo., 136. és 140. p.; Wood, *The Idea of America*, 246. p.
- ⁸ Uo., 216. p.
- ⁹ Donald B. Cole, *Martin Van Buren and the American Political System* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1984), 39. és 430. p.
- ¹⁰ Lásd Hofstadter, *The Idea of Party System*, 216–231. p.
- ¹¹ Donald Fehrenbacher, *The South and the Three Sectional Crises* (Baton Rouge: Louisiana University Press, 1980), 27. p.
- ¹² Idézi John Niven, *John C. Calhoun and the Price of Union: A Biography* (Baton Rouge: Louisiana University Press, 1980), 325. p.
- ¹³ Henry M. Shaw képviselő, az Egyesült Államok képviselőháza, 1858. április 20, lásd <https://archive.org/details/kansasquestionsp00shaw>; továbbá Ulrich Bonnell Phillips, *The Life of Robert Toombs* (New York: The MacMillan Company, 1913), 183. p.
- ¹⁴ Thaddeus Stevens képviselő, az Egyesült Államok képviselőháza, 1850. február 20, lásd <https://catalog.hathitrust.org/Record/009570624>.
- ¹⁵ Joanne R. Freeman, „Violence Against Members of Congress Has a Long, and Ominous History”, *Washington Post*, 2017. június 15.; lásd még Joanne B. Freeman, *The Field of Blood: Congressional Violence and the Road to Civil War* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2018).
- ¹⁶ Milkis és Nelson, *The American Presidency*, 212–213. p.
- ¹⁷ Louis Menand, *The Metaphysical Club: A Story of Ideas in America* (New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011), 61. p.

- ¹⁸ Woodrow Wilson, *Congressional Government: A Study in American Politics* (Boston: Houghton Mifflin Company, 1885).
- ¹⁹ Robert Green Ingersoll, *Fifty Great Selections, Lectures, Tributes, After Dinner Speeches* (New York: C. P. Farrell, 1920), 157–158. p.
- ²⁰ Horwill, *The Usages of the American Constitution*, 188. p.
- ²¹ Keith Whittington, „Bill Clinton Was No Andrew Jackson: Comparing Two Impeachments”, *University of Pennsylvania Journal of Constitutional Law* 2, No. 2 (2000. május), 438–439. p.
- ²² Charles Calhoun, *From Bloody Shirt to Full Dinner Pail: The Transformation of Politics and Governance in the Gilded Age* (New York: Hill and Wang, 2010), 88. p.
- ²³ C. Vann Woodward, *Reunion and Reaction: The Compromise of 1877 and the End of Reconstruction* (Boston: Little, Brown and Company, 1966).
- ²⁴ Nolan McCarthy, Keith Poole és Harvard Rosenthal, *Polarized America: The Dance of Ideology and Unequal Riches* (Cambridge, MA: MIT Press, 2008), 10. p.
- ²⁵ Kimberly Morgan és Monica Prasad, „The Origins of Tax Systems: A French American Comparison”, *American Journal of Sociology* 114, No. 5 (2009), 1366. p.
- ²⁶ James Bryce, *The American Commonwealth*, vol. 1. (New York: MacMillan and Company, 1896), 393–394. p.
- ²⁷ Howell, *Power Without Persuasion*, 13–14. p.
- ²⁸ Arthur Schlesinger, *The Imperial Presidency* (Boston: Houghton Mifflin [1973], 2004); Crenson és Ginsberg, *Presidential Power*; Ackerman, *The Decline and Fall of American Republic*; Milkis és Nelson, *The American Presidency*; Chris Edelson, *Power Without Constraint: The Post-9/11 Presidency and National Security* (Madison: University of Wisconsin Press, 2016).
- ²⁹ Ackerman, *The Decline and Fall of American Republic*, 87–119. p.; Crenson és Ginsberg, *Presidential Power*, 180–351. p.; Edelson, *Power Without Constraint*.
- ³⁰ William Howell, „Unitary Powers: A Brief Overview”, *Presidential Studies Quarterly* 35, No. 3. (2005), 417. p.
- ³¹ Lásd James F. Simon, *Lincoln and Chief Justice Taney: Slavery, Secession, and the President's War Powers* (New York: Simon & Schuster, 2007).
- ³² Alexander Hamilton, *Federalist* 74.
- ³³ Idézi Fred Greenstein, *Inventing the Job of President: Leadership Style from George Washington to Andrew Jackson* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2009), 9. p.

- ³⁴ Milkis és Belson, *The American Presidency*, 91. p.
- ³⁵ Uo., 82. p.
- ³⁶ Idézi uo., 82. p.
- ³⁷ Gerhard Peters és John T. Woolley, „Executive Orders”, The American Presidency Project, szerk. John T. Woolley és Gerhard Peters, Santa Barbara, CA, 1999–2017; lásd <http://www.presidency.ucsb.edu/data/orders.php>.
- ³⁸ Gary Wills, *Cincinnatus: George Washington and the Enlightenment* (Garden City, NY: Doubleday, 1984), 23. p.
- ³⁹ Gordon Wood, *Revolutionary Characters: What Made the Founders Different* (New York: Penguin, 2006), 30–31. p.; lásd még: Seymour Martin Lipset, „George Washington and the Founding of Democracy”, *Journal of Democracy* 9, No. 4 (1998. október), 24–36. p.
- ⁴⁰ Stephen Skowronek, *The Politics Presidents Make. Leadership from John Adams to Bill Clinton* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1993), 243–244. p.
- ⁴¹ Idézi Milkis és Nelson, *The American Presidency*, 125–127. p.
- ⁴² Idézi uo., 125. p.
- ⁴³ Uo. 128. p.
- ⁴⁴ Sydney Milkis és Michael Nelson, *The American Presidency: Origins and Development, 1776–2007*, 5. kiad. (Washington, DC: Congressional Quarterly Press, 2008), 217. p.
- ⁴⁵ Uo., 289–290. p.
- ⁴⁶ Crenson és Ginsberg, *Presidential Power*, 211. p.; Ackerman, *The Decline and Fall of American Republic*, 87. p.
- ⁴⁷ Lauren Schorr, „Breaking the Pardon Power: Congress and the Office of the Pardon Attorney”, *American Criminal Law Review* 46 (2009), 1535–1562. p.
- ⁴⁸ Alexander Pope Humphrey, „The Impeachment of Samuel Case”, *The Virginia Law Register* 5, No. 5 (1889. szeptember), 283–289. p.
- ⁴⁹ Ellis, *American Sphinx*, 235. p.
- ⁵⁰ Humphrey, „The Impeachment of Samuel Case”, 289. p. A történész Hofstadter szerint Chase vád alá helyezése „szimpla pártos hadviselés [volt], semmi több.” (Hofstadter, *The Idea of Party System*, 163. p.)
- ⁵¹ Lee Epstein és Jeffrey A. Segal, *Advice and Consent: The Politics of Judicial Appointment* (New York: Oxford University Press, 2005), 31. p.
- ⁵² A hét eset a következő: 1. 1800-ban a „béna kacsa” föderalista törvényhozás hatról ötre csökkentette a bíróság létszámát, hogy korlátozza Jeffer-

- son lehetőségeit a bírósági rendszer formálására; 2. 1801-ben az újonnan megalakult jeffersoni törvényhozás visszaállította hatra a bíróság létszámát; 3. 1807-ben a törvényhozás a bíróság létszámát hétre emelte, hogy Jefferson egy további jelöltjét kineveztesse; 4. 1837-ben a törvényhozás kilencre emelte a bíróság létszámát, hogy Andrew Jackson két további személyt jelöltesse; 5. 1863-ban a törvényhozás tízre emelte a bíróság létszámát, hogy Lincoln képes legyen átvinni a rabszolgaság eltörlését szolgáló további törvényeket; 6. 1866-ban a demokrata többségű törvényhozás hétre csökkentette a tagok számát, hogy megakadályozza Andrew Jackson elnököt a bíróság átalakításában; 7. 1869-ben a törvényhozás kilencre emelte a tagok számát, így az újonnan megválasztott republikánus elnök, Ulysses S. Grant két kinevezési lehetőséghez jutott. Lásd Jean Edward Smith, „Stacking the Court”, *New York Times*, 2007. július 26.
- ⁵³ Woodrow Wilson, *An Old Master and Other Political Essays* (New York: Charles Scribner's Sons, 1893), 151. p.
- ⁵⁴ Benjamin Harrison, *This Country of Ours* (New York: Charles Scribner's Sons, 1897), 317. p.
- ⁵⁵ Horwill, *The Usages of American Constitution*, 190. p.
- ⁵⁶ Lee Epstein és Jeffrey A. Segal, *Advice and Consent*, 46. p.
- ⁵⁷ Idézi H. W. Brands, *Traitor to His Class: The Privileged Life and Radical Presidency of Franklin Delano Roosevelt* (New York: Doubleday, 2008), 470–471. p.
- ⁵⁸ Idézi Feldman, *Scorpions*, 108. p.
- ⁵⁹ Brands, *Traitor to His Class*, 472. p.
- ⁶⁰ Gene Gressley, „Joseph C. O'Mahoney, FDR, and the Supreme Court”, *Pacific Historical Review* 40, No. 2 (1971), 191. p.
- ⁶¹ Morrison és Commager, *The Growth of the American Republic*, 618. p.
- ⁶² Gregory Koger, *Filibustering: A Political History of Obstruction in the House and Senate* (Chicago: University of Chicago Press, 2010); Gregory J. Wawro és Eric Schickler, *Filibuster: Obstruction and Lawmaking in the U.S. Senate* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006).
- ⁶³ Uo., 6. p.
- ⁶⁴ Matthews, *U.S. Senators and Their World*, 100. p.
- ⁶⁵ Uo., 101. p.; Wawro és Schickler, *Filibuster*, 41. p.
- ⁶⁶ Matthews, *U.S. Senators and Their World*, 101. p.
- ⁶⁷ Uo.; Lásd még Donald Matthews, „The Folkways of the United States Senate: Conformity to Group Norms and Legislative Effectiveness”, *American Political Science Review* 53, No. 4 (1959. december), 1064–1089. p.

- ⁶⁸ Matthews, *U.S. Senators and Their World*, 98–99. p.
- ⁶⁹ Idézi Matthews, „Folkways”, 1072. p.
- ⁷⁰ Matthews, *U.S. Senators, and Their World*, 98. p.
- ⁷¹ Uo., 99. p.
- ⁷² Matthews, „Folkways”, 1072. p.
- ⁷³ Idézi Matthews, *U.S. Senators, and Their World*, 100. p.
- ⁷⁴ A szenátusi obstrukció eredetét és fejlődését lásd Sarah Binder és Steven Smith, *Politics or Principle? Filibustering in the United States Senate* (Washington, DC: Brookings Institution Press, 1997); Wawro és Schickler, *Filibuster*; Koger, *Filibustering*.
- ⁷⁵ Wawro és Schickler, *Filibuster*, 25–28. p.
- ⁷⁶ Binder és Smith, *Politics or Principle?* 114. p.
- ⁷⁷ Uo., 11. p.
- ⁷⁸ Wawro és Schickler, *Filibuster*, 41. p.
- ⁷⁹ Binder és Smith, *Politics or Principle?* 60. p.
- ⁸⁰ Uo., 9. p.
- ⁸¹ Horwill, *The Usages of the American Constitution*, 126–128. p.; Lee Epstein és Jeffrey E. Segal, *Advise and Consent*; Robin Bradley Kar és Jason Mazzone, „The Garland Affair: What History and the Constitution Really Say About President Obama’s Power to Appoint a Replacement for Justice Scalia”, *New York University Law Review* 91 (2016. május), 58–61. p.
- ⁸² Horwill, *The Usages of the American Constitution*, 137–138. p.; Kar és Mazzone, „The Garland Affair”, 59–60. p.
- ⁸³ Epstein és Segal, *Advise and Consent*, 21. p.
- ⁸⁴ Horwill, *The Usages of the American Constitution*, 137–138. p.
- ⁸⁵ Kar és Mazzone, „The Garland Affair” alapján, 107–114. p.
- ⁸⁶ Epstein és Segal, *Advise and Consent*, 106. p.
- ⁸⁷ Uo., 107. p.
- ⁸⁸ Kar és Mazzone, „The Garland Affair” alapján, 107–114. p.
- ⁸⁹ James Bryce, *American Commonwealth* (New York: Macmillan and Company, [1888] 1896), 211. p.
- ⁹⁰ Keith Whittington, „An Impeachment Should Not be a Partisan Affair”, *Lawfare*, 2017. május 16.
- ⁹¹ Uo.
- ⁹² Tushnet, „Constitutional Hardball”, 528. p.
- ⁹³ Az adatok forrása: Gerhard Peters és John T. Woolley, „The American Presidency Project (2017), http://www.presidency.ucsb.edu/executive_orders.php?year=2017.

- ⁹⁴ Noah Feldman alkotmányjogász szerint a bíróságok feltöltése „egyike a legjellegzetesebb alkotmányos előnyszerzési technikáknak”, lásd Feldman, *Scorpions*, 108. p.
- ⁹⁵ Edward Shils, *The Torment of Secrecy* (Glencoe: Free Press, 1956), 140. p.
- ⁹⁶ Richard Fried, *Nightmare in Red: The McCarthy Era in Perspective* (Oxford: Oxford University Press, 1990), 122. p.
- ⁹⁷ Idézet uo., 123. p.
- ⁹⁸ Uo., 125. p.
- ⁹⁹ Idézet uo., 125. p.
- ¹⁰⁰ Idézi Robert Griffith, *The Politics of Fear: Joseph McCarthy and the Senate* (Amherst: University of Massachusetts Press, 1970), 53–54. p.
- ¹⁰¹ Iwan Morgan, *Nixon* (London: Arnold Publishers, 2002), 19. p.
- ¹⁰² Matthews, *U.S. Senators, and Their World*, 70. p.
- ¹⁰³ Fried, *Nightmare in Red*, 22. p.
- ¹⁰⁴ David Nichols, *Ike and McCarthy: Dwight Eisenhower’s Secret Campaign Against Joseph McCarthy* (New York: Basic Books, 2017), 12–15. p.
- ¹⁰⁵ Morgan, *Nixon*, 53. p.
- ¹⁰⁶ Uo., 57. p.
- ¹⁰⁷ Geoffrey Kabaservice, *Rule and Ruin: The Downfall of Moderation and the Destruction of the Republican Party, from Eisenhower to the Tea Party* (New York: Oxford University Press, 2012), 126. p.
- ¹⁰⁸ Morgan, *Nixon*, 158–159. p.; Keith W. Olson, *Watergate: Presidential Scandal That Shook America* (Lawrence: University Press of Kansas, 2003), 2. p.
- ¹⁰⁹ Jonathan Schell, „The Time of Illusion”, *The New Yorker*, 1975. június 2.; Olson, *Watergate*, 30. p.
- ¹¹⁰ Morgan, *Nixon*, 24. p.
- ¹¹¹ Rick Perlstein, *Nixonland: The Rise of a President and the Fracturing of America* (New York: Scribner, 2008), 667. p.
- ¹¹² Morgan, *Nixon*, 160. és 179. p.; Olson, *Watergate*, 12. p.; Perlstein, *Nixonland*, 517. és 676. p.
- ¹¹³ Morgan, *Nixon*, 24. p.
- ¹¹⁴ Perlstein, *Nixonland*, 413. p.
- ¹¹⁵ Olson, *Watergate*, 35–42. p.
- ¹¹⁶ Idézi uo., 90. p.
- ¹¹⁷ Uo., 76–82. p.
- ¹¹⁸ Uo., 102. p.
- ¹¹⁹ Uo., 155. p.

¹²⁰ Morgan, *Nixon*, 186–187. p.

¹²¹ Olson, *Watergate*, 164. p.

¹²² Eric Schickler, *Racial Realignment: The Transformation of American Liberalism, 1932–1965* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2016).

¹²³ Lásd még Mickey, Levitsky és Way, „Is America Still Safe for Democracy”, 20–29. p.

7. A szétesés

¹ A közösségi média reakciójának rekonstruálása Scalia halálának a hírére a következő két forrásra épül: Jonathan Chait, „Will Supreme Court Just Disappear?”, *New York Magazine*, 2016. február 21. és „Supreme Court Justice Antonin Scalia Dies: Legal and Political Worlds React”, *The Guardian*, 2016. február 14.

² Uo.

³ Kar és Mazzone, „The Garland Affair”, 53–111. p. Kar és Mazzone szerint az amerikai történelemben hat olyan eset fordult elő – valamilyen a huszadik századot megelőző korban –, amikor a szenátus megtagadta, hogy szavazzon az elnök által a Legfelső Bíróságba jelölt személyről. A hat eset mindegyikében a jelölés törvényessége megkérdőjelezhető volt, mert a jelölés pillanatában az új elnök személye már ismert volt, vagy az elnök nem megválasztás útján, hanem az alelnöki pozícióból nyerte el a hivatalát (a tizenkilencedik században vita folyt arról, hogy az alelnökből lett elnök mennyire tekinthető igazi elnöknek, vagy inkább csak megbízott elnöknek).

⁴ Kar és Mazzone, „The Garland Affair” alapján, 107–114. p.

⁵ A beszédet újranyomták: „To College Republicans: Text of Gingrich Speech”, *West Georgia News*, reprint: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/newt/newt78speech.html>.

⁶ Ike Brannon, „Bob Michael, House GOP Statesman Across Five Decades Dies At Age 93”, *Weekly Standard*, 2017. február 17.

⁷ Ronald Brownstein, *The Second Civil War: How Extreme Partisanship Has Paralyzed Washington and Polarized America* (New York: Penguin, 2007), 137. és 144. p.; Thomas E. Mann és Norman J. Ornstein, *The Broken Branch: How Congress Is Failing America and How To Get It back on Track* (Oxford: Oxford University Press, 2008), 65. p.

⁸ Matt Grossman és David A. Hopkins, *Asymmetric Politics: Ideological Republicans and Interest Group Democrats* (New York: Oxford University Press, 2016), 285. p.

⁹ Brownstein, *The Second Civil War*, 142. p.

¹⁰ Thomas E. Mann és Norman J. Ornstein, *It's Even Worse than It Looks: How the American Constitutional System Collided with the New Politics of Extremism* (New York: Basic Books, 2016), 35. p.

¹¹ Idézi James Salzer, „Gingrich's Language Set New Course”, *Atlanta Journal-Constitution*, 2012. január 29.

¹² Idézi Salzer, uo.

¹³ Gail Sheehy, „The Inner Quest of Newt Gingrich”, *Vanity Fair*, 2012. január 12.

¹⁴ Mann és Ornstein, *It's Even Worse than It Looks*, 39. p.; Salzer, „Gingrich's Language Set New Course”.

¹⁵ Sean Theriault, *The Gingrich Senators: The Roots of Partisan Warfare in Congress* (Oxford: Oxford University Press, 2013).

¹⁶ Idézi Salzer, „Gingrich's Language Set New Course”.

¹⁷ Michael Wines, „G.O.P. Filibuster Stalls Passage of Clinton's \$16 billion Jobs Bill”, *New York Times*, 1993. április 2.

¹⁸ Binder and Smith, *Politics or Principles*, 10–11. p.; Mann és Ornstein, *The Broken Branch*, 107–108. p.

¹⁹ Charles Matthias egykori szenátort idézi Binder és Smith, *Politics or Principles*, 6. p.

²⁰ Az adatok forrása: United States Senate, lásd https://www.senate.gov/pagelayout/reference/cloture_motions/clotureCounts.htm.

²¹ Mann és Ornstein, *The Broken Branch*, 109–110. p.; Grossman és Hopkins, *Asymmetric Politics*, 293. p.

²² Whittington, „Bill Clinton Was No Andrew Jackson”, 459. p.

²³ Andrew Jackson vád alá helyezése 1868-ban sokkal komolyabb dolog volt, ami az elnök alkotmányos felhatalmazottsága körüli nagy jelentőségű vitáról folyt. Lásd Whittington, „Bill Clinton Was No Andrew Jackson”.

²⁴ Mann és Ornstein, *The Broken Branch*, 122. p.

²⁵ Jacob Hacker és Paul Pierson, *Winner Take All Politics* (New York: Simon & Schuster, 2010), 207. p.

²⁶ Idézi John Ydstie, „The K Street Project and Tom Delay”, NPR, 2006. január 14.

- ²⁷ Sam Tanenhaus, „Tom DeLay's Hard Drive”, *Vanity Fair*, 2004. július.
- ²⁸ Brownstein, *The Second Civil War*, 227. p.
- ²⁹ Tanenhaus, „Tom DeLay's Hard Drive”.
- ³⁰ Brownstein, *The Second Civil War*, 263–323. p.
- ³¹ Uo., 339–340. p.
- ³² Todd F. Gaziano, „A Diminished Judiciary: Causes and Effects of the Sustained High Vacancy Rates in the Federal Courts”, The Heritage Foundation, 2002. október 10.; Mann és Ornstein, *The Broken Branch*, 164–165. p.
- ³³ Neil Lewis, „Washington Talk: Democratic Readyng for Judicial Fight”, *New York Times*, 2001. május 1.
- ³⁴ Tushnet, „Constitutional Hardball”, 524–525. p.; Epstein és Segal, *Advice and Consent*, 99. p.
- ³⁵ Idézi Mann és Ornstein, *The Broken Branch*, 167. p.
- ³⁶ Az adatok forrása: United States Senate, lásd https://www.senate.gov/pagelayout/reference/cloture_motions/clotureCounts.htm.
- ³⁷ Mann és Ornstein, *It's Even Worse Than It Looks*, 7. és 50. p.
- ³⁸ Mann és Ornstein, *The Broken Branch*, 172. p.
- ³⁹ Uo., xi. p.
- ⁴⁰ Brownstein, *The Second Civil War*, 274–275. p.
- ⁴¹ Uo., 274–275. p.
- ⁴² Tushnet, „Constitutional Hardball”, 526. p.
- ⁴³ Steve Bickerstaff, *Lines in the Sand: Congressional Redistricting in Texas and the Downfall of Tom DeLay* (Austin: University of Texas Press, 2007), 132. és 171. p.
- ⁴⁴ Uo., 84–108. p.
- ⁴⁵ Uo., 102–104. p.
- ⁴⁶ Uo., 108. p.
- ⁴⁷ Uo., 220. és 228. p.
- ⁴⁸ Uo., 251–253. p.
- ⁴⁹ Uo., 251–253. p.
- ⁵⁰ „First Democrat Issue: Terrorist Rights”, *The Rush Limbaugh Show*, 2006. január 10, lásd https://origin-ww.rushlimbaugh.com/daily/2006/01/10/first_democrat_issue_terrorist_rights/.
- ⁵¹ Ann Coulter, *Treason: Liberal Treachery from the Cold War to the War on Terrorism* (New York: Three Rivers Press, 2003).
- ⁵² Uo., 292. és 16. p.

- ⁵³ „Coulter Right on Rape, Wrong on Treason”, CoulterWatch, 2014. december 11.; lásd https://coulterwatch.wordpress.com/2014/12/11/coulter-right-on-rape-wrong-on-treason/#_edn3.
- ⁵⁴ E támadások összefoglaló tárgyalását lásd Martin A. Parlett, *Demonizing a President: The „Foreignization” of Barack Obama* (Santa Barbara, CA: Praeger, 2014).
- ⁵⁵ Grossman és Hopkins, *Asymmetric Politics*, 129–130. p.
- ⁵⁶ Parlett, *Demonizing a President*, 164. p.
- ⁵⁷ „Rep Steve King: Obama Will Make America A 'Totalitarian Dictatorship'”, *ThinkProgress*, 2008. október 28.
- ⁵⁸ Grossman és Hopkins, *Asymmetric Politics*, 130. p.
- ⁵⁹ Dana Milbank, „Unleashed, Palin Makes a Pitbull Look Tame”, *Washington Post*, 2008. október 7.
- ⁶⁰ Frank Rich, „The Terrorist Barack Hussein Obama”, *New York Times*, 2008. október 11.
- ⁶¹ Lásd Chrispher S. Parker és Matt A. Barreto, *Change They Can't Believe In: the Tea Party and Reactionary Politics in America* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2013); lásd még Theda Skocpol és Vanessa Williamson, *The Tea Party and the Remaking of American Conservatism* (New York: Oxford University Press, 2013).
- ⁶² „Georgia Congressman Calls Obama Marxist, Warns of Dictatorship”, *Politico*, 2008. november 11.
- ⁶³ „Broun Is Asked, Who'll 'Shoot Obama'”, *Politico*, 2011. február 25.
- ⁶⁴ Mann és Ornstein, *It's Even Worse than It Looks*, 214. p.
- ⁶⁵ Lásd Parker és Barreto, *Change They Can't Believe In*.
- ⁶⁶ Idézi Parker és Barreto, uo.
- ⁶⁷ Idézi Jonathan Alter, *The Center Holds: Obama and His Enemies* (New York: Simon & Schuster, 2013), 36. p.
- ⁶⁸ Idézi Parker és Barreto, *Change They Can't Believe In*, 200. p.
- ⁶⁹ „Newt Gingrich: Obama 'Fiest Anti-American President'”, *Newsmax*, 2016. március 23.; „Gingrich: Obama's Worldview Shaped by Kenya”, *NewsMax*, 2010. szeptember 12.
- ⁷⁰ Darren Samuelson, „Giuliani: Obama Doesn't Love America”, *Politico*, 2015. február 18.
- ⁷¹ „Mike Coffman Says Obama 'Not an American' at Heart, Then Apologizes”, *Denver Post*, 2012. május 16.
- ⁷² Gabriel Winant, „The Birthers in Congress”, *Salon*, 2009. július 28.

- ⁷³ Uo.
- ⁷⁴ „What Donald Trump Has Said Through the Years About Where President Obama Was Born”, *Los Angeles Times*, 2016. december 16.
- ⁷⁵ Parker és Barreto, *Change They Can't Believe In*, 210. p.
- ⁷⁶ „Fox News Poll: 24 Percent Believe Obama Not Born in the U.S.”, *FoxNews.com*, 2011. április 7.
- ⁷⁷ „Poll: 43 Percent of Republicans Believe Obama is a Muslim”, *The Hill*, 2015. szeptember 13.
- ⁷⁸ Daniel Stone, „Newsweek Poll: Democrats May Not Be Headed for a Bloodbath”, *Newsweek*, 2010. augusztus 27.
- ⁷⁹ Idézi Abramowitz, *The Polarized Public*, 101. p.
- ⁸⁰ Skocpol és Williamson, *The Tea Party and the Remaking of American Conservatism*, 83–120. p.
- ⁸¹ „How Tea Party Fared”, *New York Times*, 2010. november 4.; továbbá Michael Tesler, *Post-Racial or Most-Racial? Race and Politics in the Obama Era* (Chicago: University of Chicago Press, 2016), 122–123. p.
- ⁸² „Who Is in the Tea Party Caucus in the House?”, *CNN.com (Political Ticker)*, 2011. július 29.
- ⁸³ „Ted Cruz Calls Obama 'The Most Lawless President in the History of the Country'”, *Tu94.9FM*; lásd <http://tu949fmiheart.com/articles/national-news-104668/listen-ted-cruz-calls-barack-obama-14518575/>.
- ⁸⁴ Lásd Michael Grunwald riportját, *The New New Deal: The Hidden Story of Change in the Obama Era* (New York: Simon & Schuster, 2013), 140–142. p.
- ⁸⁵ Uo.,
- ⁸⁶ Idézi Abramowitz, *The Polarized Public*, 122. p.
- ⁸⁷ A törvényt végül elfogadták. Lásd Joshua Green, „Strict Obstructionist”, *The Atlantic*, 2011. január/február.
- ⁸⁸ Mann és Ornstein, *It's Even Worse Than It Looks*, 87–89. p.
- ⁸⁹ Uo., 85. p.
- ⁹⁰ Milkis és Nelson, *An American Presidency*, 490. p.
- ⁹¹ Mann és Ornstein, *It's Even Worse Than It Looks*, 92–94. p.
- ⁹² „Reid, Democrats Trigger 'Nuclear Option', Eliminate Most Filibusters on Nominees”, *Washington Post*, 2013. november 21.
- ⁹³ Idézi uo.
- ⁹⁴ Idézi Jonathan Turley, „How Obama's Power Plays set the Stage for Trump”, *Washington Post*, 2015. december 10.

- ⁹⁵ Lásd Nelson, „Are We on the Verge of the Death Spiral That Produced the English Revolution of 1642–1649?”
- ⁹⁶ „Obama Mandates Rules to Raise Fuel Standards”, *New York Times*, 2010. május 21.
- ⁹⁷ „Obama Permit Young Migrants to Remain in U.S.”, *New York Times*, 2012. június 15.
- ⁹⁸ „Obama Orders Cuts in Federal Greenhouse Emissions”, *New York Times*, 2015. március 19.
- ⁹⁹ „McConnell Urges U.S. States to Defy U.S. Plan to Cut Greenhouse Gases”, *New York Times*, 2015. március 4.
- ¹⁰⁰ „A New Phase in Anti-Obama Attacks”, *New York Times*, 2015. április 11.
- ¹⁰¹ Mann és Ornstein, *It's Even Worse Than It Looks*, 5. p.
- ¹⁰² Uo., 6–7. p.
- ¹⁰³ Grossman és Hopkins, *Asymmetric Politics*, 295–296. p.; Mann és Ornstein, *It's Even Worse Than It Looks*, 7–10. p.
- ¹⁰⁴ Uo., 25–26. p.
- ¹⁰⁵ Uo., 7–8. és 26–27. p.
- ¹⁰⁶ Uo., 26. p.
- ¹⁰⁷ Ahogy Michael Gerson, George W. Bush elnök korábbi beszédírója mondta: „A szenátusnak egyszerűen nem feladata, hogy külpolitikával foglalkozzon, különösen egy olyan ország vonatkozásában, amelyik ellenségesen viseltetik az Egyesült Államokkal szemben ... A Cotton-leveél olyan benyomást kelt, mintha a szenátus azért szurkolna, hogy a tárgyalások kudarcra végződjenek.” „The True Scandal of the GOP Senators' Letter to Iran”, *Washington Post*, 2015. március 12.
- ¹⁰⁸ Idézi Susan Milligan, „Disrespecting the Oval Office”, *U.S. News & World Report*, 2015. március 16.
- ¹⁰⁹ A *New York Daily News* másnapi száma címlapján „Árulók” szóval jelent meg, amelyet fénylő betűkkel nyomtattak.
- ¹¹⁰ Kar és Mazzone, „The Garland Affair”.
- ¹¹¹ „Republican Senators Vow to Block Any Clinton Supreme Court Nominee Forever”, *The Guardian*, 2006. november 2.
- ¹¹² Uo.
- ¹¹³ Idézi uo.
- ¹¹⁴ Marc J. Hetherington és Jonathan D. Weiler, *Authoritarianism and Polarization in American Politics* (New York: Cambridge University Press, 2009); és Abramowitz, *The Polarized Public?*

- ¹¹⁵ Bill Bishop, Robert G. Cushing, *The Big Sort: Why the Clustering of Like-Minded America Is Tearing Us Apart* (Boston: Houghton Mifflin, 2008), 23. p.
- ¹¹⁶ Shanto Iyengar, Gaurav Sood és Yphtach Lelkes, „Affect Not Ideology: A Social Identity Perspective on Polarization”, *Public Opinion Quarterly* 6, No. 3 (2012), 417–418. p.
- ¹¹⁷ Uo.
- ¹¹⁸ Pew Research Center, „Partisanship and Political Animosity in 2016”, 2016. június 22.; <http://www.people-press.org/2016/06/22/partisanship-and-political-animosity-in-2016/>.
- ¹¹⁹ Lásd James L. Sundquist, *Dynamics of the Party System: Alignment and Realignment of Political Parties in the United States* (Washington, DC: The Brookings Institution, 1983), 214–227. p.; Alan Abramowitz, *The Disappearing Center: Engaged Citizens, Polarization, and American Democracy* (New Haven, CT: Yale University Press, 2010), 54–56. p.
- ¹²⁰ Geoffrey Layman, *The Great Divide: Religious and Cultural Conflict in American Party Politics* (New York: Columbia University Press, 2001), 7. p.
- ¹²¹ Schikler, *Racial Realignment*, 179. p.; Edward G. Carmines és James A. Stimson, *Issue Evolution: Race and Transformation of American Politics* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1989), 3. fejezet.
- ¹²² Uo., 119. p.
- ¹²³ Binder és Smith, *Politics or Principle*, 88. p.
- ¹²⁴ Lásd Mickey, *Path out of Dixie*.
- ¹²⁵ Abramowitz, *The Disappearing Center*, 66–73. p.; Tesler, *Post-Racial or Most-Racial?* 11–13. p.
- ¹²⁶ Earl Black és Merle Black, *The Rise of Southern Republicans* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2002); Abramowitz, *The Disappearing Center*, 66–73. p.
- ¹²⁷ Carmines és Stimson, *Issue Evolution*.
- ¹²⁸ Matthew Levendusky, *The Partisan Sort: How Liberals Became Democrats and Conservatives Became Republicans* (Chicago: University of Chicago Press, 2009).
- ¹²⁹ Abramowitz, *The Disappearing Center*, 66–73. p.
- ¹³⁰ Lásd Pew Research Center, *Political Polarization in the American Public*. (Washington, DC: Pew Foundation), 2014. június 12.
- ¹³¹ Ez a rész az alábbi források alapján készült: Hetherington és Weiler, *Authoritarianism and Polarization in American Politics*; Abramowitz, *The Disappearing Center*; Abramowitz, *The Polarized Public?*; Alan Abramowitz és

- Steven Webster, „The Rise of Negative Partisanship and the Nationalization of U.S. Elections in the 21st Century”, *Electoral Studies*, 12–22. p.
- ¹³² „It's Official: The U.S. Is Becoming a Majority-Minority Nation”, *U.S. News & World Report*, 2015. július 6.
- ¹³³ Sandra L. Colby és Jennifer M. Ortman, „Projection of the Size and Composition of the U.S. Population: 2014–2060”, *United States Census Bureau Current Population Reports*, 2015. március, <https://www.census.gov/content/dam/Census/library/publications/2015/demo/p25-1143.pdf>.
- ¹³⁴ Tesler, *Post-Racial or Most-Racial?*, 166. p.; Abramowitz, *The Polarized Public?*, 29. p.
- ¹³⁵ Tesler, *Post-Racial or Most-Racial?*, 166–168. p.
- ¹³⁶ Geoffrey C. Layman, *The Great Divide: Religious and Cultural Conflict in American Party Politics*; Abramowitz, *The Polarized Public?*, 69–77. p.
- ¹³⁷ „The Parties on the Eve of the 2016 Election: Two Coalitions Moving Further Apart”, *Pew Research Center*, 2016. szeptember 13., <http://www.people-press.org/2016/09/13/2-party-affiliation-among-voters-1992-2016/>.
- ¹³⁸ Abramowitz, *Polarized Public?*, 67. p.
- ¹³⁹ Abramowitz, *The Disappearing Center*, 129. p.
- ¹⁴⁰ Uo.
- ¹⁴¹ Hetherington és Weiler, *Authoritarianism and Polarization in American Politics*, 27–28. és 63–83. p.
- ¹⁴² Grossman és Hopkins, *Asymmetric Politics*; Mann és Ornstein, *It's Even Worse Than It Looks*.
- ¹⁴³ Levendusky, *How Partisan Media Polarize America*, 14–16. p.; Grossman és Hopkins, *Asymmetric Politics*, 149–164. p.
- ¹⁴⁴ Levendusky, i. m. 14. p.
- ¹⁴⁵ Grossman és Hopkins, *Asymmetric Politics*, 170–174. p.
- ¹⁴⁶ Theda Skocpol és Alexander Hertel-Fernandez, „The Koch Network and Republican Party Extremism”, *Perspectives on Politics* 16, No. 3 (2016), 681–699. p.
- ¹⁴⁷ Levendusky, *How Partisan Media Polarize America*, 152. p.
- ¹⁴⁸ Uo. 152. p.
- ¹⁴⁹ Idézi Grossman és Hopkins, *Asymmetric Politics*, 177. p.
- ¹⁵⁰ Skocpol és Hertel-Fernandez, „The Koch Network”, 681–699. p.
- ¹⁵¹ Elisabeth Drew, *Whatever It Takes: The Real Struggle for Power in America* (New York: Viking Press, 1997), 65. p.

- ¹⁵² Skockpol és Hertel-Fernandez, „The Koch Network”, 683. p.
¹⁵³ Uo., 684. p.
¹⁵⁴ Grossman és Hopkins, *Asymmetric Politics*, 43–46. és 118–123. p.
¹⁵⁵ Abramowitz, *The Disappearing Center*.
¹⁵⁶ Richard Hofstadter, *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays* (New York: Vintage, 1967), 4. p.
¹⁵⁷ Parker és Barreto, *Change They Can't Believe In*, 3. és 157. p.
¹⁵⁸ Arlie Russell Hochschild, *Strangers in Their Own Land: Anger and Mourning on the American Right* (New York: The New Press, 2016).
¹⁵⁹ Az országos felmérés eredményeinek elemzése alapján Elisabeth Theiss-Morse arra a következtetésre jutott, hogy azok, akik leginkább amerikaiak vallják magukat, a következőket tartják az „igazi amerikai” jellemzőinek: 1. Amerikában született; 2. angol anyanyelvű; 3. fehér; 4. keresztény. Lásd Elisabeth Theiss-Morse, *Who Counts as an American: The Boundaries of National Identity* (New York: Cambridge University Press, 2009), 63–94. p.
¹⁶⁰ Ann Coulter, *Adios America! The Left's Plan to Turn Our Country into a Third World Hellhole* (Washington, DC: Regnery Publishing, 2015), 19. p.
¹⁶¹ Parker és Barreto, *Change They Can't Believe In*.

8. Trump a védőkorlátok ellen

- ¹ Thomas E. Patterson, „News Coverage of Donald Trump's First 100 Days”, Shorenstein Center on Media, Politics, and Public Policy, 2017. május 18., <https://shorensteincenter.org/news-coverage-donald-trump-first-100-days>. A kutatás a következő médiatermékekre terjedt ki: *New York Times*, *Wall Street Journal*, valamint a CNN, CBS, Fox News, NBC és két európai média.
² Lásd Glenn Thrush és Maggie Haberman, „At a Besieged White House, Tempers Flare and Confusion Swirls”, *New York Times*, 2017. május 16.
³ Patterson, „News Coverage of Donald Trump's First 100 Days”.
⁴ „Trump Says No President Has Been Treated More Unfairly”, *Washington Post*, 2017. május 17.
⁵ „Comey Memo Says Trump Asked Him to End Flynn Investigation”, *New York Times*, 2017. május 16.; „Top Intelligence Official Told Associates Trump Asked Him If He Could Intervene with Comey on FBI Russia Probe”, *Washington Post*, 2017. június 6.

- ⁶ Josh Gerstein, „Trump Shocks with Ouster of FBI's Comey”, *Politico*, 2017. május 9.; és „Trump Said He Was Thinking of Russia Controversy When He Decided to Fire Comey”, *Washington Post*, 2017. május 11.
⁷ Philip Bump, „Here's How Unusual It Is for an FBI Director to Be Fired”, *Washington Post*, 2017. május 9.; és „FBI Director Firing in Early '90s Had some Similarities to Comey Ouster”, *U.S. News & World Report*, 2017. május 10.
⁸ Tina Nguyen, „Did Trump's Personal Lawyer Get Preet Bharara Fired?”, *Vanity Fair*, 2017. június 13.; „Mueller Expands Probe into Trump Business Transactions”, *Bloomberg*, 2017. július 20.
⁹ „Mueller Expands Probe...”
¹⁰ Nolan McCaskill és Louis Nelson, „Trump Coy on Sessions's Future: 'Time Will Tell'”, *Politico*, 2017. július 25.; Chris Cilizza, „Donald Trump Doesn't Want to Fire Jeff Sessions. He Wants Sessions to Quit”, *CNN.com*, 2017. július 24.
¹¹ Michael S. Schmidt, Maggie Haberman és Matt Apuzzo, „Trump's Lawyers Seeking Leverage, Investigate Mueller's Investigation”, *New York Times*, 2017. július 20.
¹² „Venezuela's Chief Prosecutor Luisa Ortega Rejects Dismissal”, *BBC.com*, 2017. augusztus 6.
¹³ „Trump Criticizes 'So-Called Judge' Who Lifted Travel Ban”, *Wall Street Journal*, 2017. február 5.
¹⁴ Fehér Ház, Sajtóiroda, „Statement on Sanctuary Cities Ruling”, 2017. április 25., lásd <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/04/25/statement-sanctuary-cities-ruling>.
¹⁵ „President Trump Is 'Absolutely' Considering Breaking Up the Ninth Circuit Court”, *Time*, 2017. április 26.
¹⁶ Néhány nappal korábban Trump egy politikai rendezvényen nagy taps közepette a következőket mondta: „Vajon az itt lévők kedvelik Joe seriffet? – Majd a következő szónoki kérdést tette fel –: Tehát akkor Joe seriffet azért ítélték el, mert a munkáját végezte?” Lásd „Trump Hints at Pardon for Ex-Sheriff Joe Arpaio”, *CNN.com*, 2017. augusztus 23.
¹⁷ „Trump's Lawyers Are Exploring His Pardoning Powers to Hedge Against the Russia Investigation”, *Business Insider*, 2017. július 20.
¹⁸ Martin Redish, „A Pardon for Arpaio Would Put Trump in Uncharted Territory”, *New York Times*, 2017. augusztus 27.
¹⁹ Ryan Lizza, „How Trump Broke the Office of Government Ethics”, *The New Yorker*, 2017. július 14.

- ²⁰ Richard Painter, aki etikai ügyekkel foglalkozó jogászként dolgozott a Bush-adminisztrációban, Chaffetz lépését „erőszakoskodásnak”, „politikai bosszúnak” nevezte. „GOP Lawmaker Hints at Investigating Ethics Chief Critical of Trump”, *New York Times*, 2017. január 13.
- ²¹ „White House Moves to Block Ethics Inquiry into Ex-Lobbyist on Payroll”, *New York Times*, 2017. május 22.
- ²² Lizza, „How Trump Broke the Office of Government Ethics”.
- ²³ „Trump Faces Tough Choices in FBI Pick”, *The Hill*, 2017. május 15. Trump végül Christopher Wrayt választotta, akiről széles körben úgy vélik, hogy megvédi az FBI függetlenségét.
- ²⁴ „Trump Is Reportedly Considering Bringing Rudy Giuliani on as Attorney General amid Troubles with Jeff Sessions”, *Business Insider*, 2017. július 24.
- ²⁵ „Trump Calls the Media the 'Enemy of the American People'”, *New York Times*, 2017. február 17.
- ²⁶ „Remarks of President Trump at the Conservative Political Action Committee”, White House Office of the Press Secretary, 2017. február 24., lásd <https://www.whitehouse.gov/the-press-office/2017/02/24/remarks-president-trump-conservative-political-action-conference>.
- ²⁷ Lásd <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/847455180912181249>.
- ²⁸ Jonathan Turley, „Trump's Quest to Stop Bad Media Coverage Threatens Our Constitution”, *The Hill*, 2017. május 2.
- ²⁹ „Confrontation. Repression in Correa's Ecuador”, Committee to Protect Journalists, 2011. szeptember 1., <https://cpj.org/reports/2011/09/confrontation-repression-correa-ecuador.php>.
- ³⁰ Conor Gaffey, „Donald Trump Versus Amazon: All the Times the President and Jeff Bezos Have Called Each Other Out”, *Newsweek*, 2017. július 25.
- ³¹ Philip Bump, „Would the Trump Administration Block a Merger Just to Punish CNN?”, *Washington Post*, 2017. július 6.
- ³² „President Trump Vows to Take Aggressive Steps on Immigration”, *Boston Globe*, 2017. január 25.
- ³³ „Judge Blocks Trump Effort to Withhold Money from Sanctuary Cities”, *New York Times*, 2017. április 25.
- ³⁴ „Venezuela Lawmakers Strip Power from Caracas Mayor”, *Reuters*, 2009. április 7.
- ³⁵ „Judge Blocks Trump Effort to Withhold Money from Sanctuary Cities”, *New York Times*, 2017. április 25.

- ³⁶ Aaron Blake, „Trump Wants More Power and Fewer Checks and Balances – Again”, *Washington Post*, 2017. május 2. Lásd még <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/86955385370013953/>.
- ³⁷ Aaron Blake, „Trump Asks for More Power, Here's Why the Senate GOP Will Resist”, *Washington Post*, 2017. május 30.
- ³⁸ Lásd Hasen, *Voting Wars*; Ari Berman, *Give Us the Ballot: The Modern Struggle for Voting Rights in America* (New York: Picador, 2015).
- ³⁹ Berman, *Give Us the Ballot*; Benjamin Highton, „Voter Identification Laws and Turnout in the United States”, *Annual Review of Political Science* 20, No. 1 (2017), 49–67. p.
- ⁴⁰ Justin Levitt, „The Truth About Voter Fraud”, New York University School of Law Brennan Center for Justice (2007), lásd <https://www.brennancenter.org/publications/truth-about-voter-fraud>; továbbá Minnite, *The Myth of Voter Fraud*; Hasen: *The Voting Wars*, 41–73. p.; Sharad Goel, Marc Meredith, Michael Morse, David Rothschild és Houshmand Shirani-Mehr, „One Person, One Vote: Eliminating the Prevalence of Double-Voting in U.S. Presidential Elections”, kézirat, 2017. január.
- ⁴¹ Lásd például Levitt, „The Truth About Voter Fraud”; Minnite, *The Myth of Voter Fraud*.
- ⁴² Idézi Berman, *Give Us the Ballot*, 223. p.
- ⁴³ Uo.
- ⁴⁴ Idézi uo., 254. p.
- ⁴⁵ Uo., 260–261. p.
- ⁴⁶ Highton, „Voter Identification Laws and Turnout in the United States”, 152–153. p.
- ⁴⁷ Charles Stewart III, „Voter ID: Who Has Them? Who Shows Them?” *Oklahoma Law Review* 66 (2013).
- ⁴⁸ Uo., 41–42. p.
- ⁴⁹ Berman, *Give Us the Ballot*, 254. p.
- ⁵⁰ Uo., 264. p.
- ⁵¹ Highton, „Voter Identification Laws and Turnout in the United States”, 153. p.
- ⁵² Peter Waldman, „Why We Should Be Very Afraid of Trump's Voter Suppression Commission”, *Washington Post*, 2017. június 30.
- ⁵³ Lásd Ari Berman, „The Man Behind Trump's Voter-Fraud Obsession”, *New York Times Magazine*, 2017. június 13.
- ⁵⁴ Lásd <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/802972944532209664?lang=en>.

- ⁵⁵ „Without Evidence Trump Tells Lawmakers 3 Million to 5 Million Illegal Ballots Cost Him the Popular Vote”, *Washington Post*, 2017. január 23. A jelek szerint Trump állítását Alex Jonesnak, az összeesküvés-elméletek egyik ismert képviselőjének az állítására alapozta, aki ezt az Infowars elnevezésű honlapján tette közzé. Lásd Jessica Huseman és Scott Klein, „There Is No Evidence Our Election Was Rigged”, *ProPublica*, 2016. november 28.
- ⁵⁶ Uo.
- ⁵⁷ „There Have Been Just Four Documented Cases of Voter Fraud in the 2016 Election”, *Washington Post*, 2016. december 1.
- ⁵⁸ Berman, „The Man Behind Trump's Voter-Fraud Obsession.”
- ⁵⁹ Max Greenwood és Ben Kamisar, „Kobach: 'We May Never Know' If Clinton Won Popular Vote”, *The Hill*, 2017. július 17.
- ⁶⁰ Waldman, „Why We Should Be Very Afraid of Trump's Voter Suppression Commission”.
- ⁶¹ Goel, Meredith, Morse, Rothschild és Houshmand, „One Person, One Vote”.
- ⁶² 2017 júliusában a híradások szerint negyvennégy állam tagadta meg, hogy információkat osszon meg a bizottsággal a választásokkal kapcsolatban. Lásd „Fortyfour States and DC Have Refused to Give Certain Voter Information to Trump Commission”, *CNN.com.*, 2017. július 5.
- ⁶³ „Poland's President Vetoes 2 Laws That Limited Courts' Independence”, *New York Times*, 2017. július 24.
- ⁶⁴ Duncan Hunter képviselő Kalifornia államból például a 2016-os kampány idején nyilvánosan védelmébe vette Trumpot még az ún. *Access Hollywood* videofelvétel közzététele után is. Lásd „Trump's 10 Biggest Allies in Congress”, *The Hill*, 2016. december 25.
- ⁶⁵ „Special Counsel Appointment Gets Bipartisan Praise”, *The Hill*, 2017. május 17.
- ⁶⁶ „Republicans to Trump: Hands Off Mueller”, *Politico*, 2017. június 12.
- ⁶⁷ Uo.
- ⁶⁸ Lásd https://projects.fivethirtyeight.com/congress-trump-score/?ex_cid=rrpromo.
- ⁶⁹ „Senators Unveil Two Proposals to Protect Mueller's Russia Probe”, *Washington Post*, 2017. augusztus 3.; Tracy „As Mueller Closes In, Republicans Turn Away from Trump”.

- ⁷⁰ Jeffrey M. Jones, „Trump Has Averaged 50% or Higher Job Approval in 17 States”, *Gallup News Service*, 2017. július 24.; lásd <http://gallup.com/poll/214349/trump-averaged-higher-job-approval-states.aspx>.
- ⁷¹ Lásd https://projects.fivethirtyeight.com/congress-trump-score/?ex_cid=rrpromo.
- ⁷² „Trump's 10 Biggest Allies in Congress”.
- ⁷³ „In West Virginia, Trump Hails Conservatism and a New GOP Governor”, *New York Times*, 2017. augusztus 3.
- ⁷⁴ Lásd Mueller, *Wars, Presidents, and Public Opinion*, valamint az újabb empirikus kutatásokat a „felsorakozás a zászló mellett” effektusról az Egyesült Államokban, például Oneal és Bryan, „The Rally 'Round the Flag Effect' in U.S. Foreign Policy Crises, 1950–1985”; Baum, „The Constitutional Foundations of the Rally-Round-the-Flag Phenomenon”; Chatagnier, „The Effect of Trust in Government on Rallies 'Round the Flag”.
- ⁷⁵ Huddy, Khatib és Capelos, „The Polls – Trends”, 418–450. p.; Darren W. Davis és Brian D. Silver, „Civil Liberties vs Security: Public Opinion in the Context of Terrorists Attacks on America”, *American Journal of Political Sciences* 48, No. 1 (2004), 28–46. p.; Huddy, Feldman és Weber, „The Political Consequences of Perceived Threat and Felt Insecurity”, 131–153. p.; és Adam J. Berinsky, *In Time of War: Understanding American Public Opinion from World War II to Iraq* (Chicago: University of Chicago Press, 2009), 7 fejezet.
- ⁷⁶ Howell, *Power Without Persuasion*; és Ackerman, *The Decline and Fall of the American Republic*, 67–85. p.
- ⁷⁷ Howell, *Power Without Persuasion*, 184. p.
- ⁷⁸ A 2016-os elnökválasztási kampány idején ötven republikánus külpolitikai szakértő, sokan közülük a Bush-adminisztrációban dolgoztak, levélben figyelmeztetett arra, hogy Trump járatlansága a külpolitikában, illetve megfontolatlansága „veszélyt jelenthet az ország nemzetbiztonságára”. Lásd „50 G.O.P. Official Warn Donald Trump Would Put Nation's Security 'At Risk'”, *New York Times*, 2016. augusztus 8.
- ⁷⁹ David Brooks, „Getting Donald Trump out of My Brain”, *New York Times*, 2017. augusztus 8.
- ⁸⁰ James Wieghart és Paul Healy, „Jimmy Carter Breaks Protocol at Inauguration”, *New York Daily News*, 1977. január 21.
- ⁸¹ Christine Hauser, „The Inaugural Parade and the President Who Walked It”, *New York Times*, 2017. január 19.

- ⁸² Paul F. Boller, *Presidential Campaigns: From George Washington to George W. Bush* (Oxford: Oxford University Press, 2004), 70. p.
- ⁸³ A történet forrása: Clarence Lusane, *The Black History of the White House* (San Francisco: City Lights Books, 2011), 219–278. p.
- ⁸⁴ Uo.
- ⁸⁵ „President Trump Breaks a 150-Year Tradition of Pets in the White House”, AOL.com, 2017. július 28.
- ⁸⁶ Yashar Ali, „What George W. Bush Really Thought of Donald Trump’s Inauguration”, *New York Magazine*, 2017. március 29.
- ⁸⁷ Ahogy Walter Schaub, az OGE korábbi vezetője megfogalmazta: „Végül is a törvény nem tiltja, hogy az ember egyszerre legyen energiaügyi miniszter és Chevron, Exxon, illetve B.P. részvénytulajdonos, feltéve, hogy minden nap úgy megy munkába, hogy felteszi a lábát az asztalra, újságot olvas és semmi mást nem csinál.” Lásd Lizza, „How Trump Broke the Office of Government Ethics”.
- ⁸⁸ Trump számos potenciális összeférhetlenségi helyzetet teremtett azzal, hogy a nemzetközi üzleti kapcsolatait, illetve a Trump Organizationhoz fűződő kapcsolatait nem szüntette meg. Néhány héttel a megválasztását követően a Sunlight Foundation számos, „vörös zászlóval” minősített konfliktusforrást tárt fel, amelyek közül harminckettőt 2016 novemberében közzé is tett. 2017 júliusáig a potenciálisan konfliktusos esetek száma meghaladta a hatszázat. Trump több minisztere és tanácsadója is, akik az energiaszektorból, a pénzügyvilágból és a lobbivilágból érkeztek, szintén potenciálisan összeférhetetlen ügyekkel rendelkeznek, lásd <http://www.sunlightfoundation.com>.
- ⁸⁹ „As Trump Inquiries Flood Ethics Office, Director Looks to House for Action”, NPR.com. Trump jogi csapata Nelson Rockefeller korábbi alelnök példájára hivatkozott, aki vezető közhivatalnok létére nem teljes mértékben számolta fel kapcsolatát a család üzleti érdekeltségeivel. Rockefeller alelnököt azonban a törvényhozás négy hónapon keresztül faggatta a lehetséges érdek-összeütközésekről. Lásd „Donald Trump 2017 vs. Nelson Rockefeller, 1974”, CBSNews.com, 2017. január 13.
- ⁹⁰ Lásd <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/802972944532209664?lang=en>.
- ⁹¹ „California Official Says Trump’s Claim of Voter Fraud is ‘Absurd’”, *New York Times*, 2016. november 28.; „Voter Fraud in New Hampshire? Trump Has No Proof and Many Sceptics”, *New York Times*, 2017. feb-

- ruár 13.; „Trump Baseless Assertions of Voter Fraud Called ‘Stunning’”, *Politico*, 2016. november 27.
- ⁹² „Un Tercio de los Mexicanos Cree Que Hubo Fraude en las Elecciones de 2006”, *El País*, 2008. július 3.; lásd https://elpais.com/internacional/2008/07/03/actualidad/1215036002_850215.html; Emir Olivares Alonso, „Considera 71% de los Mexicanos que Pede Haber Fraude Electoral”, *La Jornada*, 2012. június 29., <http://www.jornada.unam.mx/2012/06/29/politica/003n1pol>.
- ⁹³ Sam Corbett-Davies, Tobias Konitzer és David Rothschild, „Poll: 60% of Republicans Believe Illegal Immigrants Vote, 43% Believe People Vote Using Dead People’s Names”, *Washington Post*, 2016. október 24.
- ⁹⁴ „Many Republicans Doubt Clinton Won Popular Vote”, *Morning Consult*, 2017. július 27.
- ⁹⁵ Ariel Malka és Yphtach Lelkes, „In a New Poll Half of Republicans Say They Would Support Postponing the 2020 Election If Trump Proposed It”, *Washington Post*, 2017. augusztus 10.
- ⁹⁶ <https://twitter.com/realdonaldtrump/status/837996746236182529>; lásd még www.polifact.com/truth-o-meter/article/2017/mar/21/timeline-donald-trumps-false-wiretapping-charge%2F.
- ⁹⁷ „Many Politicians Lie, but Trump Has Elevated the Art of Fabrication”, *New York Times*, 2017. augusztus 8.
- ⁹⁸ *PolitiFact*, lásd <http://www.politifact.com/personalities/donald-trump/>.
- ⁹⁹ David Leonhardt és Stuart Thompson, „Trump Lies”, *New York Times*, <https://www.nytimes.com/interactive/2017/06/23/opinion/trump-lies.html?mcubz=1>.
- ¹⁰⁰ Rebecca Savransky, „Trump Falsely Claims He Got Biggest Electoral College Win Since Reagan”, *The Hill*, 2017. február 17.; Tom Kertscher, „Donald Trump Not Close in Claiming He Has Signed More Bills in First Six Months Than Any President”, *PolitiFact Wisconsin*, 2017. július 20., <http://www.politifact.com/wisconsin/statements/2017/jul/20/donald-trump/donald-trump-not-close-claiming-he-has-signed-more/>.
- ¹⁰¹ Ella Nilsen, „Trump: Boy Scouts Thought My Speech Was ‘Greatest Ever Made to Them’. Boy Scouts: No”, *Vox*, 2017. augusztus 2.
- ¹⁰² A 2017 közepétől végzett felmérések azt mutatják, hogy az amerikaiak 57%-a szerint az elnök nem becsületes. Lásd Quinnipiac University Poll, „Trump Gets Small Bump from American Voters, 2017. január 10. (<https://poll.qu.edu/national/release-detail?ReleaseID=2415>); „U.S.

- Voters Send Trump Approval to Near Record Low, 2017. május 10. (<https://poll.qu.edu/national/release-detail?ReleaseID=2456>); „Trump Gets Small Bump from American Voters”, 2017. június 29. (<https://poll.qu.edu/national/release-detail?ReleaseID=2471>).
- ¹⁰³ Lásd Robert Dahl, *Poliarchy: Participation and Opposition* (New Haven, CT: Yale University Press, 1971).
- ¹⁰⁴ „With False Claims, Trump Attacks Media on Turnout and Intelligence Rift”, *New York Times*, 2017. január 21. Lásd még <https://video.foxnews.com/v/5335781802001/?#sp=show-clips>.
- ¹⁰⁷ <https://twitter/realdonaldtrump/status/880408582310776832>, <https://twitter/realdonaldtrump/status/880410114456465411>.
- ¹⁰⁶ „CNN, *New York Times*, Other Media Barred from White House Briefing”, *Washington Post*, 2017. február 24.
- ¹⁰⁷ „Trump Not the Only President to Ban Media Outlets from the White House”, ABC10.com, 2017. február 24.
- ¹⁰⁸ Daniel Patrick Moynihan, „Defining Deviancy Down: How We’ve Become Accustomed to Alarming Levels of Crime and Destructive Behavior”, *The American Scholar* 62, No. 1 (1993. tél), 17–30. p.
- ¹⁰⁹ Susan Collins, Maine állam képviselőjeként az esetek 79%-ában együtt szavazott Trumpgal. Lásd https://projects.fivethirtyeight.com/congress-trump-score/?ex_cid=rrpromo.
- ¹¹⁰ Lásd https://projects.fivethirtyeight.com/congress-trump-score/?ex_cid=rrpromo.
- ¹¹¹ „GOP Candidate in Montana Race Charged with Misdemeanor Assault After Allegedly Body-Slamming Reporter”, *Washington Post*, 2017. május 24.
- ¹¹² „Attitudes Toward the Mainstream Media Take an Unconstitutional Turn”, *The Economist*, 2017. augusztus 2., <https://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2017/08/daily-chart-0>.
- ¹¹³ „Why Join the National Rifle Association? To Defeat Liberal Enemies, Apparently”, *The Guardian*, 2017. július 1.
- ¹¹⁴ „We’re Coming for You’: NRA Attacks *New York Times* in Provocative Video”, *The Guardian*, 2017. augusztus 5.

9. A demokrácia megmentése

- ¹ Mickey, *Paths out of Dixie*.
- ² Mickey, Levitsky és Wray, „Is America Still Safe for Democracy?”, 20–29. p.
- ³ Lásd Larry Diamond, „Facing Up to the Democratic Recession”, *Journal of Democracy* 26, No. 1 (2015. január), 141–155. p.; Roberto Stefan Foa és Yascha Mounk, „The Democratic Disconnect”, *Journal of Democracy* 27, No. 3 (2016. július), 5–17. p.
- ⁴ Larry Diamond, „Facing up to the Democratic Resession”.
- ⁵ Steven Levitsky és Lucan A. Wray, „The Myth of Democratic Recession”, *Journal of Democracy* 26, No. 1 (2015. január), 45–48. p.
- ⁶ Levitsky és Wray, *Competitive Authoritarianism*; Mainwaring and Pérez-Liñán, *Democracies and Dictatorships in Latin-America*.
- ⁷ A republikánusok azért tudták megszerezni az ellenőrzést több hatalmi ág felett, mert a demokrata szavazók a városi régiókban koncentrálnak. A republikánusok a kisebb településeken és a falvakban erősek, ez tette lehetővé számukra, hogy az ország nagy részében jószerivel verhetetlenek legyenek, és így az elektori kollégiumban és különösen a szenátusban többséghez jussanak.
- ⁸ Lásd <https://www.census.gov/quickfacts/NC>.
- ⁹ Jedediah Purdy, „North Carolina Partisan Crisis”, *The New Yorker*, 2016. december 20.
- ¹⁰ „North Carolina Governor Signs Controversial Transgender Bill”, CNN.com, 2016. március 24.
- ¹¹ Idézi Mark Joseph Stern, „North Carolina Republicans’ Legislative Coup Is an Attack on Democracy”, *Slate*, 2016. december 15.
- ¹² Max Blau, „Drawing the Line on the Most Gerrymandered District in America”, *The Guardian*, 2016. október 19.
- ¹³ Lásd <http://pdfserver.amlaw.com/nlj/7-29-16%204th%20Circuit%20NAACP%20%20NC.pdf>, 10. és 13. p.
- ¹⁴ „North Carolina Governor Signs Extensive Voter ID Law”, *Washington Post*, 2013. augusztus 12.; „Critics Say North Carolina Is Curbing the Black Vote, Again”, *New York Times*, 2016. augusztus 30.
- ¹⁵ „Justices Reject Two Gerrymandered North Carolina Districts, Citing Racial Bias”, *New York Times*, 2017. május 27.
- ¹⁶ „Critics Say North Carolina Is Curbing the Black Vote, Again”.

- ¹⁷ „North Carolina Governor Alleges Voter Fraud in Bid to Hang On”, *Politico*, 2016. november 21.; „North Carolina Gov. Pat McCrory Files for Recount as Challenger’s Lead Grows”, *NBCNews.com*, 2016. november 22.
- ¹⁸ „Democrats Protest as GOP Calls Surprise Special Session”, *WRAL.com*, 2016. december 14.
- ¹⁹ „NC IS in the Hot National Spotlight Yet Again as Media Focus on General Assembly, Cooper”, *Charlotte Observer*, 2016. december 16.; Stern, „North Carolina Republicans’ Legislative Coup Is an Attack on Democracy”.
- ²⁰ „A Brazen Power Grab in North Carolina”, *New York Times*, 2016. december 15.
- ²¹ „Proposed Cuts to Gov. Elect Roy Cooper’s Appointment Powers Passes NC House in 70–36 Vote”, *News & Observer*, 2016. december 15.; lásd még „Bill Would Curb Cooper’s Appointment Powers”, *WRAL.com*, 2016. december 14.
- ²² „Before Leaving Office, McCrory Protected 908 State Jobs from Political Firings”, *News & Observer*, 2017. február 23.
- ²³ „Senate Passes Controversial Merger of Ethics; Elections Boards”, *WRAL.com*, 2016. december 15.
- ²⁴ Lásd <https://www.ncsbe.gov/about-us>.
- ²⁵ Purdy, „North Carolina’s Partisan Crisis”.
- ²⁶ „Proposed Cuts to Gov. Elect Roy Cooper’s Appointment Powers Passes NC House in 70–36 Vote”.
- ²⁷ „Rebuked Twice by Supreme Court, North Carolina Republicans Are Unabashed”, *New York Times*, 2017. május 27.
- ²⁸ Idézi Purdy, „North Carolina’s Partisan Crisis”.
- ²⁹ Montesquieu, *A törvények szelleméről*, Budapest: Osiris–Attraktor, 2000.
- ³⁰ Gunnar Myrdal, *An American Dilemma: The Negro Problem and American Democracy* (New York: Harper and Brothers, 1944), 3–4. p.
- ³¹ David Faris, „It’s Time for Democrats to Fight Dirty”, *The Week*, 2016. december 1.
- ³² Dahlia Lithwick és David S. Cohen, „Buck Up, Democrats, and Fight Like Republicans”, *New York Times*, 2016. december 14.
- ³³ Idézi Daniella Diaz és Eugene Scott, „These Democrats Aren’t Attending Trump’s Inauguration”, *CNN.com*, 2017. január 17.
- ³⁴ Theodore Schleifer, „John Lewis: Trump Is Not ‘Legitimate’ President”, *CNN.com*, 2017. január 14.

- ³⁵ Michelle Goldberg, „Democrats Are Finally Learning How To Fight Like Republicans”, *Slate*, 2017. január 19.
- ³⁶ Faris, „It’s Time for Democrats to Fight Dirty; és Graham Vyse, „Democrats Should Stop Talking About Bipartisanship and Start Fighting”, *The New Republic*, 2016. december 15.
- ³⁷ Michelle Goldberg, „The End Is Nigh”, *Slate*, 2017. május 16.
- ³⁸ Danielle Diaz, „Rep. Maxine Waters: Trump’s Action ‘Leading Himself to Impeachment’”, *CNN.com*, 2017. február 6.
- ³⁹ Goldberg, „The End Is Nigh”.
- ⁴⁰ Uo.
- ⁴¹ Lásd Laura Gamboa, „Opposition at the Margins: Strategies Against the Erosion of Democracy in Colombia and Venezuela”, *Comparative Politics* 49, No. 4 (2017. július), 457–477. p.
- ⁴² Uo., 466. p.
- ⁴³ Laura Gamboa, „Opposition at the Margins: Erosion of Democracy in Latin-America” PhD Dissertation, Department of Political Science, University of Notre Dame (2016), 129–151. p.
- ⁴⁴ Uo., 102–107. p.
- ⁴⁵ Uo.
- ⁴⁶ Gamboa, „Opposition at the Margins: Strategies Against the Erosion of Democracy in Colombia and Venezuela”, 464–468. p.
- ⁴⁷ Uo., 468–472. p.
- ⁴⁸ Omar Wasow, „Do Protests Matter? Evidence from the 1960s Black Insurgency”, kézirat, Princeton University, 2017. február 17.
- ⁴⁹ „Interview with President Ricardo Lagos”, in: *Democratic Transitions: Conversations with World Leaders*, szerk. Sergio Bitar és Abraham F. Lowenthal (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2015), 85. p.
- ⁵⁰ Uo., 74. p.
- ⁵¹ Uo.
- ⁵² „Interview with President Patricio Aylwin”, in: Bitar and Lowenthal, *Democratic Transitions*, 61–62. p.
- ⁵³ Uo.
- ⁵⁴ Constable és Valenzuela, *A Nation of Enemies*, 271–272. p.
- ⁵⁵ „Interview with President Ricardo Lagos”, 83. p.
- ⁵⁶ Uo.
- ⁵⁷ Peter Siavelis, „Accommodating Informal Institutions and Chilean Democracy”, in: *Informal Institutions and Democracy: Lessons from Latin-America*,

- szerk. Gretchen Helmke és Steven Levitsky (Baltimore: Johns Hopkins University Press, 2006), 40–48. p.
- ⁵⁸ Uo., 49. p.
- ⁵⁹ Uo., 48–49. p.
- ⁶⁰ Uo., 50. p.
- ⁶¹ Lásd például: Nathaniel Persily, szerk., *Solutions to Political Polarization in America* (New York: Cambridge University Press, 2015).
- ⁶² Jacob Hacker és Paul Pierson, *Off Center: The Republican Revolution and the Erosion of American Democracy* (New Haven, CT: Yale University Press, 2006); Mann és Ornstein, *It's Even Worse Than It Looks*; Grossman és Hopkins, *Asymmetric Politics*; Michael Barber és Nolan McCarthy, „Causes and Consequences of Polarization”, in: *Solutions to Political Polarization in America*.
- ⁶³ Nathaniel Persily, „Stronger Parties as a Solution to Polarization”, in: Persily, *Solutions to Political Polarization in America*, 123. p.
- ⁶⁴ Jeff Flake, *Conscience of a Conservative: A Rejection of Destructive Politics and a Return to Principle* (New York: Random House, 2017), 8. p.
- ⁶⁵ Daniel Ziblatt, *Conservative Parties and the Birth of Democracy* (Cambridge: Cambridge University Press, 2017).
- ⁶⁶ Charles Maier, „The Two Postwar Eras and the Conditions for Stability in Twentieth Century Western Europe”, *American Historical Review* 86, No. 2, 327–352. p.
- ⁶⁷ Ziblatt, *Conservative Parties and the Birth of Democracy*, 172–333. p.
- ⁶⁸ Jeffrey Herf, *Divided Memory: The Nazi Past in the Two Germanies* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1997), 270. p. A párt korai időszakában volt néhány olyan tag, aki kötődött a náci rezsimhez, és emiatt a párt bírálható volt.
- ⁶⁹ Noel Cary, *The Path to Christian Democracy: German Catholics and the Party System from Windthorst to Adenauer* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1996), 147. p.
- ⁷⁰ Geoffrey Pridham, *Christian Democracy in Western Germany* (London: Croom Helm, 1977).
- ⁷¹ Uo., 32. p.
- ⁷² Idézi uo., 26–28. p.
- ⁷³ Mark Penn és Andrew Stein, „Back to the Center, Democrats”, *New York Times*, 2017. július 6.; Bernie Sanders, „How Democrats Can Stop Losing Elections”, *New York Times*, 2017. június 13.; és Mark Lilla, „The End of Identity Liberalism”, *New York Times*, 2016. november 18.

- ⁷⁴ Penn és Stein, „Back to the Center, Democrats”; Mark Lilla, „The End of Identity Liberalism”.
- ⁷⁵ Danielle Allen, „Charlottesville Is Not the Continuation of An Old Fight. It Is Something New”, *Washington Post*, 2017. augusztus 13.
- ⁷⁶ Thomas Piketty, *A tőke a 21. században*, Budapest: Kossuth, 2015.
- ⁷⁷ Robert Gordon, *The Rise and Fall of American Growth: The U.S. Standard of Living Since the Civil War* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 2016), 613. p.
- ⁷⁸ Katherina Kramer, *The Politics of Resentment: Rural Consciousness in Wisconsin and the Rise of Scott Walker* (Chicago: University of Chicago Press, 2016), 3. p.
- ⁷⁹ Ian Haney Lopez, *Dog Whistle Politics* (Oxford: Oxford University Press, 2013).
- ⁸⁰ Gosta Esping-Andersen, *The Three Worlds of Welfare Capitalism* (Princeton, NJ: Princeton University Press, 1990).
- ⁸¹ Paul Krugman, „What's Next for Progressives?”, *New York Times*, 2017. augusztus 8.
- ⁸² Uo.
- ⁸³ Harold Wilensky, *American Political Economy in Global Perspective* (Cambridge, MA: Cambridge University Press, 2012), 225. p.
- ⁸⁴ Egy példa arra, amikor ez működött, lásd a New Deal koalíció felülvizsgálatát, Eric Schikler, *Racial Realignment*.
- ⁸⁵ E. B. White, „The Meaning of Democracy”, *The New Yorker*, 1943. július 3.

X

269936

STEVEN LEVITSKY és DANIEL ZIBLATT a Harvard Egyetem kormányzati kérdésekkel foglalkozó tanára. Levitsky kutatási területe Latin-Amerika és a fejlődő világ. Ő a szerzője a *Competitive Authoritarianism* című könyvnek, oktatási tevékenységéért számos elismerést kapott. Ziblatt kutatási területe Európa a tizenkilencedik századtól napjainkig. Legújabb könyve a *Conservative Parties and the Birth of Democracy*. Levitsky és Ziblatt írásai többek között megjelennek a *Vox*-nál és a *New York Times*-nél.

Levitsky és Ziblatt, a világ más országaiban kialakult demokráciák elismert kutatói, nagy odaadással és tudományos integritással alkalmazzák szaktudásukat, hogy az Egyesült Államok jelenlegi problémáit megvilágítsák. Az olvasót áthatja az intellektuális izgalom, egyszersmind fel kell figyelnie a politikai figyelmeltetésre, amikor szembesül azzal a kapcsolattal, amelyet a szerzők teremtenek hatalmas ismeretanyaguk és a jelenlegi mindennapos káosz között.

Timothy Snyder

Veszélyben van-e a demokrácia? Steven Levitsky és Daniel Ziblatt, a Harvard Egyetem tanárai, akik több mint húsz éve tanulmányozzák a demokráciák bukásának okait Európában és Latin-Amerikában, úgy vélik, hogy a válasz a kérdésre igen. A demokráciák bukását immáron nem kíséri nagy zaj – forradalom vagy államcsíny –, inkább csak hüppögés: a legfontosabb intézmények – mint a bíróságok és a sajtó – lassú és folyamatos meggyengülése, a régóta meglévő politikai normák fokozatos eróziója. A politikusok némelyike manapság ellenséggként tekint az ellenfeleire, megfélemlíti a szabad sajtót, és azzal fenyegetőzik, hogy nem fogadja el a választások eredményét. A hatalmon lévők igyekeznek meggyengíteni a demokrácia intézményi bástyáit, ideértve a bíróságokat, az állambiztonsági szolgálatokat és az etikus magatartás betartásának ellenőrzésére létrehozott hivatalokat. Átírják a választási törvényeket, újrarajzolják a választói körzeteket, sőt sokaktól még a választójogot is megvonják, csak hogy megőrizték a hatalmukat.

LEVITSKY és ZIBLATT több évtizedes kutatás, valamint a történelmi és globális példák sokaságának felhasználásával az 1930-as évek Európájától a mai Magyarorszáig, Törökorszáig és Venezueláig, továbbá az amerikai Dél Jim Crow-korszakáig bemutatja, miként halnak meg a demokráciák, és miként lehetne az amerikai demokráciát megmenteni.

4500 Ft

KOSSUTH KIADÓ

www.kossuth.hu

e-mail: kiado@kossuth.hu

A DEMOKRÁCIÁK HALÁLA

STEVEN
LEVITSKY

DANIEL
ZIBLATT

KOSSUTH KIADÓ

Steven Levitsky és Daniel Ziblatt briliáns diagnózist állított fel a világunkat fenyegető legfontosabb kérdésekkel kapcsolatban: vajon képes-e a demokrácia a túlélésre? Sebészi pontossággal és a történelem alapos ismeretével felhívják a figyelmet a romlás figyelmeztető jeleire, meghatározzák azok feladatait, akik szeretnék megőrizni a kormányzat szabadságát. Ha van egyáltalán könyv, amelyet az olvasónak sürgősen el kell olvasnia, akkor az *A demokráciák halála*.

E. J. Dionne Jr.

Két évvel ezelőtt egy ilyen könyv megírására nem kerülhetett volna sor: két politikaelmélettel foglalkozó ismert tudós, akiknek szakterülete a demokrácia összeomlása a világ más országaiban, felhasználja az ismereteit, hogy tájékoztassa az amerikaiakat azokról a veszélyekről, amelyek jelenleg az ő demokráciájukat fenyegetik. Hálsaknak kell lennünk ezeknek a szerzőknek, hogy alapos ismereteik segítségével megvilágítják a mai nap legfontosabb politikai kérdését.

Francis Fukuyama

Veszélyes időkben élünk. Bárkinek, aki aggódik az amerikai demokrácia jövője miatt, el kell olvasnia ezt a friss és jól érthető könyvet. Ha pedig valaki nem aggódik, akkor különösen fontos, hogy elolvassa.

Daron Acemoglu